

PASTORÁLKA VE ŠKOLE

ČILI

VYCHOVÁVÁNÍ MLÁDEŽE

UČENÍM, BOHOSLUŽBOU

A KÁZNÍ SVATÉ CÍRKVE KATOLICKÉ.

SLOŽIL

Dr. XAV. BLANDA.

„Nechte malíčkých přijít ke mně,
a nebraňte jim!“

Mar. X. 14.

S povolením knížecí arcibiskupské konsistoře Pražské ze dne 5. m. prosince
l. 1883. č. 8744.

V PRAZE.
NÁKLADEM KNIHKUPECTVÍ B. STÝBLA.

OBSAH.

	Strana
§. 1. Úvod a rozdělení	5
§. 2. Stručný přehled dějin a literatury	8

Část I.

Vychovávání mládeže učením křesťanským.

§. 3. Důležitost a potřeba toho vychovávání	13
§. 4. O cíli vedení mládeže učením křesťansko-katolickým	18
§. 5. Obtíže při díle katechetickém	19
§. 6. O vlastnostech katechetovi potřebných	20
§. 7. Pokračování o vlastnostech těch	23
§. 8. O náboženském učivu vůbec	25
§. 9. Další udání učiva náboženského	26
§. 10. Pokračování v dalším udání učiva náboženského	29
§. 11. Osnova vyučování náboženského	30
V I. třídě	31
V II. třídě	32
V III. třídě	32
Ve IV. třídě	33
§. 12. Rozvrh učiva katechetického	33
§. 13. Pokračování o rozvrhu učiva	35
V I. třídě	35
§. 14. Pokračování. V II. třídě. Starý zákon	39
§. 15. Pokračování. Nový zákon	44
§. 16. Pokračování. V III. třídě	49
§. 17. Methoda učebná vůbec	51
§. 18. Pokračování o methodě	54
§. 19. Methoda učení náboženského	58
§. 20. Kterak učití pravdám sv. náboženství	62
§. 21. Řeč při vyučování náboženském	66
§. 22. Pokračování o řeči při vyučování náboženském	68
§. 23. Otázky	70
§. 24. Odpovědi	74
§. 25. Úprava učiva	77
Objasňování učiva vůbec	77
§. 26. O tvoření a objasňování představ	80
A) v příčině názorův. a) o věcech vnějších	80
§. 27. Pokračování o tvoření a objasňování představ. b) názory o věcech vnitřních	82
§. 28. Pokračování o tvoření a objasňování představ	84
B) v příčině obrysův a pojmvů *)	84

O důvodech.

§. 29. O potřebě náboženského přesvědčení	90
§. 30. O důvodech pozitivních	92
§. 31. O důvodech božských vůbec	93

*) Tak má zníti nadpis §. 28. na str. 84. Srov. §. 26. na str. 80.

IV

	Strana
§. 32. O důvodech z písma sv. a z ústního podání	96
§. 33. O důvodech z dějin posvátných	97
§. 34. O důvodech lidských	98
§. 35. Pokračování o důvodech lidských	100
§. 36. O důvodech nepřímých	101

O vyučování dle rozmanitosti obsahu učiva katechetického.

§. 37. O vykládání nauk víry a mravů	104
§. 38. Pokračování o témž předmětu	106
§. 39. O vyučování biblické dějepřavě	108
§. 40. O vykládání perikop	110
§. 41. O výkladech dob a obřadů církevních	111
§. 42. O křesťanském cvičení	112
§. 43. Utvrzování učiva v paměti dítek	113

Část II.

Vedení mládeže bohoslužbou katolickou.

§. 44. Potřeba vedení toho	116
§. 45. Kterak naváděti dítky k modlitbě	119
§. 46. Kterak vzdělávati city náboženské	122
§. 47. Pokračování o témž předmětu	124
§. 48. Kterak naváděti katechumeny, aby řádně obcovali mši sv.	126
Poznamenání o ministrantech	129
§. 49. Kterak zaváděti katechumeny v ducha roku církevního	130
§. 50. O navádění dítek k přijímání sv. svátostí	132
§. 51. Kterak naváděti dítky k hodnému přijímání svátosti pokání	134
§. 52. Provedení paraboly o synu marnotratném	136

Zvláštní příprava ku přijetí svátosti pokání.

§. 53. Pokračování. 1. Zpytování svědomí	141
2. Lítost a předsevzetí	143
3. Zpověď	143
4. Dostiučinění	145
§. 54. O zpovídání dítek	145
§. 55. V kolikátém roce věku mají jíti dítky k svaté zpovědi	148
§. 56. Navádění dítek k hodnému přijetí nejsvětější svátosti oltářní	150
§. 57. Pokračování o témž předmětu	152
§. 58. Pokračování ještě o témž	155
§. 59. Den prvního svatého přijímání	155
§. 60. V kolikátém roce věku mají dítky ke stolu Páně přistoupiti	157
§. 61. Navádění katechumenů k hodnému přijetí svátosti birmování	158

Část III.

Vychovávání mládeže kázní sv. církve katolické.

§. 62. Přehled	161
§. 63. O kázní	162
§. 64. Nepřímé působení v mravný život katechumenův	163
§. 65. Pokračování o nepřímém působení	165
§. 66. Přímé působení v nábožensko-mravný život mládeže školní	167
§. 67. Důvody zavazující	168
§. 68. Pokračování o týchž důvodech	170
§. 69. O pohnutkách	171
§. 70. Pohnutky přirozené	172
§. 71. Pohnutky ze zjevení	173
§. 72. Psychiatrické působení kázně	175
§. 73. Odměny a tresty	176
Závěrek	178

Přidavek.

	Strana
1867 d. 21. prosince z. ř. č. 142. Zákon říšský o obecných právech občanů státních	179
1868 d. 25. května z. ř. č. 48. Zákon říšský o postavení školy k církvi	180
1868 d. 25. května z. ř. č. 49. Zákon říšský o poměrech mezináboženských	182
I. O náboženském vyznání dítek	183
II. O přestupování z jedné církve nebo společnosti náboženské do druhé	184
III. O funkcích služeb božích a o správě duchovní	184
IV. O přispěvcích a vybývání práce	185
V. O pohřbech	185
VI. O dnech svátečních a slavných	186
VII. Ustanovení závěrečná	186
1869 d. 14. května. Zákon říšský, jímžto ustanovují se pravidla vyučování na školách obecných	187
1868 d. 2. května. Zákon říšský (školní novella), kterýmž se mění některá ustanovení zákona ze dne 14. května 1869	187
I. K čemu jsou školy obecné a jak mají býti zřízeny §§. 1., 2.	187
1. O školách obecných §§. 3—16	187
2. O školách měšťanských §§. 17—19	193
II. O navštěvování školy §§. 20—25	195
III. O vzdělávání učitelův a uspůsobení k učitelství §§. 26—42	197
IV. O dalším vzdělávání učitelů §§. 43—47	204
V. O právním postavení učitelů §§. 48—58	205
VI. O zřizování škol §§. 59—67	210
O učilištích soukromých §§. 68—74	213
1869 d. 15. prosince č. 10590. Ministerské vynesení v příčině vyučování náboženství dětí, které navštěvují školu, určenou pro příslušníky cizího vyznání	217
1870 d. 3. června č. 3461. Vynesení zemské školní rady v příčině účastenství učitelův u vyučování náboženství	217
1870 d. 20. srpna č. 105. z. ř. Nařízení ministerské, jímžto se vydává řád školní a vyučovací	219
I. O navštěvování školy §§. 1—7	219
II. O čase vyučování §§. 8—13	220
III. O propuštění ze školy §§. 14—20	221
IV. O kázní školní §§. 21—25	223
V. O povinnostech učitelů §§. 26—36	224
VI. O konferenci učitelské §§. 37—40	226
VII. O oddělení tříd §§. 41—49	227
VIII. O účelech vyučování §§. 50—64	228
IX. O zkouškách a vysvědčeních §§. 65—69	230
X. O pomůckách při učení §§. 70—72	231
XI. O školách k vyučování ženským pracím ručním a nauce o hospodářství domácím §§. 73—82	231
1871 d. 16. srpna č. 1225. Nařízení ministerské v příčině zkoušek v nauce o náboženství na školách obecných	233
1872 d. 18. března č. 16028. Vynesení zemské školní rady v příčině zřízení knihoven školních	234
Řád okresních knihoven učitelských	235
Řád knihoven na školách obecných	237
1872 d. 8. května. Ministerské nařízení v příčině okresních a zemských porad učitelských	240
I. O poradách okresních §§. 1—10	240
II. O poradě zemské §§. 11—20	242

1872 d. 20. června č. 86. z. ř. Zákon říšský o tom, kdo jest povinen opatrovati vyučování náboženství na veřejných školách obecných a středních, též na vzdělavatelných učitelských a vésti náklad na vyučování to	283
1872 d. 24. prosince č. 11764. Vynesení zemské školní rady v příčině cvičení církevních na obecných školách	244
1873 d. 24. února. Zákon zemský, jenž se týče místní a okresní dohlídky ku školám	245
O dohledu místní rady §§. 1—19	245
O dohledu okresní školní rady §§. 20—38	250
O dohledu země ku školám §§. 39—48	259
1873 d. 25. března. Ministerské nařízení o užívání knih vyučovacích a pomůcek učebních na obecných a měštanských školách	263
1873 d. 9. června. Ministerské vynesení o ustanoveních, kterak mají se zařizovati budovy veřejných škol obecných a měštanských a čeho šetřiti má péče o zdraví dětí	268
Které obecné vlastnosti školní dům míti má §. 1	268
Jaká má býti poloha domu a jaké okolí jeho §. 2	268
Jaká má býti stavba vůbec §§. 3—5	268
Jak mají školní světnice upraveny býti §§. 6—9	269
Kterak zříditi okna a osvětlování místností školních §. 10	271
Kterak vytápěti školní světnice §. 11	272
Kterak provětrávati §. 12	272
Jaké mají býti školní lavice §. 13	273
Kterého ještě jiného náradí třeba §. 14	273
Jak mají býti zřízeny záchody §. 15	274
Kterak pečovati o vodu §. 16	275
Kde tělocvik provozovati §. 17	275
Kterak ozdobovati školní prostory §. 18	276
Kterak zříditi zahradu §. 19	276
Kterak prováděti školní stavby §. 20	276
Která má býti teplota školních prostor §. 21	277
Kterak školní prostory větrati §. 22	277
Kterak školní prostory v čistotě držeti §. 23	278
Kterak školní prostory osvětlovati §. 24	278
Jaké mají býti prostředky učebné §. 25	279
Pokud smí vyučování trvati §. 26	280
Jakou měrou ukládati domácí úkoly §. 26	280
Kterak zdělávati rozvrhy hodin §. 27	280
Kterak mají školní děti tělo své držeti §. 28	281
Kterak mají školní děti čistoty šetřiti §. 29	282
Kterak se míti k přirozeným potřebám školních dětí §. 30	282
Závěrečná pravidla §. 31	282
1873 d. 9. června č. 6813. Vynesení zemské školní rady v příčině vykonávání zákona ze dne 20. června r. 1872, jenž se týče péče o vyučování náboženské na obecných školách veřejných a zapravování nákladu na vyučování to	284
1873 d. 17. června. Ministerské vynesení v příčině peněžních sbírek na veřejných školách obecných a středních	288
1875 d. 12. července. Ministerské nařízení v příčině výběru knih do knihovny pro žáky na obecných a měštanských školách a o dozoru nad tím	289
1875 d. 19. prosince. Zákon zemský, kterým upravují se právní svazky učitelstva veřejných škol obecných	290
I. O dosazování učitelů §§. 1—17	290
II. O příjmech služby učitelské §§. 18—37	292
III. O vykonávání disciplinární moci nad učitelstvem a propouštění jeho §§. 38—49	295

IV. O dávání učitelstva do výslužby a zaopatřování pozůstalých	
	§§. 50—78 297
1876 d. 22. prosince č. 11355. Ministerské vynesení v příčině	
připravování dítek ku přijetí sv. svátostí	301
1877 d. 20. března. Vynesení zemské školní rady v příčině dní	
feriálních mezi rokem školním	302
1877 d. 12. května. Ministerské vynesení v příčině pěstování hudby	
chrámové a zpěvu na kůru	303
1877 d. 8. listopadu č. 23961. Vynesení zemské školní rady v pří-	
čině konání zkoušek z náboženství na školách obecných	304
1879 d. 29. prosince č. 14692. Vynesení ministerské v příčině	
výpomoci v učení náboženském	304
1881 d. 13. srpna. Vynesení zemské školní rady v příčině vyu-	
čování slepých a hluchoněmých dětí	305
1883 d. 3. ledna. Ministerské vynesení v příčině dozoru ku kniho-	
vnám žáků	306
1883 d. 8. června č. 10618. Ministerské nařízení v příčině prove-	
dení zákona ze dne 2. května l. 1883	307
I. (k §. 3. zákona)	307
II. (k §. 7. zákona)	308
III. (k §. 8. zákona)	309
IV. (k §. 16., 18., 19. zákona)	309
V. (k §. 21. zákona)	312
VI. (k §. 23. zákona)	314
VII. (k §. 29., 30. a 32. zákona)	314
VIII. (k §. 38. zákona)	315
IX. (k §. 41. zákona)	317
X. (k §. 46. zákona)	318
XI. (k §. 48. zákona)	318
Dodatek k V. (§. 7. zákona)	319
1883 d. 26. června č. 23150. Vynesení zemské školní rady v pří-	
čině provedení zákona ze dne 2. května l. 1883	323
1884 d. 12. února č. 23122. Ministerské nařízení, jímž se mění	
některé §§. „řádu školního a vyuč.“ ze dne 20. srpna l. 1870	327

Oprava.

Str. 117. na 10. řádce s hůry má věta : „nikoli atd.“ zníti : nemůže nás tedy spasiti pouhá znalost království Božího, jeho zařízení, sliby a žádosti, nemůže nás spasiti pravda sama o sobě, nýbrž jen pravda, která v životě skutky působí.

Úvod a rozdělení.

Nejstarší dějepisné památky, které se nám v knihách Mojžíšových zachovaly, učí zřejmě a jasně, že člověk k obrazu a podobnosti božímu je stvořen a že dobrotivý Stvořitel obdaril ho spravedlností a svatostí, milostí nadpřirozenou, kterou ke Stvořiteli svému se pojil a s ním obcoval jako dítě s otcem svým. Milost nadpřirozenou, svatost a spravedlnost, měl člověk, jakožto bytost svobodná, vůlí svou sobě i potomkům svým zachovati, měl se v ní utvrzovati a v ní síliti; čili člověk měl tu svatost a spravedlnost objektivnou, ten nadpřirozený obraz boží, vlastním působením učiniti subjektivným a tak setrvati v úzkém spojení a obcování s Bohem. — Sám jsa obrazem božím, měl život svůj tak spořádati, aby byl odleskem života božího, měl pečovati o to, aby vždy byl takový, jakéhož jej Bůh od věčnosti míti chtěl a v čase uskutečnil, stvořil.

Než po svědectví zjevení božího vzdal se člověk vlastní svou vinou, zneužitím svobody, toho poměru lásky, přerušil své spojení a obcování s Bohem. Tím hřešil uraziv neskonalou svatost a spravedlnost boží, uvalil na sebe i na potomky své vinu nesmírnou a zavinil záhubu časnou i věčnou. Člověk nestál v původní svatosti a spravedlnosti vlastním působením, neoctl se v stavu tom vlastní zásluhou, nýbrž svrchovanou dobrotivostí Tvůrce svého byl v stav ten uveden a proto nemohl po pádu svém poměru toho přerušného sám napravit, příčiny hříchu odstraniti a dokonalého zadostučinění podati. Byl-li by sobě samému ponechán býval, byl by musil věčně zahynouti.

I smiloval se nad ním Bůh a ve své nevyzpytatelné lásce poslal v plnosti času jednorozeného Syna svého na tento svět, aby, kdož v něho věří, nezahynuli, ale měli život věčný. Ten nevinný Beránek boží vzal na sebe hříchy naše, podstoupil potupnou

smrt na dřevě kříže a snal s nás všeliký trest a zbavil nás viny veškeré.

Skutkem vykoupení skrze Ježíše Krista poskytnuta jest člověku možnost navrátiti se v prvotní blažený poměr k Bohu a nabyti zase svatosti, spravedlnosti a milosti boží a tak dosíci určení svého. Původní poměr milostný porušil člověk vlastní svou vůlí a proto nemůže vrátiti se v poměr ten leč zase vůlí svou. Svatý Augustin praví v té příčině: „Bůh, který tě stvořil bez tebe, nemůže spasiti tě bez tebe; stvořil tě, aniž jsi o tom věděl, ospravedlňuje tě, jestliže ty chceš.“

Dílo vykoupení našeho nevylučuje tedy spolupůsobení člověka. aniž je činí zbytečným, naopak jen tehda dokonává se v člověku, jestli člověk vědomě a dobrovolně vstupuje v úzké spojení s Ježíšem Kristem, a skrze něho s Bohem Otcem a Duchem svatým. Z toho všeho patrné, že jest hříšníku přičiniti se, aby milosti vykoupení došel, v ní trval a jí takovým byl, jakého Bůh od věčnosti míti chtěl a v čase stvořil, aby tak v Kristu a skrze Krista uskutečňoval ideu života lidského na sobě a v sobě.

Aby všickni lidé všech časů a na všech místech vykoupení Ježíšem Kristem vykonané si přivlastňovali a tak vykoupěnými, svatými a spravedlivými stávali se mohli, založil Bůh viditelnou církev křesťansko-katolickou, v kteréž uložil veškeré bohatství nekonalých zásluh jednorozeného Syna svého, aby církví tou všem, kdož dobré vůle jsou, svatost a spravedlnost udělována byla. Úloha, kterou Ježíš Kristus od Boha Otce k vykonání obdržel, přechází na církev jím založenou, jak to Spasitel sám jasně a určitě vyslovil, když pravil: „Jako mne poslal Otec, i já posílám vás.“ (*Jan 20.*) A opět: „Jdouce učte všechny národy učte je zachovávatí všechno, což jsem koli přikázal vám. Aj, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání světa.“ (*Mat. 28.*) A jinde: „Cožkoli svázete na zemi, bude svázáno i na nebi; a cožkoli rozvázete na zemi, bude rozvázáno i na nebi.“ (*Mat. 18.*) V církvi římsko-katolické žije a působí stále Ježíš Kristus jakožto učitel, smírce a vládce. A jedině ve spojení s Ježíšem Kristem a jeho svatou církví může člověk dosíci cíle svého; jedině v tom spojení může státi se dokonalým, může nabyti, což byl ztratil: posvěcující milosti a lásky boží.

Velebná a vznešená jest tudíž úloha církve svaté. Máť ona vykupitelské dílo Ježíše Krista viditelně prováděti, uskutečňovati, milost vykoupení a spasení všem a každému přivlastňovati, všechny

pravdou a milostí zdokonalovati a posvěcovati. Po slovích Páně: „Já jsem cesta, pravda a život“ (*Jan 14: 6.*). „Jako mne poslal Otec i já posílám vás“ (*Jan 20.*) má církev vésti člověčenstvo po *cestě*, která jest Kristus, hlásati *pravdu*, která jest Kristus, a sdělovati mu *život*, jaký jest v Kristu. Na vykonání díla toho odevzdal Ježíš Kristus církvi své

1. *své učení*, aby je čisté a neporušené hlásala všem pokolením, aby pokolení ta osvěcovala a je ve všech života okolnostech bludův, pochybností, důminek a pověr chránila;

2. *svou milost*, aby jí všickni posvěcení a ospravedlnění byli a tak stali se syny božími, dědici království nebeského a spoludědici Kristovými:

3. *svou moc a lásku*, aby vhodnými rozkazy řídila a vedla člověčenstvo po jediné pravé cestě, po cestě ctnosti a bázně boží, aby lidi poučováním na této cestě udržovala, bloudící pak láskou a mírností na ni zase uváděla a tak i kázni svou k jich zdokonalení přispívala.

Učení, bohoslužba a kázeň jsou tedy prostředky, které božský Spasitel své církvi dal, aby jimi člověčenstvo osvěcovala, ospravedlňovala a řídila.

Úlohu svou vykonává církev kněžstvem, které byl Ježíš Kristus ustanovil. Každý kněz jest tedy nástrojem a prostředkem církve, jímž ona cíle, Ježíšem Kristem sobě vytknutého, dosíci se snaží. Proto vysílá ustavičně kněze své jako dělníky na vinici Páně, aby člověčenstvo vzdělávali, posvěcovali a ku spasení vedli, čili, aby je k bohumilému životu naváděli a v něm udržeti je hleděli a to učením, bohoslužbou a kázní. Posílá je po daném sobě rozkazu ku všem národům, ku všem lidem, tudíž nejen k dospělým, nýbrž i k útlé mládeži.

Má-li kněz úloze své dostáti, třeba mu navedení k tomu a toho potřebuje tím více, že jest mu jakožto zástupci Ježíše Krista a nástroji církve svaté působiti mezi lidmi, mezi bratřími, jichž poměry a povahy velmi rozmanitě se splétají a křížují, s nimiž vždy jinak a jinak nakládati třeba. Navedení takové podává vůbec pastorálka.

Jinak však zacházeti musí s dospělými a jinak s malými, nedospělými. Ano při nedospělých třeba zvláštními řídit se pravidly. Nauka, která důvodně a soustavně podává pravidla, zásady a spůsoby, jimiž při vychovávání mládeže učením, bohoslužbou a kázní církevní řídit se třeba, sluje katechetika. Jak patrně,

jest katechetika odvětví pastorálky. Čím farář osadě, tím musí býti katecheta, učitel náboženství, škole. Škola jest jeho osadou. Tu má vésti útlé, nezkažené dítky k pastýři duší lidských, k Ježíši Kristu, a proto nazvali jsme dílo své **pastorálkou ve škole**. Duchovní nemá býti ve škole pouhým učitelem, nýbrž a to zvláště správcem duchovním, vychovatelem. vůdcem mládeže, jako jest církev vychovatelkou a vůdkyní veškerého člověčenstva.

Přičinili jsme se, abychom tímto dílem podali učiteli náboženství navedení, kterak by státi se mohl dobrým správcem duchovním ve škole. K dílu tomu užili jsme rozmanitých pramenů, hlavně katechetiky Gruberovy. Hirscherovy a německých zápisků katechetických zvěčnělého již katechety a kanovníka kapitoly Svatovítské vdp. J. Bernarda, jakož i mnohých jiných autorit katechetických. Celé dílo rozdělili jsme, jako v pastorálkách jest obyčejem, na tři části pojednávající o tom, kterak lze naváděti mládež školou povinnou k životu bohumilému a v životě tom ji udržovati a upevňovati

I. učením svatě církve křesťansko-katolické,

II. bohoslužbou a

III. kázni téže církve sv.

§. 2.

Stručný přehled dějin a literatury.

Od nejstarších dob věnovala církev svatá zvláštní péči vyučování nových členů svých, než je do lůna svého přijati mohla.

Lektoři a jahnové vykládali katechumenům dospělým zvláště modlitbu Páně, desatero, apoštolské vyznání víry, později i athanasianské, svátosti atd. (*Const. Apost. lib. VII. c. 39.*) a to na základě biblického dějepisu methodou akroamatickou. V tajemství víry uváděni bývali biskupy a kněžími. Kterak se vyučování to svíjelo, vysvítá ze spisu sv. Augustina: „De catechizandis rudibus“. V době té utěšeně zkvétal nábožensko-mravný život křesťanův a proto bylo vyučování a vychovávání dítek zcela rodičům ponecháváno. U svatých Otců nalézáme důtklivá napomínání, aby dítky své v duchu svatého evangelia vychovávali.

Brzo vznikly i školy katechetické, mezi nimiž vynikla zvláště Alexandrinská, na které zdárně působili: Athenagoras, Pantenus, Klemens Alexandrinský, Origenes a mnozí jiní na slovo vzatí

mužové. Z doby té došly nás katechese Cyrilla Jerusalemského, Řehoře Nyssenského, Basilia, Chrysostoma a j. Od 5. století až do druhé polovice století 8. o vyučování vůbec a tudy i o vyučování náboženské málo dbáno, vyjímaje školy klášterské posud řídké, tak že za Karla Velikého musilo býti nařízeno, aby každý křesťan aspoň „Otče náš“ a „Věřím v Boha“ uměl, jinak že by ani kmotrem býti nesměl.

V době Karlově a potom povstaly vedle škol klášterských, které se rozmnožovaly, i školy biskupské a farní, v kterých se vyučovalo především náboženství, ale vedle toho i čtení, psaní počtářství i zpěvu.

V době střední svítí na obzoru katechetickém jako hvězda zvláštní velikosti kancléř university Pařížské Gerson († 1429). Jsa o potřebě důkladnějšího vyučování náboženského přesvědčen, hleděl je podporovati, ano i sám katechisoval. Náhledy své o vyučování tom vyložil l. 1429. ve spise: „De parvulis ad Christum trahendis“.

Když *) l. 863. sv. apoštoly Cyrilem a Methodějem křesťanství do Čech bylo zavedeno, pečováno o jeho zachování a rozšiřování vyučováním ve školách zvláště klášterských. O způsobu vyučování toho nedostalo se na nás žádných zpráv. Povstale bouře divoké blahodárnému vývoji ovšem překážely, nicméně církevní hodnostáři pečovali úsilovně o zachování a zvelebení vyučování, jako probošt Marek v l. 1093—1100. a děkan kapitoly u sv. Víta l. 1280. a j., tak že vyučování, zvláště od založení Pražské university, zkvétalo, anaf i města na dobrých školách mnoho si zakládala, a universita sama učitele na školy dosazovala. Ve školách tehdejších vyučováno v náboženství posloupně od třídy nejnižší až do třídy nejvyšší. Než marně pídíme se po nějakém spisu katechetickém z doby té — nedochovalo se žádného. — Od sněmu Tridentského znamenati lze novou dobu rozvoje katechetiky. Po nařízení sněmu toho (*ses. 24. c. 4. de reform.*): „Episcopi etiam saltem diebus dominicis et aliis festivis diebus pueros in singulis parochiis fidei rudimenta et obedientiam erga Deum et parentes diligenter ab iis, ad quos spectabit, doceri curabunt, et si opus sit, per censuras ecclesiasticas compellent“, ve všech katolických zemích zakládána byla bratrstva, jichžto členové vyučováním mládeže a nevědomých dospělých výhradně obírali se měli; k tomu účelu založení byli

*) Viz: „Škodovy katechetiky“ 3. vyd. str. 280—285.

řádové jako Voršilinky l. 1537., Tovaryšstvo Ježíšovo l. 1540., ve Francii Maurini l. 1621., řád Pobožných škol l. 1622. Zvláštní horlivostí vynikali té doby: Ivo Tarterius, děkan v Troes, jezuita Ant. Possevin, sv. František Saleský a sv. Karel Boromejský. U nás v Čechách o provedení snesení sněmu Tridentského v příčině vyučování náboženství velice horlil arcib. Brus z Mohelnice.

Skoro v každé zemi skládány byly katechismy, z nichž tuto některé uvádíme: Erasma Rotterodamského l. 1534., Jiřího Wicela l. 1535., Mich. Heldinga, biskupa v Meziboru, l. 1549., Petra Sota, proslulého bohoslovce, l. 1553., blahoslaveného Petra Canisia katechismus velký a malý l. 1554., Římský katechismus kardinala Rob. Bellarmina, historický katechismus proslaveného opata Clau- dia Fleury l. 1679. —

Také v jazyku českém vydáno v dobách těch mnoho katechismů, jako: Katechismus od doktora Jindřicha l. 1556., katechismus ve školách l. 1620., Jiřího Fera Křesťanské učení l. 1636., Frid. Bridela Katechismus katolický s novými obrázky l. 1684, Katechismus od Tovaryš. Ježíšova Kutnohorského l. 1687., Katechismus biskupství Kralohradeckého l. 1755. a mnoho jiných: opanoval však „Katechismus arcibiskupství Pražského“ od l. 1723 bezpočtukráte vydaný.

Až do léta 1777. užíváno bylo v Rakousku rozmanitých katechismů. K rozkazu císařovny M. Terezie toho roku vydanému sestaveny pod dozorem Vídeňského arcibiskupa kardinala hraběte Migazzi-a katechismy, kterých se až na doby naše užívalo a na mnoze ještě užívá.

V novější době vydány byly ještě: Katol. katechismus pro městské a venkovské školy. V Holomouci u E. Hölzla l. 1849., J. H. Hulakovského Učení křesť. katolického náboženství pro hlavní školy. V Táboře l. 1864., A. Hejbala Katol. katechismus v otázkách a odpovědích. V Brně l. 1856, Pražský katechismus, Dra. Skočdopole katechismus větší a menší a několikere vydání katechismu dle Canisia od Doležela na Moravě a nejnovější kanov. Jos. Loužeckého dle německ. od kanov. Jandourka. V literatuře Jungmannově uvádí se přes 50 českých katechismů.

Ač již v sedmnáctém století vydány byly: Theologia catechetica od Jind. Alsteda a Methodus doctrinae catecheticae od Tro- tzendorfa — spisy to pojednávající více o obsahu než o způsobě vyučování, počali teprve počátkem osmnáctého století učenci přemýšleti a ze zkušenosti vážiti pravidla, kterak by se vlastně kate-

chisovati mělo. Na straně nekatolíků považuje se za tvůrce katechetiky Ph. J. Spener, po něm Gräfe, ale zvláště vynikl Dinter. L. 1818. teprv ukázal F. H. C. Schwarz, jak katechetiku pojmá třeba. O krok dále ještě postoupil Schleiermacher. Na to vydal Gruber *Vorlesungen und praktisches Handbuch*, Salzburg 1832. a věhlasný Jan Kř. Hirscher vzdělal svou katechetiku jakožto odvětví pastorálky: *Katechetik oder der Beruf des Seelsorgers, die Jugend im Christenthume zu unterrichten und zu erziehen*, Tübingen 1846. a l. 1856 již 5. vydání.

Literatura katechetická dle „Slovn. naučného“:

a) *katolická*: Crato, *Institutio puerorum in doctrina Christiana* (1596); Jacobi de Ledesma *Liber de modo catechizandi* (Romae 1579); Antonii Possevini *Epistola ad Ivonem Fraterium de necessitate, utilitate ac ratione docendi catholici catechismi* (Ingolstadt 1853); Martini Couvreur *Instructio pro catechizandis rudibus* (Audomari 1639); Tobiae Lohner *Instructio practica de munere concionandi, exhortandi et catechizandi* (Dilingae 1682); Fleury, *Discours du dessein et de l'usage de Catéchisme historique*; Felbiger, *Vorlesungen über die Kunst zu katechisiren* (Wien 1780); Galura, *Grundsätze der wahren (sokratischen) Katechisirmethode* (Freiburg 1763); Overberg, *Anleitung zum praktischen Katechisiren a Anweisung zum zweckmässigen Schulunterricht* (1793); Hirscher, *Katechetik, oder Beruf des Seelsorgers, die ihm anvertraute Jugend im Christenthum zu unterrichten und zu erziehen*; Leonhard, *Theod. Prakt. Anleitung zum Katechisiren* (Wien 1819, 1837); Gruber, *Katechetische Vorlesungen über des heil. Augustinus Buch: von der Unterweisung der Unwissenden in der Religion a Praktisches Handbuch der Katechetik für Katholiken*; Stapf F. A., *Erziehungslehre im Geiste der katholischen Kirche*; Gaume J. Dr., *Catholicisme dans l'education ou l'unique moyen de sauver la science et la société* Paris 1835; Dr. And. Müller, *Lehrbuch der Katechetik*; Jan Karel Škoda, *Katechetika v Praze 1856* (jediná česká) atd. Důležité poučení podávají spisy biskupa Sailera, *Linzer Monatschrift*, *Christlich-paedagogische Blätter in Wien* atd.

b) *nekatolická*: Miller, *Anweisung zur Katechisirkunst* 1788; Rosenmüller, *Anweisung zum Katechisiren*; Salzmann, *Die wirksamsten Mittel, Kindern Religion beizubringen*; Schmidt, *Katechetisches Handbuch*; Dinter, *Regeln der Katechetik*; Schwarz, *Katechetik oder Anweisung zu dem Unterrichte der Jugend im Christenthum*; Thierbach, *Handbuch der Katechetik a Katechisir-*

kunst; Schulther, Untauglichkeit der seit 300 Jahren eingeführten Katechismen für unsere Zeiten und Idee des einzig besten Leitfadens (Zürich 1830) a j v.

Pomůcky katechetické v jazyku českém: Živé světlo pravdy od Matějky, 1817; Vysvětlení a přídavek ku katechismu od Čeňka z Vartenberka, 1821; J. Javornického Bezpečný vůdce katechetů, 5 dílů, 1823—1826; Fr. Stapf Ruční kniha ku katechismu. Přeložil J. Hýbl, 1824; J. M. Leonhard, Katolické učení v náboženství. V Brně, 1827; Vincenc Zahradník, Krátký Katechismus k utvrzení katolíků u víře, 1830; F. Hýna, Katechismus pro lid a odrostlou mládež, 1846; M. Tomek, Krátké vysvětlení katechismu, 1859, 4. vydání; J. B. Podstránský, Výklad křesť. katolického náboženství. Pro chrám, školu i domácnost: 3 díly. U Bedř. Stýbla 1853—1862; M. Okáč, Katolický katechismus v příkladech 3 díly. V Olomouci, 1863. Německy: Socher, Christenlehrbuch für kathol. Seelsorger, Katecheten und Lehrer, 8 Bände, bei Rohlíček in Prag, M. Krautheimer, Gründl. Unterweisung in d. kathol. Religion, 3 B. Mainz 1845; Schuster J., Katechetisches Handbuch Freiburg, 1848, 2 Bände, a 1856 3. Auflage, 5 Bände; J. Deharbe, Erklärung des kath. Katechismus, 5 B. Paderborn 1821; J. Ev. Schmid, Katechetisch-homiletisches Repertorium, 7 B. Schaffhausen 1862.

Katechese: Katechese vypracované vydali: Wagner, Galura, Vietzka, Gruber, Leonhard, Löffler, Fritz, May, Schmidt a j. Některé vypracované katechese přinášival časopis „Přítel mládeže“ a zvláště bohužel již zašlý časopis „Školník“ podával některé katechese velmi zdařilé. V nejnovější době všímá si bedlivě otázky té časopis „Pastýř duchovní“ a všímá „Časopis katolického duchovenstva“. Taktéž vydal vypracované katechese prof. dr. Skočdopole.

Procházka.

ČÁST I.

Vychovávání mládeže učením křesťanským.

§. 3.

Důležitost a potřeba toho vychovávání.

„Tenť jest život věčný, aby poznali Tebe
a toho, kterého jsi poslal, Ježíše Krista.“
Jan XVII. 3.

Není drahocennějšího a vznešenějšího pokladu nad náboženství, jež nám Ježíš Kristus, jednorozený Syn Boha Otce, zjevil. Náboženství to osvědčilo se povždy a posud se osvědčuje jako světlo, ozařující temnosti ducha lidského, chráníc ho před poblouzněním a jistě i neomylně jej provázejíc po cestách tohoto slzavého údolí k vlasti nebeské. Jest pramenem života, z něhož jedině pravá ctnost a zbožnost se prýští a ku všemu dobrému, velikému a vznešenému odhodlanosti a síly dodává. Bez náboženství Ježíše Krista není pravé ctnosti, ani duševné vznešenosti a krásy. Na něm-li nezakládá se ctnost a zbožnost, nemá ceny před Bohem a je pouze věcí vnější, navyklou neb věcí z opatrnosti lidské přijatou.

Náboženství Kristovo jest zdrojem, poskytujícím stálé blaženosti, útěhy a statečnosti v rozmanitých života okolnostech, v souženích a nehodách všelikých. A v pravdě, co dovede člověka potěšiti a posilniti. když bouří vezdejšího života, semo tamo zmítán jsa, na pokraji zoufalství byl se octl? Co potěšuje ho zkormouceného, co povzbuzuje bojujícího, co posilňuje klesajícího a co zdvihá hříchem raněného? Náboženství! Náboženství jest to rámě, jehož nám Bůh v milosrdenství svém podává, aby nás jako dítky své zase k svému přivinul srdci; náboženství jest to světlo pravdy a milosti, jímž nás Bůh účastny učiniti chce života a blaženosti

věčné; náboženství jest ta perla, o které Spasitel náš mluví v evangelium sv. Matouše (XIII.).

Ketteler, věhlasný biskup Mohučský, dí v příčině té v pastýřském listu svém velmi případně: „Vyučují-li se dítky náboženství Kristovu, podává se jim chléb, který J. Kristus s nebes, z lůna Otce svého, snesl na tento svět. Vyučují-li se jiným předmětům, poskytuje se jim pokrm, jaký z této země byl vyšel. V tom spočívá pravý poměr našeho svatého náboženství k ostatním předmětům učebným, v němž však není žádného opovržení předměty těmi; neboť i předměty ty mají svou zvláštní důležitost. Vždyť upravují duši pro vychovávání náboženské, slouží k nabytí užitečných, prospěšných, ano potřebných vědomostí pro život vezdejší, přivádějí poznáním tvorů ku poznání a ku chválení Tvůrce věčného, jenž těmi tvory a v nich vlastnosti své zjevil. Přece však jsou a zůstávají chlebem pozemským, ze země vyrostlým, a právě proto bývají i svůdnými, skrývajíce v sobě na způsob onoho ovoce rajského v zdánlivém poznání lež, v domnělém životě smrt. Proto mají také jen potud ceny, pokud učením Kristovým, od Otce světél pocházejícím, osvětlovány bývají.“

Náboženství jest počátkem blaha veškerého člověčenstva, zvláště musí státi se základem blaha a spásy u naší mládeže, máme-li se kdy lepších dočkatí časů.

Ale nedovede každé náboženství člověka potěšiti, upokojiti a posilniti, utužiti a posvětit. Které náboženství vše to dokázati může, ukazuje sám Spasitel náš. Když totiž po zázračném nasycení 5000 lidí na hoře u jezera Genesaretského druhého dne židé, plní tužeb pozemských, Ježíše Krista v Kafarnaum vyhledali, řekl jim: „Pracujte o pokrm, ne kterýž hyne, ale který zůstává k životu věčnému, jež Syn člověka dá vám.“ (*Jan VII. 27.*) Duše lidská baží po dvojím: aby pravdu poznala a aby dobré, které ji blaží, míti a ho užívati mohla. Ta touha duše naší podobá se zcela hladu těla našeho. Hlad vzniká tím, že tělo nemá, čeho k zachování trvání svého potřebuje, a proto potom touží, až se mu toho pokrmem dostane. Rovněž tak vzniká touha duše naší od tud, že nemá, čeho k životu svému potřebuje, pravdy a dobra, které by ji blažilo, — a proto po pravdě se nese, po ní baží, dokud jí nedosáhne. Čeho svět vezdejší k ukojení toho hladu duševního podává, toť toliko pokrm, o němž Spasitel praví, že hyne. Vše pozemské hyne — a neukojí hladu duševního. Země se všelikým leskem svým a moudrostí svou poskytuje pokrmu pomíjejícího,

jediný Syn boží podává nám pokrmu pravého, nebeského, jenž dokonale hlad duše naší ukájí. Proto praví: „Ját jsem chléb života. Otcové vaši jedli mannu a zemřeli. Tentot jest chléb s nebe sestupující, aby, bude-li kdo z něho jísti, neumřel.“ (*Jan VI. 48. 50.*) Po slovích Páně dovede tedy jedině náboženství Kristovo duši lidskou siliti, těšiti a posvěcovati. Apoštol národů píše v listu svém (*k Řím. X. 14. 17.*): „Kterak uvěří v toho, o němž neslyšeli? A kterak uslyší bez kazatele? — Tedy víra jde ze slyšení, slyšení pak skrze slovo Kristovo.“ Ze slov těch jasně plyne nutnost vy-učování v náboženství Kristově vůbec — a my tvrdíme, že zvláště pro mládež křesťanskou.

Po svědectví zkušenosti jest mládí všemu vzdělání přístupno, zvláště však vzdělání náboženskomravnému. Rozum dětský není ještě naplněn různanými bludy ani domněnkami rozličnými. Srdce dítek není ještě tak zmítáno vášněmi a náruživostmi, jako tomu u dospělého; ono podobá se spíše roli úrodné, na níž zaseté símě zdárně pučeti, růsti, kvěsti a hojného užitku přinášeti může. Dítky jsou mladé stromky, které, jestli oštěpeny a náležitě ošetřovány jsou, mnohého ovoce ke cti a chvále boží podávati mohou. Srdce jejich podobá se vosťu, do něhož všelike tvary snadno vtlačiti a v něm zachovati lze.

Když však duch lidský v bludy zabředl a když vášně a náruživosti půdu srdce udupaly, těžko jest nahrazovati, čeho v mládí opomenuto bylo.

Svatým pravdám učiti, mládež nábožensky vésti, jest tedy nejsvětější povinností každého správce duchovního, nemá-li o něm platiti výrok proroka Jeremiáše: „Maličcí žádali chleba a nebyl, kdo by jim ho lámal.“ (*Pláč Jerem. IV. 4.*) Bylo-li kdy toho potřeba, aby mládež ve svatých pravdách cvičena a vůbec křesťansky vychovávána byla, jest toho potřeba zajisté v dobách našich. Bez vedení a vychovávání tohoto nezachrání se pokolení lidské před nákazou záhubných náhledů časových a utone v nevěře a bezbožnosti. Každá nedbalost nebo liknavost u věci té mstí se časem nejvíce na správci duchovním samém, jak to každodenní zkušenost potvrzuje. Doba naše, doba to pohybování duchů a neupravených poměrů, vyžaduje tím větší pílě a vytrvalosti u vykonávání úřadu katechetického, protože, jak Hirscher praví, vše stávající rozpadnutím hrozí. A kdyby i prostý člověk nic o tom věděti nechtěl, co kolem něho se děje ve světě náboženském a politickém, zvědět o tom musí: vždyť hlasy mnohé k uším jeho mocí pronikají a pokoje mu ne-

popřávají; každý snaží se na svou potáhnouti jej stranu. Komu uvěří? Koho se přidrží? Posud má každý moudrý a zbožný duchovní vydatnou moc v rukou svých, aby ho získal Kristu a sv. evangelium. Jestli se duchovní záhy přičiňuje, aby mládež pevně a neomylně, s radostným a osvěceným srdcem věřila Kristu, aby měla vždy před očima sv. evangelium a jeho milosti; zůstane věrna církvi a mělké, protináboženské chvástání, pochodící z nevědomosti, neuškodí jí tak snadno. Jestliže však správce duchovní ducha času našeho zneužívá a cvičení náboženská, zvláště u mládeže, povrchně jen odbývá aneb jich zcela zanechává, vydává sobě svěřený lid samochtě v ruce nepřátel Kristových a církve a může býti jist, že při nejbližší příležitosti sám padne za oběť nedbalosti své. Potom ať káže a napomíná, běduje a nařiká — vše marno. Mohl a měl jako znatel duše lidské věděti, že mládež nejochotněji poslouchá. Proč nekázal tedy mládeži? Pročez uvažuj každý, kdo v duchovní správě jsi, čeho nám třeba a jak vznešené dílo svěřil Hospodin rukám našim. Hleď přede vším působiti na mládež, utvrď a posvěť ji u víře křesťansko-katolické, nešetře namáhání a práce nížádné a šťastné svěřence své provedeš bouří světa tohoto

Národové věku našeho sami nahlízejí, že jim coś chybí a že namáhati se musí, aby úpadek předešli. Proto přičiňují se, aby povznesli obchod, zdokonalili řemesla, zvelebili vědy a umění. Ale ač toho všeho v jistém směru na nejvýš potřebno, přece to nepostačí. Zlepší se snad hmotné zájmy společenské, ale duševně se se mnoho neprospěje. Vedle stránky hmotné musí i vědomost a přesvědčení náboženské vzrůstati a se zmáhati. Jistá a neomylná jest pravda: Všelický dobrý řád musí se zakládati na moci svědomí. Dlouho-li však bude ozývati se svědomí v srdci víry a náboženství prázdném? Jedině rozum milostí boží osvěcený a sílený dovede vždy po právu a spravedlnosti rozhodovati. Jen v takovém rozumu a v takové mysli ozývá se platně svědomí a staví se vydatně na odpor všelikému pokušení.

Poklady moudrosti a milosti své uložil Hospodin v církvi svaté. Církev jediná dovede řádně poučiti člověka o povinnostech jeho a propůjčiti mu svatými svátostmi síly k odporu a daru k stálému bdění, aby hříšná žádost nepřepadla srdce lidské jako zloděj v okamžiku neostražitosti a nepřemohla ho. — Církev vede člověka a učí ho, aby si vážil řádu v státu Bohem ustanoveného, aby nařízením jeho pro Boha se podroboval a nikoliv snad jen z bázně lidské nařízení ta zachovával. Pravda nezvratná jest, že čím méně

stát blahodárnému působení církve brání, tím na bezpečnějších spočívá základech řád společenský, „neboť dobře opatřen jest dům, ježž Bůh opatruje“.*)

Má-li tedy náboženství přinášeti žádoucího ovoce pro čas i věčnost, nutno, aby záhy v srdce lidská vštěpováno bylo. Jinak vyrůstá člověk hrubý a divoký a stává se otrokem vášní a náruživosti mnohých. A protože ho žádný svazek posvátný neváže, žádná vyšší moc mu nebrání, pohrdá brzy i všelikým řádem světským. Naučil-li se člověk hned z mládí Boha svého dokonale znáti a milovati, přikázání jeho povždy věrně plniti, potom ani v stáří neodchýlí se od cesty ctnosti. Hlasu svědomí, záhy probuzeného, člověk tak snadno neutlumí, aniž oslyší napomínání jeho a byť i klesl, záhy na cestu ctnosti zase se vrátí. Počíná-li vedení náboženské po přání Rousseau-ově a jeho stoupencův až ve věku pozdějším, pak z pravidla žádného zdárného nemívá výsledku. Z té příčiny nutno zavrei náhled racionalistův, že s vyučováním náboženským teprve potom počítí se má, až mládež v myšlení se oblomila a vycvičila. Dítka mají všechny vlastnosti, jichž každý člen království božího potřebuje. Jsou prosty, nepředpojaty, lásky a pravdy milovny, všech náruživostí prázdný, něčemu se naučiti žádostivy a proto sám Spasitel volá: „Nechte maličkých přijíti ke mně.“ Můžeme směle tvrditi, že by víra a věda nikdy tak nepřátelsky proti sobě se nechovaly a že by srdce člověka a svět v takovém sporu se neoctly, kdyby byly dítka záhy navykly věřiti, aby věděly a rozuměly, a ne věděti a rozuměti, aby věřily, jak tomu již sv. Augustin učil, říka: „Rozumím, ne abych uvěřil, ale věřím, abych rozuměl.“ —

Ze všeho toho zřejmo jest, že náboženské učení a vedení mládeže v jisté příčině mnohem důležitější jest, než vyučování dospělých, ovšem že také těžší a pro mnohé i nudné. — V té příčině dobře praví Jais: „Máme mnohem více dobrých kazatelů než katechetů, alespoň mnohým leží více na srdci kázání než katechese. Příčina toho jest, že při kázání naše samolibost ihned odměněna bývá, ne tak u katechese. Kazatel nechce snadno vydati se v posměch a lahodí mu, slyší-li se chváliti. Katecheta dílo své tak přísně a úzkostlivě neváží. Vždyť jsou to jen dítka, před nimiž stojí a ty nerozumějí tomu, zdali čeho dovedl aneb zdali v čem pochybil.“ — A přece jsou katechese v jistém směru mnohem

*) Pastýř. list bisk. česk. 25. XII. 1855.

důležitější, nežli kázání. Kázáním spravujeme, katechesí klademe základy k mravnému životu člověka. Jestli nám při kázání kdo porozuměl, čili nic, o tom přesvědčiti se nemůžeme, při katechesi však nabýváme o tom otázkami a odpověďmi plné jistoty. Katechesí poznává správce duchovní dobré i zlé mravy a obyčeje, moudré a převrácené náhledy svých osadníků a mimo to připravuje děti, aby později s dobrým prospěchem a hojným užitkem kázání poslouchati mohly. —

§ 4

O cíli vedení mládeže učením křesťansko-katolickým.

Slovy: „Jděte, kažte evangelium všemu stvoření, učte zachovávat národy všecko, což jsem koli přikázal vám,“ poslána jest církev ku všem národům. aby je vyučovala a učením Kristovým vychovávala. V důležitém tom díle má podstatného účastenství i škola. Škola ovšem nemůže, a také jí není uloženo, nábožensko-mravné vzdělání dokonati, nýbrž má mládež k budoucímu životu v církvi sv. připravit, aby na základech ve škole položených dále stavěti se mohlo. Cílem náboženského vedení mládeže jest tedy: Děti zaučovati a navykati, aby vždy dokonaleji poznávaly, že jsou křesťany katolickými, že jsou členy společnosti veliké, která církví katolickou sluje, a aby se vždy jako členové té církve důstojně chovaly a tak po vystoupení ze školy z přesvědčení ochotně a důvěrně vedení matky církve se podrobovaly, aby tedy učení církve sv. vždy za pravé měly, svatých svátostí k svému ospravedlnování a posvěcování svědomitě užívaly, službám božím vždy rády obcovaly a nařízení církve sv. všude svědomitě ostříhaly, čili jinými slovy: děti vedeny buďtež tak, aby věrou, nadějí a láskou účinnou zákon Páně přijímaly a plniti se snažily, aby posvěceny jsouce Ježíši Kristu vždy podobnější státi se hleděly a tak skutečného účastenství s ním měly, stále se zdokonalující a život Ježíše Krista na sobě znázorňující dle výpovědi písma: „Kdo jest spravedlivý, ospravedlniž se ještě, a svatý posvětiž se ještě.“ (*Zjev. sv. Jana XXII. 2.*) Tedy nejen ve víře, v naději a v lásce státi, nýbrž v nich růsti a síliti se stále třeba.

Jestliže duchovní a učitel děti sobě svěřené tak daleko přivedl, že jsou si všeho vědomy, čeho se na nich od církve, od J. K., vyhledává a jsou hotovy všecko to vykonati a požadavkům

těm zadost učiniti: může je bez bázně a strachu ze školy do života propustiti; jsou duševně dospělé. Jemu netřeba báti se výčitek svědomí, že snad nedbale anebo liknavě byl pracoval: ale těšiti se může, vida, kterak práce jeho časem hojně odměny dochází životem křesťanský spřádáním u všech těch, kteří vedení jeho byli svěřeni.

§. 5.

Obtíže při díle katechetickém.

První a nejdůležitější povinnosti své, vyučovati dítky pravdám svatého náboženství, nedostojí katecheta bez obtíží.

Obtíže ty mají původ svůj v pravdách samých, v katechumenech, v katechetovi a v různých okolnostech vnějších.

1. Již pravdy svaté, které dítkám zvěstovati máme, jsou takové, že mnohých ani nejvyvinutější rozum postihnouti a proniknouti nedovede.

2. Dítky přerozdílny jsou co do letory, schopností i předběžného vzdělání. mysl jejich jest těkava, lehkomyslnost u nich velká, zásoba představ malá a představy, jež mají, bývají temny. nesprávnny a neúplny; v myšlení jsou dítky neoblomeny, některé v té příčině zcela zanedbány, jiné myslí velmi zdlouhavě a těžce. Mimo to, co tu dítek, které jedině na duchovního jsou odkázány, a jedině od něho duchovního ošetřování a opatrování očekávají a ani z těch nemá žádného zanedbati, nýbrž všecky má ku Kristu Spasiteli vésti.

3. Katecheta sám, jsa zvyklý pohybovati se ve vyšších oborech myšlenkových a vyjadřovati se slovy vědeckými, jest si velikou obtíž. Neboť má-li působiti, musí se k dětem snížit, po dětsku s nimi mluviti a je pozvolna jen k sobě povznášeti. Čím déle se katecheta hlubokými studiemi zabýval, tím nesnadněji sníží se k dětem, tím větších jest mu překonati obtíží.

4. Přihlédneme-li posléze k okolnostem, za kterých dílo to před důležité vykonáno býti má, poznáme, jak veliké tu obtíže často v cestu staví se dílu našemu. Často bývají rodičové sami nábožensky zanedbáni, ku všemu svatému neteční, v dohlížení k dětem nedbalí, ano často i u přítomnosti dítek svaté náboženství tupí a jemu se posmívají. Za našich nevěreckých dob musí dítky často slyšati řeči a vídati skutky, které se posvátným pravdám přímo protiví. Tím stává se, že drahocenné sítě pravdy zjevené, jež byl

učitel mnohou pílí v srdce dítěte vložil, ušlapáno, ano zcela vyrváno bývá a tak žádného užitku přinést nemůže. Místo semene dobrého rozsévají nepřátelé církve svaté sítě zloby a rozdmýchují vášně v srdcích dítek nevinných. Ba nezřídka stává se, že se v domácnostech dětem brání dle lepšího přesvědčení žítí, ano že se i nutí, aby právě zlé páchaly skutky.

Obtíže naskytující se v konání díla katechetického jsou tedy mnohé a nemalé a přece má-li katecheta úkol, jenž na něho vložen, vykonati, musí obtíže ty překonati a k tomu zvláštních třeba vlastností.

§. 6.

o vlastnostech katechetovi potřebných.

Vlastnosti ty lze zahrnouti v tyto tři požadavky: aby byl mravný, aby byl učený (potřebnými opatřen vědomostmi), aby se vždy k učení dokonale připravil.

Při žádném předměte není učiteli mravnosti tak třeba, jako právě při náboženství. Kdo slovu božímu učí, jiné navádí, aby se jím řídili a spravovali, sám pak životem svým jemu na odpor se staví, veřejně sama sebe zatracuje. Učitel takový stává se znenáhla bezcitným a zatvrzelým. Při vážném a důležitém díle svém nemůže, jsa předmětem nenávisti boží, očekávati od Boha potřebné pomoci ani jeho požehnání. Ctí Boha sice ústy, ale skutky svými jej haní a tupí. Kdo divil by se tu, stává-li se učitel takový ospalým a nedbalým? I nemůže jinak ani býti, neboť kterak může se mu líbiti předmět, který stále jeho skutky a jednání odsuzuje? Mimo to nemůže vyučování jeho činiti náležitého dojmu na srdce dítek, ano často jim i škodí. Kterak mají dítky věřiti slovům jeho, když on sám skutky svými moc jejich oslabuje a tak platnosti jim ubírá? A zda nestanou se z nich pokrytci, když vidí, kterak je učitel příkladem předchází? Bez mravnosti ani při nejlepších a nejrozsáhlejších vědomostech nemožno mezi dítkami zdárně a vydatně působiti.

Má-li učitel vůbec mravným slouiti, třeba, aby ho zdobila bázeň boží, aby byl pilný a svědomitý u vykonávání svých povinností, aby byl trpělivý, laskavý a mírný a dle potřeby otcovsky přísný.

(Dokazovati nutnost vlastností těch nevidí se nám potřeba. Každý zajisté učitel nutnost jejich cítí. O jediné z nich, totiž

o bázni boží uvádíme zde výrok věhlasného Overberga. Vyslovuje se paedagog ten ve svém návodě ku křesťansko-katolickému vyučování náboženskému takto: „Bázeň boží jest při každém učiteli křesťanském přezádoucí. Třeba, aby svaté pravdy nejen znal, nýbrž aby o pravosti jich i zkušeností přesvědčen byl. „Bázeň Páně obveseluje a dává veselí i radost.“ (*Sir. I. 12.*) Několik slov z úst učitele, který sám na sobě zakusil upokojující, těšící a obveselující moc svatého náboženství, působí mnohem více, než ta nejlepší slova. Co ze srdce vychází, jde opět k srdci. Aby učitel této vlastnosti nabyl, třeba, aby častěji na své žáky okem víry pohlédl a na mysli uvažoval: Nejsou-liž i tito synové boží, dědici věčného království, miláckové Páně? Nejsou-liž to nevinní, nedospělí bratří Pána a Spasitele našeho, cena krve jeho a chrámové Ducha svatého? Nejsou-liž oni svěřenci andělů, radost rodičů, květ člověčenstva a naděje lepšího pokolení? — Jindy si zase pomysli: Což kdyby se mi nyní Spasitel zjevil a tyto své miláčky mi odporoučel, kterými slovy by to asi učinil? Zda by mi neřekl: Viz ty rány na mých rukou a nohou, v boku! Krví z těchto ran řinoucí jsou vykoupěny duše dítek těch, které péči tvé nyní odevzdávám. Věnuj a obětuj se jim zcela, jako i já za všechny jsem učinil. — Taž se často sama sebe: Kterak asi budou ty dítky jednou smýšleti o mně na lůžku smrtelném a při posledním soudě? Budou mi klnouti nebo žehnati? A který soud pronesu na smrtelném lůžku svém sám nad sebou? Bude pro mne upomínka na působení mé mezi mládeží blahá, utěšená anebo zkormucující? Při takové úvaze svědomité nemožno, aby učitel lhostejným a chladným zůstal. I báti se bude Boha a varovati se bude netečnosti a hříchu, aby nezarmoutil svého mistra nebeského.“)

V příčině učenosti či vědomostí, jimiž opatřen býti má katecheta, třeba, aby uměl nazpaměť katechismus i biblickou dějepravu. Náležitá znalost učiva ve vyučování velmi prospívá. Učení stává se živějším a volnějším, učitel podává u výkladu opakuující se představy a pojmy těmiže slovy a učení nabývá určitosti, pevnoty, ráznosti. Ráznost ta působí, že dítky pravdy jednou vyložené a vysvětlené podržují. Jasnost pojmů přispívá mocně k přesvědčení o pravosti svatého náboženství. Že nečiní se tu požadavku příliš velikého, netřeba teprve dovozovati, vždyť žádáme, aby i dítky katechismus a biblickou dějepravu uměly. Či má učitel méně věděti a uměti než žáci?! Jak obstála by autorita jeho? Avšak pouhým věděním nazpaměť není ještě vše odbyto. Učitel má

všemu, čemu z katechismu a biblické dějepavy učití chce, dobře, jasně, správně a důkladně rozumětí. V příčině katechismu třeba, aby jasně chápal vnitřní souvislost jednotlivých oddílů, paragrafů a jich částí, aby si byl vědom, proč podávají se v katechismu posvátné pravdy v tom a ne v jiném pořádku. Třeba, aby také znal smysl jednotlivých vět a uměl posouditi důležitost každého slova, aby při vyučování nevykládal posvátných pravd povrchně, nejasně neb snad i falešně. V příčině biblické dějepavy znej události ve vnitřní jejich souvislosti a dle toho je dítkám vykládej. Znej biblický zeměpis, mravy a obyčeje národů v dějích se objevujících, abys dle toho události vykládati a objasňovati mohl

Má-li všemu tomu vyhověti, nesmí u vědomostech svých na jednom zůstatí stupni; třebať, aby stále pokračoval. Dobrý a svědomitý učitel snaží se, aby více uměl, než nutná potřeba káže. Máť ovšem jen dítky učití a to jen tomu, co katechismus a biblická dějepava obsahuje. Ale čím hlouběji a důkladněji vniká v pravdy boží, tím dokonalejším a úplnějším, ráznějším a bezpečnějším bude jeho vyučování. Jsouť ovšem mnozí, kteří se domnívají, že při jiných předmětech zapotřebí jest dokonalého vědění a řádné znalosti, chce-li jim kdo učití, jen při náboženství toho nevyžadují, jakoby tu znalost ledajakás dostačovala. Tím stává se, že tak mnohý v hodině náboženského vyučování o všeličems mluví, jen ne o náboženství a ku konci ještě myslí, že úkolu svému náležitě vyhověl. Tu nelze diviti se, že je vyučování jeho temné a povrchní. A věru není pro osádu většího neštěstí, nad nadutého a nevědomého učitele náboženství.

K nutným vědomostem katechety patří též znalost dobré metody. Žádný předmět není pro dítky tak těžký a rozsáhlý a přece zase tak důležitý, jako náboženství. Tu třeba učiteli dobré metody, má-li s prospěchem mládež rozličných stupňů v náboženství řádně vyučovati.

Katecheta budiž dále dobrý psycholog, znej náležitě postup a pravidla rozvoje duševního, by dle toho učení vykládal a potřebám dítek duchovním vyhověti dovedl, by spravedlivě souditi, odměňovati a trestati uměl, by dle potřeby při té které pravdě déle prodlel — zkrátka, by přirozeně postupoval a rozvoji duševnímu stále pomáhal.

§. 7.

Pokračování.

Náboženství není předmětem toliko rozumu nýbrž i také a to přede vším srdce a vůle. Proto musí se katecheta k učení přípraviti i co do rozumu i co do srdce svého.

V příčině přípravy prvé, již možno nazvati přípravou hlavy, jest povědomo, že všeliké náboženské studium přípravou jest k vyučování náboženskému a že každý pokrok v studiu tom učiteli prospívá; ale tato obecná příprava jest příprava vzdálenější a nepostačí o sobě k vyučování. Zejmena počátečníku v úřadě katechetickém třeba, aby se ku každé jednotlivé učebné hodině připravil. Zvláštní ta příprava záleží asi v následujících věcech:

A) V příčině katechismu: Projdi dokonale, čemu učiti hodláš. Taž se, kterak souvisí učivo to s předešlým a s následujícím, z kterých částí se skládá a jak se ty k sobě mají a kterak myšlenky postupují? Taž se, zdali tu všemu rozumíš, jinak se poraď se zkušeným neb s knihou vhodnou. Uvažuj, jsou-li ti všechny děje známy, o něž se výroky v katechismu opírají, neb na nichž učení založeno jest. — Přemýšlej, odkud vhodně s výkladem počítí, kterých prostředkův a pomůcek užiti a kterým způsobem; co z toho dokázati třeba a kterých důvodů tu užiti a jak učení celé aplikovati pro žáky toho stupně vzdělání, jak se přesvědčí, pokud pojali a zapamatovali si učení, a kterých otázek užije.

B) V příčině biblické dějeprawy: Taž se, znáš-li dokonale zhruba i dopodrobna děj i místo i čas jeho; znáš-li mravy, obyčeje a zvyky, jichž znalostí teprvé lze ději porozuměti, dovedeš-li celou událost správně vypravovati? Avšak nejedná se tu o to, kterak si katecheta učivo objasní, nýbrž o to, kterak je dětem pochopitelně, jasně a zřetelně vyloží a užitečným pro mravní zdokonalení učiní; i v této příčině musí se připraviti.

Příprava srdce proměňuje celou bytost učitelovu. Řeč jeho stává se jí ušlechtlejší, tak že učeně roznítiti a uchvátiti dovede. Vnějšek jeho jeví čistotu úmyslu, ústa nepronášejí slov urážlivých, všude a ve všem jeví se mírnost, trpělivost, pravá láska k Bohu a dítkám, svatá spravedlnost, nelíčená zbožnost spojená s pokorou srdce a s důvěrou v pomoc boží.

Příprava srdce zakládá se na upřímné a vroucí modlitbě. Jako katecheta mnoho mluví k dětem o Bohu, tak má i mnoho mluvit k Bohu o dětech. Jen od Boha může obdržeti potřebného osvětlení, pravé chuti a lásky k učení, síly, zmužilosti a vytrvalosti v dobrém při všelikých obtížích, lásky a trpělivosti s dětmi a jejich křehkostmi a na konec požehnání práce své. Bez modlitby není požehnání.

Z upřímné a vroucí modlitby vychází čistota úmyslu. Nemožnoť modlit se za jiným účelem než po vůli boží vésti mládež sobě svěřenou, po cestě ctnosti k věčné blaženosti.

O čistotě úmyslu praví Overberg: „Čistota úmyslu jest jak pro učitele, tak pro žáky nanejvýš potřebna. Pro učitele jest potřebna, an by se jinak potřebné milosti zbavoval. Pro žáky jest potřebna, protože brzy poznávají úmysl učitele svého a potom si ho nevážejí neb jím dokonce pohrdají. Čistota úmyslu učitelova jim tedy prospívá, nečistota úmyslu jim škodí. Pozorují-li žáci na svém učiteli na př. marnivost, ctižádost a p.; vidí také, že mnohé z učiva vypouští. Buď nepodává učiva v přirozeném postupu anebo vypouští pravdy, jejichž znalost nutná. V prvním případě pudí jej ctižádost a marnivost, aby žáci rychle učenými se býti zdáli, v druhém hledí si jen toho, co se mu líbí, aby marnivosti své hověl. Anebo podává žákům příliš mnoho, nehledě ani na rozum, ani na srdce a tak rozum zůstává temným a srdce studeným.

Modlitba přivádí učitele i k pokoře. Vidí učitel a přesvědčuje se stále, že při vši své spůsobilosti a zběhlosti sám ze sebe nic nezínůže, že bez pomoci boží ani jedinké pravdy v srdce dětí nevpraví. Polepšení se dětí nepřipisuje sobě, nýbrž Bohu, a proto také u všem díle svém bere útočiště k pomoci boží. Pokora ta přináší požehnání boží pro všelikou práci jeho. Modlitbou učí se učitel v Boha důvěřovati. Sebe slabší síla vytrvá v díle přetěžkém, Bohem-li podporována se cítí. Srdce učitele v Boha důvěřujícího naplňuje se láskou a neleká se nižádných obtíží. Učitel takový jde s chutí do práce a s láskou v ní setrvává a dochází cíle svého.

Chce-li katecheta čeho dosíci, musí ho děti milovati. Dobře tvrdí sv. Řehoř: „Nerad bývá slýchán, kdo není milován.“ Nemilují-li děti svého učitele, nedají také mnoho na jeho učení. Proto nepovažuj katecheta dílo své za něco nuceného a úřad svůj za řemeslo, které jej živí, nýbrž za to, čím v pravdě jest, za úřad Bohem mu svěřený, za dílo lásky k Bohu a k dětem. Kdo dětí nemiluje, nechťej býti katechetou. Katecheta nekoná díla svého,

ale dílo Kristovo. A jako Ježíš Kristus poslán jest od Otce, aby v lásce své k člověčenstvu hledal, co bylo zahynulo, rovněž tak i katecheta musí z lásky k dítkám a k Bohu hleděti duší jejich získati pro království nebeské.

Po ukončeném učení přemýšlej, kterak se ti dílo zdařilo. Úvahou takovou napraviš, v čem jsi pochybil, staneš se lepším a dokonalejším a tudy i dítkám užitečnějším učitelem a svědomí tvé nebude ti žádných činiti výčitek. —

§. 8.

O náboženském učivu vůbec.

Posud jednali jsme o tom, čeho vyhledává se na katechetovi, by zdárně náboženství vyučovati mohl, nyní třeba pojednati o učivu, které dětem vykládati třeba. Vyučováním náboženským mají dítky navedeny býti dílem, aby Boha poznaly a jeho svatou vůli, dílem aby tu vůli ochotně plnily, ctnostnými a zbožnými se staly.

Rozum lidský, zvláště rozum hned v ráji zatemněný, nemůže dodělati se dokonalého ponětí o Bohu a jeho vlastnostech, ani o určení člověka ani o prostředcích k dosažení posledního cíle vedoucích atd. Dějiny člověčenstva všech věkův a národův jsou toho dostatečným důkazem. Jak často namáhal se rozum, aby pravdu poznal, poměry, v nichž se nalzáme, vyzkoumal a k napravení jich přispěl! Ale nač mudrcové mnozí celý vynakládali život, zvrtila doba krátká. Člověčenstvo nemohlo si samo pomoci. Proto Bůh sám mluvíval mnohokrát mnohými spůsoby skrze proroky k otcům našim, posléze pak skrze Syna svého kterýž zase poručil apoštolům a jich nástupcům, aby šli a kázali a učili zachovávat všecko, cožkoli přikázal jim.

Učivem náboženským může býti toliko *zjevení boží*, čemu Ježíš Kristus učil, co svatí apoštolové hlásali a co sv. církve křesťansko-katolická, jakožto sloup a utvrzení pravdy k věření předkládá. Tím vylučuje se, cokoli byť i ve zbožném úmyslu vymyšleno, co nepravé, čeho dokázati nelze, co jen na domněnce mužů učených se zakládá a tudíž mimo zjevení boží a mimo řád spasení se nalzá, vše, co neúrodné, urážlivé a prakticky škodlivé, posléze vše, co hodí se jen pro bohoslovce a znalce. Mládež křesťanská má poznati všecky pravdy zjevené, události a zařízení, jimiž Bůh člověčenstvo k spasení vedl a vede. To vše předpokládá

dokonalou znalost Boha a jeho vlastností, jeho vůle a úmyslův, jakož s druhé strany znalost naší zkázy mravní a vědomí, že sami pomoci si nemůžeme a povědomost o tom, že vykoupení již vykonáno a že očistiti i zdokonaliti se můžeme; rovněž i pravé a jasné pochopení všeho, co poznání a ponětí naší budoucnosti a naděje podmiňuje, na čem tedy naše ospravedlnění a spasení, naše křesťanské obcování, naše útěcha i naděje, naše vytrvalost v boji a vítězství naše podstatně závisí.

Z toho snadno souditi, že chybuji, kdo při vyučování náboženském dělí náboženství na přirozené a zjevené a dříve přirozenému a potom teprve zjevenému učití chtějí, tvrdíce, že mají z dítek napřed vychováni býti lidé rozumní a potom křesťané. Takovému počínání odporují přímo dějiny posvátné, učíce, že se Bůh lidem zjevoval a je původně sám učil, kdo je a která jest jeho vůle, z čehož vysvítá, že první pojmy náboženské nebyly dílem rozumu lidského, výsledkem bádání jeho, nýbrž že byly Bohem dány — zjeveny. Proto směle tvrdíme s Gruberem: Zrazuje Boha a hřeší proti katechumenům, kdo je pouze přirozenému náboženství učí. Zrazuje Boha, protože podkopává úctu před autoritou jeho, když to, co nám původně Bohem samým zjeveno bylo, podává, jako by to byl člověk pouze bádáním rozumu svého nalezl. Hřeší proti katechumenům, protože je odvrací od poznání úplně jejich závislosti na Bohu jakožto tvorů na tvůrci a budí v nich domněnku, jakoby byli svými vlastními zákonodárci a tvůrci náboženství svého, čímž je mravně ničí, duševně vraždí.

§. 9.

Další udání učiva náboženského.

Víru křesťana katolického tvoří dogmata čili články víry, obsahující vnitřní podstatu náboženství křesťansko-katolického. Jsou základem všeho křesťanství a veškerého života křesťansko-katolického. Chovají v sobě nejnemocnější důvody a působí zvláštní mocí na mysl člověka. Není-li v nich člověk dokonale vzdělán a vycvičen, nezná ani toho, co pro něho věděti a věřiti nutno, o radách a úmyslech božích v příčině samého sebe, o poměru svém k Bohu a o svém osudu posmrtném atd. Mravouka jest bez života, chladná a studená, nezakládá-li se na člancích víry, jimiž platnosti, síly, moci a posvěcení nabývá.

Proto musí dogmata zvláště důkladně probírána a vykládána býti. Články ty podává apoštolské vyznání víry. Mezi nimi jsou některé, jež člověk, přišed k užívání rozumu, nevyhnutelně vědět i a věřit musí, chce-li spasen býti, které tedy s obzvláštní pilností vykládati třeba. Sem patří také tajemství, na nichž pravdivost křesťanství se zakládá a jež první znaky víry křesťanské tvoří. I jednal a počínal by si právě nekřesťansky a rationalisticky, kdo by je z vyučování náboženského vypouštěl.

Zde třeba všimnouti si otázky, mají-li děti na obecných školách poučeny býti o článcích víry, jimiž se od jinověrců křesťanských lišíme a dělíme, o článcích rozeznávacích, konfessionálních. Někteří tvrdí, že toho třeba není, a že o nich v pozdějším věku poučeny býti mohou, že tedy katecheta o těch článcích zmínovati se nemá. Než tu třeba uvážiti, že katechumenové naši buď učení náležitě pojali a si osvojili anebo ne. Pochopili-li učení náležitě, jak jim vyloženo bylo, znají článek víry, jak ho církev svatá předkládá a vykládá a nevědí, kterak též článek víry jiní pojímají a vykládají a sejdou-li se později s jinověrci, snadno v zmatek uvedení býti mohou. Zvláště v dobách našich, kde komunikační prostředky stále se zdokonalují, přicházejí lidé různých vyznání snadno do styku. A tu třeba, aby katechumeni naši nejen víru svou znali, nýbrž i v případě potřeby také hájiti dovedli, ne-li jinak, aspoň správným výkladem článků víry své proti ne- správnému pojmání těchže článkův na straně jinověrcův. Nezná-li člověk náležitě vyznání svého, považuje často vedlejší věci za podstatné a naopak, stává se pozvolna ve víře lhostejným a vyžaduje-li toho nějaký hmotný prospěch neb výhoda časná, snadno od církve odpadá. Katecheta jest učitelem náboženství katolického a jako takový jest povinen dětem předkládati a vysvětlovati články víry katolické: katechumeni, žáci jeho, jsou členové církve katolické a mají jako takoví právo na svém učiteli žádati, aby je náboženství katolickému naučil. Kde se pojem „katolický“ vykládati má a tudy i jiných vyznání dotknouti se třeba, děj se tak beze všeho sočení, beze vši trpkosti a hořkosti k jinověrcům.

Jiná jest otázka, mají-li katechumeni na učení jinověrců upozorňováni býti.

Všemožně opíráti se musíme podrobnému vykládání rozmanitých domněnek rozličných kacířstev. Jest tu vždy nebezpečí, že by dítě v pochybování zavedeno býti mohlo a tak by se věci

dobré neprospělo, nýbrž jen uškodilo. Známoť, že učení bludná pýše a rozumování více hoví, než prostá, přímá pravda církve svaté. Ovšem, že musí se katechumeni o tom dověděti, že jsou ve světě domnění, učení a zásady, které se zjevení božímu a učení církve svaté protíví. Musí se o tom dověděti již proto, aby, až jednou do života veřejného vstoupí a rozličná vyznání poznají, novotou věci nebyli překvapeni a vrtkavými se nestali. Kdy by se katecheta o věcech těch zmíniti měl, sám pozná, že se mu k tomu nejvhodnější příležitost podává při výkladě IX. článku víry.

Tu může dospívajících katechumenů poučiti, že nepřijímají všickni lidé pravdy a učení církve svaté, že pýchou zaslepeni a hříšnou žádostivostí vedeni jsouce na jiné výklady pravd zjevených připadli, mnohé k přijetí bludných svých náhledů přemluvili a přinutili, jiní pak že v bludech těch se narodili a v nich vyrostli. Pouč jich také, že církev svatá bludná učení vždy zavrhovala a zavrhuje; jich vyznavače a přívržence z lůna svého vyobcovala a posud tak činí; nicméně však přece, zavrhnuvši blud, toužebně toho si přeje a vroucně na Bohu žádá, aby všickni ku poznání pravdy přišli a tak pravdou k svaté lásce přivedeni jsouce života věčného dosáhli. Okaž katechumenům, že Bůh podobná kacířství a rozkolnictví po všechny časy připouštěl, aby své věrné zkoušel a jich povzbuzoval, by tím vroucněji pravdy svaté vyhledávali a při jeho svatém zákoně zůstávali; že tedy nutno, abychom vždy rozum svůj výroky boží pokorně podrobovali. Vyznavače jiných náboženských učení předváděj jako lidi politování hodné, v temnotě bludů tapající — tak vyžaduje toho duch křesťanství a láska k bližnímu.

Nepostačí však k spasení, aby člověk pouze věřil, co Bůh zjevil, nýbrž musí také podle víry živ býti. „Spravedlivý z víry živ jest.“ Toho však nedokáže, jestli svých povinností nezná a o tom přesvědčen není, že je plniti musí. Z toho patrno, že katecheta i mravním pravdám, dogmatům moralky učiti musí. Pravdy ty, dogmata ta, nesmí bráti z tak zvané mravouky rozumové jako Rousseau, Basedov a mnozí jiní, nýbrž musí to býti pravdy, kterým J. Kristus učil, jež svatí apoštolové kázali, které se zjevením božím, s věrou křesťanskou a zařízeními církevními úzce souvisí.

§. 10.

Pokračování.

Vedle článků víry a mravů nutno, aby katecheta též probíral a vykládal biblickou dějepravu. Nauky víry a mravů jsou s ní úzce spojeny a při vyučování těm nelze od dějepravy oddělití jich. Dějiny posvátné podávají události, jež pravdivost a božský ráz učení náboženského dokazují; poskytují v událostech a příbězích konkrétně vše, co učení víry — a mravů abstraktně podávají; v nich objevuje se vše jako živý celek, co učení náboženské podle jednotlivých částí, oddílů a paragrafů v sobě obsahuje. Proto jest učení biblické dějepravě v každém ohledu na nejvyšší důležité a nemělo by se nikde zanedbávati. Tu netřeba při vyučování náboženském dlouho po důvodech pro tu kterou pravdu se ohlížeti, ležít v událostech dějin posvátných a jsou tak vydatny, že jiných ani třeba není. Učení abstraktní podává se tu v událostech a ukazuje se, jak v skutku jest, pravdou nepopíratelnou. Událostmi dějin posvátných znázorňují se učení abstraktní a stávají se pochopitelnými. Znají-li žáci události ty, dovedou si sami vysvětliti mnohou pravdu a vniknouti v mnohé učení. Dovede-li učitel události ty v pravý čas a na svém místě předváděti, nepotřebuje žádného učeného a hledaného vysvětlování a vyvinování, při kterémž skoro vždy jen na polo cíle svého dochází, aniž mnozí náležitě sledovati a výklad učený stopovati nedovedou. Užíváním konkrétních událostí k vysvětlování pojmů abstraktních stává se vyučování nejen názorným a pochopitelným, nýbrž také žákům milým a příjemným, jak ani nejdovednější katecheta bez nich učiniti nedovede. Zároveň vidí žáci souvislost jednotlivých pravd svatého náboženství, které se jim tu objevuje, ne jako urvané kusy a roztrhané části, nýbrž jako jednotlivé díly krásně spořádaného celku, když totiž poznávají, co Bůh pro člověčenstvo učinil a stále činí, aby je hříchu zbavil, posvětil a spasil. Z těch vážných důvodů nutno stále učení svatému náboženství na dějepravu stavěti a o ni opíráti.

Že pak i obřady nic jiného nejsou, než slavné a veřejné vyznání učení Kristova, jakož i ustavičné projevování života církevního; jest i liturgie nutným předmětem vyučování náboženského. Vždyť má katecheta dítky do života uvéstí a přičiňovati se, aby

jejich víra, naděje a láska stále rostly a se znáhaly, čehož docíliti lze znalostí bohoslužebných úkonův a obřadův. A věčná věru jest škoda, jestli věřící úplného významu a ducha posvátných obřadův nepojal, které by v něm vznešené budily city a k posvěcení jeho pomáhaly. Dobromyslný patří na obřady bez porozumění — tupě, zlomyslný jimi pohrdá, jim se posmívá. Katecheta předejde mechanické to obcování liturgii vyučováním a naváděním k zbožnosti, věřící dovedou potom vždy v krásné té a vznešené knize obřadův církevních čítati a v životě křesťanském budou síliti.

§. 11.

Osnova vyučování náboženského.

Učení náboženské jest mnohé a obšírné, tak že jedním rokem v každé třídě zplna probráno býti nemůže. Proto jest třeba, aby učivo náležitě zosnováno na školní věky a třídy přiměřeně rozvrženo bylo.

Osnova jednotná vyučování náboženského jest pro všechny školy nutná a to již z příčiny jednoty vyučování samého, jinak podával by se posvátný předmět ten rozkouskovaně a byl by ponechán libovůli jednotlivých učitelů a zůstal by beze všeho blahodárného působení na život člověka. Jednota v učení tom ve všech školách zachovávaná prospívá dítkám z jedné školy na druhou přestupujícím, kdež pokračovati budou tam, kde v poslední škole přestaly, jinak slyší vykládati část učení třikráte i čtyřikráte a o jiné nikdy neuslyší a tak nevědomy jsouce zkázu berou v životě náboženskomravním.

Osnova jednotná i učitelům dílo usnadňuje. — Majíce učivo vyměřené a rozvržené nejsou nikdy v pochybnostech, čemu v té které třídě učiti. Jestli přeložen katecheta z jedné školy na druhou, může ihned pokračovati, aniž by ublížil sobě nebo dítkám.

Zároveň usnadněna tím práce vrchním dozorcům církevním, jelikož vědí, co mělo býti vyloženo a posoudí snadněji spravedlivě stav školy i spůsobilosť učitele náboženství.

Přihlízejíc veledůstojná kníž. arcib. konsistoř pražská k nutnosti jednotné osnovy vyučování náboženského vydala léta 1872. následující osnovu, ovšem jen v hrubých rysech, ponechávajíc

podrobné provádění jednotlivým katechetům dle poměrů a okolností, v nichž se ta která škola nalézá.

„By náboženské vzdělání mládeže mezerami u vyučování netrpělo, rozděltež katecheté látku učební v jednotlivých třídách stejně, a pokračujtež u vyučování zatím dle plánu zde položeného: *)

V I. třídě.

1. Bůh všechno stvořil (jest všemohoucí); zvlášť: a) anděly, b) lidi.

2. Hřích andělů — dobří a zlí andělové. Anděl strážce. (Modlitbička k anděli strážci.)

3. Bůh postavil první lidi do ráje (jest nejvyšší dobrotivý. Máme Boha milovati, a jemu za všechno dobré děkovati).

4. Bůh dal lidem v ráji přikázání. Lidé byli neposlušní, hřešili (Bůh jest nejsvětější, všudypřítomný, vševědoucí).

5. Trest hříchu pro Adama a pro všechny lidi (Bůh jest nejvyšší spravedlivý).

6. Přislíbení Vykupitele (Bůh jest nejvyšší milosrdný).

7. Zvěstování narození Jana Křtitele.

8. Zvěstování narození Vykupitele. (Pozdravení andělské.)

9. Narození Jana Křtitele a Pána Ježíše. (Vánoce — jesličky — vánoční stromek.) Pastýřové. Mudrci od východu. Útěk do Egypta.

10. Dvanáctiletý Ježíš v chrámu.

11. Křest Pána Ježíše. (Jest jeden Bůh ve třech osobách.)

12. Pán Ježíš učil. Vysvětlí se některá z nejdůležitějších učení jeho; Bůh jest Otcem naším (podobenství o ptactvu nebeském a kvítí polním). Bůh jest milosrdný. (Podobenství o marnotratném synu.)

Duše lidská jest nesmrtelná. Tělo vstane z mrtvých. Dobří přijdou do nebe, zlí pak do pekla. (Podobenství o bohatci a Lazaru) Máme všechny lidi milovati (podobenství o milosrdném Samaritánu), i lidi, kteří nám zlé činili. (Podobenství o nemilosrdném služebníku.) Pán Ježíš nás učil, jak se máme modlit (krátké vysvětlení Otčenáše).

13. Pán Ježíš miloval všechny lidi, a dobře činil všem. (Některé zázraky. Uzdravení nemocných.)

*) Z kn. arc. konsistoře, v Praze, 4. X. 1872. č. 6533

14. Pán Ježíš trpěl a umřel. Vstal z mrtvých. Vstoupil na nebesa.

15. Seslal Ducha svatého.

16. Nejpotřebnější o založení a zřízení církve.

Mimo to jest katechetovi volno, zbude-li mu času, příležitostně připojiti jednotlivé příběhy St. Zák. k vysvětlení povinností dítek k Bohu, k rodičům, bratrům, spolužákům a jiným lidem, na př. při vysvětlování učení o andělech vypravovati může o mláďencích v peci ohnivé — o Tobiašovi. Jak neposlušný trestu božímu ujíti nemůže, Jonáš. — Příklad dobrého dítěte a bratra — Samuel; Josef egyptský atd.

By však články učení víry a mravů, biblickou dějepravou podaných, v skutku základem byly dalšího vyučování, ať se vštípí v paměť, *bud'* formulemi církevními: Věřím v Boha, modlitbou Páně, pozdravením andělským, desaterem božích přikázání: *aneb* slovy v katechismu obsaženými.

V II. třídě.

Celek zjevení Božího dle dějeprawy Schusterovy. Z jednotlivých článků vyvedeno budiž potřebné naučení víry, či mravů, dle pravidel katechetických.

Příležitostně budiž podán stručný výklad svátků a slavností církevních, jakož i nejdůležitějších obřadů.

V III. třídě.

K a t e c h i s m u s.

Učení o Bohu Stvořiteli (vlastnosti Boží, andělé, lidé).

Učení o Bohu Vykupiteli (prvotní hřích co přechod). Případné články z dějeprawy přehledně se opakují se zvláštním poukázáním k vykoupění.

Učení o Duchu svatém. Co jest milost boží, kolikerá, co působí, a proč jí třeba. (Nejsvětější Trojice, kříž.)

Učení o církvi. Odpuštění hříchů a poslední věci člověka. Dodatek o víře: učení o svátostech, křest, pokání, a to nejpotřebnější z učení o nejsvětější svátosti oltářní a mši svaté.

Desatero přikázání božích a přehledně patero přikázání církevních. K prvnímu přikázání božímu připojit se může pojednání o modlitbě. Zvláštní váha kladena budiž na I., III., IV. přikázání boží, ostatní se vysvětletež více přehledně.

Ve IV. třídě.

K a t e c h i s m u s.

Učení o víře a sv. svátostech, o přikázáních božích a církevních, v kteréž se pojme učení o naději a křesťanské spravedlnosti.

V III. a ve IV. třídě příležitostně učení o sv. obřadech a časech roku církevního.

Ve škole o třech třídách zvláště přihlížeti se musí k látce pro III. třídu určené; u dětí této třídy dospělejších pak k tomu, co pro IV. třídu vytknuto jest. V III. a IV. třídě nechť se v prvním běhu vysvětlí na nejmiň apoštolské vyznání víry.“

Hledíce k uvedené osnově podáváme tu podrobné provedení její na základě dlouholeté zkušenosti vlastní i cizí ponechávající schválení jí úřadům příslušným a přijetí důstojným pánům kolegům svým.

§. 12.

Rozvrh učiva katechetického.

Po zákonech u nás platných trvá povinnost školní od dokonaného šestého až do dokonaného čtrnáctého roku věku a žáci rozvržení bývají dle věků v třídy a oddělení dle toho, kolikatrídni jest škola. Za základ берeme tu, hledíce k uvedené osnově konsistorialné, školu osmitřídnou, po případě trojtřídnou a proto v rozvrhu svém uvádíme některé věci, o nichž možno mluvit teprve k žákům druhého oddělení v třídě první.

Majíce žakovstvo rozděleno na třídy a oddělení, třeba uvažovati, kolik a co z bohatého pokladu svatého náboženství v té které třídě každoročně probíráti, aby dítky po svém ze školy vystoupení celé svaté náboženství dobře a úplně znaly.

Jest ovšem pravda, že se dítkám každoročně celé svaté náboženství předložiti má, nesmí se však při tom zapomínati na

obecně platné pravidlo, dle něhož v každé třídě tomu učití se má, co dítky té třídy pochopiti mohou a čeho právě na tom stupni vzdělání svého potřebují, aby život křesťansky spořádaný vedly. Má-li učení náboženské dítkám prospěti, musí mu rozuměti, což jen tehdáž možno, je-li přispůsobeno jejich schopnostem a potřebám. Duševní síly člověka vyvinují se zvolna a dle jistých pravidel. Co vzdělaný snadno chápe, bývá nevzdělanému těžko k pochopení anebo zcela temným zůstává. Pravdu tu jest katechetovi stále na zřeteli míti a vždy dobře uvážiti, koho před sebou má, koho ve svatém náboženství vyučovati hodlá a dle toho jest mu z učiva náboženského jen to vybrati, co právě nutné jest věděti a věřiti. — Tím však netvrdíme, že by dítky nesměly věděti a slyšeti o pravdách, kterých pochopiti nemohou — jsouť pravdy, jež člověk nikdy rozumem svým nepronikne, jako na př. všecka tajemství a j. v. Kdo by pravdám takovým učití chtěl, až by dítky spůsobilými byly je pochopiti, protivoval by se podstatě pravd zjevených a považoval by víru za pouhé vědění zapomínaje na slovo Augustinovo: „Věřím, abych rozuměl.“ — Pokud jsme na zemi, podobáme se učenníkům do Emaus jdoucím, kteří jdouce s Ježíšem Kristem, nepoznali jej až večer při lámání chleba. Ač jej očima tělesnými nepoznali, předce srdce jejich hořelo, když jim vykládal písmá. Podobně děje se i s námi. Víra zde na zemi jest jen částečně předmětem poznání a rozumění, více však předmětem srdce a vůle. Mezi věrou nadpřirozenou a poznáním lidského rozumu omezeného jest propast, kterou síla lidského poznání nikdy vyplniti nemůže, která toliko nadpřirozeným světlem milosti boží vyplněna býti může. Víry nadpřirozené nedosahuje člověk bádáním rozumovým, aniž může zasloužiti si jí nějakým skutkem. Kde víra ta jest, okazuje cestu k poznání, kde jí není, marně pídí se člověk po poznání pravd posvátných, tam jest všelike poznání dílo kusé a beze vší ceny pro dosažení blaženosti věčné. Milost víry dostává člověk na křtu svatém. I chyboval by velice, kdo by chtěl jen ty pravdy dětem předkládati, které rozumem poznány býti mohou. Tím vedl by dítky k rationalismu, k nevěře, protože by je tak naváděl pokládati poznání rozumové za věc hlavní, víru pak za věc vedlejší. A jakoby chyboval učitel u víře chtěje ji učiniti předmětem pouhého poznání, rovněž tak by se mýlil, kdyby v mravouce nechtěl mluvit ku katechumenům o povinnosti dříve, než až by ji v celém jejím rozsahu plniti mohli. Zapomínal by tu, jak mocně působí na člověka a celý budoucí život vědomí o povin-

nosti zákonem božím ukládané zvláště za doby nevinnosti, nezkaženosti, neporušenosti vůle. Na nejvýš důležito jest na př. záhy vpraviti dítě vedomí, že mu kromě Boha i církve svatá zákony dává a že jest povinností i ty svědomitě zachovávat i plniti. Zásadě: Katecheta říd se při výběru učiva potřebou a pochopností dítek, nesmí se tedy rozuměti tak, jako bychom dítkám jednotlivých tříd jen nahodile některé úryvky předkládati měli, věci důležitých na pozdější léta ponechávající. Celek zjevení božího má býti dítkám každoročně podán. Vždyť jest každé dítě ve svém věku celý člověk a proto třeba, aby učivo jeho věku přiměřené celek tvořilo a celého člověka vzdělávalo. Vyučování musí se svíjet v koncentrických kruzích, při čemž pozdrží se katecheta déle tam, kde toho potřeba katechumenů žádá.

§. 13.

Pokračování.

Učivo uvedené lze rozdělit na jednotlivé třídy způsobem následujícím:

V I. třídě

má katecheta dítky šesti- až sedmileté. V třídě té kladou se základy pro celé budoucí vzdělání, zde počíná se vyučovati všem předmětům a tedy i náboženství. V příčině náboženství jest třídě té důležitá úloha vytčena. Dítky třídy té mají býti probuzeny k životu náboženskému, čehož bez vyučování náboženského docíliti nelze. Duše dítek těch jest v tom věku po většině nevinná, čistá a neposkvrněná — kdo by jich nemiloval a k probuzení jich k životu duševnímu přispěti nechtěl? Každý bude se zajisté přičiňovati, aby dítky poznávaly a milovaly Boha a toho, kterého poslal, Ježíše Krista, a bude všemožně brániti, aby nevyrůstaly jako pohané Boha svého nepoznávající. — Však buď každý toho pamětliv, že tu má před sebou dítky, které ještě mysliti nedovedou, aby na nich nežádal věcí zběhlosti v myšlení vyžadujících. Přece však má jim podati celek svatého náboženství. Vyučování má tu býti živé a zajímavé. A co zajímá člověka nevzdělaného, zvláště dítě více než vypravování? Proto má katecheta bráti učivo pro tu třídu jedině z biblické dějeprawy.

Že však netečnost náboženská v rodinách našich více méně zavládá a do škol obecných přicházejí dítky, které nejen o Bohu ničeho neslyšely, ale ani k modlitbě vedeny nebyly, nebo toliko nedbale a povrchně; třeba, aby katecheta několik hodin z počátku školního roku věnoval učení dělati kříž a modliti se nutné modlitby, jako: „Otčenáš“, „Zdravas Maria“, „Věřím v Boha“ a p. Ukaž jim potom na příkladech, že tu (na světě) nejsou nadarmo, že tu jsou pro něco. Proč je tu člověk? Aby Boha poznal. Chceme-li někoho znáti, musí nám někdo o něm povědět, kdo je a jaký je, proto bude se jim nyní mnoho o Pánu Bohu vypravovati, aby poznaly, kdo On je a jaký je. Vypravuje katecheta o Bohu, co pro člověka učinil, aby člověk blaženým byl před hříchem i po hříchu, upozorňuj snadným, nenuceným způsobem na jednotlivá učení víry a mravů, jak to na tom stupni možno, povzbuzuj jich k plnění povinností vůbec a náboženských zvlášť.

V třídě té nejedná se tak o to, aby dítky uměly, co se jim vypravovalo, ale více o to, aby útlá srdce dítek láskou k Ježíši Kristu byla roznícena a vůle ku konání dobrého nakloněna.

Vypravuj:

Upozorňuj:

1. Bůh stvořil svět z ničeho v šesti dnech, sedmý den posvětil.	Bůh jest jeden, věčný, všemohoucí — stvořitel — tvor. Všechný den — neděle.
2. Bůh stvořil anděly k čemu, jací byli.	Andělé dobří — zlí, modlitba „Anděle Boží, strážce můj“.
3. Stvoření člověka — ráj.	Bůh dobrotivý, náš Otec; člověk má tělo a duši nesmrtelnou.
4. První přikázání v ráji a přestoupení jeho.	Co hřích? Bůh vševědoucí, všudypřítomný, spravedlivý, svatý.
5. Následky hříchu pro duši — pro tělo — pro Adama — pro nás.	Hřích dědičný. Potřeba hříchu se varovati, zvláště lži.
6. Zaslíbení Vykupitele.	

Aby člověčenstvo Vykupitele, až by přišel, poznalo, a že přišel, se přesvědčilo, muselo poučeno býti. Proto posýlal Bůh muže, kteří o něm předpovídali. Jako člověk měl přijíti a proto musel se z některého národa, z některého pokolení v některé rodině naro-

dití. Chce-li katecheta dítkám obraz nesmírné lásky Boží podati, musí o všech těch jmenovaných věcech mluvit a tak jim ukázati, že Boha Otce i Syna i Ducha svatého milovati mají, a proto

vypravuj: *)

upozorňuj:

7. O Abelu a Kainovi.	že i my Bohu něco dáváme —
modlitbu — oběť mše sv., po-
bídni k pilné docházce do
kostela a k obcování mši sv.
8. O potopě světa	Bůh shovívavý, — pravdomluvný
— věrný.
9. Abraham povolán a zaslíbení
jemu učiněné přešlo na Isaka
a Jakoba	
10. Josef Aegyptský.	Josef, obraz poslušného syna,
dobrého bratra, a obraz bu-
douceho Spasitele.
11. Vykupitel přijde z Judy.	
12. Mojžíš.	Obraz Spasitele.
13. Israelité na poušti.	
14. Dání desatera.	Kratičký výklad zvláště 4. při-
kázání.
15. Mojžíš předpovídá budoucího
Vykupitele.	
16. Balaamovo proroctví.	
17. Soudcové.	
18. Saul.	Bůh miluje poslušnost.
19. David pomazán.	
20. Z rodu Davidova přijde Vy-
kupitel.	
21. Zaslíbení předchůdce Páně
sv. Jana Křtitele.	Advent.
22. Zvěstování Panně Marii.	Pozdravení andělské, zvonění
ráno, v poledne a večer.
23. Narození Páně.	Vánoce, štědrý večer, jitřní —
jesle — vánoční stromek.

*) Přidáváme některé články, které v osnově konsist. dříve uvedené nejsou, aby některé ve vyučování naskýtající se pojmy snadněji vyloženy býti mohly.

24. Obřezání Páně.	Nový rok.
25. Obětování v chrámě.	I my obětováni byli (jest-li tak v krajině v obyčeji jest) — či jsme? Hromnice.
26. Mudrci od východu.	Co my dáme Ježíškovi? svatí 3 králové — svěcení vody.
27. Ukřutnost Herodesova, útěk do Aegypta a návrat.	Bůh stará se o své.
28. Dvanáctiletý Ježíš v chrámě.	Kostel — škola — povzbuzení k poslušnosti k rodičům.
29. Ježíš Kristus křtěn.	Tři božské osoby.
30. Ježíš Kristus volí z učenníkův apoštoly, mezi nimi jest první Petr.	
31. Ježíš učí modliti se.	„Otčenáš“, kratičký výklad.
32. Ježíš činí zázraky, snadněji k porozumění uveď.	Ježíš Kristus Bůh.
33. Ježíš K. učí v podobenstvích — některá snadná vylož.	
34. Slavný vjezd do Jerusalema.	Květná neděle.
35. Utrpení Páně, smrt a pohřeb, duše Ježíše Krista v předpeklí.	Svatý týden, velikonoce — zvonění v pátek o 3. hodině.
36. Z mrtvých vstání Páně.	My také vstaneme.
37. Poučování apoštolů po 40 dní.	Svátosti.
38. Na nebesa vstoupení Páně.	
39. Seslání Ducha svatého.	Svátky svatodušní.
40. Rozejití se svatých apoštolů.	

Zakládání obcí křesťanských, které dohromady tvoří jednu společnost — církev, jejíž správcem, nejvyšší viditelnou hlavou Římský biskup — papež. Jakožto vyznavači učení Kristova slují křesťané a že pravou víru mají, pravověřící křesťané se jmenují.

Pak ukaž dítkám, že církev svatá ustanovena jest, aby od ní učení a milosti Ježíšem Kristem jí svěřené přijímaly a že ji tedy milovati a ve všem poslouchati mají.

Tak probral celé apoštolské vyznání víry, okázal potřebu zachovávatí příkázání boží i církevní, jakož i že svátosti přijímati a modliti se máme: chceme-li Bohu se líbiti. Zároveň upozornil dítky na rozličné obřady, slavnosti a obyčeje v církvi svaté. Hravě,

beze všeho namáhání vpravil jim mnohé představy, které mu později celé vyučování usnadní.

Na konec opakuj vše v pořádku apoštolského vyznání víry a povzbud' dítky, aby dle víry té živý byly.

§. 14.

Pokračování.

V II. třídě

má katecheta dítky sedmi-, po případě až devítileté.

Učivo pro třídu tu jest vlastně biblická dějprava v chronologickém pořádku jakožto příprava k dokonalému porozumění katechismu.

Jak jsme již připomenuli, nezjevoval Bůh svaté pravdy na jednotlivá oddělení a jednotlivé kapitoly rozdělené, nýbrž v činech a skutcích, které se vývojem času dle neskonale moudrosti boží a potřeb člověčenstva udály, aby člověk smyslný pravdy takřka viděl a hmatal. Zjevení boží jest řada událostí, o nichž dějiny vypravují. Člověk nepojímá jasně pravd posvátných, aniž bývá o nich pevně přesvědčen, dějin-li zjevení božího nezná. Chybovali a chybuji posud, kteří dějin posvátných jen jako mimochodem se dotýkají, užívajíce té které události k objasnění pravd svatých rozumem vyvozených. Dějiny obsahují události, na nichž se božství a pravda učení církve svaté zakládá, představují in concreto, co učení in abstracto podává. V dějinách těch objevuje se učení náboženské jako živý celek, který katechismus dle logických dělidel spořádaný v odděleních, kapitolách a paragrafech podává.

V třídě té třeba dětem podávati dějpravu u souvislosti a v postupu časovém a dítky si mají zvykati události ty správně vypravovati. — Než nejedná se tu snad o pouhé vědění toho, co se stalo, nýbrž o to, aby Boha, svaté jeho úmysly, jeho prozřetelnost a jeho svatou vůli poznávaly a proto na katechetovi jest, aby příležitostně, beze všeho nucení patřičná učení víry a mravů vyvozoval a jim předkládal k tomu jich připravuje, aby v třídě třetí katechismu snadněji porozuměly.

Především opakuje katecheta dělání sv. kříže, přičiňuje případný výklad jeho; opakuje formule modliteb obvyklých a upozorní na povinnost a způsob obcování mši svaté, kterouž jim stručně

vyloží a děti poučí kterak se v kostele chovati a co při jednotlivých částech oběti nejsvětější mysliti, cítiti a žádati mají.

Na to opakuje učení o stvoření světa, jakož i o Bohu, že jest jeden, věčný, všemohoucí, že stvořil anděly, uděliv jim beze vší zásluhy jejich věčnou blaženost v nebesích, ukázal tak, že jest nejvyšší dobrotivý; že potom někteří z nich hříchem pýchy milostí boží pozbyli, začez do věčného trápení uvrženi byli. Poučí děti též o tom, že andělé člověka dokonalejší jsou a silnější, jak loni poznali a z dalšího učení ještě jasněji poznají.

Opakuje, co Bůh každého dne stvořil, ukazuj nevystižitelnou moudrost Otce nebeského, který na konci dne na dílo své pohlíží a vidí, že jest dobré, a vybídní žáky, aby každodenně na večer tázali se sami sebe, zda vše dobré, co byli vykonali. Moudrost boží objevuje se v zachovávaní a řízení celého světa jakožto jeho prozřetelnost. Sedmého dne Bůh odpočinul a požehnal dni tomu. I nám jest od práce odpočívati, než kdy a od které? Vylož tu třetí přikázání boží, první a druhé církevní, ovšem že stručně a tak, jak toho děti toho věku potřebují. Potom opakuj o stvoření člověka, ukaž k darům přirozeným a nadpřirozeným, jimiž Bůh člověka obdařil, jakož i že ho sám vychovával. Člověk jest po andělech nejznamenitější tvor. má tělo a duši nesmrtelnou, která obdařena jest rozumem a svobodnou vůlí. Bůh i k lidem nejvyšší dobrotivý jest; jest naším otcem. Požehnání boží lidem dané.

Opakuj o prvním přikázání v ráji, o jeho přestoupení a trestu, který následoval. Bůh všudybytný, vševědoucí, spravedlivý, svatý. Ukaž, kterak ďábel svedl Evu, zbudiv v ní napřed nedůvěru a potom pýchu. Z toho vyvoď, že je pýcha hřích hlavní a proč? Vylož, že je hřích dědičný a hřích osobní, pouč o následcích hříchu prarodičů *a)* pro ně, *b)* pro nás. Uč rozeznávati hřích, vinu a trest. Koliký trest za hřích. — Hřích první uškodil i potomkům Adamovým.

V zaslíbení Vykupitele ukaž dětem neskonalou lásku boží k člověčenstvu.

V bratrovraždě Kainově ukaž, kterak záhubný jest hřích proti Duchu sv.: „Bližnímu svému milosti boží nepřáti neb záviděti,“ ukaž, že závist jest hřích hlavní, z kteréhož zde vznikla vražda. hřích to do nebe volající. Upozorni, že Abel, obraz Ježíše Krista, líbil se Bohu i oběť jeho, a ukaž, kterak i my zalíbíme se Bohu. Upozorni na probuzené svědomí Kainovo a jeho zoufání nad milosrdenstvím božím. Vylož následky zlého svědomí, jež

končí často úplným odpadnutím od Boha. Kdo byli Kainité — a kdo Sethité; z toho vyvodí potřebu dobrých společníků — a ukaž, jak nebezpečno obcovati se zlými. Napomínání lidu Noemem, Bůh shovívavý, pravdomluvný, věrný. Ku spasitelnému napomínání zatvrzelé srdce míti; v životě nekajícím zúmyslně až do konce setrvati.

Potopa světa. Koráb Noemův obraz církve, v níž každý spasen býti může. Opadnutí vod. Krkavec obraz nevďěčníka, holubice obraz vděčnosti. Díkůčinění Noemovo. Modlíme se, obětujeme. abychom Bohu za obdržení dobrodiní děkovali. Zlořečení Chamovi má dítky poučiti, že o rodičích nikdy potupně mluviti a jim se posmívati nemají. Stavění věže Babylonské — trest pýchy.

Vyvolení Abrahama, aby skrze něho a jeho potomky víra v jednoho Boha se zachovala a jedním z potomků jeho aby všickni národové požehnání byli. Abraham, praotec budoucího Vykupitele — zaslíbení Bohem mu učiněná, Abrahamova poslušnost k Bohu, mírumilovnost, povolnost, láska k bližnímu, nezištnost. Melchisedech obraz Vykupitele. Isak — obětování jeho osvědčuje pevnou víru Abrahamovu. Přímluva Abrahamova za Sodomské — zásluha dobrých skutků prospívá nám vespolek. Lot v Sodomě a jeho andělé strážní. Zkáza Sodomy. Hřích Sodomský jest hřích do nebe volající. Manželka Lotova potrestána za neposlušnost a zvědavost. Isak na hoře Moria obraz Ježíše Krista. Eliezer prosí za dar rady. O darech Ducha svatého. Esau a Jakub ukazují, jak důležitým bylo v době té prvorozenství a jak důležitým jest požehnání otcovské. Útěk Jakubův — hněv hlavní hřích, proč? Zaslíbení Jakubovi učiněné. Laban. Lakomství hřích hlavní. Návrat Jakubův a smíření se s Esauem.

Josef, vzor hodného, poslušného syna, dobrého bratra, jenž hříchu netají, ale také nesočí. Povinnosti rodičů k dítkám. Synové zlí jsou zármutkem rodičů. Josef má všude Boha na paměti; bázeň boží dar Ducha svatého. Josef prodán do Egypta, žena Putifarova podává příležitost promluvit o křivé žalobě, sočení a pronásledování nevinného.

Josef v žaláři, vykládání snů. Varovati se hádání a pověr. Bratří Josefovi po dvakráte v Egyptě, Josefův stříbrný koflík. Josef dává se poznati, výčitky svědomí strpěují bratřím radost. Jakubova cesta do Egypta. Josef vzor lásky a úcty dítěte k otci. — Jakub předpovídá dobu příchodu Páně. Josefova smrt. Josef obraz Ježíše Krista. Job a přátelé jeho. Bůh spravedlivě zkouší, křivé

posuzování, na cti utrhaní. — Oddanost do vůle boží, modlitba spravedlivého mocná jest. Víra ve vzkříšení.

O Mojžíšově narození, Marie milující sestra. — Prozřetelnost boží. Mojžíš ujímá se národa svého. Útěk do Madian, hořící keř. — Bůh věčný, nezměnitelný. Zázraky moc boží zvěstující. Faraó se rouhá — rány Aegyptské důkazem hrůzné moci boží. Beránek velikonoční obraz božského Vykupitele. Přejít Rudým mořem, obraz křtu svatého; manna a voda ze skály tekoucí obraz nejsvětější svátosti oltářní. Dání desatera přikázání. Úmluva boží s Israelity. Co smlouva; třeba ji dodržovati. — Israelité ji nedodrželi; trest za to na poušti. Aron k hříchu svolil — cizí hřích. Zařízení stánku, jeho části, nádoby, nářadí — naše chrámy. Oběti — druhy jejich; všechny předobrazením oběti novozákonné. Slavnosti; rok jubilejní — odpustky, druhy jejich, kněží, kterak se světí. Vyzvědači, ku hříchu ponoukati. Nedůvěra, zoufanlivost. Zpoura Kore, Dathana a Abyrona proti duchovní i světské vrchnosti. Mojžíšova pochybnost. Tresty časné zůstávají i po odpuštění věčných. Had měděný obraz Ježíše ukřižovaného. Balaam, co jest zlořečení? Balaamovo proroctví. Mojžíš obraz budoucího Vykupitele, jeho proroctví o Vykupiteli.

Příchod do země zaslíbené. Bůh jest věrný v plnění slibů svých. Jericho — průvod o Božím Těle. Soudcové — Bůh odpouští kajícím a pomáhá jim, jest milosrdný. Jefte — sliby, jež činiti chceme, třeba dobře rozvážiti. Samson, síla tělesná bez duševní neprospívá. Gedeon příklad pevné důvěry v Boha. Ruth příklad, kterak vážiti si starých lidí a pečovati o tělesné potřeby rodičů. Zlí synové Heli jsou zármutkem otci, který jich však přece netrestal. Anna Elkanova — modlitba vnitřní a vnější. Modlíme se, abychom na Bohu dobrodiní vyprosili. Heli podezřívá a křivě posuzuje. Slib Bohu učiněný splnila Anna, jest příkladem jak i my činiti máme. — Samuel vzor poslušného dítěte — V boji s Filištínskými byli Israelité pověrčivi. Nádoby posvátné máme v uctivosti míti. Proti účtě té prohřešili se Filištíňští a byli za to potrestáni.

Saul otce svého jsa poslušen dosahuje království nad Israel. — Boha jsa neposlušen, ztrácí je. U Boha není přijímání osob, aniž platí výmluva. David na království pomazán. Goliáš se rouhá a jest trestán. Saul málomyslný ukazuje, jak se vede člověku hříchem stíženému. Jonathas a David vzor pravého přátelství. David pronásledován, váží si pomazaného Páně. David jako král

pečuje o zvelebení služeb božích. Davidova proroctví o Vykupiteli. David hřešil — opatrnosti třeba. Smilstvo hřích hlavní. Bůh odpouští tresty věčné, ne však vždy spolu také časné. Absolonova vzpoura k návodu Achitofelovu — k hříchu raditi, hřích cizí. David utíkáje přes horu Olivetskou ukazuje, kterak máme urážky trpělivě snášeti a potom rádi odpouštěti. Skutky duchovního milosrdenství. Pyšný Absolon potrestán. Co čeká dívky, které neplní čtvrté přikázání boží. David obraz budoucího Spasitele. Šalomounova modlitba za moudrost. Dar moudrosti jest dar Ducha svatého. Stavění a posvěcení chrámu — i naše chrámy bývají svěceny, jsou místa k modlitbě určená. — Naše chrámy velebnější jsou Šalomounova chrámu. protože tu Ježíš Kristus v nejsvětější svátosti přítomen. Slavný Šalomoun jest výstražným příkladem pro ty, kdo se pošetilostem oddávají a zhýralý vedou život. Rozdělení říše trest za povržení radou dobrou. Jeroboam ponouká lid ku zlému. Aby nevyhynula víra v pravého Boha, posílá Bůh proroky, které zázraky za poslance své potvrzuje.

Eliáš horlící pro čest a slávu boží živen u vdovy v Sareptě: Žíznivé napájeti, lačné krmiti, pocestné do domu přijímati, skutky tělesného milosrdenství. Oběť na Karmelu. Moc modlitby spravedlivého. Průvody na den sv. Marka a v křížové dny. Jeden jest pravý Bůh. — Achabův a Jesabelin hřích. Osmé přikázání boží, sedmé a páté. Eliášova odměna.

Eliseus v Bethel — Bůh trestá, kdo jeho službě zasvěcené osoby tupí a jim se posmívají. Giezi — Bůh trestá lež. Na mrtvole Eliseově okazuje Bůh, že si ostatků svatých vážit máme. Prorok Jonáš obrazem Ježíše Krista v hrobě. Ninive příklad pokání — Bůh shovívavý a milosrdný.

Duchovní i tělesné skutky milosrdenství se Bohu líbí; to v příčině některých viděti na Tobiašovi. Andělé mají dokonalejší rozum než my lidé — modlitby naše Bohu přednášejí.

Joel předpovídá, že Duch sv. přijde a kde se Vykupitel narodí, prorok Micheáš. Král Ozeáš výstražný příklad pro ty, kdo mísí se v úřad duchovní. Proroctví Isaiášova o Vykupiteli. Ezechiášova důvěra v Boha vítězí nad rouhačem Senacheribem. Bůh pyšné ponižuje, toho dokladem Holofernes. Judith důvěřujíc v Boha a vedena láskou k národu svému, osvobozuje zemi od nebezpečného nepřítele. Jeremiáš vzor lásky k vlasti a národu.

Že půst ani tělu ani duši neškodí, nýbrž oběma prospívá, viděti na mládencích při dvoře Nabuchodonosorově. Ctnost spra-

vedlnosti viděti na Danielovi v příběhu o Suzaně. Tři mládenci v peci ohnivě jsou vzorem statečnosti. Baltazar nestřídmý zneuctívá nádoby posvátné a jest za to trestán. Anděl strážný chrání Daniele v jámě lví. Daniel předpovídá, kdy se Vykupitel narodí.

Návrat ze zajetí. Ageova prorocství o Kristu. Esther — obrazem Marie Panny bez poskvrny hříchu počaté a orodovnice naší. Eleazar a bratři Makkabejští vzory stálosti u víře. Juda Makkabejský jest příkladem víry živé, ukazuje, že za mrtvé modliti se máme. Na konci připomeň ještě prorocství Malachiášovo o mši svaté.

§. 15.

Pokračování.

Nový zákon. Počátek zákona nového zajímá dítky velmi, protože se jim dítko předvádí. Ale i potom věnují Pánu Ježíši plnou pozornost svou, vidouce v něm nejen největšího dobrodince člověčenstva, nýbrž i nejlepšího svého přítele a Boha. Proto vypravoval katecheta již v první třídě obšírněji o tom P. Ježíši, tak že nyní stále doplňuje a ku vroucnější lásce dítky vybízí.

Opakuje vše, co byl vypravoval o předchůdci Páně, o zvěstování Panně Marii, dodá, kterak radovali se andělé nad naším vykoupěním; dále že počala Maria Panna Ježíše Krista z Duchá svatého, že svatý Josef byl pouze pěstounem Ježíše Krista. Že Ježíš Kristus jest Syn boží a náš král. Narození sv. Jana a narození Páně v Betlemě. Při novém roce se zmíní o roku církevním a roku občanském a poví, kdy který počíná a končí a kterak se každý rozděluje (zvláště v 2. třídě školy trojtřídní). Obětování Páně — Mudrci od východu — tu vylož význam darů, jakož i proč kropíme vodou svěcenou a píšeme křídou počáteční písmena jmen sv. tří Králů na dvěře.

Dvanáctiletý Ježíš v chrámě budiž jim příkladem, aby rády byly poddány rodičům, rády chodily do školy a do kostela a snažily se stále býti lepšími a lidem i Bohu milejšími. —

Kázání Janovo na poušti — proč křtil? Ježíš od Jana pokřtěn, od ďábla na poušti pokoušen — Modlíme se, neuvod' nás v pokušení, — proč? Co nás pokouší? — Ježíš, beránek boží. První učenníci Ježíšovi. — Ježíš vševědoucí — jest Bůh. Pán Ježíš v Kani Gallilejské osvědčuje svou všemohoucnost, pomáhá na přímlovu Marie Panny — upozorni na modlitbu „Pod ochranu tvou“

a „Zdrávas Královno“. Vyčistěním chrámu dal Ježíš na jevo, že nechce, aby kdo dům Páně zlehčoval.

Z rozmluvy Páně s Nikodemem vysvítá, že Ježíš jest Spasitelem světa, že víra v něho, jakož i svátost křtu k spasení nevyhnutelně potřebny jsou. V rozmluvě se Samaritánkou dokázal P. Ježíš, že jest vševědoucí, že můžeme se Bohu všude klaněti, protože Bůh duch jest a že Bohu v duchu a v pravdě klaněti se máme.

Kázáním svým v Nazaretě dokázal, že jest pomazaný Páně, jak předpověděl Isaiáš prorok.

Že učení jeho božské jest, potvrzoval svými zázraky, kterými zároveň dokázal, že jiného Spasitele světa očekávati nelze. Zahnutí ryb okázal, že na božím požehnání zdar práce záleží a užil toho k povolání Petra za apoštola, uzdravením šlakem poraženého přesvědčil nepřátely své o tom, že má moc a právo hříchy odpouštěti. Kázáním na hoře vyložil desatero přikázání, udávaje blíže povinnosti, které věřící jeho plniti mají. Objevuje se jako zákonodárce dokonalý a neklamný. Ukládá svým, aby milovali nepřátely své, aby při všech skutcích svých měli úmysl dobrý, aby, pečující o království boží, pevně v Boha důvěřovali a k bližním svým tak se chovali, jak si přejí, aby i oni k nim se chovali. Na konec pak tvrdí, že jen ten spasen býti může, kdo učení jeho zachovává. Uzdravením malomocného má nás k tomu, abychom vždy zákonův a nařízení platných dbali a je zachovávali. Setník v Kafarnaum podává mu příležitost, aby pochválil pokoru a zároveň oznámil, že do jeho církve všichni národové povoláni jsou. Vzkříšením mládence Naimského ukazuje moc svou nad smrtí a svou soustrast s trpícími; odpuštěním Marii Magdaleně ukazuje, že k odpuštění hříchů lítosti třeba. Na člověku osm a třicet let nemocném, v sobotu uzdraveném, poučuje nás, že vždy dobře činiti máme.

Že však židé poznané křesťanské pravdě odpírají, učí, že hříchové proti Duchu sv. neodpouštějí se ani na tomto, ani na onom světě. Blahoslavení Rodičky Boží poslouží katechetovi ku povzbuzení dítek, aby královnu nebes ctily a k ní povždy útočiště braly, k ní se utíkaly. Promluv tu o růženci a pouč, jak modlitbu tu správně konati. Podobenství o rozsévači, o koukolu mezi pšenící, o zrně horčičném, o kvasu, o pokladě, perli a síti stručně a dětem pochopitelně vylož a dítky ve význam jejich zaveď. Utišením bouře na moři poučuje nás božský Spasitel, že vyznavače jeho očekávají v životě mnohé bouře a trampoty, v kterých k němu se

utíkati, u něho zachránění hledati třeba. Vzkříšením dcery Jairovy a uzdravením ženy nemocné ukazuje, jak potřebná, prospěšná jest víra a důvěra v něho. Vyvolení dvanácti apoštolů — k úřadu kněžskému Bůh povolává. — Stětí sv. Jana ukazuje, kam hříchy proti čistotě vedou, a že nepředložených slibů činiti nemáme. Nasycením 5000 lidí učí potřebu svátosti nejsvětější.

Ježíš miloval všechny lidi, nikoho neodmítal, kdo k němu se utíkal; na doklad toho uveď ženu Kananejskou. Proměněním na hoře Tabor ujistil apoštoly, že Syn Boha živého jest. Jako přítel dítek varuje pohoršovati jich. Nařizuje poslouchati apoštolů a činí je představenými věřících — církve. Církev má právo dávatí zákony a trestati přestupníky. Podobenstvím o služebníku nemilosrdném učí, že máme rádi odpouštěti těm, kdo nám ublížili. „Odpusť nám naše viny“. Z podobenství toho poznati lze, že jest očištec; pouč, jak dušem v očišci pomáhati. V rozeslání dvaasedmdesáti učenníků vidíme, že víra jest dar boží, světlo, osvěcující rozum náš a povzbuzující vůli naši, abychom vše za pravé měli, co Bůh zjevil, co církev jeho k věření předkládá. Příkázání lásky. V příběhu o Marii a Martě viděti, že především pečovati jest o království boží. Ježíš Kristus jest dobrý pastýř, který opustil nebe, aby hledal, co bylo zahynulo a hotov jest za ztracené i život svůj položit. V podobenství o marnotratném synu vidíme zavržení národa Israelského a povolání národů pohanských do království božího, jakož i radost Otce nebeského nad hříšníkem pokání činícím; z podobenství téhož vyvoditi lze patero částek k platnému přijetí svátosti pokání potřebných. *) Z podobenství o bohatci a Lazarovi poznáváme, že až po smrti nastává plná spravedlnost. Dobrým vede se často na zemi zle, aby potrestáni byli za malé poklesky a na věčnosti budou odměněni; zlým vede se často dobře, aby za malé dobré byli odměněni, ale potom nastává zasloužený trest. Zároveň poznáváme, že jsou místa odplaty a trestu na věčnosti, a že z pekla není vykoupění. Božskou moc svou ukazuje Ježíš Kristus uzdravením slepého od narození a učí, že jest „Syn boží“. Ježíš učí modliti se — výklad „Otčenáše“. — Modlitba má býti úsilovná a ustavičná. Podobenstvím o boháči varuje lakomství. Potřebu dobrých skutků dokazuje podobenstvím o fíku neúrodném. Že Bůh se pyšným protiví, pokorným dává milost svou, viděti na fariseu a publikánu. Na slavnosti po-

*) Viz §. 52.

svěcení chrámu učí, že On a Otec jedno jsou. Jeden jest Bůh ve třech osobách. V události s bohatým mládencem viděti rozdíl mezi životem spravedlivým a dokonalým. V podobenství o dělnících na vinici učí Pán Ježíš, že Bůh nehledí vždy jen na dílo vykonané, nýbrž i na dobrou vůli. Aby nás Pán Ježíš ujistil, že, kdo v něho věří, živ bude na věky, křísí Lazara již čtvrtý den v hrobě ležícího.

Ježíš chodil ve vlasti své z místa na místo, kázal a zvěstoval zákon milosti, zjevoval pravdy, které věřiti a učil ctnostem, které konati máme; trestal nevěru a nepravosti, porážel bludy židů, zákonníků a fariseů, potvrzoval pravdu učení svého svědectvím písma, zázraky a příkladem svým; všude dobře činil a pomáhal všem trpícím a přece měl mnoho a mocných nepřátel. Kaifáš radí, aby Kristus byl usmrčen. Ježíš Kristus předpovídá umučení své a smrt svou, jakož i své vzkříšení. Zacheus okazuje potřebu zadostučinění. Lakomství Jidášovo jeví se již při pomazání Ježíše Marií v Bethanii. Slavný vjezd Ježíšův do Jerusalema. Půst, popeleční středa, neděle květná, průvod s ratolestmi. V podobenství o královské svatbě dokazuje Pán Ježíš potřebu milosti boží: v odpovědi k otázce, sluší-li dávatí daň císaři, učí, že každému dávatí sluší, což jeho jest. V chrámě při obětech učí, že Bůh nehledí, mnoho-li mu kdo dá, nýbrž s jakým úmyslem mu co dává. Předpovídá budoucí soud a zkázu světa i Jerusalema. V podobenství o desíti pannách a o hřivnách vidíme potřebu působiti s milostí boží a zásluhy dobrých skutků. Konečně učí o soudu posledním, podle čeho lidi souditi a jim odpláceti bude.

Poslední večere Páně. Ustanovení nejsvětější svátosti a oběti mše sv. Umývání nohou naznačuje, že do království božího jen čistí vejíti mohou. Zelený čtvrtek, den božího Těla, Ježíš upozorňuje na svého zrádce, aby ho tam naposledy ještě napomenul a od zlého odvrátil. V posledních řečech vybízí apoštoly k pospolitě lásce, předpovídá, že ho Petr zapře, ukazuje tak, že se nemá člověk na sebe příliš spoléhati. učí, že jen ten do života věčného vejde, kdo v něho věřiti a učení jeho slovem i skutkem vyznávati bude a slibuje Ducha sv. Přesvědčuje apoštoly, že ti, kteří dobré skutky konati chtějí, s ním spojení býti musí, posléze za apoštoly k Bohu se modlí. Úzkostí, již na hoře Olivetské trpěl, okázal, že trpěl jako člověk a to dle duše především. Učí, že máme se vždy do vůle boží odevzdávati, k nepřátelům laskavě se chovati a pravdu vždy vyznávati. Tvrdí, že mocný jest, že však dobrovolně za nás umříti chce. Vyznává, že jest Syn Boha

živého a připisuje si soud poslední. Trpí na těle mnoho bídy, soužení, mnoho bití a rán, jest bičován, trním korunován, trpí mnoho potupy, posměchu, rouhání a jiných neřestí. Obžalován jest ze závisti a nenávisti od starších lidu, kněží a zákonníků, že svádí a bouří lid. Pilát dlouho váhá, nevinného mrskati káže a k usmrcení jeho svoluje. Ježíš, Beránek boží, neotvírá úst svých, veden jsa na místo popravné, zapomíná bolesti své pro soužení a trápení Jerusalema. Na kříži modlí se za své nepřátely, stará se o svou matku, přijímá kajícího lotra na milost a za hrůzných okolností ducha svého vypouští. Velký pátek obřady, hodinky, pašije, boží hrob, umlknutí zvonů. Ježíš umírá z vlastní vůle. Zvonění ve tři hodiny odpoledne. Pohřeb Ježíše Krista. Duše Pána Ježíše v předpekli. Co bylo předpekli? Bílá sobota, svěcení nového ohně, pověry, rozžehání světél i věčné lampy, svíce velikonoční, svěcení vody křestné, slavnost vzkříšení.

Vzkříšení Páně, velikonoce, Kristus vstal vlastní svou mocí z mrtvých jako vítěz nad smrtí a ďáblem. Žoldnéři, kterak hřešili. Ježíš trpěl a vstal z mrtvých, aby naplnil písma, aby nás ujistil o dokonaném vykoupení a přesvědčil nás i o našem budoucím vzkříšení. Ježíš ustanovuje svátost pokání a odevzdává sv. Petru nejvyšší úřad pastýřský; slibuje apoštolům Ducha sv., ustanovuje křest, zjevuje učení o nejsvětější Trojici, slibuje církvi, že s ní bude až do skonání světa; vstupuje na nebesa. Příprava apoštolů na přijetí Ducha sv. Sv. Petr vystupuje jako hlava církve. Seslání Ducha sv. — Duch sv. osvětlil jejich rozum, posilnil jejich vůli, dal jim své dary. Podobně působí i v nás. —

Ve jménu Ježíše Krista konají apoštolové mnohé divy a zázraky, mrskání jsouce za to, radují se, že mohou pro Ježíše trpěti. Ananiáš a Safira, Duch sv. jest Bůh. Volení jahnů; kdo byli jahnové? Sv. Štěpán první mučenník, kdy jeho památka, proč 26. prosince? Svátost biřmování v Samaří — kdo může biřmovati? Šavel na víru obrácen. Divy, jež činili apoštolové, zvláště svatý Petr. Bůh i pohany do církve přijímati káže, jak viděti v zjevení Petrovi v Joppe. Petr v žaláři, modlitba nám navzájem prospívá — modlíme se, abychom sobě i bližnímu v potřebách pomoci na Bohu vyprosili. Andělé jsou větší mocí obdařeni než my lidé. Promluv z hruba, pokud dítky chápati s to jsou, o apoštolských cestách sv. Pavla. První sněm církevní v Jerusalemě. Smrt svatého Petra a Pavla v Římě. Rozšiřování církve. Co písmo sv., co ústní podání. Co církev, která její ústava, která jest pravá. Obcování svatých.

Kde možno obdržeti očištění hříchů a nadíti se šťastného vzkříšení a života věčného.

Děkujeme Bohu, že nás do té pravé církve povolal.

Tím naznačili jsme postup zjevení božího, užívající příležitosti poučiti žáky o potřebných učeních a pravdách, o kterých katechismus zvlášť pojednávati bude v organické jejich souvislosti.

Nechceme tvrditi, že by vše každým rokem tak probráno býti muselo — ač nesnadno vynechávati pro důležitost jednotlivých událostí. Opatrný katecheta vybere však přece dle schopností žákův a okolností, v nichž škola se nalézá (je-li 3-, 5-, neb střídni), co by vykládati, a co letos opomenouti musí, aby úkolu vytčenému zadost učinil. Jisto však jest, že vyložil-li katecheta biblické dějiny náležitě a užil-li příležitosti k abstrahování těch kterých pojmů a pravd, má mnohem snadnější práci s katechismem, než ten, který dějepravu biblickou zcela vynechal.

§. 16.

Pokračování.

Třída III.

V třídě té jsou dívky skoro úplně s úmysly Hospodinovými vzhledem k člověčenstvu, s božským řízením, s nejdůležitějšími články víry a mravů obeznámeny. Dějiny zjevení božího objevují se jim jako živý a souvislý celek. Jména a události, k nimž se vývoj království božího pojí, nejsou jim slova bez významu; znají Boha a jeho vlastnosti, jakož i co pro nás učinil a čeho na nás žádá. Nyní jsou s to, aby učení katechismu dle logických dělidel uspořádané v hlubokém jeho významu poznaly a do jisté míry pochopily.

V třídě třetí vykládej katechismus v dioecési předepsaný, počna výkladem apoštolského vyznání víry, užívaje spolu i biblické dějepravy, která se tak stále opakuje. Učení katechismu bez dějepravy biblické zůstane vždy abstraktním, těžkým a beze všeho užitku — kéž by všickni hluboce o tom přesvědčení byli! Přestalo by pak duchamorné učení se pouhým slovům beze všeho rozumění a beze všeho užitku pro srdce a vůli dítek! — Probrav apoštolské vyznání víry, ukáže, co jest křesťansko-katolicky věřiti a jiná posud nevyložená učení zakládající se na učení o víře. Zopakovav učení o milosti boží, v katechismu Pražském při učení o Duchu

sv. položené, přejde k učení o svatých svátostech, u pokročilejších neb schopnějších žáků vyloží, proč jich sedm, z potřeb člověka snad následovně: Člověku třeba přede vším života, toho dostává se duši svátostí křtu, k tomu přijíti musí síla životní, které nabývá svátostí biřmování; k zachování a rozmnožení síly tělesné potřebuje pokrmu; v duševním životě také třeba pokrmu, kterého dostává se nám v nejsvětější svátosti. Onemocněl-li člověk, užívá léků, i duševně nemocný potřebuje léku, kteréhož mu podává svátost pokání. — Maje se odebrati na věčnost, potřebuje člověk zaopatření a toho dosahuje ve svátosti posledního pomazání. Aby členové církve náležitě vychováni byli, dává Bůh rodičům ve svátosti manželství zvláštní k tomu milost; — aby svátostmi přisluhováno býti mohlo a věřícím tak potřebná milost udělována byla, třeba rozdavačů svátostí, které Bůh svěcením kněžstva k tomu zvlášť uspůsobuje a posilňuje. —

Skutky naše jsou jen potud dobré, pokud souhlasí s vůlí boží, a proto třeba promluvit o přikázáních božích a církevních. V učení tom pojedná o ctnostech a hříších i prostředcích dokonalosti křesťanské. Konec vyučování tvoří učení o modlitbě a družích jejích.

Kterak upraví si tedy katecheta učení pro třídu tu?

Byť by člověk cokoli na světě měl, nebude v pravdě šťastným, nezná-li Boha svého, a není-li s ním spojen. Kterak Boha poznati a s ním se spojit, jest nejpřednějším úkolem naším. Člověk ze sebe Boha dostatečně poznati nemůže, kdo Bůh je a jaký je, co pro nás činil a činí a co chce, abychom my činili, to dokonale jediné od Boha dovědět se můžeme — Bůh to skutečně zjevil. Zjevení to uloženo jest dílem v písmě sv., dílem v ústním podání. Nejdůležitější věci z písma sv. a ústního podání podává katechismus. K dosažení života věčného nevyhnutelně potřeba jest víry. Co věřiti máme, jest kratičce obsaženo v apoštolském vyznání víry, které nyní do podrobná proběreme, abyste, říkajíce je, věděli, co a proč tak říkáte. —

Probera apoštolské vyznání víry, udej, že, co slyšeli, jest víra církve svaté, ukaž, co víra jest, co křesťansko-katolicky věřiti, a že třeba víry, která se slovy i skutky jeví. Tu poznáváme, že třeba milosti boží, které nabýváme ve svátostech — pojednej o nich a přičiň k učení o svátosti oltářní zároveň učení o mši svaté. Na to přejdi k učení o přikázáních božích. Vylož přikázání lásky a při výkladu lásky k bližnímu vylož skutky milosrdenství. —

Potom vykládej desatero přikázání božích, ukaž, že i církev má moc a právo přikázání dávati a přestupníky trestati. — Vlož důkladně přikázání církevní a ukaž, v které souvislosti jsou s přikázáními božími. Kdo přikázání přestupuje, dopouští se hříchu. Pojednej o hříších a jich družích. Křesťan má se nejen hříchu varovati, nýbrž má se přičiňovati, by dokonalým se stal. — Pojednej o ctnostech a jich družích. Potom pojednej i o dokonalosti křesťanské. O dobrých a záslužných skutcích. K závěru proveď učení o modlitbě a družích modliteb církevních a vlož je do podrobná. Zbývá-li času, i o svátostnínách a žehnáních promluv a působení jich vlož.

Tak na škole trojtřídní; — na škole osmitřídní vyber to nejdůležitější a pro žáky nejpotřebnější, jelikož v třídě IV. katechismus z plna probrati třeba; — což tím snadněji vykonati se dá, čím důkladněji dějepravy biblické užito bylo v třídě třetí.

Větší obtíže má katecheta ve škole dvou- a jednotřídní, kde z udaného učiva nejnutnější vybrati musí, aby dívky opatřeny byly tím, čeho v praktickém životě potřebovati budou. Z uvedeného učiva budiž výběr opatrně učiněn a na jednotlivé věky školní rozdělen.

V třídě V. probírej soustavně liturgiku, opakuje při tom celý katechismus.

V třídě VI. vykládej důkladně věrouku, apoštolské vyznání víry a učení o svátostech. V třídě VII. mravouku do podrobná a v VIII. podávej na potvrzení pravdivosti a blahodárného působení všeho učení obrázky z dějin církevních, kde toho osnova vrchním církevním úřadem vydaná připouští.

§. 17.

Methoda učebná vůbec.

Vyučování náboženské jest předůležité a na nejvýš nutné. I nemálo na tom záleží, kterým způsobem se vykonává. Spůsob, kterým učňům učivo předkládáme, methodou slove. O methodě dá se pojednávati s různého hlediska a vždy jiná a jiná se naskytá. Pokud jedná se o vpravování a objasňování představ a postup v učivu, dělí se methoda s logického hlediska na analytickou (rozbornou) a synthetickou (soubornou). Že však často zmatky se tu nalézají, uznáváme za vhodné obšírněji o methodách těch pojed-

nati, užívající k tomu pojednání p. J. Lepaře o methodách a logické jich příbuznosti.

Dítka přicházejíce do školy, mají již množství představ, jež také jmenují, a liché jest domnění, že dítka do školy přicházející všech představ prázdný jsou, a že třeba jim vše vpravovati. Než představy dítek nebývají jasny ani zcela správnny. Na učiteli jest, aby představy temné objasnil a nesprávné opravil. Na každé představě rozeznáváme v logice obsah a rozsah. Představa co do obsahu složená objasní se, jestli celý obsah v znaky rozložíme a každého si všimneme. Rozkládati obsah představy jest, představu analyso-
vati. Patrně, že analysovat možno jen představu, kterou žáci již mají. Všelike učení, kterým objasňujeme představy kteréhokoli druhu uvedeným způsobem, jest analytické.

Než nejen objasňovati představy lze analyticky, nýbrž i představ nabývati. Dítka nabyly vypravováním příběhů biblických představ o těch příbězích, ovšem že hodně složených. Tak na příklad nabyly dítka představy o prvním přikázání božím v ráji prarodičům daném, jakož i o tom, kterak se stromu zapovězeného ovoce jedli. Prarodiče věděli, co Bůh zakázal, nebyli k tomu nuceni. — Otázkami přivedeme dítko k poznání, že prarodiče přestoupili přikázání boží vědomě a dobrovolně a povíme jim, že takové přestoupení se jmenuje hřích; — nabyly představy o hříchu. — *Představa o hříchu není tak složená*, jako představa o příběhu za základ položeném — jest také *obecnější*; postupovali jsme od představy více složené k méně složené, od zvláštní k obecné vypouštěním znaků nahodilých, vybírali jsme toliko podstatné původní znaky představy hřích v příběhu se naskytající — zkrátka učili jsme *analyticky*. Abstrakci vykonali jsme to z jediného příběhu pro ušetření místa. — Ve škole dobře uvéstí příběhů několik a se všemi pak naložiti, jako právě uvedeno a představa tak utvořená utkví a tak snadno se nezatemní. — Podobně s příběhem o Anně Elkanově u stánku v Silo: Co připověděla Anna? jaký skutek to byl? komu připověděla? kdo ukládal jí to za povinnost? kdo ji k tomu nutil? A když ji nikdo nenutil, jak to připověděla? Než připověděla, uvažovala, bude-li moci vyplniti, co připovídá. — Z toho pomůžeme dítkám složiti představu: Dobrovolná s rozvahou Bohu učiněná připověď, kterou se zavazujeme něco dobrého vykonati, k čemu povinni nejsme, jest slib. Dodělali jsme se tak výměru o slibu zase analyticky. — Učíme tedy analyticky, kdykoli postupujeme od představ konkrétních k abstraktním, od zvláštních

k obecným, od jednotlivých případů k obecně platnému pravidlu. — Pokud *postupujeme od konkrétních případů k obecnému pravidlu* atd., stává se *analysis indukci* či *návodem*; každá indukce analysí se koná, ale každá analysis není indukci: pokud pak *pod obecné pravidlo jiné případy řadíme, subsumujeme, či pravidla na případy užíváme, konáme analogii, čili obdobu*, která se také analysí vykonává, jen že postupuje od druhu k druhu v témž rodě, kdežto indukce od druhů k rodu postupuje. Kdo tedy tím směrem učí, představ se doděláváje, *učí methodou analytickou* a po případě *induktivní a analogickou*.

Methodou analytickou veden jest žák k pozorování různých věcí neb zjevů a ku porovnávání jich; následkem toho *samostatně představy své opravuje, objasňuje a obecné nové si tvoří*. Tím stává se, že o pravdivosti vyvozených představ, pravidel a soudů a t. d. nabývá zvláštního přesvědčení a že tak snadno pravidel tímto způsobem nabytých nezapomíná, jako když mu je hotová předkládáme a potom teprve případy jednotlivými objasňujeme. *Závěr dila* při methodě té jest *ovšem složení znaků vyanalysovaných v jeden celek*, což zavdalo příčinu, že někteří methodu tu synthetickou nazvali, ale neprávem (chybně).

Než nemožno dodělati se všech představ cestou analytickou, — neníť vždy případů, z kterých bychom společné znaky vybírali inohli. — Chceme-li žákům dopomoci k představě na př. stánku božího nebo archy úmluvy, podáváme jim *pomocí slov znaky z obsahu představ těch* (analysujeme svou představu) a *z představ, slovy vybavených, skládá si dítě představu o tom, nač nenazíralo* — o stánku, o arše úmluvy a t. d. Podobně *má-li dítě nabyti představ té které události, třeba mu vypravovati a slovy dítěti významem známými pomáháme mu složití si celou představu. Dítě skládá znak ku znaku, až obsah představ plný, či sbírá jednotlivé znaky v celek*; — *představy vznikají souborně či syntheticky*. Methodou synthetickou skládají si žáci obrazy, pojmy, soudy a t. d. z látky jim sice již známé, ale od učitele z oboru jejich vědomostí vybrané, *na jeho výpovědi přijímajíce za pravdu*, že představy tak a tak se k sobě druží, jak se jim vykládají. Proto methoda *synthetická* také *dogmatickou* slove a nemá v sobě obyčejně tolik přesvědčivosti, jako methoda analytická.

Představy, jichž synthesí žáci nabývají, jsou složenější než znaky (představy), z kterých se skládají. Kdykoli tedy *postupujeme od představ méně složených k složenějším, od obecných k zvláštním,*

od abstraktních ku konkrétním, učíme methodou *synthetickou*. Jest tedy metoda ta pravý opak metody analytické. — Aby se všecken předešel zmatek, podotýkáme ještě, že při pojmenování method těch máme na zřeteli stanovisko žákův a nikoli učitelovo, — učitel uče syntheticky, analysuje svou představu, ale na myslí žáků se představa teprvé tvoří. —

Z výkladu podaného patrno, že ve škole obou method užívati se musí, jak toho kde povaha věci žádá. — Jisto však, že analytická metoda pro školu snadnější, protože přirozenější jest. A katecheta jí hojně s prospěchem užívá, kdykoli chce představy, pojmy a t. d. objasňovati anebo na základě biblických dějin k novým představám, pojmutím a t. d. pomáhati. Ve věcech daných, ze zkušenosti vzatých a dějepisných ovšem sáhnouti musí k methodě synthetické. Musíť obě spojovati, kde a jak toho potřeba věci a žákův žádá. —

§. 18.

Pokračování.

Posud obírali jsme se methodou toliko se stanoviska logického — než při vyučování třeba mluvíti, a i se stanoviska užívání řeči naskytají se různé metody.

Pokud učení tím způsobem se koná, že jenom učitel mluví, totiž vypravuje, čemu učí, žák pak toliko naslouchá, žádá se na učni nejméně příčinnivosti — kdo tak učí, říkáme, že učí methodou se stanoviska žákova náslušnou (akroamatickou), se stanoviska učitelova vyprávěcí (historickou). Methodu tu nazývají také přímou (direktní).

Že nemůžeme se ve škole obecně obejít bez metody akroamatické, jest na bílém dni. Jestíť mnoho oborů vědění a umění lidského, které se nikterak ze člověka vyvinouti nedají, a které se do člověka dáti, vložiti musí. Tak předměty z oboru zkušenosti, dějepisu, zákony, příkázání, dogmata daná, umění mechanická a zručnost v jich vykonávání, jedině tou methodou krátce a správně podávány býti mohou.

Záležíť ovšem velmi mnoho nejen na tom, čemu se methodou tou vyučuje, nýbrž také a to zvláště, jak se jí vyučuje. Vykládá-li učitel methodou tou, čeho učňové pro život potřebují a co na vědomostech již nabytých se zakládá, vykládá-li přiměřeně schop-

nostem učňů vřele a laskavě slovy učňům významem známými, hlasem a tónem přirozeným a ne příliš dlouho na jednou, jest metoda ta na svém místě a nemine se účinkem dobrým. Žák totiž vida, jak jest předmět pro něho důležitý, touží po úplném poznání a rozuměje slovům, snadno chápe a proto s pozorností nedílnou sleduje výklad učitelův.

Ale byť sebe dokonalejší bylo vyučování methodou tou, může se státi škodlivým nebo aspoň neužitečným. Tak jest škodlivé neb aspoň bez užitku, když

1. vykládá učitel o předmětu, který jeho samého nezajímá, o němž se něčemu mechanicky naučil a potom to chladně a nudně odříkává. Učení takové žáků nezajímá, pozornosti jejich nepoutá, a zcela bez užitku zůstává;

2. vykládá o předmětu pro děti a jejich pochopnost vzdáleném, cizím, nevhodném. — Co žákům cizí, pro ně nevhodné, protože těžké a nepochopitelné jest, nezajímá, nepoutá pozornosti jejich, byť dobře a živě vykládáno bylo;

3. vykládá příliš mnoho a dlouho o rozličných předmětech zároveň. Za mnoho máme vše, čeho žáci na stupni vzdělání svého věděti nebo pochopiti nemohou. Nádobu o úzkém hrdle musí zvolna naplňována býti. Nádobě takové podobá se rozum dětský, ano i mnohých dospělých již lidí. Dobře praví o době naší Hirscher: „Jest to v pravdě veliké zlo času našeho, že se děti tak mnoho a rozličnému učí. Síla jejich duševní se tím překládá, mate a duch bývá tisíckrát ze svého přirozeného rozvoje vytlačován, což potom příčinou, že v dobách našich vždy více hlav prostředních nalazáme, že pravá, plodná vědomost tak málo zkvétá.“

Výhradné užívání metody té na školách obecných škodilo by na mnoze žákům. Nesmí učitel zapomínati, že má před sebou dítky, které nedovedou dlouhý výklad pozorně sledovati a že přes všecku péči jeho vloudí se zde onde slovo dětem významem neznámé a že potom následujícímu porozuměti nemohou a dítky potom nepozornými se stávají a celý výsledek učení na zmar přichází. Třeba tedy, aby učitel tím bedlivěji na dítko působil a je k pozornosti povzbuzoval, čím méně milý mu předmět, jemuž učí, třeba by na to poupě tím více působil, čím méně duch jeho vyvinut, aby je snad v temnotu nezahalil a neudusil. Proto hleď po krátkém výkladě otázkami přesvědčiti se, pokud dítky věc pochopily a si pamatovaly. Bohužel, že mnozí učitelé mají hlavy učňů svých za schránky, do nichž se všelicos vložití dá,

a kterých mu potom jen otevřítí třeba, by, co v ně uloženo, našel. Zda však učňové užítu z toho mají, či nic, na tom jim nezáleží.

Methodou tou nebudí se myšlení žáků, duch zabředá v netečnost a stává se lenivým. Obecné pravidlo didaktické však káže, vyhledávati všeho, čím dosažení učebního cíle se zaručuje a usnadňuje. Proto spokojí se moudrý učitel s methodou akromatickou jenom v případech takových, kde nelze zaměstnávat učně způsobem vnějším; ale kdekoli a kdykoli s vnitřním přičiněním žákův i vnější zaměstnávání spojit se dá, tam obou těch způsobů užije.

Pokud vnější zaměstnání to k řeči směřuje a to tak, že při vyučování i učitel i žáci hovoří, postupuje učení methodou dialogickou či hovornou, rozprávecí v širším slova smyslu.

„V rozpravách“ *) či dialozích mají otázky velikou úlohu. Užívají-li jich obě strany v učení, bere ono na sebe podobu rozmluvy čili dialogu v užším slova smyslu. Pak-li však stále jenom jedna strana, buď žák neb učitel, otázky činí a druhá jenom odpovídá, pokračuje učení methodou tázací čili erotematickou.

Rozmlouvání mezi učitelem a žákem koná se mnohdy tak, že žák aneb učitel volně se táží, aniž všechny otázky (a tedy i odpovědi) jejich před početím rozmluvy zúmyslně složený a spořádaný byly. Dejme tomu, že by dospělý někdo s dítětem vyšel na procházku, dítě pak že by pozorujíc nějaký předmět, na př. na poli, po jeho podstatě a užitku se tážalo, dospělý pak k otázkám odpovídal a poznamenání činil, tak že by vznikaly mezi oběma pořád nové a nové otázky, na které ani dospělý ani průvodčí jeho připraven nebyl. Rozmluva druhu toho nebyla by žádným pořádkem, žádnou osnovou vázána, a proto nazýváme ji rozmluvou prostou. Dítka z rozmluv takových učívají se přemnohemu. Methoda učení v případech podobných jest prostorozmluvná.

Naproti tomu však vybízí mnohdy učitel (vychovatel atd.) dítka k odpovědím otázkami, jež, znaje obor myšlének jejich, tak složí, že mu k nim právě tak odpovídají, jak on si nalíčil. Ku předvídané odpovědi má však pohotově otázku novou, opět dobře rozmyšlenou již před početím rozmluvy, ku které odpoví dítě zase způsobem, kterého učitel napřed se nadál. Rozmluva takto se vyvinující řídí se tedy učitelovou myšlení osnovou, i slove obyčejně sokratickou, po Sokratovi, mudrci řeckém, jenž si v ní

*) J. Lepář, o methodách.

zvláště liboval; my můžeme metodu toho druhu nazvati dle vnitřní povahy její řízeně rozmluvnou,

Jako rozeznáváme dvojí druh při metodě rozmlouvací, tak tomu jest i při metodě tázací, a to dle základu otázek učiněných. Dáváme-li otázky tak, že podáváme v nich nějakou psychologickou pomoc (upomínku), vyptáváme se; opatřujeme-li však otázky své jistými nápověďmi či pokyny, na jichž základě učen nových poznatků dodělati se má, doptáváme se.

Odtud rozeznáváme při tázací metodě druh vyptávací čili examinatorný od doptávacího, jinak katechetického. Kdy té neb oné metody z druhů právě uvedených užívati jest, o tom nemá rozhodovati libovůle učitelův, anobrž nahodilá povaha učebního stanoviska. Učitel u věci té říd se pravidlem: nepoutej samostatnosti dětí, ale nápomocen budiž přirozenému rozvoji jejímu, pokud nevyšine se přes meze předmětu a dospělosti dětské.

Metoda hovorná a to katechetická předčí ve mnohém směru nad metodu akroamatickou. Především bývá tu žák nucen stále pozor dávati na otázky učitelovy a všímati si rozmanitých pokynů jeho a stále sledovati postup a vývoj myšlének.

Duševní jeho síly rozmanitě se zaměstnávají a žák zaučuje se správnému a souvislému myšlení tak, že jeho rozum stále se bystří a zdokonaluje.

I učitel poskytuje metoda ta mnohých výhod. Především nutí ducha jeho k stálé čilosti a činnosti.

Učitel jest se totiž přičiniti, aby vyučování a vedení své zařídil dle potřeb žákův; aby své předsudky a mylné představy poopravil a všude, kde toho potřeba, pomáhal. Snadně přesvědčuje se o výsledku svého vyučování. Přes to všechno však má metoda ta mnohé neshody a vady. Jak jsme již dříve podotkli, nedá se jí užití při předmětech z oboru dějepisného ze zkušenosti vzatých a daných, kde se z pouhého rozumu nic vyvinouti nedá. Ano i při předmětech, kde rozum velikých poskytuje výhod, stálým otazováním příliš zvolna se pokračuje a po mnohých oklikách k cíli se přichází, čehož metodou akroamatickou krátce dosíci lze, aniž se co báti, že by to méně důkladné bylo. Stálým otazováním napínají se síly duševní a brzo umdlí, tak že pozornost přestává. Co tu práce a namáhání, když dítky nezapnou odpovědi svého spolužáka rozesmály se a tím na zcela jiné pole myšlení zavedeny byly, co tu práce, než v přerušném díle dále klidně pokračovati lze.

Mimo to bývá metoda ta pro mnohé katechety zcela nemožnou. Otázku za otázkou dávati jest ovšem snadné a nikomu nečiní obtíží. Aby však katecheta, s pravého vycházeje stanoviska, nepřetržitě nejkratší cestou k cíli se bral, všímaje si zároveň individualit žáků svých, jest nesnadné a vyžaduje velikou sílu duševní. Při každé jiné metodě dovede katecheta pružnost duševní pilností nahraditi a doplniti, u metody katechetické jest to sotva možno.

Katecheta a každý učitel dobře učiní, bude-li ve svém vyučování obou method střídavě dle povahy předmětu a požadavků okolností užívati — žáci zůstanou čilými a nejsouce přetěžováni a přílišně namáháni, budou po celou dobu vyučování pozornými, a žádná hodina nebude pro ně ztracena.

§. 19.

Methoda učení náboženského.

Byla doba a všude ještě nepřestala, v které domnívali se mnozí, že k vyučování elementárnímu a tudy zvláště k počátečnímu vyučování náboženskému nejlépe jediná se hodí metoda heuristická čili katechetická. I zamilovali se mnozí do metody té tak, že přičiňovali se katechisovati i o věcech, které toho ani nedopouštějí, jako na př. v dějeprově biblické, kde otázky, jako: „Co myslíte, že učinil Josue, když přešli Israelité přes Jordan?“ — na denním pořádku byly a posud ve školách strašívají.

Nejsmutnější při tom všem bylo, že všeliké výstřednosti tou methodou či lépe zneužitím metody té zaviněné právě na poli náboženském se vyskytovaly. V počtářství a v jiných předmětech poznali snadno neprospěšnost takového způsobu vyučování, ale v náboženství hleděli chybu tu zakryti planou, jalovou zvěstavostí.

Ač zkušenost didaktická dávno již učitelstvo přesvědčila, že nelze užívati jediné metody při všech předmětech, na rozličných stupních vzdělanosti žáků, ba ani při vyučování o témž předměte ve všech částech učení; a že přísná důslednost v užívání jediné metody k neshodě vede a jen škodlivě působí; zůstávali přece mnozí katechetové při způsobu jednou zamilovaném, zapomínajíce, že jim činiti s dítkami co do řeči a zásoby slov chudými, v myšlení neoblomenými a nezkušenými. Upustili od učení se napaměť zcela a zalíbili si v prázdných, planých rozmluvách o nejdůležitěj-

ších pravdách svatého náboženství. Jakého tu namáhání, aby otázkami rozličnými na některé slovo upomenuli, slůvko z žáka vyloúdili. Žák býval voděn všemi odvětvími věd a umění lidských, až po mnohém hádání a domnívání se k cíli přicházel. Kterak mohl se při takovém učení dětem zalíbiti předmět posvátný? Zda ne-
utrpěla i vážnost a vznešenost jeho? Všelikým dotazováním tím neoboháčovala se mysl dítek poznáváním pravd posvátných, na nejvýš stávaly se dítky hbitějšími v odpovídání k různým otázkám. Vyučováním takovým nemožnými učiněny všeliké prostředky, jimiž i prostřední vyučování pro život prospěšným státi se může.

Výhradné užívání metody heuristické zavedlo katechety nejen k marnému a vodnatelnému hraní otázkami, při němž neběželo o odpověď, nýbrž o umělé jí vyvození rozmanitými praktikami. Mládež zaučovala se záhy o všem rozumovati a ve všem dloubati, čímž nábožensko-mravní cit a snaha, po dobrém se probouzející, udušovány byly.

Zapomenuto při těchto umělých vývojích a oklikách, že pravda tak pracně hledaná není daleka, že náboženství jest dané, zjevené, že tedy cestou spekulativnou naléztí ho nelze; zapomenuto, že dítkám víry na autoritě založené přede vším jest potřebí a že bez ní i u dospělého člověka pokoj duševní ve veliké uváděn bývá nebezpečí. Nedbáno při modloslužbě metody té, že všelike vyvozování předpokládá něco daného, že tedy obrazně řečeno z prázdné studnice vody vážití nelze. Tím se také stalo, že všeliké vyučování náboženské přestalo býti pravdou, protože ztratilo všeliký svůj mravní základ.

Dlouholetá smutná zkušenost nasvědčuje tomu, že metodou tou uškodilo se na nejvýš i náboženství i mládeži i lidu křesťanskému. I oloupeno náboženství o božskou vážnost svou a na zříčeninách vážnosti té uhostil se jalový racionalismus, který si pro všecko ještě plášť autority božské ověsil, který při nejbližší příležitosti dle žádosti těla zase odhoditi dovede.

Z dítek nadělala metoda ta rozumářův a dloubalů beze vsí víry, odstranila autoritu víry, která zneuznána a v pozadí postavena jest. A proto nemá Frint tak zcela nepravdu, tvrdě, že nevěra časů nynějších na mnoze odtud pochodí, že se katechetové namáhali náboženství z dítek vyvozovati, místo aby je v ně byli vkládali.

Kdo není předpojat, uzná, že, chce-li kdo k Bohu přijíti, napřed Bůh k němu přijíti musí. Od Boha jedině můžeme se

dověděti, kdo Bůh jest. („Nikdo Boha neviděl, jednorozený Syn, který jest v lůně Otce, ten vypravil,“ dí sv. Jan (I. 18.). Odtud tedy, že se nám Bůh skrze Syna svého jednorozeného poznati dal, známe jej. Náboženství jest dar, který Bůh ve svém nesmírném milosrdenství a v neskonalé lásce své člověčenstvu udílí a nikoli výtvor rozumu lidského.)

Vyučování náboženské, majíc za úkol množiti a dosíci přijetí pravd posvátných, musí k tomu přihlížeti a o to se starati, kterak by žákům pravdy ty podalo a jim je přivlastnilo; nikoli však, kterak by je z ničeho vyvážilo, což by se zjevně protivilo nejen pravdám samým, nýbrž také způsobu vyučování božského Mistra našeho, svatých apoštolův i celé církve učící.

Mimo to sluší ještě připamatovati, že k podstatě metody Sokratovy náleží „ironie“, 1. část v rozvoji trojčlenného celku, která předpokládá, že učen o věci, o kterou běží, již jakési vědění (ať odkudkoli vzaté) již má, ale vědění buď celkem nebo v některých jeho částech nesprávné. Staví-li se katecheta pořád a pořád na stanovisko takového předpokládání, nezpytuje skutečného psychologického vývoje dítek, dívky plete napřed učením toho, co je nesprávné, a samému sobě činí učení spletitějším, klikatějším a obtížnějším.

Majíce vše to na paměti, můžeme směle tvrditi, že methody heuristické ve vyučování náboženském výhradně užívati nelze.

Nejen přirozenost věci toho žádá, nýbrž potvrzují to i výroky mužů vážených a zkušených. Z těch aspoň některých si tu všimněme.

Alexander kníže z Hohenlohe volá: „Aj ubozí slovůdcové, což se tak příliš namáháte, abyste cit dítky věřely proměnili v studený pojem? Zabíjíte v něm jsoucnost dobra, podáváte mu za ni známku bez jsoucnosti. Věru, doba naše odvážíla se hrozného přehmatu, že studený pojem na místo víry na autoritě spočívající v dětinny svět postaviti chtěla, a bohužel tu a tam také v pravdě tak učinila. Odtud tak mnoho, mnoho rozumujících chlapců, největší to rodičův starosti! Studené ty pojmy otravují dechem svým blahý věk dětský, vyhánějí jej z ráje rozkoše.“

Kelber ve své biblické paedagogice praví: „Vychovatelé bibličtí měli zvláštní způsob vychovávání a vyučování, a vyučování jejich náboženské bylo nejlepší, protože názorné, tudíž i pochopitelné, pronikající a zároveň povzbuzující. Nejprve dávali, čeho nikdo neměl a míti nemohl, potom to ukládali v paměť a učinili to vlast-

nictvím rozumu a srdce. Ovoce vedení toho byla bázeň boží a život bohumilý. Tak stává se vyučování vydatným a požehnaným a takovým má býti vedení náboženské, jež jest a zůstane pro školu nejlepším. V novější době užíváno ve škole metody sokratické, jakožto samospasitelné, kteráž se přece nejméně hodí k vyučování náboženskému. Není nic jiného než rozkládání a pytvání pojmů a hraní si slovy. Tím stalo se náboženství kostrou bez ducha, ořechem bez jádra, stromem bez ovoce. Takové vedení jest bohužel vedení k záhubě, k vyvrácenému stromu života, drobení chleba nebeského v drobtý nezáživné. Ne mnoho, skoro nic nevěšlo do rozumu, nic do paměti, nic do srdce. Katechumeni tak odbytí nevěděli o náboženství ničeho a neměli také žádného náboženství. Z živého stromu života stal se pozvolna suchý kůl, který nemohl vydati ovoce, a vydal-li jakého, nebylo křesťanské.“

Schwarz píše: „Nesmírně daleko dostali jsme se katechisováním. Slyšeli jsme chlapce osmi- až desítileté rozumující o všemohoucnosti boží, o povinnostech a právech člověka, tak že jsme se rozumu jejich nemálo podivili. I má se tu za to, že ten rozvoj rozumu daleko převyšuje někdejší vedení náboženské. Než že všeliké to počínání pouhá řeč jest a holá slova, že ten způsob vyučování a vysvětlování nic jiného není, než počítání z paměti, že toto slov tvoření spíše se snahou někdejších podvodníkův u vyrábění zlata porovnatí lze, netřeba teprv dlouho dokazovati. Na bílém dni jest ta zkáza, kterou srdce dítek zde beře, když při všem mluvení a hovoření o Bohu přece Boha a svaté jeho před očima a v srdci nemá a zneužíváním slov jeho jen marnosti své slouží.“

V té příčině krásně pronáší se Niemayer. „Znám cenu katechetiky a sokratiky, tak praví, a nechci účastniti se v žalobách nespravedlivých, které se tu a tam proti ní ozývají. Avšak čím déle naše obecné školství a mnohé z pánů učitelů pozorují, tím více přesvědčuji se, že Pestalozzi pravdu má, tvrdí-li, že vlastní katechisování, zvláště o pojmech odtažitých, nic jiného nebývá, než pouhé papouškování zvuků neporozuměných.“ Dále pak pokračuje praví: „Chybují, kdo pravdy náboženské, pouze zjevením poznané, tak přednášejí, jako by napřed z rozumu vyvozeny býti musely, načež pak jako na doklad jejich pravosti podávají důvody ze zjevení božího pravice: Bůh sám v tom onom textu tak a tak se pronáší. Posléze domnívají se, že vše v pořádku, když výrok ten písma sv. opakují a okazují, že s ním

úplně shoduje se, co rozumem svým napřed byli poznali. Spůsobem tím odstraňuje se úplně autorita boží, katechumeni navývají se náboženství považovati za dílo své, za nimž zjevení boží pokulhává. Katechumen považuje se sám za tvůrce svého náboženství, za které Bohu děkovati mu netřeba, při němž však také jen potud trvá, pokud smyslnosti jeho hová, jinak ihned od něho se odvrací. Pohozená a při vyučování jen potud užitá autorita boží, pokud podporuje, co člověk sám rozumem svým nalezl, nedovede člověka v návalu náruživostí na uzdě udržeti.“

Proto dobře tvrdí Ketteller ve svém pastýřském listě: „Vyučování křesťanskému náboženství není pokus o vynalezení nové posud neznámé pravdy, nýbrž jest učení pravdám božím, jež Bůh lidem zjevil, jest to podávání chleba, jež jsme z rukou božích obdrželi, s tím rozkazem, abychom ho dítkám lámali.“

§. 20.

Kterak tedy učiti pravdám sv. náboženství?

Jak z posavadního výkladu na jevo jde, ani výhradně methodou akroamatickou ani výhradně methodou heuristickou ani pouhým předříkáváním, jímž by svaté pravdy do paměti vkládány byly.

Po návodu sv. Augustina má se díti a) **vypravováním**, proto navedení k vyučování pravdám svatým „narratio“ nazývá; *má se však díti za tím cílem, aby každý, kdo slyší, b) přiveden byl k lásce čisté a vroucí.*

„Narratio plena est, cum quisque primo catechizatur ab eo, quod scriptum est: In principio fecit Deus coelum et terram etc. In omnibus sane non tantum nos oportet intueri praecepti finem, quod est caritas de corde puro.“ (*Aug. de catech. rud. III. 5 et 6.*)

Všínněme si poněkud uvedených slov svatého toho biskupa. Jako tvor jest člověk nutně a naprosto na Bohu, tvůrci svém, závislý a může vzdělání svého jen v té závislosti své dosíci. Jako vůle člověka jen potud mravně dobře činí, pokud jedná v plném souhlase s vůlí boží; tak i rozum omezený, protože stvořený, jen potud dokonale vzdělán býti může, pokud se rozumu božímu podrobuje. Bůh dal ovšem člověku rozum, aby jím zkoumal, nic méně má si býti člověk vždy své omezenosti vědom a vše bez pochybování přijímati, co mu rozumem naprosto dokonalým sděleno bylo. Má se snažiti, aby dle možnosti rozumem svým do

ideí božských a jejich vnitřního spojení vnikal, ale z druhé strany má si stále vědom býti omezenosti své a má proniknout býti vědomím, že neskonalý rozum Tvůrce věčného idee ty na prosto poznává a proto jest mu vše, co mu Bůh z ideí těch zjevuje jako hotové přijati a věřiti. Podrobiti se autoritě Tvůrce svého jest pro tvora nevyhnutelné a jen v této podrobenosti může se tvor dokonalým státi. Nepodrobuje-li se duch stvořený vůli tvůrcově, dopouští se vzpoury, rovněž tak i rozum ducha stvořeného bouří se, jest-li nepoddává se rozumu tvůrcově.

Z toho nutně jde, že vyučování náboženské od autority boží vycházeti musí, mají-li se z dítek státi křesťané pravověřící, a že pravdy boží nepoznají, jest-li naváděny jsou v sobě samých ji hledati a z rozumu svého ji čerpati, že se jim říci musí, čemu nás Bůh vyučil, že pravdu zjevenou pro autoritu Boha ji zjevujícího přijati, jí se držeti a v ni věřiti nevyhnutelná potřeba jest.

Patrně, že vyučování náboženské přede vším vypravováním, „narratio“ býti musí.

Jestliže sv. Augustin v době své, kde katechumenové lidé dospělí byli, katechesi všelikou založenou míti chtěl na vypravování o tom, kterak Bůh sám pokolení lidské k věření ve Vykupitele vedl od stvoření světa až na jeho doby, čím více jest potřeba podobného vyučování za dob našich, kde máme před sebou katechumeny nedospělé a nezkušené, kteří v rozvoji rozumu a vědění ještě valně nepokročili, jejichž rozum teprve vzděláván býti musí.

Ač všeliké vyučování náboženské vypravování býti má, nesmí přece býti pouhým předříkáváním pravd posvátných. Sv. Augustin žádá, aby cílem všeliké katechese byla láska čistá, vroucí a účinná, ku které sv. Pavel v I. Tim 1, 5. ukazuje, když píše: „Konec přikázání jestiž láska z čistého srdce a dobrého svědomí a neošemetné víry.“

Třeba tedy, aby katecheta při vypravování přihlížel ku vzdělávání všech Bohem duchu lidskému daných sil, by dle určitých pravidel postupoval a tak všechny síly duševní, zvláště rozum a vůli vzdělával.

Duši lidskou dvojí ovládá touha. Duše touží, aby pravdu poznala a poznavši ji, ji měla a jí užívala. Touha ta podobá se zcela žádosti těla po pokrmu. Hlad těla povstává nedostatkem látek k zachování vývoji jeho potřebných, rovněž tak vzniká i touha duše tím, že nemá v sobě pravdy ji oblažující a živící

a tudíž snaží se odjinud zjednat si ji. Ale čeho svět k ukojení hladu duševního člověku poskytuje, pomíjí a hyne. A věru pošetile počíná si, kdo v radostech smyslných a v rozkoších světa nasycení duševního nalézt se domnívá. Vášněmi zaslepen však je, kdo domnívá se, že on sám, že vlastní jeho duch pramenem jest všeliké pravdy a veškerého dobra, z něhož hlad svůj duševní ukojiti míní. Člověk ten podobá se květině, která sama sebou bez světla a tepla slunečního růsti a kvésti má, podobá se tělu, jež samo ze sebe žíti chce a chleba, Bohem jemu propůjčeného, požívati se zpečuje. Vždyť přece nemá člověk nic vlastního, nic, čeho by byl od Boha neobdržel. Se vším jest odkázán na Boha a proto jen od něho může očekávati nasycení duše své. Duch lidský bývá jen tehda upokojen, když věčnou pravdu poznal a ji si jakožto nejvyšší a jediné dobro zamiloval. Spůsobilost poznati a milovati pravdu jest božské símě v člověku, které pokrmem z Boha pocházejícím teprve vyvinouti se má. Člověk-li však pokrmu toho požívati nechce a sám sobě pokrmem býti míní; staví se na odpor neskončené té touze po dobru nejvyšším; hledá cíle svého v něčem, co jej zvířeti na roveň staví. Kdo však cíle toho, nasycení duše své v sobě hledá, chce nicotou a lží naplniti místo, které pokrm božský, pravda věčná, naplňovati má. A kdo může nám pokrmu toho božského podati? „Já jsem chléb živý, který s nebe sestoupil,“ praví božský Spasitel náš. Hlad rozumu zahání mistr nebeský chlebem svého učení, hlad srdce pokrmem lásky.

Katecheta nemá tedy katechumeny své vzdělávati, jen jako pouhé stroje paměti, nýbrž má je tak vésti, aby v nich vzbudil „lásku ze srdce čistého, svědomí dobrého a víry neošemetné“. Opomine-li toho, vychová ovšem znalce zákona božího, nikoli však plnitele jeho; nakládá s katechumeny jako se stroji, zapomínaje, že je Bůh jako svobodné, t. j. samočinné, rozumné, tudíž myslící bytosti, ovšem v *nezměnné (bytosti)* podřízenosti stvořil, a tak působí na odpor milostivým a nejvyš moudrým úmyslům věčného Tvůrce.

Má-li tedy vyučování katechetické autoritu boží zachovati a zároveň všechny síly duševní harmonicky vzdělávati a tak cíle svého, jenž jest čistá, zbožná mravnost, dosíci, jest třeba katechetovi

1. od dějepisného vypravování zjevení božího vycházeti, každou náboženskou představu ze zjevených dějin vyvoditi, božský

výrok jako rozhodnou pravdu předkládati a celé vyučování na autoritě božské zakládati;

2. představy ve zjevení božím se naskytující dle pravidel katechetických vysvětliti, představy dějepisné tak vykládati, aby v dějinách zjevení (představy ty) jasně a snadně poznány a pochopeny byly. Musí při tom vždy úmysl boží vytýkati a znalosti úmyslu toho užití, by očištěny a posvěceny byly vůle i srdce chovancův;

3. tak upravenou a vysvětlenou pravdu na individuální stav chovancův obracet, aby v nich city svaté lásky vzbudil a jejich vůli přiměl k pevnému předsevzetí, že chtějí dle poznané pravdy z opravdové lásky věrně živi býti.

4. Nemá-li se harmonické to vzdělání všech sil duševních rušiti, varuj se katecheta zvláště při vzdělávání poznávavosti, pouštěti se do bádání spekulativního, více než toho náboženská mravnost vyžaduje, jinak by vedl katechumeny sice k vědění, jehož cílem mravnost náboženská není, a tak překážel by dosažení cíle zjevením vytknutého. „Všeliká spekulace rozumu u věcech náboženství má se podobati zlatu, do něhož řada drahokamů uložena jest, které však nestřídmým užitím úhlednou tu řadu rušiti nesmí.“ (*Aug. de catech. rud. c. VI.*)

Bádání, která nesměřují přímo k povzbuzení sv. lásky, jsou mimo obor katechetického vyučování. Katechetové míchají někdy theologii t. j. vědecké bádání v dějinách a v soustavě zjevení se zjevením samým. Bohosloví musí se obírat různými otázkami, které se mimo účel zjevení nalézají. Než zkušenost učí, že taková bádání vědecká naprosto se nehodí při vyučování lidu a dětí a kdo by se toho odvážil, zaučoval by dítky mudrovati o božských, k spasení našemu čelících ustanoveních, ale nikoli pokorně věřiti. Tak pracoval by o záhubě dětí péči jeho svěřených. — Bádání ta přirovnává sv. Augustin přílišnému užití zlata ve věnci z drahokamů. Jako tu zlato celou řadu zohyzďuje, rovněž tak mizí jasný lesk drahokamů pravd zjevených, jestli mezi ně, bádání byť i jako zlato čistá, ustavičně vkládáme, více než jich k pochopení a upevnění pravd těch zapotřebí jest.

Řeč při vyučování náboženském.

Vedle dobré metody potřebí katechetovi uměti s dětmi tak mluvit, aby pravdy svaté, které jim podává, pojati, aby učení rozuměti mohly.

Že mluvití má řečí, jíž děti mluví a nikoli řečí cizí, jest přirozené a netřeba toho teprve dokazovati. Tedy českým dětem řečí českou a žádnou jinou vykládati jest pravdy náboženské.

Katecheta navykl si po čas studií svých a obcováním s lidmi dospělými po většině vzdělanými řeči, které nerozumějí děti — jest jim příliš vznešená a těžká. Má-li mezi dětmi vydatně působiti, jest mu se k nim i co do řeči snížit — a mluvití řečí dětskou.

Řeč dětská jest zvláštní, jednoduchá a chudá. Děti vyjadřují se smyslně, mají malou zásobu slov, pro pojmy odtažité skoro žádných, užívají málo náměstek. Rovněž tak jednoduché jest i spojování jednotlivých slov a vět; věty bývají krátké a obyčejně spojkou „a“ neb „potom“ spojené. O větách skrácených, stažených a elliptických neví ničehož.

Chce-li katecheta, aby mu děti rozuměly, nezbyvá mu, leč aby se takové řeči přiučil.

Za tou příčinou pozoruj děti, zvláště při hrách, sám nejsa pozorován, a naslouchej, kterak si vykládají, obcuj s nimi, čítej spisy takovou mluvou psané, připravuj se i v tom směru bedlivě na každou hodinu učebnou a cvič se v mluvě té při každém vyučování, dbaje toho, bys důstojnosti své neublížil a směšným se nestal. Dbaje mluvití po dětsku nesmí katecheta mluvití dětinsky a proto varuj se užívání slov zdobných a všeho po dětech se přitvoření, jako: šišlání a všelikých se v řeči mazlení.

Maje děti vyučovati, dbej především katecheta, aby řeč jeho byla:

1. *jasná*. Varuj se všech vědeckých, učených, zastaralých neobvyklých, abstraktních a kumštýrských slov, neužívej slov v jiném smyslu, než jak obyčej v krajině, kde působíš. Vystříhej se všech umělých konstrukcí, sloučených a skrácených, jakož i příliš dlouhých a zmotaných vět. Užívej raději časoslov a přídavných jmen, než abys hromadil jména podstatná. Dítě snadněji porozumí, řekneš-li: „Máš se modlit“, než „modlitba jest tvou

povinností“; „ty, já, spolužáci, otec, matka a každý člověk musí umřít“ jest srozumitelnější, než „zákon smrti jest obecný“ a t. d. Dítka snadněji rozumějí, mluvíme-li slovy, která vnější úkazy a zjevy naznačují, než která vnitřní stav znamenají. Tak pochopí i hned, praví-li katecheta: „Bolí ho, že hřešil“ místo „má lítost nad hříchy“.

2. určitá, aby si dítka myslely, co učitel myslí a slovy svými říci chce. Neurčitou řečí spůsobil by, že by dítka věc buď jen polovičně pochopovaly, nebo docela křivou a nesprávnou představu o ní si utvořily, čímž by tu kterou svatou pravdu falešně a zcela proti úmyslu zjevení božího pojímaly a si vykládaly.

Za příčinou určitosti varuj se slov dvoj- neb vícevýznamných a hled každé slovo bráti v tom smyslu, v který je dříve byl vyložil, jestli někde třeba užiti téhož slova ve smyslu jiném, vysvětlí je napřed. Mluvě k dětem, nesmí katecheta stavěti výrok tak, aby k dvěma nebo třem podmětům se vztahoval; také jest se mu stríci všech mluvnických poklesků, nesmí bráti slova za totožná, která jimi nejsou, i musí vyslovovati každé slovo zřetelně a zvláště nesmí posledních slabik polykati.

3. živá. Živost, kterou tu žádáme, neleží v slovech důrazných, v obrátech řečnických, v tropech a figurách jako při kázání. Všeliká řeč taková předpokládá vybroušený rozum a bystrost v myšlení, čehož se dítkám naprosto nedostává. Živě katecheta podává pravdy, jest-li sám čilý jsa vše názorně vypravuje a popisuje, rozmanitými příklady objasňuje a tak vypravování své pochopitelným činí a varuje se uspávajícího, stejnozvukého v řeči zpívání, ledové zdlouhavosti jakož i přehnané rychlosti. Nemysli nikdo, že živost záleží v mnohém křičení, jím že pozornost se budí a udržuje. Čím více učitel křičí, tím méně dávají dítka pozor, tím méně jsou pokojny. Mocně znějící hlas učitelův odráží se od stěn světnice školní a dítka ohlušuje a učitel nepozoruje tak snadno vytrhování, šepot a šumot žáky působený.

4. čistá a mluvnicky správná. Dítka přinášejí mnohé chyby mluvnické do školy. Těmi se katecheta řídit nesmí, naopak má je opravovati a správnému mluvení dítka navykati. Vykládá ryzí pravdu zjevení božího, přičiň se tedy, by ji i ryzím jazykem vykládal a dětem vštěpoval.

5. důstojná. Velebnost a vznešenost předmětu žádá, aby katecheta vždy důstojně mluvil i tu, kde mu jednati jest s dítkami nevzdělanými a hrubými. Varuj se slov sprostých, surovci uží-

vaných, neslušných obrazův a obrátův v řeči, nízkých žertův a těm podobných věcí.

6. Řeč při vyučování budiž rozmanitá, t. j. tón její měniž se podle pohlaví a věku dítek, dle povahy předmětu a dle účelu vyučování. Budiž u hochů přísnější, u dívek jemnější, u starších žáků opravdovější, u mladších skromnější. V náboženství zvláště buď řeč velebná, vážná, dojemná, slavně radostná a důvěrná až k nadšení. Kde se poučuje, budiž řeč tichá, kde k citu se mluví měkká a jako přervaná, mocná, když výstraha se dává a rázná, když se kárá. Vždy však budiž libozvučná a nepřecházej nikdy v křik. Rozmanitost řeči vyžaduje také řádného šetření přízvuku jak syllabného, tak slovného i větného, čehož namnoze tak třeba, že by jinak řeč učitelova až i nesrozumitelnou se stala. >

§. 22.

! -

Pokračování.

Že však v knihách i v kázáních objevují se slova, jichž se v obecné řeči neužívá a dítkám přece jednou bude v knihách čítati a kázání poslouchati; jest třeba, aby zvolna seznamovány byly se slovy neobvyklými, v knihách a v kázáních se naskytujícími, čili jest třeba, aby zaváděny byly v jazyk spisovný a v řeč církevní.

Potřebě té vyhoví katecheta, řídě se pokyny následujícími:

a) Znamená-li katecheta, že to které slovo řeči spisovné neb církevní také znamená věc v obyčejném životě se naskytující, poví dětem, který význam přidává se slovu tomu ve spisech neb v řeči církevní.

b) Voleno-li slovo také pro představu nadsmyslnou některý předmět smyslům přístupný znamenající, rozlož představu o předmětu smyslném, ukaž srovnáním podobnost její s představou nadsmyslnou a učňové poznají, proč tak pojmenována byla.

c) Jestli slovo vzato z mudrctví neb z jiného oboru věd, vysvětlí pojem a dej mu jméno, které by obdržel v životě obecném a dolož, z které řeči vědecké (spisovné) a církevní jméno má. Než hluboké a vědecké rozkládání slov nevedlo by k ničemu ve škole obecné a proto se ho chraň.

d) Zakládá-li se slovo na způsobě mluvení věků starých, vysvětlí pojem, pojmenuj jej přiměřeným slovem obyčejným a přidej, kterak se pojem ten ve spisech a v řeči církevní jmenuje.

e) Je-li slovo vzato z obyčejů národů předvěkých, pouč děti kratičce o těch obyčejích, by význam slova jasnějším a určitějším se stal

Katechesí chceme učití a vychovávatí, proto musí býti výklad volný, objasňující, dojímající a povzbuzující. Zdar každé katechese podmíněn jest vnitřní přesvědčeností katechety samého. Kazatel ukryje snadno prázdnotu srdce svého uměním řečnickým, nikoliv však katecheta.

Není-li srdce jeho láskou k předmětu, který vykládá, zaujato a naplněno, bude učení jeho chladné, odporné a ničeho nepořídí. Zde platí přísloví: „Si vis me flere, dolendum est primum tibi ipsi.“ Jen tehda dojímá nás nehoda bližního stihnuvší, vidíme-li, kterak on hluboce dojat jest. Vstupuje-li katecheta do školy jako otec před dívky, pln přesvědčení a zbožnosti s úmyslem, že chce dívky učití pravdám svatým, aby poznáním jich šťastnými a blaženými se staly; tu jej povzbuzuje a pobádá milost boží, aby dříve neodpočinul, pokud se nepřesvědčil, že cíle svého dosáhl, že katechumeny opravdu poučil, přesvědčil a k plnění zákona božího je pohnul.

Dojem katechese podmíněn také do jisté míry posuňky a pohyby těla. Co mládež očima vidí, tomu spíše srdcem věří, protože někdy až příliš na vnějšku závislá jest.

V oku katechetově září se duch i srdce jeho, do očí hledí mu katechumeni a podle jeho vzezření vykládají si i jeho slova.

Září a leskem oka svého proniká katecheta útlá srdce dítek. Jím mnohem mocněji působí než kazatel, protože před katechumeny stojí, kteří výraz oka jeho do podrobná sledovati mohou. I tvář katechetova učí. Co člověk si myslí, co mluví, cítí, své přesvědčení, lásku svou i starost, naději, bázeň, zalíbení ve svém povolání tváří svou jiným přechoasto zjevuje. —

Vše to katechumeni na svém učiteli poznávají, čímž tvář jeho na ně působí, buď je povzbuzujíc neb uspávajíc.

Proto nedomnívej se nikdy katecheta, že při katechesi pouhými vystačí slovy — naopak přičiň se učití očima, tváří, přízvukem, pohyby celého těla — a svým celým vnějškem — i životem.

Avšak posuňky nesmí býti:

a) Nápadně, aby pozornosti dítek nerušily anebo od předmětu neodvracely.

b) Jednotvarné, protože by celému učení živosti a rozmanitosti ubíraly.

c) Nucené a škrobené, které by srdečnosti bránily.

Naopak buď katecheta toho bedliv, aby veškeré jeho posuňky přispívaly k pochopení rozumem, k pohnutí srdce a k povzbuzení vůle a proto:

a) Budiž chůze katechetova a celé držení těla ušlechtilé, vážné, důstojné, všeho titěrného a malicherného prostě.

b) Do školy vstupuj s tváří klidnou, jevící poklid duševní.

c) Při vyučování nesedí stále za stolem, nýbrž stojí před žáky, možno-li na místě povýšeném, mírně se pohybuj.

d) Ruce provázejtež, volně se pohybující, výklad katechetův — katecheta nedávej jich do kapes, aniž jimi hází, také jimi nehrej atd.

e) Tvář katechetova se stále neusmívej, tím méně se pak mrač, ale zrcadliž se na ní vnitřní stav, v kterém se duše jeho právě nalézá aneb stav, do kterého duši dítek uvést chce.

f) Oko jeho klidně a volně po celé škole koluj — očí při učení katecheta nezavírej, aniž hledí do stropu aneb stále na jedno místo.

g) Posléze varuj se katecheta všech neslušných neb směšných navyklostí či zlovyků a nectností.

§. 23.

O t á z k y.

Nechť si katecheta užívá metody jakékoli, třeba mu vždy žáků se tázati, žáci pak musí mu odpovídati. Otázka jest prostředek duchovního spojení a obcování mezi učitelem a žáky. Otázkou udržuje se pozornost, budí samočinnost, otázka jest otěž, jíž celou školu řídíme a vedeme. Bez otázky není řádného a užitečného učení. Není to však jedno, jak se otázky činí a jak jedna k druhé se řadí a proto třeba všimnouti si otázek blíže a podrobněji, než jak v obyčejí bývá. —

Otázka jest přímé vybídnutí žáka, aby doplnil předložený mu soud neúplný: či jinak, jest to neúplný soud, ku kterému scházející představu přidati má žák; jest to tedy věta tvarem sic úplná, nikoliv však smyslem. Řádné tvoření a sestavování otázek jest velikým uměním.

Kdo správně otázky činiti chce, musí napřed znáti druhy otázek a potom jejich vlastnosti a to jak z psychologického, tak

z logického stanoviska. Otázky jsou dílem *časoslovné* (verbální), dílem *věcné*, jinak také doplňovací zvané.

Otázka časoslovná v tom záleží, že vyzýváme žáka, aby pronesl soud, zda činnost neb vlastnost, o níž v otázce řeč jest, skutečná jest čili nic, na př.: Zachovali-li Adam a Eva první přikázání? Byl Jakub jediný syn Isakův?

Otázky ty tvoří se tak, že časoslovo postaví se napřed anebo že uvozují se slovíčkem „jest-li“ a „jest-li pak“; na př.: Jest-li pak vyvedl Mojžíš Israelity z Egypta? Jest-li pak můžeme i my zachovávat desatero přikázání božích?

Otázkami *časoslovnými* zavádějí se žáci k mechanickému hádání, nebudi a nebystří se jimi soudnost, ano mohou zavádět; i ku lži a maří se jimi mnoho času a proto není dobře jich hustě užívat.

Užíváme otázek těch na nejnižším stupni vyučování, abychom žákům *nesmělým, ostýchavým a slabým* dodali chuti a odvahy k odpovídání; na vyšších stupních užíváme jich jen *výmínečně*, když chceme na rychlo na jevo postaviti (konstatovati), zdali žák ví nebo neví, o čem je řeč — jinak se jim *všemožně vyhýbejme*, neboť ničemu tak snadno katecheta nenavykne jako takovým otázkám, a *učení jeho stává se pak rozvlácným, nezajímavým a nudným* — *žáci duševně zleniví*, a učení zůstává bez užitku.

Otázky věcné (doplňovací) v tom záleží, že vyžadují na žáku doplnění soudu členem v otázce naznačeným. Dle toho, kterým druhem jmen se doplňuje soud, jsou dílem *α) substantivné*, dílem *β) adjektivné*, dílem *γ) adverbialné*.

a) Otázkou *substantivnou* tážeme se:

α) Po *podmětu*; tvoříme je pomocí námětky kdo, co, dle toho, běží-li o jména osob neb věcí, na př.: Kdo přemohl Goliáše? Kdo přivedl Israelity do země zaslíbené?

β) Po *přívlastku substantivném*; tu sestrojuje se otázka pomocí téže námětky ve druhém pádě, na př.: Čí synové byli Ofni a Finees? Čeho částí byla svatyně?

γ) Po *předmětu*; ke tvoření otázek těch užíváme zase námětky kdo, co, v příslušných pádech, na př.: Komu máme se klaněti? Čemu klaněli se Israelité na poušti? Koho povolal Hospodin, aby zachována byla víra v jednoho Boha?

b) Otázkami *adjektivními* tážeme se po *přívlastku*, nechť se pronáší kterýmkoli způsobem.

α) Je-li přívlastkem *přídavné jméno*, tvoříme otázku pomocí slov „*jaký*“ a „*který*“, na př.: Který člověk bude spasen? Kterého (jakého) dárce miluje Bůh? Jakému teleti klaněli se Israelité na poušti?

β) Je-li přívlastkem *náměstka*, tážeme se po ní slovem „*čí*“, na př.: Čí otec jest Bůh? Čího syna poslal Bůh na svět?

γ) Je-li přívlastkem *číslovka*, tážeme se po ní slovy: „*kolik*“, „*kolikery*“, „*kolikátý*“, na př.: Kolik synů měl Jakub? Kolikera jsou přikázání? Kolikátý syn Jakubův byl Ruben? Kolikátá osoba v nejvyšší Trojici jest Duch sv.?

δ) Je-li přívlastkem *celá věta*, dotazujeme se po ní jedním neb druhým způsobem z právě uvedených, jak toho povaha přívlastku žádá. Na př.: Který člověk sluje spravedlivým? Kterému člověku říkáme prorok?

ε) Otázky *adverbialné* jsou po většině ty, kterými tážeme se po určení místa, času neb způsobu, a tvoří se pomocí slov, „*kde*, *kam*, *kudy*, *kdy*, *jak dlouho*, *proč*, *nač*, *čím*, *k čemu*“ a podobně. Na př.: Kam přivedl Josue Israelity? Jak dlouho živil Bůh Israelity mannou? Proč máme zachovávat také přikázání církevní? K čemu ustanovila církev sv. půst? Proč nevešel Mojžíš do sv. země? atd.)

Má-li otázka didakticky správná býti, třeba, aby byla:

1. Mluvnicky správná, náležitým přízvukem a dosti hlasitě pronesena.

2. Jednoduchá; tou jest, neskládá-li se z několika otázek. Složené otázky působí zmatek, neboť dítě si celé otázky nepamatuje a potom buď k prvnímu anebo poslednímu členu odpovídá. Chybná jest tedy na př. otázka: „Kdy, kde, komu a kolik dal Bůh přikázání? Kdy, kde, a jak dlouho žil Daniel?“

Jednoduchost však nevymáhá, aby učitel nedbal rozmanitosti v sestrojování otázky. — Jednotvárnost všude unavuje a vede k mechanismu a žák navyká odpovídati jen jedním způsobem a často proto věci nerozumí a dá-li se mu otázka způsobem neobvyklým, vězeti zůstává.

To jest jedna z příčin, proč si nepřejeme katechismů v otázkách sepsaných, jako je na př. katechismus Deharbův a jiné. Rovněž tak nenutí katechety jednoduchost ta užívati vždy jen vět jednoduchých — nastanou okolnosti, že určitost vyžaduje i vět složených. Než kdykoli užiti chce vět složených v otázce jednoduché, dobře učiní, označí-li hlavní větu nápadnějším přízvukem, než by toho jinak vyžadovala.

3. Otázka každá má býti zřetelná. Takovou jest, jest-li ji dítky i co do obsahu i co do tvaru pochopují a jest-li jí rozumějí.

Aby katecheta otázku zřetelnou učiniti mohl, třeba:

α) aby volil slov dětem významem známých,

β) aby pronášel slova v přirozeném pořádku,

γ) aby pronášel každé slovo hlasitě, zvolna a s náležitým přízvukem.

4. Otázka budiž určitá; to jest tak zosnována, aby k ní jen jediná správná odpověď možna byla.

Otázka, v které není dostatek determinačních členů, jest neurčitá. Aby určitou byla, vlož do ní tolik členů determinačních, kolik jich k naznačení odpovědi, jíž žádá, třeba jest.

Proti určitosti té velmi zhusta se chybuje a učení stává se tak rozvlácným a nudným, mnoho času se zbytečně zmaří a přece užitku z toho žádného není. — Jak často činívá se otázka: „Jaký je člověk?“ Tu odpovědi nesčíslné množství a každá je správná. Jindy zase: Kdo byl Mojžíš? Inu, člověk, Israelita, bratr Aronův, vůdce Israelitův, zákonodárce lidu vyvoleného, prorok, obraz Vykupitele budoucího atd.

Určitost otázky není však určitost naprostá, nýbrž vztažná (relativní). Když vykládal jsem o člověku, že skládá se z těla, které umře a z duše, která neumírá, mohu se tudy ovšem tázati, jaký jest tedy člověk? A podobně, když vykládal jsem o zřízení kněžství a o prutu Aronově, mohu se tedy otázati: „Kdo byl tedy Aron?“ a žáci správně odpovědí, že kněz nejvyšší.

5. Otázka budiž stručná; neobsahujž ničeho, čeho k naznačení odpovědi nutně třeba není. Proto varuj se katecheta užívati pří-
davných jmen na ozdobu (epitheta ornantia), slov stejnovýznamných, jakož i vkládání celých vět do otázky, jichžto nevyhnutelně potřeba není.

6. Otázky budtež přiměřeny schopnostem a vědomostem dítek, nebudtež ani příliš těžké, ani příliš lehké. Otázka bývá těžká, je-li složená, je-li příliš dlouhá a převyšuje-li pochopnost dítek, neb sáhá do oboru jim posud málo známého.

Příliš lehká bývá, jestliže žákovi odpověď takřka v ústa klade, jako bývají otázky verbální na př. „Vid, že atd.“

7. Otázky budtež mezi sebou v dobrém pořádku a spojení. V příčině prvního dbej, aby o jedné věci tak dlouho se tázal, pokud toho třeba; by se později zase vraceti nemusil — uvaž,

s kterou věci nejvhodněji dá se počítati a kterak by otázky za sebou přirozeně následovati mohly.

V příčině dobrého spojení k tomu přihlížeti třeba, aby pokud jen možno dané odpovědi užil katecheta k otázce nové, tak aby otázka každá z předcházející ji odpovědi vyplývala a tak nepřetržitý řetěz otázek vznikal. Není-li třeba více tázati se o věci jedné, upozorni žáky, že k něčemu jinému se přejde.

8. Otázky *poměrně těžší* dávány buďtež *žákům lepším, věku pokročilejšího a schopnějším, lehčí pak žákům slabým, málo pokročilým, bázlivým atd.*

9. Otázky dávány buďtež dle možnosti *vždy celé škole* a jen výmínečně jednotlivým žákům. Dává-li se otázka celé škole, dávají všichni pozor, nevědouce, kdo k odpovídání ustanoven bude, kdežto v případě, když učiní se otázka žáku jednomu, druzí pozor nedávají, majíce za to, že se jich to netýká. — Katecheta učin správnou otázku k celé škole a po kratinké pomlčce čili přestávce určí žáka, který odpovédíti má. Určení žáka děj se vždy voláním jména a nikoliv ukazováním, čímž zmatek povstává, jelikož odpovídají všichni, kteří v naznačeném směru sedí, a mimo to jest to málo důstojné. — Vyvolávání děj se z pravidla pátým pádem, jak to svědčí duchu jazyka našeho, jen tam, kde bývá tvoření pátého pádu nesnadné, nebo by vypadlo směšně a žáky k rozpustilosti zavést mohlo, stilisuj větu na pád první, na př.: Co jest svátost? poví Tell, Lotter, Gradwohl! Žádáme, aby volán byl žák po učiněné otázce a to po malé přestávce, aby se předešly směšné a nevhodné nesmysly, jako na př.: Kdo byl Šalomoun — Vopálka? což nestane se, zní-li otázka: Kdo byl Šalomoun? — Vopálko! Co působí svátost pokání — ve čtvrté lavici na kraji? Co působí svátost pokání? — pověz, ty ve čtvrté lavici na kraji? — ač tak volati, jak podotčeno, nelze schvalovati. —

Předmět náš jest svatý a vážný a proto třeba vždy varovati se všeho, co by ho v lehkost uvést mohlo a tedy i při činění otázek.

§. 24.

Odpovědi.

Každá otázka vymáhá odpovědi. Jest pak odpověď věta, kterou tázaný soud svůj o věci pronáší, o níž byl tázán.

V příčině odpovídání dbej katecheta:

1. Aby odpovídal vždy jen jeden žák a to. jehož katecheta

vyvoláním ustanovil. Všickni ostatní žáci mlčtež, nikdo nenapovídej, kdo by odpověditi chtěli. slušným pozdvižením ruky nechť to na jevo dají — jinak vznikne nepokoj a hřmot a kázeň se poruší.

Jen výminečně v nejnižší třídě mohou žáci společně odpovídati, buď aby si některou výpověď do paměti vštípili, nebo některé formuli, dle které společně modliti se budou, také společně se naučili, anebo aby ostýchaví odvahou naplněni byli — ve vyšších třídách jsou případy sborového odpovídání velmi řídké.

Kdykoli však sborově se odpovídá, děj se to dle taktu souměrně, aby nepovstal zmatek.

2. Dítka odpovídejte *vždy s rozvahou*, katecheta měj dítka k tomu, aby vždy napřed přemýšlely, oč vlastně v otázce běží, a hodí-li se odpověď, která jim napadá, k otázce čili nic; i netrp jim ukvapovati se s odpovídáním a odpovídati snad ještě dříve, než otázka dokončena byla, jinak budou všechny odpovědi jenom jako nazdařbůh.

3. Dítka odpovídejte *zřetelně a správně*. Přihlížej tedy katecheta k tomu, aby dítka každé jednotlivé slovo řádně s náležitým přízvukem vyslovovaly, mluvnických poklesků nedělaly a o to se přičiňovaly, aby odpověď jejich vždy tvořila plnou myšlenku, by tedy odpovídaly plnými větami.

Odpovědi příliš zkrácených a všelijak znetvořených netrp. Toho jest tím více a tím přísněji dbáti, čím menší jsou dítka — v třídách vyšších již možno přijati odpověď jedním slovem danou, nikoli však v první a v druhé třídě školy obecné.

4. Dítka odpovídejte *hlasitě*, t. j. tak, aby je slyšeli i učitel i ostatní žáci bez velkého napínání sluchu. Hlasité mluvení však nesmí přejíti v křik, neboť křik ve škole nesnesitelnější jest, než hlasité mluvení.

Při odpovídání hlasitým ať mluví žáci hlasem přirozeným a netrp jim žádného zpívání, které často smích budí.

Shledáš-li, že žák nahlas mluvíti se zdráhá, k hlasitému mluvení jej přivést se snaž. Buď odstup opodál, abys ho dobře neslyšel, a řekni, že ho neslyšíš, nebo se otaž žáka opodál sedícího, zda-li slyší a po záporné odpovědi vyzvi mluvícího, by to tak řekl, aby to všickni slyšeli. Jindy vyvolej žáka hlasitě mluvícího a vyzvi ostýchavého, by to také tak hlasitě pověděl a podobně.

5. *Dá-li* žák odpověď *správnou*, třeba jinými slovy vyjádřenou, než jak si ji katecheta myslí anebo než jak v knize stojí, spokoj

se jí, je-li přesvědčen, že žák věci správně rozumí. Má-li však příčinu domnívati se, že žák pouze tak uhodl, že se mu to náhodou povedlo, že ji vyčetl, anebo že mu ji někdo napověděl, učiň otázku jinými slovy, dej si udati důvody, proč tak odpověděl, a podobně.

6. Dá-li žák odpověď z části správnou a částečně nesprávnou, nestíhej ho hanou a nebuď netrpěliv, aniž sám správnou odpověď pověz, nýbrž hleď žáka k tomu přiměti, by se zcela správné odpovědi dodělal. Pomáhej mu yedlejšími otázkami, podej tu kterou psychologickou pomoc a za nedlouho bude v hlavě jeho jasno, opraví odpovědi část chybnou a nabude jasnosti v celé věci, kterou potom tak snadno nezapomene.

7. Dá-li žák odpověď směšnou, dbej katecheta, by se sám nesmál, aniž trp, aby se žáci smáli. Vyber z odpovědi takové, co v ní dobrého, a vypustiv, co směšného v ní bylo, řekni, proč se smějí, když věc dobrá? Anebo dej největšímu smíškovi otázku těžší, ku které neodpoví a bude za smích svůj dostatečně potrestán. Zasmál-li se katecheta, chechtají se dítky a tu nejlépe na rychlo jinam obrátiti pozornost, a tak školu utišiti. >

8. Dá-li žák odpověď zcela nesprávnou, katecheta nehorli, nevaď se a nenadávej, ale považuj ji, jakoby byl nedal odpovědi žádné, pátrej po příčině takové odpovědi a dle toho se k žákovi zachovej, jako třeba se zachovati, když žádné odpovědi nedal.

9. Nedal-li žák odpovědi žádné, katecheta dlouho na ni nečekej, ale také za něho neodpovídej, aniž mu napovídej (což tak mnozí rádi dělají, ač tím jen škodí) aniž trp, aby jiný za něho odpověděl, neb mu napovídal, nýbrž bedlivě hledej příčinu mlčení, po případě odpovědi zcela nesprávné a hleď ji odstraniti.

Příčinou toho může býti:

a) Katecheta sám otázkou, nebyla li totiž didakticky správnou, jak již vytčeno; tomu-li tak, otázku obrať, — naprav, učiň ji ještě jednou, správnou, — a žák k ní zajisté dobře odpoví.

b) Bojácnost žákova. V případě tom hleď mu dodati odvahy k odpovídání laskavým a mírným s ním nakládáním, usnadni mu otázku, dej mu na srozuměnou, jak by tě to těšilo, kdyby odpověděl a mírnou pochvalou za danou posléze odpověď pro budoucnost chuti mu dodej.

c) Pohlouplost žákova. Žákům takovým čiň otázky snadné a k tomu je měj, aby odpověď jinými žáky danou opakovali a v celých větách mluvili.

d) *Nepozornost a roztržitost žáková.* Ta-li příčinou mlčení, neb nesprávného odpovídání, rozsud, zda vznikla následkem dlouhého namáhání, neb vlastní vinou žákovou. V prvním případě popřej žákům oddechu k zotavení, ať zazpívají, nebo něco snadného vypravuj, nebo trochu tělocviku provozuj a podobně. V případě druhém, stalo-li se to poprvé, přísným pohledem a hlasem otázku opakuj; jestliže však již častěji v nepozornosti byl dopaden, žáku domluv a jej pokárej a často ho vyvolávej.

e) *Žáková zdlouhavost v myšlení.* Pro takovou katecheta žáka nehaň, ale měj s ním trpělivost a opatrně mu pomáhej, neodpoví-li přece, bez zahanbení ho, jiného zavolej.

f) *Zapomětlivost žáková.* Zapomněl-li žák, co dříve byl uměl, uveď mu vědomosti dřívější vhodnými otázkami na paměť nebo dej je některým jiným žákem opakovati. Zapomněl-li významu vhodného, katecheta mu ho přímo pověz a hleď, aby u něho slovo a pojem se náležitě sdružily a utkvěly.

g) *Vzdorovitost žáková,* jež povstává z převráceného s ním nakládání. Ten-li smutný případ se udá, třeba činiti rozdíl, zdaž o vzdoru vědí i ostatní žáci čili nic. Nepozorují-li žáci, že ten onen katechetovi vzdoruje, nedávej to katecheta na jevo, ale nalož s ním jako se žákem nepozorným nebo velmi slabým, opakoval-li by se případ ten, soukromě mu domluv důtklivě, po případě jej potrestej. Vědí-li však žáci o vzdorování jeho, tu třeba, by katecheta k uhájení autority své i přísných prostředkův užil, a dle potřeby rodiče jeho zavolal a o nápravu se postaral.

§ 25.

Úprava učiva.

Vědouce nyní, koho učiti, čemu a jak učiti máme, třeba dále uvážiti, že dítky mají pravdy posvátné nejen poznati, nýbrž jim i rozuměti, o platnosti jejich se přesvědčiti a do paměti i do srdce si je vštípiti, by se jimi vždy a všude řídit mohly; proto třeba pojednati o výkladu či objasňování učiva náboženského, o dokazování či odůvodňování a o upevňování učiva toho.

Objasňování učiva vůbec.

Žáci mají zjevené pravdy náležitě poznati a jim porozuměti, a proto musí jim je katecheta vykládati a jednotlivé představy objasňovati.

Člověk, bytost z duše a těla složená, náleží do světa neviditelného i do světa viditelného jakožto člen, ty světy spojující. Tělo i duše potřebuje vychování, ale duše měrou větší než tělo. — Svět vnější působí na nervy a pomocí i prostřednictvím jich na duši.

Smysly svými nabývá duše vědomí o světě vnějším a smysly těmi s ním ve spojení trvá. Dojmy na nervy učiněné duše poznává a rozeznává je od sebe i jedny od druhých, čili rozlišuje pocity vzniklé a když ty přestaly, trvá v duši jich doznívání, jemuž představa říkáme. Slovem představa rozumíme však i ostatní z pocitů odvozené stavy, nechť jsou to již názory, obrazy psychologické, obrysy anebo pojmy. Vedle představ smyslových (pomocí smyslů čidly způsobených) jsou představy o věcech a stavech vnitřních pomocí nervů tělových (životných) utvořené a představy rozumové.

Pokud přihlížíme k obsahu představ, rozeznávati sluší představy jednoduché a představy složené, pokud pak k rozsahu hledíme, jsou představy jednické (individualné) a obecné.

Při každé představě běží o to, aby byla věrná či pravá, jasná a zřetelná. Pravá jest představa, jest-li ve všem shoduje se s předmětem, o němž utvořena byla.

Jasná jest představa, je-li osoba představující si s to, aby rozeznala představu o předmětě jednom od představ o předmětech jiných. Zřetelná jest, když nejen představu v celku, ale i její částky jedny ode druhých, jakož i od částek představ jiných patrně rozeznáváme.

Všeliké učení vymáhá představ pravých, jasných a zřetelných a tudy i vyučování náboženství a to měrou ještě větší, protože by jinak člověk v pošetilosti, ano i v nepravosti zabřísti mohl.

Proč zakládá si tak mnohý na vnějších výkonech bohoslužby více, než na věro- a mravoučení? Protože nemá pravých představ o jednom, ani o druhém. Každý takový jest třtinou semo tamo se klátící: tu dojíká ho mocně předmět nějaký, tu náhle vzplanulý cit, tu zase příklad osob mocných a byt žil tak dlouho jako Methusalem, nedospěje nikdy k statečnosti mravní

Aby však katecheta při vykládání pravd náboženských jen pravé vštěpoval představy, musí vždy přesně spravovati se výkladem církevním, protože jediná církev vykládajíc učení víry a mravů, neomylná jest.

Katecheta přičiniž se, aby vyučování jeho bylo:

a) jasné, ne pak temné. Třeba, aby do věci vnikl a její obsah udáním podstatných znaků dokonale podal. Nesmí míchaty znaky podstatné s nahodilými, tak že katechumen ku konci neví, oč vlastně běží a představy zmatené a nepravé s sebou odnáší. Mýlil by se katecheta, který by myslil, že dobře činí, jest-li též všecky nahodilé znaky uvádí a obšírně vykládá aneb i přidává, co s představou jinak souvisí, ale nutně k věci nenáleží. Učení jeho bere na sebe ráz učení bez cíle, při němž se jen čas maří, kterým se dítky matou a jež jim poznání věcí ztěžuje.

b) srozumitelné, t. j. přiměřené schopnostem a vzdělání katechumenů, jakož i aby se dalo řečí dětem známou, tedy mateřskou. Vykládej tak, aby katechumen věc dokonale poznával a správných představ nabýval. Kdo nečiní rozdílu mezi nedospělými a dospělými, nenaučí ničemu. Nedomnívej se nikdy, že dítky rozumějí tomu, čemu on rozumí, když po něm slova jeho opakují.

c) důkladné a nikoli povrchní. Snaž se totiž podati učňům všecky části představy nebo pojmu, tak aby obsah byl plný, a hleď podávati jim potřebných psychologických posil a dokládati učení své náležitými důvody. Jinak jest-li jen ten který znak poznají a o nic v mysli opíráti se nemohou, bude učení mělké, povrchní a brzo z mysli se vytratí.

Vykládaje učení náboženské, věc nepřeháněj. Nedomnívej se, že veškeré každodenní představy vykládati musí, ač dítkám známy jsou. Znamému se neučí. Dítky přicházejíce do školy, přinášejí větší menší zásobu představ, jejichžto objasňováním by se jim jen dlouhá způsobila chvíle. — Mnoho zbytečného se činívá a učení dětem nechutným a zdoluhavým se činí.

Má-li výklad býti obšírný neb stručný a do které míry, o tom rozhoduje dílem účel učení, dílem jakost učiva a povaha dítek. Poučení může býti obšírnější, než napomenutí — pokárání, hrozba a p. musí býti stručné a pádné.

Odpadni zcela všeliký výklad, který by se nesrovnával s důstojností předmětu, nebo který by mravnosti škoditi mohl.

Při všech výkladech dbej katecheta pravé míry. Vykládej jen, co výkladu potřebuje a pokud toho žáci pochopiti způsobí jsou; co nelze vyložiti v třídě té, odlož na třídu vyšší, vždyť jedním učením se vyučování nezakončuje. Bohužel, že mnohý vykládá v třetí třídě právě tak jako v sedmé a osmé a jako na vyšším gymnasiu. a tak jen věci dobré škodí a lásku k předmětu

tak velebnému a nutnému v srdcích dítek udušuje a je odporem naplňuje!

Po učiněném výkladě přesvědčí se o pravdivosti nabytých představ, pokud se tak u vývoji výkladu nestalo, a dej si souvisle vypravovati, čemu se katechumeni byli naučili.

§. 26.

O tvoření a objasňování představ.

Promluvivše o výkladech vůbec, všimněme si nyní věci do podrobná.

Představy jsou, jak již pověděno, dílem názory, dílem obrysy a dílem pojmy a třeba pomáhati katechumenům, aby jich nabývali.

A. v příčině názorův.

Názory jsou vjemy (pocity rozlišené) v řadě prostorové i časové umístěné a jsou:

- a) názory o věcech vnějších a
- b) o věcech vnitřních.

a) Názory o věcech a předmětech vnějších vpravujeme tím, že a) předmět předvedeme před smysly žáků, aby na ně dojem učinil. Postavíme neb pověsíme jej tak, aby všickni žáci dobře nazíratí mohli, tedy na místo vyvýšené, náležitě osvětlené a případnými otázkami vybídneme žáky, aby jistým pořádkem jednotlivých znaků si všímali a je vyčítali, pokud se vyčísti dají; potom vybízíme je, aby bez otázek tak činili, a když to správně již vykonali, odstraníme předmět a máme žáky k tomu, aby z paměti týmž pořádkem znaky udávali, a dovedou-li toho, můžeme býti přesvědčeni, že názor a obraz o předmětě správný a dobrý jest.

β) Není-li možno předmětu přinést do školy, je snad možno žáky dovésti k předmětu (ke kostelu, do kostela, k oltáři) a učiniti jako ve škole. Věc ta jest snadnější, než jak se na první pohled zdá.

γ) Není-li předmětu, možno nahraditi jej vzorkem (modelem) neb obrazem. Vzorek jest lepší než obraz, obraz malovaný lepší než černý, všechny lepší čím větší. Vzorek neb obraz, kterého užití chceme ku vpravení názoru, musí býti didakticky správný.

Obraz jest *didakticky správný*, jest-li jest věrný, to jest, shoduje-li se ve všem s věcí zobrazenou, jinak vznikaly by nepravé

názory a obrazy a dítko upadlo by v blud („Had v ráji“ má na některých obrazech lidskou hlavu); není-li přeplněn vedlejšími znaky anebo přídavky (v Schusterových obrazech „Útěk do Aegypta“ dole namalované modly skácené), to působí roztržitost překážející v učení; je-li ušlechtilé proveden, aby neurážel krasocitu a je-li důstojný, t. j. když neobsahuje nic neslušného a kluzkého (Hölzlovy obrazy podávají osoby skoro bez oděvu). Vzorků a obrazů užíváme týž způsobem, jako předmětu skutečného.

Rozumí se samo sebou, že obrazů historických užití možno k objasnění představ teprve po vypravování, z něhož některý moment na obraze zachycen jest, jinak nemá obraz žádného významu pro dítky.

δ) Nemožno-li některým z uvedených prostředkův představu vpraviti, můžeme učiniti přirovnání.

Přirovnáváme předmět, o němž představu vpraviti chceme, s předmětem jiným, učňům známým, tomu podobným (jezero — rybník; řeka — potok; archa úmluvy — skříň).

Aby pak představa správná vznikla, třeba, aby byl zvolen předmět dětem dobře známý i co do celku i co do částí, aby byl předmětu neznámému podoben a v celku i v částech důstojen. Přirovnání pak svíjí se takto: katecheta předvedl předmět známý před smysly dítek, anebo obnov živě představu o něm, upozorní na znaky, které oběma předmětům společny jsou a vytkni znaky, kterými se jeden od druhého liší, a přispěj dětem, aby znaky všechny v jeden spojily celek a představa jest vpravena a třeba se jen přesvědčiti, jak dalece správná a úplná jest.

ε) Kde žádného z uvedených prostředkův užití nelze, užíváme ku vpravení popisu, při němž cestou synthetickou představa v duši dítek vzniká. Jest pak popis vyčítání znaků, ať podstatných, ať nahodilých nazvíce vnějších, aby představa jasná vznikati mohla. Aby tak bylo, třeba, aby popisoval katecheta živě, zřetelně a co možná názorně. Po vykonaném popisu upozorní na znaky zvláště podstatné a pomoz žákům složiti je v celek a opakováním se přesvědč o správnosti představy nabyté.

Spůsob ten jest ze všech uvedených ten nejméně výdatný a užíváme ho jen z nouze a to u žáků již pokročilejších.

Pokračování.

b) Názory o věcech vnitřních t. j. o zjevech duševních sil, názory o hnutích myslí, srdce i vůle. Jak důležité jsou představy ty pro veškeré vyučování zvláště náboženské, poznáme, když uvážíme, že jest to pro člověka nanejvýš těžké, dopomoci si k představám těm bez pomoci cizí. Stav ty bývají často s mocnými dojmy spojeny, že pozorování jich nemožným se stává na př. ve zlosti, často trvají tak na krátko, že nesnadno pozorovati je. A když třeba pomoci cizí při nabývání vědomostí vůbec, čím více, když o věci vnitřní tak nesnadné se jedná. Zkušenost nasvědčuje tomu, že velká část lidí své přirozenosti duchovní neznají, že postrádají představ o nitru vlastním, protože se jim náležitého poučení o nich ve škole nedostalo.

a) Názory ty dají se také nejlépe vpraviti bezprostředním nazíráním. Toho docílíme, jestliže sílu, cit, vnitřní hnutí, o kterých představu utvořiti chceme, v dítkách k činnosti přivedeme. Jest-li síla, cit neb hnutí vnitřní, o jehož představu jde, již dříve kolikráte v dětech utvořeny byly, upamatujme je pouze, kdy se to stalo a živé upamatování skoro tolik vydá, jako nové vzbuzení síly té.

Když dítky přivedeny byly v duševní stav, o němž představy nabyti mají, upozorňujeme je na to, co v nich právě se děje, anebo tehdy a tehdy se dalo, a to nejen na celek, nýbrž i na jednotlivé části; při tom poukazujeme zvláště k znakům, kterých by si dítky nevšímly, ač jich pro správnou představu třeba. Vše konej se dialogicky, methodou doptávací, jako udáno při názorech o věcech vnějších. Čím více znaků na představě rozeznávatí třeba, čím těžší dětem jsou, tím více třeba dbáti o pojetí každého zvláště, tím více času popřáti dětem. Na konci pomozme dětem všecky znaky v jeden spojití celek, a nebylo-li jméno udáno, tedy je nyní povězme a vše náležitě do paměti vštípití se vynasnažme a o pravosti nabyté představy se přesvědčme.

Spůsobu toho jakožto nejlepšího a nejvíce vydatného užívej učitel co nejčastěji, — avšak chraň se při tom vzbuzovati v dítkách:

αα) citů nemravných neb mravnosti nebezpečných, ββ) citů, jichž dítě posud schopno není.

Nemožno-li, anebo není-li radno bezprostředním nazíráním představu o tom kterém duševním stavu vpraviti, můžeme k ní zákům dopomoci pozorováním, β) člověka, na němž se stav ten jeví neb γ) obrazem anebo posléze příkladem.

β) Pozorováním člověka, na němž se ten který duševní stav jeví. Tu počíná si učitel asi takto:

Upozorni na to, co se vně na člověku tom děje, pomáhej jim, aby si všeho všimli, zvláště znaků do obsahu představy nutně náležejících, aby znaky ty v jeden spojily celek. — Obsah představy vštípiž se nyní do paměti dítek. Chtěje způsobu toho ku vpravení té které představy o stavu duševním užiti, buď pamětliv, aby neupozorňoval dítek na takové stavy, o nichž dítkám zvědětí není včasno, anebo bylo by škodlivé, aneb by bližnímu na cti škodilo.

γ) Představy o předmětech vnitřních mohou také býti vpravovány obrazem, na němž vypodobněny jsou vnější zjevy vnitřního hnutí, o němž představa vzniknouti má. Tu postupuj katecheta takto: $\alpha\alpha$) Postav obraz před smysly dítek a zachovej vše, co svrchu při užívání obrazů uvedeno. $\beta\beta$) Upozorni na vnější tam vypodobněné znaky, v kterých zračí se vnitřní stav duševní a veď dítky, aby ze znaků těch na vnitřní stav soudily. $\gamma\gamma$) Pomož dítkám znaky, jichž se dosoudily, spojití v celek a vštípiv představu přesvědč se, pokud správná a úplná jest.

Obrazův užíváme s prospěchem k utvoření představ o vnitřních stavech, kterých ani v dítkách budití ani na jiných ukázati nelze, při čemž ovšem zase varovati se jest všeho, co by mravnosti dítek na škodu býti mohlo.

δ) Často lze dítkám vpraviti představu o tom kterém stavu duševním příběhem ať skutečným ať smyšleným. Kdo způsobu toho užiti chce, dbej: $\alpha\alpha$) aby příběh byl krátký; $\beta\beta$) aby obsahoval podstatné znaky představy, kterou vpraviti hodlá, a tak byl vypravován, aby znaky ty hodně vystupovaly; $\gamma\gamma$) aby byl jednoduchý, vedlejšími znaky nepřeplněn; $\delta\delta$) důstojný, aby neobsahoval ničehož, co by nábožensko-mravný cit uráželo a to ani obsahem ani výrazy (tedy žádná vypravování o zločinech, loupežnících, tajnostech žalárních atd.); $\epsilon\epsilon$) aby byl živě vypravován tedy řečí i posuňky.

Zvoliv takto uspořádaný příběh pomáhej k žádané představě následovně:

Pověď dítkám příběh a dle potřeby ho vysvětliv, dej ho jednou aneb dle potřeby několikrát opakovati, vyptávej se potom, čeho si dítky na jednotlivých osobách v příběhu uvedených všimly;

zvláště přihlížej k znakům představy žádané a nepovšimli-li si žáci znaků těch, sám na ně upozorni; měj dítky k tomu, aby ze znaků těch na vnitřní stav osob těch soudily a přispěj jim, by znaky ty v celek spojily a představy plně si vědomy byly.

Spůsobu toho užíváme, když žádného z uvedených užiti nelze, a dovedný-li je učitel, bývají představy tak vzbuzené dosti jasné a správné. —

ε) Jako na předmětech vnějších, tak pozorujeme často i na předmětech vnitřních podobnosti a proto můžeme i přirovnáním podobných těch představ dětem dopomoci k představám. Někdy musí učitel chtěje vpraviti představu o vnitřním nějakém hnutí, přirovnati hnutí to ku hnutí jinému jemu podobnému. Tu však musí učitel věděti, které stavy duševní si podobny jsou, v čem podobnost ta záleží a čím se stavy ty od sebe liší. Porovnání svíjej se asi tímto spůsobem: Představ vnitřní předmět dětem dobře známý a upozorni je, v čem předmět známý s neznámým se shoduje a v čem se jeden od druhého liší, což tím větší bedlivosti vyžaduje, čím více a čím rozmanitějších tu znaků. přispěj pak dítkám, aby znaky společné i různé v jeden spojily celek a počínej si, jako dříve udáno.

ξ) Také lze užiti protivy ku vpravení představ o vnitřních předmětech, ale představy tak vzniklé bývají temné a neúplné a proto se spůsobu toho málo užívá. Obyčejně při vpravování představ o hříších některých, které kladně vpravovati není dovoleno. Jinak působí spůsob ten jen kontrastem a proto více k objasňování se hodí než ku vpravování představ.

§. 28.

Vpravování a objasňování obrysův a pojmův.

Obrysy jsou *povšechné představy* vzniklé vynětím společných znaků (ať podstatných ať nahodilých) z různých názorův neb obrazův o témž předmětě neb o předmětech podobných. Vyberou-li se toliko znaky podstatné, vzniká pojem.

Majíce vpravovati obrysy neb pojmy můžeme postupovati buď analyticky nebo syntheticky.

Analyticky vpravujeme obrysy, když předvádíme katechumenům názory neb obrazy o některém předmětě a otázkami vhodnými vybízíme žáky, aby vyhledali znaky všem názorům

a obrazům společné, a přispíváme jim, aby je v jeden spojili celek a pojmu-li dodělali se chceme, veďme je, aby rozlišili znaky podstatné a nahodilé a spojili potom jen podstatné v celek.

Není-li obrazův a názorův o některém předmětě, o němž obrys neb pojem žákům vpraviti třeba, užíváme cesty synthetické pomocí slov. Slovy dětem významem známými vybavují se představy se slovy sdružené a z těch slovy vybavených představ skládá si duše pomocí obrazotvornosti obrysy o věcech nenazíraných, o věcech neznámých. Cestou tou na př. dodělal se obrysu o moři každý, kdo moře neviděl, nýbrž jen pomocí slov představu o něm si učinil. Majíce vpravovati obrysy neb pojmy, vše zachovávejme, co podotknuto v příčině vpravování názorův o věcech vnějších i o věcech vnitřních.

Aby pak pojmy, k nimž jsme dětem některým z uvedených způsobů dopomohli, oživeny a v paměti zachovány byly, jest dobře, ano nutno objasňovati je, k čemuž výborně slouží: 1. vyličení, 2. rozdělení, 3. výměr, 4. popis, 5. příklad, 6. podobenství, 7. protiva, 8. přísloví, 9. slovní výklad a 10. průpovídky.

1. Vyličení t. j. vedení pojmu abstraktního do času a prostoru, na př. pojem věčnost lze objasniti tím způsobem po příkladě žalmisty, když praví: „Prve než učiněny byly hory, a než jest způsobena země a okráslek zemský, od věkův až na věky jsi ty Bůh“ (*Žalm 89, 2.*) a jinde: „Na počátku, Hospodine, ty jsi zemi založil a dílo rukou tvých jsou nebesa. Onať zhynou, ty pak zůstaneš a všecka jako roucho zvetší. A jako oděv změníš je a změněna budou: ty pak tentýž jsi, a léta tvá nepřestanou.“ (*Žalm 101, 26—28.*)

2. Rozdělení čili specifikací čili výčet druhů jistého pojmu. Na př. Bůh stvořil svět, představu svět objasníme, udávající, že to nebe, země a co v nich i na nich jest — možno ještě podrobněji věci vyčítati. Nebo: Všickni lidé musí zemřít, objasníme, řekneme-li: Ty, otec, matka, já atd. musíme zemřít. Pokud ve výčtu jíti, závisí jednak na pojmu, jednak na potřebě žáků, dle stupně jich vzdělání. Spůsobu toho nelze dosti schváliti — nic tak dětem není přiměřeno, jako konkrétní způsob mluvení, jímž se výčet koná a proto měli bychom hodně k němu přihlížeti.

3. Výměr, t. j. udání podstatných původních znaků, kteréž jsou: nejbližší vyšší rod a druhový rozdíl. Že při výměru mluva i věc abstraktní jsou, není snadno ani radno u dítek malých výměrů podávati. — Děti odpovídají odříkávající výměr, aniž při tom na něco myslí — jako papouškové. Z toho patrno, že pro učen

náboženské v prvních dvou věcích školních katechismus, jak složen jest soustavně, pro abstraktnost svou sotva se hodí. >

4. *Popis*, O způsobu tom promluveno již u příležitosti vypravování názorů. (Sv. 21.)

5. *Příklad*. Příklad jest jednotlivá událost, kterou proto uvádíme, abychom něco obecného vysvětlili či patrnějším učinili. Uvádíme příklady k znázornění pojmů dvojím způsobem:

a) buď vypravuje učitel jeden toliko případ, v kterém se všechny znaky pojmu, jež objasniti chce, nalézají, a pomáhá žákům znaky ty vyhledávati a posuzovati, zda nutně do pojmu náležejí či nic, anebo

b) uvede několik osob, v jejichžto jednání jako v tolikéž obrazcích vysvětlovaný pojem okazuje.

Kdy jednoho neb druhého z těch způsobův užití lze s prospěchem větším, nedá se pravidly stanoviti, tu rozhodni učitel soudný sám.

Užití-li chce učitel k objasnění pojmů příkladů, musí příklady býti:

a) skutečnými příklady, t. j. musí to jednotlivé, které se uvádí, skutečně v obecném, které se má objasniti, býti obsaženo;

β) důstojné, t. j. nesmí obsahovati nic směšného, dvojmyslného, urážlivého;

γ) dětem srozumitelné a přiměřené, t. j. mají, pokud jenom možno, brány býti z oborů předmětů dětem známých;

δ) konečně musí býti živě vypravovány, proto buď udán čas a místo děje, jména osob jednajících a osoby buďte uváděny mluvící atd.

Zvoleného příkladu takto užij:

αα) Vyznač hned ve vypravování podstatné znaky toho kterého pojmu. aby patrný byly a každý dle své důležitosti nápadný byl, aby jich žáci bez velkého namáhání vyhledati mohli.

ββ) Pomáhej žákům otázkami, aby si k pojmu potřebné znaky v příkladu vyhledali, rozeber je řádaě, aby si každého řádně všimli, přispěj, by je v celek spojili a srovnali nyní pojem nabytý s tím, co z příkladu vybrali, i hled brzy ten brzy onen znak vypouštěje, přesvědčiti se, zdali již pojem zcela jasný a úplný jest.

Užíváním příkladů po vpravení pojmu, ať pomlčíme o poutání pozornosti, prokazuje se dětem znamenitá služba a proto třeba, aby učitel měl velikou zásobu vhodných příkladův; biblická dějprava jest bohatý pramen příkladův vhodných. Dovolujeme si zde

ukázati zvláště k legendám a obsírněji o nich promluvíti, než jak obyčejně bývá.

Herder píše o působení legendy: „Legenda mluví k srdci v samotě v době trudné, v strachu a v úzkosti, v bídě a nouzi, v každé společnosti a hlásá pokání, víru, lásku a přísnou poslušnost. Každá ctnost nalezá v životě svatých své zástupce, hodí se pro každý stav, pro každé pokolení, pohlaví a věk jsouc všem jasným zrcadlem, které každému nebeskou mírností září, kráčí-li po cestě ctnosti, naopak, jest-li zabředl v skryše nepravosti, smutně naň volá: Obrát se. V soužení a trápení vlévá do duše naší hojící balsam.“

Na útlá srdce dítek působí legenda mocněji než na srdce dospělého. Platí-li vůbec slova: „Verba movent, exempla trahunt,“ platí zvláště o legendě. Spatřujeme-li povinnosti křesťanské v životě svatých zobrazeny, podivně tajemně dojata a k podobné víře a témuž životu povzbuzeni býváme. Čím lépe příklad učení znázorňuje, tím hlouběji vniká do duše, tím déle trvá a k následování pobízí.

Pozoruje život svatých nucen bývá člověk volati se sv. Augustinem: „Si hic et ille, cur tu non?“ Jak bývá tu mysl naše roznícena a k následování na cestě ctnosti povzbuzována! Jak slavná objevuje se tu církev, která takové dítky odchovala! Kdož nebyl by tu přesvědčen o svatosti církve naší? Tak vštěpuje katecheta zároveň lásku k církvi. Legendami seznamují se dítky zároveň s velikou částí dějin církevních a pohlížejí takřka očima svými na ty hrdiny, kteří plní Ducha svatého slovem i písmem, utrpením a smrtí pravost církve sv. osvědčovali, a nyní jako hvězdy jasné září na obzoru církve bojující. Legendou spojuje se škola s domovem. Lid náš jest posud zbožný a veliká část jeho pevně víry pravé se drží. Přichází-li dítě ze školy domů a vypravuje, o čem byl pan katecheta vykládal, ihned všickni je obklopí a těší se z toho, že škola dítě jejich k bázni boží a k životu bohumilému vede. Potom rádi do školy děti posílají a školy si váží.

Nesmí však býti legenda ani jediným ani stálým prostředkem vyučovacím, nýbrž má se jí užívati jen příležitostně.

6. Podobenství. To může býti buď a) podobenství v užším slova smyslu neb b) parabola neb c) hájka.

a) Podobenství v užším slova smyslu. Podobenství jest sestavení dvou podobných předmětův, tak abychom znaky jednoho

posvítili na znaky druhého. Chceme-li užiti podobenství k objasnění pojmů, musí býti:

$\alpha\alpha$) v pravdě podobenstvím t. j. musí opravdivou a nápadnou podobnost s vysvětlovaným mítí.

$\beta\beta$) Budiž žákům srozumitelné, vzaté z oboru předmětů dětem známých a pochopitelných.

$\gamma\gamma$) Důstojné a slušné, neobsahujž ničeho, co by vzato bylo z věcí opovrhlivých, směšných — to platí vůbec, ale zvláště v náboženství.

Užívaje podobenství k vysvětlení pojmů 1. udej a vylož pojem předmětu daného podobenství, 2. upozorni žáky na podobnost pojmu toho s pojmem, jež objasnití hodláš, a rozlož celý obsah v znaky, z nichž se skládá, a 3. příspěj dětem vyhledání a rozlišení znaků oběma pojmy společných a každému zvláštních.

Jakkoliv podobenství mocně přispívají k objasňování pojmů, má se jich přece jenom tam užívati, kde toho potřeba vyhledává. Zvláště při objasňování tajemství sv. náboženství varuj se katecheta podobenství, poněvadž to nebezpečno, děti se tu pomatou a tvorí pojmy křivé a nepravé. „Omnis comparatio claudicat“ platí zvláště v příčině tajemství; jinak ovšem při pravdách bez tajemství a tu zvláště prospívá

b) parabola. Parabola bere se často v témž smyslu jako podobenství; přesně však rozumíme parabolou příběh v podobenství. Představuje tedy parabola čin nějaký, jímž se pravda vyšší na způsob podobenství znázorňuje.

V příčině užívání paraboly k objasňování pojmů platí pravidla, která platí o podobenstvích a příkladech, ale o parabole zvláště podotknouti sluší:

1. nemá býti nucená a hledaná;
2. má se jí užiti vždy po vpravení pojmu
3. a to zvláště u takových pravd a pojmů, které mají dítkám po celý život státi se řídídlv a tedy hluboko v paměť vštípeny býti musí.

Že nejvydatnější jsou podobenství biblická a to v první řadě Kristova v příčině vyučování náboženského, kdož by o tom pochyboval? Pravda obrazem podaná trvale dojmá a dojem tak učiněný obnovuje se, kdykoli předmět, z něhož obraz vzat, na smysly vstoupí; a tak stává se, že člověk všude pravdu vidí a s ní se setkává. Celá příroda hlásá mu pravdy zjevené a svaté

náboženství pojí se tak se vším jednáním člověka. Proto také Pán v podobenstvích a parabolách tak rád vyučoval.

c) Bajka. Bajka zobrazuje události ze života tvorů bezrozumých, jimiž se na smýšlení, mluvení a jednání lidí cílí. Bajka liší se od paraboly tím, že brána bývá z oboru věcí nemožných, kdežto parabola bere se z oboru toho, co buď skutečné neb alespoň možné jest; dále i tím, že bajka čelí více k poučení rozumu, kdežto parabola více k citu a snaze hledí.

Jako parabolou tak i bajkou lze pojmy objasňovati, ač jenom pořádku, poněvadž vyžaduje již větší obratnosti v myšlení, než jaká u dětí obyčejně bývá.

V příčině užívání bajek platí všechna pravidla jako při volení a užívání podobenství a příkladu. —>

7. *Protiva* (odpor). Protiva jest sestavení dvou svou povahou proti sobě stojících pojmů, aby se obapolně objasnily.

Užívaje protivy k objasnění pojmu 1. upozorní učitel na znaky, jimiž se protivy liší, 2. rozeber' je s dětmi a řádně je rozlož, 3. vynecháním nutného znaku nebo přidáním nahodilého se přesvědč, zda děti pojem již jasný a zřetelný mají či nic.

8. *Příслови*. Protože přísloví uvádějí dětem na oči pravdy těžké a vznešené pomocí věcí smyslných jakoby v obrazech, nemálo k objasnění a zapamatování rozličných pojmův a pravd přispívají a k rychlému přesvědčení a pohnutí vůle pomáhají. Lzeť jich tedy namnoze při vyučování s prospěchem užívati.

Při volbě přísloví k účelům didaktickým sluší však učiteli přihlížeti k tomu, aby přísloví

a) byla důstojná,

b) byla dětem pochopitelná.

V příčině užívání jich dbej těchto pokynutí: α) Neužívej jich příliš často; neboť plýtváním by přísloví váhy ztratila. β) Užívej jich vždy k objasnění a ne ku vpravování pojmu. γ) Dej dětem přísloví opakovati, až si je do paměti vstíplí a udej a dej si udávati, kdy by si na ně vzpomínati a kdy dle něho se spravovati měly. δ) Příслови, jichž se ve zlém smyslu užívá, vylož na smysl pravý a dobrý.

9. *Prířpovídky*. Těmi míní se krátká propovědění, nazvíce v řeči vázané, která proto se uvádějí, aby se pojmy, pravidla moudrosti, mrávnosti života snadněji v paměti udržely. Jinak platí tu vše, jak o příslovích pověděno.

10. *Slovní výklady.* Těmi rozumíme rozbírání slov užívaných dle jejich původu, tedy výklad etymologický; jinde zase, slovo-li cizí, udávání významu v řeči mateřské — ano někdy i náležitý, nápadně pronesený přízvuk slovo či význam slova vykládá.

Ale nejen jednotlivé představy, nechť jsou kteréhokoli druhu, třeba vykládati, objasňovati, nýbrž i celé soudy a úsudky, části, kapitoly, ano i celé učivo co celek. — Jest-li katecheta jednotlivé pojmy v soudech a úsudcích objasnil náležitě, bez velkých obtíží docílí porozumění soudům i úsudkům a tak též částem menším i větším, užívaje metody dialogicko-analytické.

O důvodech.

§. 29.

O potřebě náboženského přesvědčení.

Není na tom dosti, když katecheta jen k tomu hledí, aby katechumeni nabyli pravých a jasných představ o jednotlivých pravdách náboženských, nýbrž musí také o to se zasazovati, aby o pravosti a božskosti křesťanství vůbec, jakož i jednotlivých učení zvláště pevně a nezvratně přesvědčení byli.

Pouhé vědění jest věcí rozumu, ale víra jest zároveň věcí srdce a vůle. Rozum věrou osvěcený pojímá pravdu, jako něco, co ho uspokojuje a co vnitřní jeho podstatě přiměřeno jest. Potom jest víra vědění srdce, a proto živé a pevné vědomí, prosté všeho kolísání a všelikých pochybností.

A není cílem vyučování náboženského, než aby se katechumeni povznesli co možná na nejvyšší stupeň náboženskomravné vzdělanosti, čehož bez živého a pevného přesvědčení dosíci nelze.

Že pak mnohé překážky vnější i vnitřní jako na příklad svůdné příklady, špatné knihy, pokažená smyslnost, zvrhlá obrazotvornost a t. d. přesvědčení náboženské seslabiti se snaží, jest na katechetovi, aby učení své na pevných základech zbudoval, aby uprostřed bouří života pevně a nezvratně stálo a člověk nestal se třtinou větrem všelikých učení a domněnek semo tamo se klátící.

Ačkoliv nutné jest, aby katechumeni naši nevystupovali ze školy do života veřejného bez pevného přesvědčení náboženského, nesmí se přece věc zase přeháněti. Rozum dětský nesmí se obtěžovati důvody, kterých se užívá v bohosloví k utvrzení pravd.

zjevených. Kdo by tak činil, škodil by více, než by prospěl. Škola obecná není vyšší gymnasium, tím méně fakulta bohoslovecká. In medio virtus, ctnost v prostřední míře stojí — platí i zde. —

Náhledy v příčině podávání důvodů pro pravdy náboženské různé jsou. Jedni praví: Nač důkazů, děti mají věřit na slovo učitele.

Nedá se upříti, že děti, které katechetu milují a důvěrou k němu lnou, vše věří, co jim vykládá, čehož dobře užiti může, aby je k větší pozornosti a ochotnějšímu plnění povinností přiměl; — ale k pevné, nezvratné víře pro všechny časy budoucí to nikterak nepostačí. Jak snadno může se státi, že vážnost, již katecheta požíval, a na níž se víra zakládala, zmizí, ano snad i v opak se obrátí — a jak jest to potom s přesvědčením náboženským? A zda není možno, aby někdo jiný, jehož si děti také váží, učně naše přemluvil a jiné učení jim vštípil?

Kterak tedy postarati se o přesvědčení náboženské u dítek školních?

Po svědectví dějin všech věků cítí duch lidský potřebu víry náboženské. Hříchem byv zaslepen, uzavřel se duch lidský pravdě boží. Aby se jí zase otevřel, uděluje mu Duch sv. ve svátosti křtu milost a sílu víry. Proto třeba, aby si katecheta toho byl vědom, že jest víra dílem dar Ducha sv., od Boha vštípená ctnost, dílem skutek svobodné vůle. Katecheta nalézá tedy základ pro víru nejen v přirozené potřebě ducha lidského, nýbrž i ve spůsobilosti skrze Ducha sv., na kterémž základě jen dále stavěti má. Ať nedomnívá se, že jedině on víru v srdce dítek štěpoval. Prací jeho jest, aby katechumen víru Duchem sv. mu vlitou radostně a ochotně vzdělával a k rozkvětu ji přivést se snažil.

Učení Kristovo obsahuje nejen božskou pravdu, nýbrž i božskou sílu. Slovo boží, živým učením učitele do srdcí dítek vseté, má tu moc, že roste, má sílu, že z vnitř na venek se vyvíjí a rozkládá. Náboženské vědomí vzrůstá učením náboženským způsobem podivuhodným. Tajemné to působení milosti boží, vnitřní ten dar musí katecheta znáti a s ním spolu působiti.

Ku přesvědčení náboženskému pomáhají důvody, které jsou jednak přímé či pozitivné, jednak nepřímé či negativné.

O důvodech pozitivních.

Tu naskytá se především otázka, co má se v učení náboženském dokazovati. Jako obecné pravidlo stůj tu: Dokazuj, odůvodňuj jen, co v pravdě důkazu potřebuje.

Pravdy samy v sobě důležité a o kterých se zhusta pochybuje, nebo které bludně pojímány a vykládány bývají jako: Učení o hříchu dědičném a jeho následcích, o milosti boží, o vůli svobodné, o neomylnosti církve, o nesmrtelnosti duše, o stavu posmrtném a podobné musí jasně a důkladně odůvodněny býti, protože se na víře v tyto pravdy nábožensko-mravný zakládá život.

Nezáleží na tom, kolik pravd katecheta odůvodnil, nýbrž na potřebě, důležitosti a praktické hodnotě té které pravdy, byť i některá méně důležitá pravda bez odůvodnění zůstala.

Jsou však také pravdy tak pevné a nezvratné, že žádného odůvodnění nepotřebují na př. povinnost milovati sebe a podobné, i mařil by katecheta čas, kdyby je odůvodňovati chtěl.

Jsou posléze pravdy, které obecně uznány jsou. Kdybychom i ty dokazovati chtěli, škodili bychom učňům více, než bychom prospěli. Nedobře činí, kdo po kolik hodin na malých žácích se doptává, kdo jest původcem rozličných věcí, aby dokázal, že i svět svého původce míti musí a tím že Bůh jest. Rovněž bloudí, kdo dokazovati se snaží, že Bůh jest, v jehož jméně do školy jde, aby učení jeho vykládal.

Jiná otázka jest tu ještě: Jaké mají býti důvody, jichž ve škole užiti? Důvody ty mají býti *pravdivé a důkladné* t. j. aby pravdu, pro kterou je uvádíme, skutečně dokazovaly. Pravdivost musí býti ukázána jako nutná a skutečná. Důkladnost důvodů řídí se pochopností dítek, potřebou jejich, jakož i důležitostí pravd samých. Čím dospělejší a vzdělanější jsou dítky a čím důležitější pravda, tím důkladnější musí býti odůvodnění.

Jako však úplné poznání pravd svatých a vnikání v plný jich obsah jen zvolna a postupně se děje; rovněž tak zvolna a postupně roste přesvědčení k důkladnosti a síle. Nelze tedy vše jednou prací, jedním rázem vykonati.

Důvod jest *důkladný*, když a) vzat jest z *organické souvislosti pravd* posvátných, jež dokázány býti mají. Všecka jednotlivá učení víry a mravův úzce souvisí jak mezi sebou, tak i s celou soustavou

řízení božího, a žádné učení nelze důkladněji odůvodniti, v té-li souvislosti se nepojímá a tak neodůvodňuje, že s celou soustavou náboženskou buď stojí neb klesá.

Když *b) vzat jest z podstaty a přirozenosti věci*. Když totiž dokazujeme výrok z přirozenosti podmětu, následek z podstaty příčiny, podmíněné z přirozenosti podmínky a původu. Tak na př. hrozné následky hříchu prvotného z přirozenosti a podstaty hříchu, jakožto odpadnutí od Boha, z toho potom i nutnost vykoupení a milosti boží vysvítá.

Když *c) vzat jest z bezprostředního nazírání*. Co člověk v duši své vznikati pozoruje, toho jest si bezpečně vědom. Na př. chce-li katecheta přesvědčiti dítky o prospěšnosti častého přijímání sv. svátostí pokání a nejsv. svátosti oltářní, voď je často k hodnému přijímání svátostí těch a prospěšnost toho samy nahlédnou a o ní se přesvědčí, jak by toho žádnými důvody docíleno býti nemohlo.

Důvody mají býti *pochopitelné*, blízké, potřebám a silám duševním žáků přiměřené, aby nemusily býti velkým namáháním do žáků teprvé vpravovány a široce vykládány.

Při důvodech nesmíme se spokojovati, když jsme rozum učňů o pravdě přesvědčili, nýbrž musíme i k tomu hleděti, aby pravda poznaná vešla v život a smýšlení, aby celou duší pojata nejen rozumu světla, ale i srdci tepla a života poskytovala. Zkrátka, aby přesvědčení hojného přinášelo ovoce v životě člověka nábožensko-mravném.

§. 31.

O důvodech božských vůbec.

Pozírá-li se po křesťansku na věci, nemůže se rozum lidský sám nikdy povznést k plnému poznání pravdy věčné, protože hříchem nejasným a nejistým učiněn jest. Když pak rozum lidský po tisíciletém bažení po pravdě nadarmo se byl namáhal a když i nejstkvělejší úkazy filosofie řecké u hledání poměru mezi Bohem a člověkem marnými býti se ukázaly, aby zlořády ve světě odstranily; zalíbilo se Hospodinu vysvoboditi svět pokorou víry. Pravda, která na svět sestoupila, nedala se teprv hledati, nýbrž sama rozptýlené a bloudící hledala a v jedno shromáždila. Jakožto moc, která s nebes na zem sestoupila, vnikla věrou do duší lid-

ských a upevnila v nich své právo panovnické a osvětila je svým světlem nebeským.

Víra nečerpá jistoty své z důvodů rozumových, nýbrž chová ji sama v sobě, vykupujíc světlem s nebes přicházejícím rozum z okovů bludu a sprostujíc pro zásluhy Kristovy srdce vazeb zděděných a osvobozujíc člověka od viny a trestu hříchu, vede jej na cestu k životu věčnému.

Kdyby pravda sama lidí nebyla hledala a božským světlem vazby bludu rozum poutajícího nebyla roztrhla, bylo by člověčenstvo podnes na dráze poznání pravdy nepokročilo a bylo by posud tam, kde byli Řekové, když k nim zavítal apoštol národů a na Areopagu v Athenách víru Kristovu jim hlásal. Víra musí tedy napřed sevřené peruti rozumu rozvázati a silou nebeskou do duše vnikajíc, světlem ji naplňovati, zároveň však odstraňovati hřích ze srdce a rozumu, protože hřích jest pramenem bludu a původem vši temnosti; potom lze teprv mluvit o rozumu osvětleném. Ovšem že pravda jest pro rozum, ne však skrze rozum. Mezi věrou a poznáním pouhého rozumu lidského jest propašť, již přirozená síla ducha lidského vyplniti nedovede; nýbrž jedině Bůh nadpřirozeným světlem milosti, jež do duše naší září a ku poznání a přesvědčení vede. Nadpřirozené víry té nelze dle učení církve sv. dosáti bádáním rozumovým, aniž lze jí něčím zasloužiti. Kde se nalézá, ukazuje cestu k hlubokému poznání a vědění; kde jí není, objevuje se všeliká vědomost lidská jako dílo kusé a pro věčné určení člověka bez ceny všeliké. Víru tu vkládá Bůh jako símě do duše dítky, aby vzrostla v mohutný strom, nesoucí ovoce skutků dobrých pro život věčný.

V té příčině dobře tvrdí sv. Augustin: „Naturae ordo sic se habet, ut quum aliquid discimus, rationem praecedat auctoritas.“ Má-li člověk k nějakému vědomí dospěti, musí napřed věřit. Proto praví týž světec jinde: „Nerozumím, abych věřil, věřím však, abych rozuměl. Rozumění pak jest odměna víry a dá moudrost, která z Boha jest a k Bohu vede.“ Kdyby tomu rozuměti chtělo naše pokolení, nebylo by víry prázdno a Bohu odcizeno.

„Za dob našich,“ dí biskup Förster, „vědí lidé, kterak by učili, ne pak kterak by vychovávali. Mládež se vzdělává sice pro svět, nikoliv však pro nebe; ukazují se jí mnohé cesty k bohatství, ku cti a blahobytu smyslnému, ale cesta k Otci nebeskému zůstává jí cizí. Člověk vzdělává se, aby byl pouze člověkem rozumným, pánem tvorů, ale nikoliv aby byl také obrazem božím.“

A proto pokárání zasluhuje, kdo důvody rozumové uvádí před důvody božskými, jako by zjevení boží jen na doklad toho sloužití mělo, co rozum náš byl poznal.“ A tak počínají si bohužel mnozí při vyučování katechetickém. Někteří na př. vyvíjejí pojem o všemohoucnosti, moudrosti, dobrotivosti a jiných vlastnostech božích široce dalece ze zjevů přirozených v přírodě a v životě lidském a když se dítě dost natrápili, aby to vše poznaly, myslí, že pojmy o vlastnostech božích na vlas byli určili a stanovili; na to tak vpravený pojem na Boha přenáší, za čímž autoritu boží pokulhávati nechávají.

Jakožto tvor jest člověk zcela na Bohu tvůrci svém závislý a může jen tehdaž určení své dokonale poznati a jeho dosíci, jest-li závislost svou na Bohu poznává a uznává a dle toho život svůj řídí. Podřizovati se Bohu tvůrci svému jest člověku nevyhnutelné. Jako vůle lidská jen potud je dobrá, pokud se s vůlí boží srovnává a jí se podrobuje, tak jest i poznání lidské jen potud dobré, pokud se věčnému poznání podrobuje. Od Boha obdržel člověk spůsoblost poznávati, ale nemá zapomínati, že všeliké jeho bádání, poznání a vědění omezeným zůstává a to zvláště ve věcech sv. náboženství. Jako povinen jest duch stvořený vůli svou podrobovati vůli božské, a jako jen tehda určení svého dosahuje, jest-li chce, co chce a protože chce i Bůh; rovněž tak jest povinen, aby poznání své poznání božímu podroboval a vše, co Bůh zjevil, za pravé přijímal a toho se přidržoval.

Z toho všeho vysvítá, jak nutno jest, aby se vyučování náboženské na autoritě božské zakládalo. Katechumeni mají býti věřícími křesťany a proto také jako taci vychovávání a vedení býti. Mají věřiti, co Bůh zjevil a to pro autoritu jeho. Všelická pravda náboženská má tedy ze zjevení odůvodněna a výpověď boží jako rozhodná, naprostá pravda dětem předložena býti.

Důvody z autority boží jsou nanejvýš přesvědčující; neboť jsme-li přesvědčeni, že Bůh mluvil nebo jednal a nám tak vůli svou zjevil, musili bychom sami sobě odporovati, kdybychom učení takové zavrci chtěli.

K důvodům božským patří:

1. výroky písma svatého a ústního podání, spočívající na autoritě círke neomylné;
2. skutky v dějinách zjevení božího obsažené.

O důvodech z písma sv. a z ústného podání.

Není vydatnějšího pramene pro důvody pravd náboženských nad písmo sv. Jestli to studnice, z níž stále vody vážiti možno. Písmo sv. podává důvody nanejvýš přesvědčující a to pro učení víry i mravů. Výroky jeho poskytují jistoty pevné, nezvratné, jichž sílu smyslnost umenšiti nedovede. Důvody z písma sv. jsou pro dítky přiměřené, protože věc nadsmyslnou podávají zahalenou v mluvu smyslnou a názornou, obyčejně u vypravování některé události neb v podobenství. Proto nemá se katecheta vyhýbatí prameni tak bohatému a hledati daleko, co mu tak blízko jest.

Jako všude tak i zde rozumného výběru třeba.

Důvody z písma svatého buďtež tak spořádány, aby

1. věc skutečně dokazovaly, jinak by ani přesvědčení pevného nebylo a víra na učení tom založená utrpěla by zkázu, až by později pravý smysl výroku poznán byl. Máť katecheta jen tomu učiti, co Bůh skutečně zjevil. Nemysli, že při mládeži netřeba dbáti jakosti výroků písma svatého, vždyť nemůže nikdo předvídati, kdy katechumen pravý smysl výroku toho pozná a že potom snadno v blud uveden a o veškerou víru připraven býti může.

2. aby byly pochopitelné, neboť jen to přesvědčuje nás, čemu rozumíme. Proto nemůže katecheta tím se spokojiti, aby výrok jen uvedl a do paměti vstípil, nýbrž má jej též vyložiti, s pravdou, již dokazuje, srovnati a na část důvod obsahující zvlášť upozorniti a ukázati, kterak tu pravda potvrzena jest.

3. krátké, aby snadno a trvale do paměti vpraveny a v ní zachovány býti mohly.

4. ne mnohé. Neužívej bez potřeby několika výroků písma svatého pro jednu pravdu, aby se katechumeni nemátli a tak vlastně bez užitku nezůstali. Vol vždy výrok nejlepší, nejprůběžnější a nejjasnější. Argumenta non numeranda, sed ponderanda.

5. *Navykej* dítky, aby výroky z písma svatého vždy uctivě poslouchaly a také uctivě je odříkávaly. Proto také sám uváděje výrok takový, uctivě a s všemožnou vážností jej vyslovuj.

Důvody z ústného podání jsou zbytečné, jakmile pravda slovy písma svatého stvrzena jest, a proto se uvádějí jen tam, kde se výroků písma sv. nedostává, anebo nejsou dosti jasné, jako na př. při učeních rozeznávacích, učení o očištění a p.

Důvodění z ústného podání koná se nejvhodněji dějepisně, protože výpovědi sv. otců bývají dlouhé a dětem málo srozumitelné a tudy i k pamatování těžké. Tak na př. ukaž v učení o modlitbě za mrtvé, že jest to obyčej starobylý, že se při oběti mše sv. povždy jména zemřelých čítala a potom že za ně modlitby konány byly.

Jest-li však přece výroku některého svatého otce užiti chceš, dbej všeho, co povéděno v příčině užívání výroků z písma svatého.

§. 33.

O důvodech z dějin posvátných.

Pravda, která se objevuje v některé události, jest vždy názorná a nám bližší, tak že o ní nikdo pochybovati ani ji upírati nemůže, jako to možno při důvodech theoretických.

Pravda: Dobře činiti těm, kdo nám ublížili, nedá se důkladněji dokázati, jako příkladem božského Spasitele našeho.

Dějepis biblického, který vypravuje o uskutečnění království božího na zemi, má se u vyučování náboženském jak ku vpravování a objasňování představ, tak, a to zvláště k odůvodňování pravd posvátných hojně užívati, vždyť

1. celé zjevení ve všech svých částech nazvíce v událostech jest podáno a jimi jest odůvodněno a ztvrzeno. Bůh zjevoval se více řadou událostí než slovy. Celý život a působení vtěleného Syna božího jest pásmo událostí. Proto snaž se katecheta založiti víru katechumenů svých na tom základě. Přestaň již jednou to zanedbávání zřídla tak bohatého a spasitelného!

2. Odtahité (abstraktné) učení, byť i pravdu obsahovalo, přece nedojímá, nezúrodňuje aniž podává síly a statečnosti. Přesvědčení mizí, jakmile důvody rozumové se zatemňují a nebo zcela se zapomínají, a nejlepší soustava učebná rozplývá se jako mračno před okem bádajícím. není-li založena na základě pozitivním. Jsmeť tak smyslní, že idey pouze v obrazech nazíráme, chápeme a udržujeme. Má-li idea nějaká nejen náš rozum, ale i mysl naši dojímati a na sebe poutati, musí se živě, v názoru před okem naším vznášeti. Člověku třeba pravdu vtělenou v její kráse a spanilosti viděti, má-li se o ní přesvědčiti a jí život svůj řídit. /Užívá-li katecheta událostí z dějin posvátných k odůvodnění pravd náboženských, vypravuj napřed živě a názorně událost, potom ji náležitě vylož a zvláště k těm částem ukaž, v kterých se důvod skrývá.

Holé vypravování neb odkázaní ke článku v biblické dějepřavě nie nevydá — nedovedou žáci sami důvodů vyhledávati a tak k přesvědčení přijíti.

§. 34.

O důvodech lidských.

Důvody rozumové.

Jak jsme již pověděli, platí u nás křestanů katolických zásada, že, chce-li kdo k Bohu přijíti, Bůh napřed k němu přijíti musí. Zásada ta platí jak v životě podle spravedlnosti, tak i v poznání podle pravdy. Proto předpokládá pravé náboženství zjevení boží, vědomost nadpřirozená předpokládá víru ve zjevení. O Bohu jedině od Boha náležitě dověděti se můžeme. „Žádný nezná Syna jedině Otec, aniž Otce kdo zná, jedině Syn a komu bude chtíti Syn zjevití.“ (*Mat 11. 27. Jan 7, 28.*) „Nikdo Boha neviděl, jednorozený Syn, jenž jest v lůnu Otce, ten vypravil.“ (*Jan 1, 18. I. Jan 5, 20.*) Naopak v haeresii jest vědění počátek a základ, víra pak toliko pomůckou vedlejší. Odtud způsob vyučování náboženského zcela jiný než u nás.

A chybuje, kdo následuje. Zmíněnou zásadou katolickou však neupírá se rozumu spůsobilst poznávati pravdy náboženské, aniž pokládá se rozum za zbytečný ku pravdám náboženským, nýbrž vykazuje se mu toliko pravé místo. Týž apoštol, který hlásá, že jedině Duch Páně zpytuje hlubokosti božství (*I. Kor. 2, 10.*), učí, že člověk ze zkušenosti Boha poznat může (*Řím. 1, 19.*), a chce, abychom vše zkoumali a co dobrého jest, abychom podrželi. (*I. Thes. 5, 21.*) Podobně vyslovují se i ostatní listiny písma svatého a to tvrdí také ústné podání. Ale všimnouti si tu třeba okolnosti té, že nemají prameny ty na zřeteli rozum nevyvinutý, osamotnělý, od svatého náboženství odloučený, v slabosti a bludu hříchu zamotaný, nýbrž rozum zdravý, pravdě příznivý a nakloněný, od Ducha svatého osvícený a jím řízený.

To předeslavše, tvrdíme, že při odůvodnění pravd náboženských na školách obecných důvodů rozumových nejen užití lze, nýbrž užití nutno je. Vždyť i Spasitel náš sám užíval při učení svém důvodů rozumových, čímž naznačil, že jich i katecheta užití může a má.

Jsou někteří, jenž užívání důvodů rozumových při vyučování náboženském ve školách zvláště obecných naprosto zavrhuji pravice :

1. Důvody rozumové přesahují všelikou pochopnost dětskou. Pravda, že něco podobného o některých důvodech rozumových říci lze, ale zajisté ne o všech. Jsou i důvody rozumové jednoduché a k pochopení i pro děti snadné. Na př. Bůh jest všemohoucí, Ježíš Kristus činil zázraky svou vlastní mocí, jest všemohoucí, tedy jest Ježíš Kristus Bůh — pochopí i děti malé.

2. Pravdy svatého náboženství jsou dostatečně odůvodněny autoritou Ježíše Krista a jeho neomylné církve; nač tedy třeba důvodů rozumových?

Jest ovšem pravda, že sv. náboženství jakožto zjevené obsahuje pravdy, jichž by se rozum lidský nikdy nebyl dopídlil; ale jsou v něm též pravdy, které aspoň z části i rozumem poznáváme, proč neměli bychom v takových příčinách užití také lidského rozumu k odůvodnění jich? Ale ani v příčině pravd napřed jmenovaných nesmí rozum náš nečinným býti. Zjevení podává obecná pravidla, ne však jejich užití a obracení na případy jednotlivé, to jediné rozumem vykonati lze. Mimo to nemohou některá učení jinak dokázána býti leč usuzováním. Tak na př. učení o soudu soukromém dokázati lze usuzováním z podobenství o Lazarovi a bohatci a p.

3. Užitím důvodů rozumových připraví se děti zvolna o víru i o pravdy, o nichž se rozumem přesvědčiti nemohou.

Tak by se ovšem státi mohlo, kdyby se při vyučování katechetickém užívalo pouze důvodů rozumových. Ale pověděli jsme, že důvodů rozumových užívá se jen ve spojení s důvody božskými. Ve spojení tom dítkám nikdy neuškodí, zvláště upozorňují-li se děti často na omezenost a slabost rozumu lidského. Řádným užíváním důvodů rozumových katechumenům neuškodíme, ovšem pak zneužíváním jich.

A proto opět na to upozorňujeme, aby užíval katecheta důvodů rozumových jen tam a jen tehda, kde a kdy jich třeba a nenamáhal se dokazovati způsobem tím i pravdy, které jen ze zjevení dokázány býti mohou. Maje katecheta v úmyslu užití důvodů rozumových upozorní děti, že Bůh mluvil a vyloživ výrok Páně řci, že, co Bůh pověděl, také poněkud slabým rozumem svým pochopiti můžeme, a provediž důvod rozumový. Ježíš Kristus sám způsobem takovým dokázal, že jest dovoleno v sobotu konati skutky lásky k bližnímu a že nekoná divů svých mocí ďábelskou,

§. 35.

Pokračování.

K důvodům lidským počítáme také

výroky zbožných a moudrých mužů.

Výroky ty, protože lidské, nejsou sice neomylné, avšak třeba si jich přece při vyučování náboženském všimati. Ukažme žákům, kterak mnozí vznešení a učení mužové všelike potěšení své, upokojení, posílení a posvěcení v náboženství hledali a nalézali, a žáci přesvědčí se tak snadno a mocně o blahodárném působení pravd náboženských; zamilují si je a budou se jim rádi a bedlivě učit a jimi se řídit.

Vedle výroků zbožných a moudrých mužů lze užiti k důvodnění z autority lidské též

dějin obecných a zkušeností.

Kdo dítky zná, ví, že jsou pro ně dějiny a zkušenost nejobyčejnější a nejbezpečnější důvody. Co vidí v dějinách a zkušenostech stvrzené, to jim jisté a jasné, působí na ně mocně a trvale a činí pravdu názornou. Ano často bývají dějiny a zkušenost když chce katecheta okázati následky činů dobrých a činů zlých, jedinými prostředky, jichž tu užiti lze, protože důvody vyšší ještě dětem nepochopitelné jsou.

V příčině užívání důvodů ze zkušenosti toho dbáti třeba, aby přiměřeny byly schopnosti a vzdělanosti žákův, tedy zkušenost z oboru života dětského neb rodinného. Neklad nikdy více v důvody ty, než co v nich opravdu jest. Nic tu nepřeháněj. Co jen někdy se stává, neuvozuj, jako by vždy tak se dělo, t. j. bezdůvodně negeneralisuj! Čím známější jsou dětem příhody, jichž užíváme, tím pochopitelnější důvod na nich spočívající, tím jistější přesvědčení z nich plynoucí. Nebylo by dětem přiměřeno vyvoliti na důkaz pro dobrotivou prozřetelnost boží vypravování, kterak v horkých krajinách na rovníku dává Bůh vanouti mocným větrům a stará se o to, aby tam rostly šfavnaté byliny a t. d.: místo toho okaž raději k tomu, co dětem blízko, co před nimi se děje a přesvědčí se o dobrotivé prozřetelnosti boží snadno.

Není ovšem třeba vždy všech druhů důvodů uváděti, aniž hodí se každý druh pro všechny žáky. Kterých důvodů by katecheta

u těch kterých žáků užiti měl, o tom rozhoduje sám, hledě k potřebám, schopnostem a stupni vzdělanosti žákův. V osadě smíšené užije důvodů biblických i rozumových. U některých dítek jest nemožno těch a u jiných oněch důvodů užiti. U žáků, kteří do školy nepravidelně docházejí, jsou důvody z podstaty věci a organické souvislosti pravd zjevených naprosto nemožné. Tu musí se katecheta spokojiti, jest-li jim aspoň ty nejdůležitější pravdy a nejpotřebnější výroky Páně vpravil.

Aby katecheta správně a vydatně pravdy posvátné odůvodňoval, jest třeba, aby žáky své náležitě znal a dle povahy jejich důvody volil. Z té příčiny není dobře, když mají žáci každoročně jiného katechetu, který jich nezná a často zbytečně se namáhá s důvody, jež byl by vypustil, kdyby byl žáků náležitě znal. Bylo by dobře, kdyby tam, kde škola několikatrídne jest a několik duchovních v ní se zaměstnává, zavedeno bylo postupování se žáky od třídy nejnižší až do nejvyšší.

§ 36.

O důvodech nepřímých.

Náboženské přesvědčení není pevné, pokud nalézají se v duši lidské rozmanité pochybnosti, námitky a předsudky. Třeba tedy všechny pochybnosti vymýtit, námitky vyvrátiti a předsudky odstraniti, aby přesvědčení pevné a nezvratné bylo. V příčinách těch mohou býti různé případy, v kterých lze takto se zachovati:

1. Předvídá-li katecheta, že dítky o některých pochybnostech neb námitkách nikdy neuslyší anebo že námitky jsou ceny více rozumářské než praktické, zcela jich pomíň. Vyvracením námitek takových maří se darmo drahocenný čas, katecheta upadá v podezření, že chce ukazovati své vědecké neb kritické dovednosti a stává se směšným. Dítky učeného vyvracení nepochopí, za to však námitku podrží, čímž přesvědčení jejich o pravdách náboženských zkázu bere.

2. Ví-li katecheta, že se tu a tam o některém učení pochybuje, že se proti němu námitky činí a je-li přesvědčen, že se dítky o pochybnostech a námitkách těch dovědí anebo že je již znají buď z obcování s lidmi nebo ze čtení knih, musí si jich všimati a snažiti se vyvrátiti je, což provede tím, že jejich lichost, neprav-

divost, nicotu a zlobohnost ukáže a pravdu v pravém, plném světle předvede.

3. Pronesou-li dívky samy nějaké pochybnosti, byť i sebe nepatrnější byly, na ně se nehorší, ale laskavě a dobrotivě vyloží a pochybnosti poučením odstraň. Přívětivostí svou rozmnoží důvěru jejich, aby přesvědčení své více utvrdily.

Přesvědčení náboženské nepodřívají toliko předsudky, pochybnosti a námitky theoretické, nýbrž také a to zvláště praktické, totiž převrácené zásady, zkázonosné příklady tohoto světa. Proto třeba, aby katecheta všemožně se snažil svěření své před nimi varovati a působení jejich v dětech neškodným učiniti.

I tu platí „In medio virtus“ a „Omne nimium vertitur in vitium“.

Jest-li se dívky ničeho nedověděly, co na ně ve světě čeká, jest-li nezvěděly, že jsou lidé, kteří jinak smýšlejí a jednají, než jak tomu sv. náboženství učí; vstoupí-li do života nepřipraveny jsouce a uslyší i uvidí věci, které je mocně dojmají a jež nevidouce nikde lsti přijímají, tu těžko bojovati proti zásadám zlobohným a učení i vedení náboženské přichází na zmar. Jest-li však postaví se dětem na oči všeliké zlé, které nikdy ani páchatí nespátí, ba o němž ani neuslyší; jest nebezpečí, že to v mysli utkví a bude příčinou poklesků mnohých, protože se jich nebudou báti, jelikož nejsou tak hrozné jako ty, o kterých slyšely.

Ať se tedy dívky poučí o tom, že jsou zásady, které se přičítají svatému náboženství, jež zavrci musí, že jsou ve světě zlé příklady, které se učení božskému a vůli Hospodinově protíví, jichž se varovati a strážiti třeba. Není však potřeba, aby mnoho toho zlého zejména znaly a proto in medio virtus.

Přihlížeje ke všemu tomu, řídí se katecheta následujícími pokyny:

1. Dívky malé nepotřebují více věděti, než jak by živý býti měly, aby se Bohu zalíbily. Pouč je, že, kdo jinak by se choval, Bohu líbiti by se nemohl.

2. Žáky, kteří již pokročili u vzdělání náboženském, upozorni na bludná učení časová, která se protíví příkázáním božím a k záhubě vedou, ale není třeba seznamovati je dopodrobna s učením tím a těmi zásadami.

3. Žáky dospělé, do života vstupující a mládež škoie odrostlou, která na křesťanské cvičení chodí, určitě o tom pouč, které zlé ve světě na ně čeká, co vídati a o čem slychatí budou. Neoznamuj

jim však toho dříve, pokud jsi jim zásady učení zjeveného ve vši jich vznešenosti, kráse a užitečnosti nepodal a to tak, bys doufatí mohl, že proniknutí jsou učením posvátným. Přesvědčiv se, že učení náležitě pojato, ukaž katechumenům zásady lidí zlých v celé jich nuzotě, nahotě a záhubnosti.

Také před zlými příklady jednání katechumenů varovati třeba, což se zase jen tehdaž státi může, když již vyloženo bylo učení o životě bohumilém. Ukaž, že nutno a zároveň příjemno jest, vystříhati se obcování s lidmi, kteří zlé příklady dávají.

Kdykoli mluví katecheta o smýšlení a jednání lidí zlých a hříšných, mluv o nich tak, aby se katechumeni učili nenáviděti hřích a nepravost, ale milovati lidi a litovati jich, že tak poklesli, a dbej toho, aby se katechumeni, lepší jsouce nad jiné, nevynášeli, jinými pohrdající. Proto představuj jim učení zlá a zásady špatné jako politování hodnou zaslepenost, hříšná jednání jako pobloudilost člověka, který lpí na pomíjejících radostech pozemských. Poznání a konání dobrého ať považují za dar milosti boží, z kterého jim jednou účty skládati bude. Připomeň jim, že sobě samým zanechány jsouce, upadli by snad v tyže neb v ještě horší nepravosti, že tedy stále Boha prositi mají za milost, by jen dobré konali a za to, co konají, Boha chválili.

Poznámání. Pochybnosti, zlé zásady a předsudky můžeme vyvracetí buď nepřímě, jest-li pravdu tak jasně a důkladně vykládáme, že potom všeliká námitka sama sebou odpadá anebo snad katechumenem samým vyvrácena býti může. Spůsob ten hodí se nejlépe do vyučování náboženského na školách obecných; anebo přímě, uvádíme-li námitku a potom její bezdůvodnost ukazujeme. Tu však třeba na pozoru se míti, aby se víře a zbožné účtě k svatému náboženství neublížilo. Záleží mnoho na tom, kterak katecheta námitku uvede.

Nikdy katecheta neříkej: To ono dá se namítnouti; tím vzbudil by snadno v katechumenech pochybnost, že sám o pravdě dosti přesvědčen není; tím hůře, kdyby řekl: Já ale namítám a podobně. — Také neříkej: Učení a moudří namítají anebo: Důležitá a veliká jest námitka . . . a podobně. Naopak hleď beze všeho projevování pochybností se své strany vésti katechumeny k přesvědčení, že pravda pevně stojí, že vznešena jest nad všelikou pochybnost a všeliké pochybování že pochází jen z nedostatečnosti poznání našeho, ze slabosti nebo z nerozumy a tudy rci uváděje námitku: Lidé zbloudili, nevědomí, nepřátelé pravdy a podobně říkávají atd.

O vyučování dle rozmanitosti obsahu učiva katechetického.

§. 37.

O vykládání nauk víry a mravů.

Promluvivše o vyučování náboženském vůbec i co do řeči i co do metody, pokládáme za potřebné zmíniti se ještě o některých zvláštnostech v příčině rozmanitosti obsahu učiva náboženského. A tu jsou v první řadě nauky víry a mravů, o nichž promluvíti nutno. Nauky víry a mravů jsou úzce spojeny. Nauky víry jsou základem těch kterých nauk mravů a obsahují pohnutky, proč ta která nauka mravů plniti se má. Nauky ty nedají se tedy ve škole přísně rozdělit, jinak by zůstaly nauky víry beze všeho užitku a nauky mravů byly by bez síly a nepůsobily by na vůli. Že však přece obě podstatně od sebe se liší, hledme při vykládání zvláštnosti jedné každých na zřeteli míti.

Při naukách víry nutno pozor míti:

1. Mohou-li toliko věrou od Boha vlitou poznány býti anebo také rozumem;

2. obsahuje-li pravda zjevená také nějaké tajemství;

3. obsahují-li některé nauky mravů anebo které pohnutky k mravnému jednání.

1. Dá-li se některá nauka i rozumem poznati, jako na př. moc, dobrotivost, moudrost boží, tu nám dal Bůh takřka dvě oči ku poznání pravdy, oko rozumu a oko víry. A zajisté jest to svatá jeho vůle, abychom zaučovali dítky oběma očima pravdy ty pozorovati. Třeba tu však opatrným býti. Jestli se vynasnažuješ, dítkám vše rozumem vysvětliti, probudíš v nich přílišnou chtivost po dloubání a víru málo vycvičíš. I při takových pravdách jest hlavním základem zjevení boží. Dítky musí proniknuty býti svatostí, pravdomluvností boží a neomylností svaté církve jeho a přesvědčeny býti o nemožnosti poblouzení a býti ochotny, vše za pravdu přijímati, co Bůh zjevil a co církev k věření předkládá, byť toho ihned rozumem svým nechápaly. „Quid est fides,“ praví sv. Augustin, „nisi credere, quod non vides. — Nec evangelio crederem, nisi ecclesia me doceret.“

Dobře učiní katecheta, řekne-li: To bychom mohli také rozumem svým pochopiti, ale co potřebujeme o tom dlouho přemýšleti, zdali to pravé čili nic, když nám to Bůh sám zjevil. Člověk může se mýliti, u Boha to naprosto nemožno. Kdo chce teprve tehdaž Bohu věřiti, když o pravdě učení rozumem se přesvědčil; Bohu nedůvěřuje a podobá se člověku, který, maje se na něco při světle slunečním dívati, ještě svítilnu si rozsvěcuje. Čím menší jsou dítky, tím méně podávej jim důvodů rozumových; u těch přestaň na důvodech ze zjevení; protože se u nich nalézají více spůsobnosti k věření než k rozumování, při tom stále rozum cvič, více však víru. Člověk potřebuje i při nejjasnějším světle rozumovém pro předněty nadsmyslné oka víry, nechce-li zblouditi a věčně zhynouti.

2. Naskytují-li se při naukách víry tajemství, tu

a) předlož dítkám, co Bůh jako tajemství zjevil, předlož to slovy prostými, jak tomu církev sv. učí a měj je k tomu, by při slovech pronesených to myslily, co řlova ta po výkladu církve svaté obsahují;

b) pověz jim, že učení to neomylně pravé býti musí, protože je Bůh, věčná a neskončená pravda a moudrost, zjevil;

c) zabraň jim mysliti: Toť nepochopitelné, kterak to může býti, aby tak pevnost víry jejich neutrpěla; ukaž jim, že i v sobě i kolem sebe pozorujeme zjevy různé a přece že jich pochopiti nelze; že tím spíše musí býti tajemství ve věcech nadsmyslných, náboženských.

Protože nemožno vysvětlovati tajemství nějakým podobenstvím, nenamáhejme se zbytečně o dělání si podobenství k výkladu tajemství, jinak bychom snadno zblouditi a katechumeny na bezcestí uvésti mohli. Jestli však chceme k odstranění nějaké námitky proti tajemství neb pro snadnější upamatování na tajemství užiti podobenství, vyberme některé z podobenství Páně neb svatých otců.

Při článcích rozeznávacích dbej, bys více netvrdil a neodůvodňoval, než čemu a jak učí svatá církev katolická. Podej přesně, co od církve sv., jakožto pravé, jest předloženo a proto za pravé míti se musí; co posud nerozhodnuto, tu že volno každému toho se přidržeti, co pravdě podobnějším se mu vidí. Uveď tu však pokaždé, kterak v té věci svatí neb vážní v církvi mužové věřili.

3. Obsahuje-li učení víry pravidla mravného jednání, upozorni dítky na pravidla ta, buď katechisováním anebo slovy prostými. Ukaž zároveň katechumenům, kterak pravidla ta na jednotlivé případy obracet i jimi v jednotlivých případech řídit se mají.

Vylož na př., že Bůh jest nejvýš moudrý, vyvoď z toho naučení, že proto v něho vždy důvěřovati a se vším spokojeni býti máme, co na nás sesílá. Uveď případy, v kterých by ukázati mohli, že v Boha důvěřují a přesvědčení jsou o tom, že, co Bůh činí, dobře činí, na př. zemřel-li by jim dobrodinec, ochrance anebo upadl-li by z nich některý v těžkou nemoc a t. d. Nevede-li tak katecheta katechumenů svých, nedovedou se později v životě poznanými pravdami řídit a tak zůstane celé učení bez užitku a zapomene se.

§. 38.

Pokračování.

Čeho dbáti v příčině vykládání nauk mravů.

1. Aby se katechumeni naučili dobře rozeznávati povinnosti hlavní a vedlejší.

Povinnosti hlavní jsou ty, jichž k dosažení posledního cíle, totiž úplného spojení s Bohem, nevyhnutelně třeba. Povinnosti ty vrcholí v lásce. Že však podle učení sv. Pavla v I. listu ku Korintským láska v tomto životě spočívá na víře a naději, jako na dvou sloupech, jsou hlavní povinnosti tyto tři:

- a) Právě v Boha věřiti,
- b) právě v Boha doufati a
- c) Boha nade všecko a bližního jako sebe milovati.

Vše, co se nám za povinnost ukládá, jest v těch třech povinnostech hlavních jako zvláštní jich užití a provádění obsaženo, anebo má nám k plnění těch tří hlavních povinností pomáhati dílem odstraňováním překážek, dílem podáváním a rozmnožováním potřebných k tomu sil.

Důležitý ten rozdíl mezi hlavními a vedlejšími povinnostmi poslouží katechumenům nejen k jasnějšímu poznání a snadnějšímu přehledu všech jejich povinností, nýbrž uchrání jich před velikým zlem, do něhož mnozí, rozdílu toho neznajíce nebo ho nedbajíce, upadají. Zlo to záleží v tom, že v jistých úkonech, pomáhajících k vyplnění povinností hlavních, vše zakládají a pro konání úkonů těch za svaté a dokonalé se pokládají, ač chování jejich neprozrazuje víry, naděje a lásky k Bohu a k bližnímu, nýbrž duchovní pýchu, samolásku a bludnou bezpečnost v příčině osudu posmrtného. Tak na př. zakládá mnohý všecku svou dokonalost

na tom, že mnoho se modlí, jiní na tom, že bývají často a dlouho v chrámu Páně, a opět jiní, že se často přísně postí, často k svaté zpovědi chodí a t. d.

2. Aby se katechumeni naučili nejen tomu, aby věděli, co jim činiti a čeho se varovati, nýbrž také proč a jak to činiti mají. Katechetové jsouce uvyklí vědeckému pojednávání o pravdách náboženských, dle něhož pravidla mravů soustavně jsou sporádána a požadavek jich praktický povinností jest nazván, mluví často hned při prvním vyučování svém o povinnostech, aniž se dříve o příkázaních zmínili, a teprve tu, když o povinnosti dle obsahu a rozsahu jednají, praví: Ta ona povinnost ukládá se tím — oným příkázáním. Jako dogmatikovi, tak i moralistovi dáno jest učivo pozitivné a jest se věru čemu diviti, že se v dobách našich zneuznává základní ta pravda.

Příkázání církevní nechtějí uznati za základ mravných vývojů. Rozumové pojetí jest jim věcí hlavní a dle toho měří potom pravdu dogmatu mravného, jest-li na to vůbec nezapomenou. Sv. Tomáš na příklad dí: Postiti se jest příkázání církevní, tedy dogma mravné a nyní teprv dokazuje rozumnost dogmatu toho. U nás, aspoň na mnoze, děje se jinak. Nejdříve dokazuje se „a priori“ rozumnost postu, na to se doloží: Půst se také církví nařizuje. Takové vyučování jest na škodu, čelí proti autoritě boží, protože Bůh jakožto nejvyšší zákonodárce s očí katechumenů mizí a katechumen považuje sebe za svého zákonodárce a nalezá v sobě důvod k plnění povinnosti; učení takové zanedbává zcela princip všeho plnění povinností, princip lásky k Bohu.

Na omylu jest, kdo se domnívá, že snadněji přivede katechumeny k věrnému plnění povinností, jest-li jim přede vším dokáže prospěšnost a užitečnost toho kterého příkázání. Vůle lidská vyvíjí se nejlépe, když pro autoritu nejvyššího rozumu i proti návalu smyslnosti činí, čeho následky bezprostředně jako spasitelné posud nenahlíží. Jak již dokázáno, byl by člověk morálně zničen, kdybychom mu vždy následky konání jeho bezprostředně na oči stavěli. Upuštme od tohoto egoistického pojednávání o příkázaních, kterým zjevenou morálku snižujeme na předmět ziskuchtivého počítání. Ať činí katechumeni naši dobré a varují se zlého nikoli proto, že tak rozum káže anebo proto, že skutky jejich budou míti dobré anebo zlé následky; nýbrž proto, že Bůh tak velí, že se plněním rozkazů jeho jemu zalíbí, že jich za to milovati bude.

Každou povinnost ukaž jim jako zákon boží, jako příkázání Boha milujícího nás, jehož láska k spasení našemu nevyhnutelná.

který na nás poslušnost z lásky k sobě vyžaduje. Tak odvozuje se mravoučení z Boha a zase uvádí se na Boha jakožto jedinou pohnutku mravného konání. Chce-li tedy katecheta navésti katechumeny své k ochotnému plnění povinností, ukaž jim na každém příkázání lásku boží k nám lidem, ukaž jim, že každým příkázáním svým toliko naše časné i věčné blaho zamýšlí.

Všeliké vykládání povinností bývá, jak s vrchu pověděno. neprospěšné neb aspoň nedostatečné, slyší-li katechumeni toliko: To máte dělati, toho se varovati a podobně, jest-li se jim zároveň neudá, jak by co činiti a kterak by pokračovati měli, aby příkázání boží plnili. Třeba jim udati čas, místo a okolnosti, aby věděli a znali, kdy, kde, kterak se dle příkázání božích zachovati mohou a mají. Návodů takového se dětem obyčejně nepodává.

K návodům takovým neuváděj případův ideálních, nýbrž ze života praktického, zvláště dětského, jinak budou katechumeni více povědomi života ideálního než skutečného a v obtížných života svého okolnostech nebudou si věděti ani rady ani pomoci.

3. Aby katechumeni k ochotnému plnění všelikých povinností přivedeni byli a v plnění jich se cvičili, dbej katecheta od počátku vyučování o řádné navýkání plnění povinností, řídě se stále a všude pravidly paedagogickými.

§. 39.

O vyučování biblické dějepравě.

Biblické dějepравě sluší u vyučování náboženském místo důležité a v jistém směru místo přední.

V dějinách biblických poznáváme úmysly a vůli boží, jako jediný, krásný, ladný celek a proto také máme dějiny ty jako celek vykládati.

V dějinách biblických poznáváme však také jednotlivé události, jimiž se pravdy a učení víry a mravů znázorňují a tak živě před oči se nám staví.

Dvojího toho stanoviska buď si katecheta stále vědom, jinak by dějepisu biblického řádně vykládati nemohl.

V příčině stanoviska prvního měj katecheta stále na zřeteli, že základem a jádrem veškerého dějepisu jest zjevení boží, které se pohybuje kolem Ježíše Krista Boha a člověka, jemuž uloženo

kleslé člověčenstvo vykoupiti, tedy kolem vtěleného Syna božího. Kdo svatým a blahoslaveným učiněn od pádu Adamova až na doby naše, učiněn jím pouze živou, láskou působící věrou ve Vykupitele, a to před příchodem jeho věrou v jeho příští a po příchodu jeho živou věrou v toho, který již přišel. V Ježíši Kristu soustřeďují se veškeré dějiny biblické i světové a proto třeba katechumeny tak vésti, aby svaté úmysly trojjediného Boha a jeho spravedlivé řízení světa a pořádání osudů jeho poznávali a tak v dějinách Boha a lásku jeho k lidem spatřovati se učili.

Děje starého zákona podávej katechumenům tak, aby viděli, že vše směřovalo ku Kristu, aby tedy všude a ve všem Ježíše Krista jako Vykupitele člověčenstva poznávali a živou věrou přijímali a tak k svaté lásce vedeni byli.

Proto při vykládání dějin starého zákona zvláště třeba:

1. aby katecheta na předobrazení Spasitele budoucího a pro roctví messianská upozorňoval, je se zákonem novým porovnával a tak souvislost zjevení božího patrnou učinil. „Chybujeme v dobách našich, volá Gruber, při vyučování náboženském tak málo ohled berouce na souvislost řízení božího a věřících na ně neupozorňujeme, aby tak u víře posílení byli. Za to však, co vypravujeme, vyvozujeme z přirozených náhledů přítomnosti a pozorování psychologických a soustav vědeckých. Tím porušujeme úřad svůj, jakožto zvěstovatelů božího zjevení a připravujeme se při vyučování o důležitost uznání zjevení božího, protože jen jako lidé jmenem lidské přirozenosti k lidem mluvíme. Proto jsme také v podezření, že se ve výroci svých mýlíme a učení naše nemá základu; jest-li však podáváme zjevení boží v řádné souvislosti jeho, přichází nám vstřícná důvěra a víra u výroky boží se strany našich posluchačů. Nazírají-li posluchači naši na předobrazení v starém zákoně a poznávají dějepisným podáním, kterak se předobrazené v zákoně novém uskutečnilo, bývají hluboce dojati a takový spůsob učení dodává pak síly výrokům našim.“)

2. třeba, aby katecheta nevypravoval dějepravu biblickou, jako by události v ní obsažené byly pouhým výtvozem něčeho přirozeného, jako by Bůh na síly lidské byl nepůsobil. Povinností naší jest, v dějinách Boha ukazovati. Proto nespokoj se dokazovati přirozenou souvislost událostí vypravovaných a jejich výsledků; nýbrž ukazuj všude názorně, kterak v dějinách zjevovala se vůle boží, jeho úmysly k vykoupení člověčenstva, ukazuj jeho milost a lásku jeho k lidem a p.

Co o vyučování dějinám zákona starého pověděno, platí též a to ještě větší měrou o vykládání života Ježíše Krista. Tu zvláště varovati se, aby činy a skutky božského Vykupitele nevykládaly se beze všeho zřetele k jeho božským úmyslům a záměrům, které vznešenou vyšší jeho přirozenost ukazují, aby snad nelíčil Ježíše Krista jako zbožného mudrce, nýbrž jako Syna božího, který Otcem byl poslán, aby pokolení lidské vykoupil a spasil. „Tak Bůh miloval svět, že Syna svého jednorozeného dal, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný“ (*Jan III. 16*), musí v dějepisném vyučování katecheta na mysli míti a katechumenům pravdu tu stále na mysl uváděti.

V příčině druhého stanoviska jest dějeprava k tomu, aby jednotlivé pravdy víry a mravů názorně předváděla a je tak v srdce, vůli a život uváděla; tu platíž zásada:

Uveď vždy z dějin události, které vedou k cíli, jež si učitel vytkl, vypravuj je tak, bys cíle svého skutečně dosáhl. Jedna a táž událost může se za rozličným účelem vypravovati, ale vždy na svém místě. Kdo by praktická užití hromadil, nedosáhl by cíle, nýbrž katechumeny by zbytečně pomátl. Pluribus intentus, pejor (est) ad singula sensus.

Co vypravování jednotlivých událostí se tkne, tu

a) vypravuj věrně, nepřidávej libovolně, neměň a nevynechávej dle chuti. Vypusť jen, co by mládeži závadným býti mohlo; co v písmě svatém jen naznačeno, to vylič, vykresli, aby věc názornější se stala.

b) vypravuj prostě, bez přepínání, názorně a živě; proto uváděj osoby mluvící a jednající.

c) snaž se, aby dítky jednotlivým událostem dobře porozuměly a proto vylož staré zvyky a obyčeje, popiš čas a místo, vylič poměry a okolnosti, za kterých se věc udála.

d) příčiň se, aby žáci děj nejen znali, nýbrž aby dbali též účelu jeho, jenž jest povzbuzení k svaté lásce z čistého srdce, dobrého vědomí a nelíčené víry.

§. 40.

○ vykládání perikop.

Vedle biblické dějepravy jest třeba přihlížeti k výkladům nedělních a svátečních perikop, protože po většině vykládání ta kázání nahrazují a na život dítek blahodárně působí. Při ny-

nejším zařízení škol, při dvou hodinách náboženskému učení vykázaných. není ovšem možno v každém témdni v každé třídě výkladů těch činiti, ale občasně u některých žáků na př. páté třídy na obecné škole osmitřídné, neb u žáků posledních školních věků na škole trojtřídné.

Výklady ty řídí se obsahem výňatku z evangelia neb epistol, pro tu kterou neděli neb ten který svátek stanoveného. Podlé obsahu naloží katecheta s perikopou dle pravidel o vykládání daných a hledí obsah učení perikopy ve spojení přivesti s učením katechismu nebo dějeprawy, vstíjí je do paměti katechumenů a snaží se působiti na srdce a vůli jejich, učením tím vždy, zvláště však v tu neděli neb v ten svátek, pro který perikopa určena. Pozvolna připravují se katechumeni výklady takovými k poslouchání kázání a zavádějí se v ducha církevního roku a jeho slavností.

Co do metody podotýkáme, že nejvhodněji užívá se tu metody akroamatické a jen výminečně dialogické, protože tu běží více o dojmoutí srdce a naklonění vůle než o pouhé objasnění učení některého a metoda dialogická málo slouží k dosažení účelu zmíněného; v příčině postupu však může býti metoda synthetická nebo analytická; obě správně užity dobře poslouží.

Aby katechumeni obsah perikopy a naučení jim daná napisovali a katechetovi odevzdávali, toho po soudě našem není třeba, aniž užitek z toho znamenitý a proto katecheta lépe učiní, když toho nezavede. Žáci vědouce, že jim bude obsah psáti, nedávají se tak dojmouti a dbají o to, činiti si poznámky, aby úkol dobře dopadl a mravní užitek, z výkladu perikopy plynoucí, mizí. Kdyby však katecheta přece chtěl, aby katechumeni dospělejší takové úkoly pracovali a přinášeli, nařídí, aby je psali do sešitů a nikoli na listy. Úkoly dodané bedlivě oprav a v čas navrať, jinak by mu z toho nejen nepříjemnosti vzniknouti mohly, nýbrž svědomitost žáků by tím utrpěla školy nemalé.

§ 41.

O výkladech dob a obřadů církevních.

Bohoslužbou vyznává církev svatá slavně víru svou v Ježíše Krista. Obřady církevní jsou jako svědkové živého učení církve svaté, svědkové to provázející církev po všecka století na pouti

po oboru zemském hlásající, že učení její apoštolské jest a neporušeno po všecky doby se zachovalo. Bohoslužbou spojují se národové všech jazyků v jedinou rodinu, rodinu Kristovu a přicházejí tak živě k vědomí, že jsme vespolek bratří Ježíše Krista a dědicové království nebeského. Bohoslužba jest mocný prostředek výchovatelský, jímž vychovává církev dítky své pro nebe, protože bohoslužbou poznání Boha se objasňuje, city lásky k Bohu se budí a vůle ku dokonání dobra se sílí. — Proto má katecheta prostředku toho vydatného bedlivě užívati. má příležitostně katechumeny s obřady a jejich významem seznamovati a jich poučovati, za kterým úmyslem církev slavnost tu neb obřad ten ustanovila, má všeho užiti, co by v katechumenech víru, naději a lásku budilo anebo je v ní utvrzovalo.

O jiných předmětech sem spadajících pojednáno zevrubně v části druhé.

§. 42.

O křesťanském cvičení.

Křesťanské cvičení jest důkladný výklad křesťanského náboženství v celém jeho rozsahu; pojednává o všech pravdách zjevení božího, které církev svatá k věření předkládá dle vnitřní jejich souvislosti; jest to dovršení již ve škole obecné počátečního vyučování, aby tak mládež ve svaté zbožnosti proti křivým náhledům světa utvrzena byla. Náboženské vyučování totiž nedokonává se ve škole obecné, protože nemohou všechny pravdy náboženské v celém rozsahu svém mládeži podány býti, jak toho dospělý křesťan potřebuje. Mnohé pravdy nejsou mládeži školní ještě přístupny a proto na pozdější dobu věku odkázány býti musí; mimo to se mnohé věci časem z paměti vytratí a tu třeba opakování a nového odůvodňování.

Do křesťanských cvičení nedochází toliko mládež školy právě odrostlá, nýbrž i lidé dospělí a staří. I ti chtějí uspokojení býti a proto i k takovým přihlížeti třeba, aby hlady nehynuli, nýbrž v pravdách posvátných se utvrzovali, jimi se řídit nepřestávali a na cestě konání dobrého neumdlévali.

V příčině metody při křesťanském cvičení podotýkáme, že tu nejlépe lze užiti metody akroamatické, v které se může užívati otázek oratorických k vůli větší živosti výkladu. Methoda dialo-

gická, zvláště katechetická, málo se hodí, protože jednak výklad zdržuje a jednak při vzdělanosti účastníků příliš rozmanité budí nejapné odpovědi, v posluchačích působí nechuť k věci a dílo katechetovi kazí. Methoda akroamatická poskytuje naproti tomu nemalých výhod, jak katechetovi, tak katechumenům:

1. Bývá pozornost obecnější a mocnější než při methodě dialogické, kde jen ti nejbližší pozornými bývají.

2. Katecheta nebývá maten, zachová přesně postup, jež si byl vytkl a je jist, že se mu vše dobře podaří, jest-li se náležitě k učení připravil.

3. Vyhne se směsným odpovědím, jakož i všemu, co k věci nenáleží a co často katechetu neb katechumena k netrpělivosti a roztrpčenosti popuzuje.

4. Vyučování jest souvislé a více dojíma. Malí i velcí je snadno přehlednou a poznávají, kam která otázka směřuje, proč dána byla, a celé vyučování katechumeny těší a rádi potom ku křesťanskému cvičení přicházejí.

Činí-li katecheta otázky, bývají někteří zahanbeni — tím budí se nechuť k cvičení křesťanskému a mnozí hledí se mu vyhnouti.

5. Na konci může se ovšem tu a tam otázka učiniti, ale musí se to státi tak, aby nikdo zbytečně v nesnáze uveden anebo zahanben nebyl. Katecheta všíměj si dobře, kdo by rád odpověděl, anebo je-li přesvědčen, že ten neb onen dobře odpoví, toho vyvolej. Ale přece zůstává otazovati se výjimkou.

Křesťanská cvičení konejtez se raději od oltáře než s kazatelnou, jak někde v obyčeji jest, protože u oltáře katecheta posluchačům bližší jest a celým svým vzezřením mocněji působí, než to s kazatelnou možno a mimo to může, stojí-li skoro mezi katechumeny, užiti volnějšího a i veselejšího a srdečnějšího tonu. Konají-li se cvičení ta ve vesnicích, vyvol katecheta místo důstojné. Zvláště živý a srdečný ton bývá příčinou a pobídkou k hojně návštěvě cvičení těch.

§. 43.

Utvrzování učiva v paměti dítek.

Non scholae sed vitae discimus. Má-li učení náboženské býti základem a pravidlem budoucího života katechumenů, třeba, aby tak utvrzeno a do paměti uloženo bylo, by se více, aspoň ne

tak snadno, nevytratilo. Co platno všeliké vykládání a rozumování o pravdách svatého náboženství, když po skončené hodině nebo po kratičké době zcela z paměti mizí! Čeho v té příčině jindy činěno mnoho, činí se nyní zhusta zase příliš málo.

Katechumeni mají se naučiti předepsanému katechismu na-
zpaměť, jak toho i synoda provincialní konaná v Praze l. 1860. vy-
hledává: „Proficua institutionis religiosae methodus poscit. ut verba
catechismi fideliter memoriae mandentur etc.“

Při vyučování náboženském zvláště na toni záležit. aby pojmy
a pravdy posvátné přesně vyjadřovány byly, jinak mohly by snadno
povstati zmatek a nejistota životu nábožensko-mravnému na nejvýš
škodlivé. Nemůže-liž ani katechetům na vůli býti ponecháno voliti
případné názvy a slova k označení pojmův a pravd posvátných,
tím méně možno povoliti tak žákům. V té příčině dobře praví
Ketteller v pastýřském listu svém mezi jiným: „Beze vší pochybnosti
jest pro každou pravdu několik významů správných. I mohlo by
tu na vůli dáno býti učiteli, aby pro pravdu, již právě vykládá,
jakož i dítkám, aby si dle svého vzdělání nejvhodnější významy
utvořily. Spůsob ten měl by však mnoho zlého do sebe. Málo
jest učitelů, kteří by bez dlouhého se rozmýšlení potřebám vy-
učování pravého významu najíti dovedli. Nesprávný nebo nejasný
nebo dvojsmyslný význam činí učení planým neb aspoň kolísavým
a celé učení více škodí, než prospívá.“ . . .

Všecky takto vznikající nehody má zameziti katechismus.

Kterak zachovati se při vštěpování učení do paměti kate-
chumenů?

1. Část katechismu, kterou si katechumeni pamatovati mají,
třeba napřed dobře vyložit, neboť jen to se dobře a snadno pa-
matuje, čemu řádně rozumíme. Nutiti dítky k učení se nazpaměť
věcem, kterým vůbec nerozumějí, jest mučiti je a naplňovati oškli-
vostí k předmětu. Pravidlo to má ovšem také své výjimky, někdy
třeba, aby se učňové něčemu naučili, čemu teprve později poroz-
uměti mohou, na př. formulím modlitebním učí se dítky záhy, ač
teprve později k porozumění přicházejí, podobně i jinde. — Mimo
to nemyslíme zde na porozumění dokonalé, nýbrž napřed povšechné,
neboť vniknouti do smyslu pravd přijde mnohému později, ale roz-
umění slovům i jich významu vyhledáváme.

2. Ať pamatují si katechumeni jenom tolik, s kolik jsou; ne-
ukládej se jim tedy mnoho najednou.

3. Každý učí se rád tomu, co mu milé a drahé, proto hled katechumenům učiniti vyučování náboženské milým a lahodným, ukaž dítkám při každé pravdě, kterak blahodárně působí a člověka dobrým a bohumilým činí; hled učiti zajímavě, abys nerozdílné pozornosti získal.

4. Čemu se katechumeni naučili, to často s nimi opakuj a nové učivo k starému připojuj. Opakování časté jest mocný prostředek nejen ku cvičení paměti, nýbrž i k vedení a sílení vůle.

Po většině mají se žáci, zvláště na školách venkovských, naučiti katechismu pozvolna ve škole, doma nemají k tomu namnoze ani příležitosti ani času. Kde však možno, přidržuj žáky k tomu, aby doma aspoň opakovali a tak v učení se utvrzovali. V městech a v některých rodinách i na venkově bývají dítky k učení se přidržovány; těm ukládej částky z katechismu, aby se jim naučily nazpaměť, ale pouč je, jak to činiti mají. Mnohé dítko by rádo se učilo, ale neví, jak to navléci. Čítá celou stať několikráte a přece jí neumí. Ukaž, že si má věc rozložiti a větu po větě, odstávku po odstavce do paměti vštěpovati, potom se vyslýchati. — Je-li mu něco zvláště těžké, aby si to přepsalo, některá slova neb spojení těžší si podtrhlo a t. d. Pověz mu, že jest nejlépe učiti se odpoledne a ráno to jen opakovati. —

II. ČÁST.

Vedení mládeže bohoslužbou katolickou.

§. 44.

Potřeba vedení toho.

Církev katolická vede člověka k pravému poznání Boha hlásáním slova božího a cvičením křesťanským. Učí ho klaněti se Bohu trojjedinému, ukazuje mu v Ježíši Kristu cestu, která k nebesům vede, provází ho až za hrob ukazujíc mu pravého a spravedlivého odměnitele dobrých i zlých jeho činův. Učí ho, co a kterak mu v rozličných života okolnostech činiti, aby se Otci svému nebeskému zalíbil a milosti jeho nabyt.

Veškeré ty pravdy tak důležité podává Duchem svatým vedena jsouc církev svatá jistě a neomylně.

Ale církev neučí toliko slovy, nýbrž také svými bohoslužebnými výkony.

Výkony svými předvádí nám církev svá učení víry i mravů. Víť předobře, že na člověka smyslného věci nadsmyslné, duchovní málo působí, nebo i nic, nejsou-li s něčím smyslným spojeny, že věci duchovní, nadsmyslné snadno z mysli ztrácíme, nebýváme-li na ně předměty smyslnými pamatováni. Jen mnohým namáháním dovede člověk povznést se k rozjímání o pravdách svatého náboženství, protože věcmi smyslnými stále od nadsmyslného odvracován bývá. Duch náš potřebuje tedy prostředků vnějších, aby se mu rozjímání o věcech nadsmyslných usnadnilo. Prostředkem takovým, velmi vhodným a vydatným, jest právě katolická bohoslužba.

Bohoslužbu katolickou nazvati lze knihou náboženskou přiměřenou vzdělanému i nevzdělanému. Kdo navykl si hned z mládí

představy náboženské poutati na vnější výkony náboženské, tomu utkvějí představy ty tím mocněji v paměti, čím častěji výkonům těm obcuje, čím představy větší živosti a síly nabývají.

Pouhá znalost pravd náboženských málo prospívá, není-li zároveň srdce naše pro Boha zajato a nábožensky vzděláno. Velmi často setkáváme se ve světě s lidmi, kteří dokonale znají pravdy boží a přece vedou život pravdám těm zcela se přící. O těch platí výrok apoštola národů: „Vyznávají, že Boha znají, ale skutky zapírají; ohavní jsouce a nevěřící a ke všelikému dobrému skutku nespůsobilí“ (*Tit. I, 16*); nikoliv tedy pouhá znalost království božího, jeho zařízení, sliby a žádosti, nikoliv pravda sama o sobě může nás spasiti, nýbrž jen pravda, která v životě skutky působí. Pouhé vědění podobá se květině umělé, na pohled sice krásné, ale mrtvé a tudy beze všeho ovoce. Pouhé poznávání pravého a falešného, dobrého a zlého není nic jiného než poznatek. dílo rozumu studené a mrtvé, pokud celého vnitřního člověka neproniká a vnější ctností se nejeví. Pravda boží jest nám k tomu dána, aby v nás život plný milosti, víry, naděje a lásky budila a tak působila, aby život ten jevil se věrným plněním zákona božího.

Církev katolická působí bohoslužbou svou nejen na rozum, nýbrž i pravdy božské hluboko v duši vtiskuje a v člověku city úcty, vděčnosti, důvěry a lásky k Bohu i k bližnímu budí, udržuje a sílí. Církev vede a posilňuje vůli lidskou, aby poznané dobré také opravdu konala. V církvi uložil Kristus všelike prostředky milosti vykoupení, jimiž člověk vždy více ospravedlňován, posvěcován, očišťován a sílen bývá, by všelikým návalům smyslnosti odolati, Boha a jeho svaté pravdy pevně držeti se mohl.

Čím mohli bychom dítky mocněji k Bohu vésti, ne-li tím, že uvádíme je do života církevního? Co jiného posilní je tak v pokušení jako zbroj církevní, již na sebe oblekly? Co je učiní lepšími členy církve a státu, než milost boží, která každého zušlechťuje a posvěcuje? Navykání životu náboženskému jest základem a vrcholem vyučování náboženského. Všelike vyučování náboženské zůstává planým a jalovým, jest-li k němu nepřistoupí život bohoslužbou pořádaný. Bohoslužbou katolickou nabývá vyučování náboženské teprve plnosti a dovršení svého.

Jsou ovšem také paedagogové, kteří pochybují o tom, že by mládež školní službám božím obcovati a k obcování tomu přidržovati se měla. Nemluvíme tu o bídém náhledu Diestervegově, který chtěl všelike obcování službám božím u mládeže školní

naprosto odstraniti, protože prý uvádí zdraví mládeže v nebezpečí a nesrovnává se s důstojností stavu učitelského. — Náhled ten jest na dobro odsouzen. Myslíme tu na paedagogy, kteří domnívají se, že mají-li dítky službám božím s prospěchem obcovati, třeba, aby duševně dospělé byly, důkladně významu posvátných výkonů rozuměti, jinak prý by byly v kostele lhostejnými a obcovaly prý by službám božím beze všeho užitku. Napřed prý mají dítky dokonale nábožensky vzdělány býti, aby plnou měrou ovoce bohoslužby požívati mohly.

Na vyvrácení náhledů těch a podobných odkazujeme k tomu, co jsme pověděli v příčině náhledu vyučovati dítky v náboženství až u věku dospělém a přidáváme, že u nás katolíkův v té věci ani žádného sporu býti nemůže, protože druhé církevní přikázání zavazuje všechny křesťany katolické, kteří k užívání rozumu dospěli, v neděli a ve svátek celé mši svaté obcovati a pokud povinni jsou, i kázání poslouchati. Církev sv., ta opatrná a moudrá vychovatelka, nezavazovala by dítek školou povinných obcovati službám božím, kdyby nebyla přesvědčena, že dítky z obcování toho užitek míti mohou a nikdo nemá práva užitku toho dítky zbavovati.

Vedle toho dovoláváme se ještě následujících pravd na doklad potřeby uváděti mládež školní v bohoslužbu katolickou:

a) Snadno dá se dokázati a často již bylo dokázáno, že katolická bohoslužba, jako katolická víra, vyhovuje všem požadavkům ducha lidského a hodí se pro každý stav, každý věk a každý stupeň vzdělanosti. V bohoslužbě té vidíme náboženství jako vtělené a dítko rozumí bohoslužbě aspoň tolik, jako porozumělo učení náboženskému.

b) Zvláště věku dětskému tak milá poesie nalézá se hojně v bohoslužbě katolické. Pro každý smysl má tu dítko něco milého. Slova, zpěv, hudba, obrazy; vše jest zdrojem vzdělání ducha dětského a pramenem zušlechtění srdce. Mnozí velcí a mocní mužové (na př. Napoleon I.) dosvědčovali, že dojmy v mládí jejich bohoslužbou na ně učiněné po celý život blahodárně v duši jejich působily. Jak bylo by to možno, kdyby v bohoslužbě katolické nebylo, čemu i dítko rozumí, co je dojíímá? Vznikají-li tu však dojmy, které po celý trvají život, pak má bohoslužba katolická velikou důležitost ve výchování mládeže školní.

c) Bohoslužba působí přímo na rozum, cit i vůli dítek. Poznání Boha a věcí božských v kostele se rozmnožuje. Dítky vidí tu a slyší, co jejich touhu po věděni budí, a tak i k učení spůso-

bilejšími se stávají. Pozorují posvátné výkony a části jejich, kterými se posvátné pravdy znázorňují. Zpěv a modlitby tak četných věřících křesťanů, různých co do věku, pohlaví a povolání mocně dojmají srdce dítek a příklad tak mnohých povzbuzuje mocně k následování. (Conf. Rolfus & Pfister.) Z toho snadno poznati, kterou důležitost ve výchování mládeže má bohoslužba katolická a proč třeba přičiňovati se katechetovi, aby dítky navedl 1. k modlitbě, 2. k obcování posvátným obřadům, zvláště mši svaté, 3. k hodnému přijímání svatých svátostí.

§. 45.

Kterak naváděti dítky k modlitbě?

Nábožensko-mravný život člověka oživuje a rozmáhá se stále nejvíce a bezprostředně modlitbou, t. j. povznášením se ducha k Bohu, vnitřním věřením, doufáním a milováním. Naváděti mládež, aby se pilně a v duchu modlila, jest naváděti ji, kterak by se dobrou stala a v dobrém trvala a rostla. Dobře v ohledu tom tvrdí církevní jeden učitel: „Kdo se počal modlití, přestal hřešiti, a kdo přestal se modlití, hloub a hloub do hříchu klesá“ — a sv. Chrysostom dí: „Jako před paprsky slunečními zvěř litá do svých doupat zalézá, rovněž tak prchají všeliké náruživosti před modlitbou, jako paprskem z úst našich vycházejícím a ducha osvěcujícím, jest-li se jen vroucně a bedlivě modlíme.“

Z toho vysvítá povinnost a nutnost dítkám modlitby vykládati, je v modlitby uváděti, jim je svatými a milými činiti. Které dítko se rádo modlí a v bázni boží kráčí, to ostríhá Hospodin od cest nečistých a anděl strážný provede je skrze všeliké nebezpečí a pokušení ku hříchu. Vysvítá z toho dále povinnost učiti dítky řádně se modlití.

V té příčině již třeba šetřiti rozdílů mezi modlitbou dle formulí a volnou modlitbou dle srdce.

V církvi svaté máme mnohé, rozličné a co do obsahu vážné formule modlitební. Dítky naučivše se jim, budou se je po celý život modlívati. Formule jsou katechetovi dány a nemá si dělati nových, nýbrž má hleděti, aby se jim dítky správně, beze všech přídavků naučily a je zvolna, zřetelně a s přízvukem náležitým pronášeti si zvykly. Jest-li že však mají se dítky v duchu a v pravdě modlití, musí je katecheta do smyslu formulí těch uvéstí a proto

modlitby samy jim vyložit. Požadavek, jakoby dívky všemu rozuměti měly, nesmí se tak brát, jakoby dívky vše na vlas pochopiti musely. I tu, kde porozumění výkladu posud nemožné, nezůstává modlitba bez vlivu na srdce, jest-li jen vychází ze srdce věřícího a bohumilého. Výklady řídí se tu, jako i jinde, pochopností a potřebou katechumenů. Výklady z počátku jen povšechné stávají se postupem času vždy úplnějšími a dokonalejšími. —

Není však na tom dosti, aby katecheta dítkám modlitby toliko vyložil, třeba také, aby dívky v pravé náladě mysli a ochotny byly, aby se dobře a vroucně modlily, protože každý článek modlitby, má-li v duchu a srdcem pronešen býti, jakéhos přesvědčení, smýšlení a citu vyžaduje, bez nichž nás modlitba netěší, jež nás však jinak k modlitbě povzbuzují, ano nutí. City a smýšlení v modlitbě uložené hledí katecheta před modlením v dítkách vzbuditi, čímž dívky nejenom modlitbě porozumějí, nýbrž i také pochopí, kterak se modliti mají. Nalézají-li se dívky v takové náladě mysli, tuť po modlitbě touží, ústa mluví, co srdce cítí. Modlitba srovnává se tu úplně s jejich smýšlením a s celou duší jejich.

Aby dívky často a rády naučených formulí modlitebních užívaly, udej jim katecheta čas, místo a jiné okolnosti, aby věděly, kdy, kde a jak jich užití mají, jako na př. před spaním, v době pokušení, když se klekání zvoní atd.

Ale i k modlitbě vnitřní třeba dítek naváděti. Navedení to záleží v tom, že katecheta, vyloživ a odůvodniv učení o Bohu, jeho vlastnostech, jeho velebnosti a prozřetelnosti, dívky svatými city a svatým smýšlením naplní, je tak k modlitbě naladí, jim sám některé formule příležitost podá a pak je vyzve, aby je v tichosti opakovaly. Později jich vybídne, aby si samy v duchu takové modlitby tvořily a i mimo školu v nich se cvičily. Naznačí jim místo, čas, příležitost, kdy by takové modlitby konati mohly a měly, na př. při uražení na cti, necudných řečech, při pokušení, při práci, hře anebo když v noci se probudí a t. p. Modlitby ty nesmí býti dlouhé, nýbrž kratičké, takřka jako okřídlené myšlenky, vzňaté city, jimiž život křesťana stálou bohoslužbou se stává.

Třeba zmíniti se ještě o nutných modlitbách školních a náboženských cvičeních. Modlitba školní musí býti prostá, krátká, dětinná a srozumitelná. Modlitby a cvičení náboženská ať srovnávají se s dobou roku církevního, zvláště s nejdůležitějšími poměry životními, v nichž se dívky buď nalézají, nebo později nalézati budou. Není radno a vhodno, taková náboženská cvičení

vztahovati a omezovati pouze na vyučování náboženské anebo na jednotlivé jeho části na př. biblickou dějepravu a katechismus atd., nýbrž třeba, aby u veškeré vyučování školské bylo zavedeno. Jednotvárnost modliteb vede k lhostejnosti a netečnosti. Hlavním účelem veškeré pobožnosti školské jest, aby byl v dítkách cit náboženský probuzen, oživen a sesílen. Děje-li se tak, působí pobožnost ta blahodárně na veškero vyučování. Pobožnosti školské právě a dobře zřízené působí zajisté, že stává se dítku modlitba potřebou srdce, že potom rádo ducha svého často k Bohu povznáší a tak vpravuje se pozvolna v život náboženský.

I na pobožnost domácí příznivé působí, povznášejíce ji tu, kde se nalézá, a zavádějíce ji tam, kde jí není. Pobožnosti školní připravují dítko na pobožnosti kostelní, činíce jim srdce přístupným a jejich působení sílící. Pobožností ve škole stává se škola dítkám místem důstojným a vzácným, které nižádnou rozpustilostí, nemravností a p. zneuctívati se nemá. Ano i v očích rodičů nabývá škola pro pobožnosti tam konané vážnosti. Vidíť v ní rodičové nejen ústav, kde se dítky mnohým a rozličným věcem vyučují, nýbrž kde se dítky jejich též vychovávají, vzdělávají a k pravé bázni boží vedou. Kéz by o pravdivosti toho živě přesvědčeno bylo veškeré naše učitelstvo!

Co se způsobu modlení ve škole týče, míníme, aby, nemodlí-li se katecheta modlitbu zcela obyčejnou, vykonal modlitbu sám a nepřenášel povinnost tu na některé dítko, kterému uložil, aby se ji nazpaměť naučilo a potom ji předříkávalo. Něco takového považuje dítko za výstup deklamatorský, kdež ostatní pozorují, kterak asi věc svou vyvede, a tak veškeré působení modlitby mizí. Chce-li se katecheta podle dané jakés modlitby modlití, jest mu volno, ale nebež žádné knihy do rukou, aby z ní modlitbu předčítal, tím by modlitba alespoň polovici váhy své ztratila. Modlitba z knihy nepřichází ze srdce. Raději si takovou modlitbu před vyučováním do paměti vštíp a pomodli se ji, ne-li doslovně, alespoň dle smyslu. Tak navykne si v krátké době sám své modlitby se inodlití a modlitba jeho dítky povznese a vzdělá. Kdo však se na modlitbu nepřipraví, stává se při modlitbě roztržitým a dítky ihned poznávají, že se nemodlí, nýbrž povídá. Nejvíce dojíká dítky chování se učitelovo a zbožný přízvuk, kterým se modlí. Bez těch věcí zůstává modlitba prázdná a bez ceny. Jak modlitba ze srdce učitelova vychází, tak i do srdce dítek vniká. Modlí-li se učitel chladně, v obyčejném tonu vyučovacím, modlí-li se rychle sem

a tam se ohlížeje, dává jim tím dětkám znáti, že jest pozorovatelem jejich, jenž při nahodilém provinění již dětku na jazyku má, aneb snad i mezi modlitbou hroze, pohledy a posuňky napomínaje: dává dětkám navedení, kterak se modliti nemají. Dobře jest také, nemodli-li se katecheta vždy jen ve jménu dětek, nýbrž i ve jménu rodičů, dobrodinců atd., jakož i konají-li dětky katechetou vedeny občasně také modlitby za sebe, za dobrodince, za nemocné, zemřelé a t. p.

§. 46.

Kterak vzdělávati city náboženské.

Modlitba není nic jiného než vnější výjev naší víry, naděje a lásky, naší úcty, našeho se klanění, myšlení a Bohu se odevzdání, zkrátka výjev veškerého našeho náboženského citění a smýšlení a proto třeba věděti, kterak city náboženské v katechumenech budit, vždy k větší dokonalosti přiváděti a tak katechumeny v pravém křesťanském životě upevňovati. — Což jest pro srdce lidské sladšího a více povznášejícího, než jest-li plno lásky, úcty, naděje, vděčnosti, odevzdanosti do vůle boží atd.? Vznešené ty city mají časně buzeny, vedeny a živeny býti, jinak dostaly by převahu city smyslné a udusily by v duši vše dobré. A věru pozoruhodný to důkaz, kterak smyslné dojmy a city, které někdy v mladistvém srdci vířily, dávno v pozdějších dobách utichly, kdežto city vyšší, Bohu zasvěcené, neustále v nás doutnají, ano vzdor bouřím života i po letech ještě znova se vznímají. City smyslné, pozemské mizí s předměty pozemskými, city pak náboženské trvají stále u své živosti a čerstvosti, aniž má na ně čas jakéhos vlivu.

A proto chybují, kdož považují náboženství pouze za věc vědění, za pouhý předmět školský, kdežto přece jen dílo věčného spasení věcí jest člověka vnitřního. Protože všeliké city náboženské v pravé a vroucí lásce k Bohu a k Ježíši Kristu jako k centru se soustřeďují, musí se katecheta přičiniti, aby lásku tu v srdci dětek budil a ji vždy rozhojňoval.

Má-li se však láska k Bohu v srdcích dětek upevniti, třeba, aby katecheta ve všem a vždy ve svém vyučování lásku boží k nám okazoval. Protož musí celé jeho vyučování k tomu směřovati, aby z každé pravdy láska boží k nám vysvítila a všude

patrně bylo, že „tak Bůh miloval svět, že Syna svého jedno-rozeného za něj dal“. — Že však toto vydání jednorozeného Syna božího největším důkazem jest lásky boží k člověčenstvu, musí také Ježíše Krista jako střed lásky té dítkám před oči stavěti. Všecka zjevení starého zákona vztahují se ku Kristu, nový zákon pak celý mluví toliko o tomto Svatém. Milujícím. Proto musí se v nás vzbuditi láska k Ježíši Kristu jakožto spasiteli, ale i zároveň láska k Duchu svatému jakožto posvětiteli člověčenstva.

Jak mile dítě rádo o Spasiteli slýchá, již jej milovati počíná. Cítí-li křesťan radost, že se stal dítětem božím, kterak mohl by pak zapomenouti na Ježíše Krista, skrze něhož se jím stal? Představuje-li si dítě živě život a působení Ducha svatého v církvi a ty nesmírné milosti, které nám prokazuje, kterak nás posvěcuje, syny božími činí a dědici království nebeského, kterak nás ku všemu dobrému vede, kterak nás sílí a těší: je-liž možno, aby toho Ducha svatého vroucně nemilovalo?

Dovede-li katecheta lásku tu k Bohu trojjedinému v srdcích katechumenů svých vzbuditi, podají se ostatní city samy sebou. Miluje-li dítě Boha, pak ho ctí a všeho zlého se varuje, protože by tak Boha svého urazilo, a proto činí jediné to, co se Bohu líbí. Z lásky té rodí se vděčnost a touha Bohu se zalíbiti, z ní plyne také lítost, jest-li se bylo hříchu dopustilo

Ale má-li pravda srdcem dítěta hnouti, musel jí katecheta sám napřed pohnut býti. Pak ze zkušenosti ví, co čím a kterak dojmá nejmněji, a proto též i v jiných podobných dojmech vzbuditi dovede. Těžce pohne jinými, kdo sám necítí a chladným zůstává. Ani přirozenost tomu nedopustí, aby věřili, že se věc skutečně tak má, jak se jim předkládá. Naopak bývá účinek jistý, duch jejich nápodobí vnitřní stav katechetův, vidí-li na něm, kterak sám mocně dojat jest. Nechť tedy sám napřed cítí a jiní budou cítiti s ním. Ale dojmouti to musí býti pravé a nikterak strojené, jinak poznají dítky v katechetovi pouhého herce.

Nedomnívej se však katecheta, že povinnosti své zadost učinil, vzbudil-li náboženský cit tu, kde toho katechismus vyžaduje. Celé vyučování náboženské jest ustavičné vykládání poměru člověka k Bohu a k Spasiteli a proto veškerý výklad náboženský směřovati musí k ustavičnému vzbuzování a cvičení náboženských citů a zbožného života.

Vedle vyučování náboženského má katecheta užití ještě i jiných prostředkův, aby v srdcích dítek zbožné vzbuzoval city.

K takovýmto prostředkům náleží:

1. uvažování skutků božích v přírodě. Cokoli velikého a v přírodě vznešeného, budí v nás city zbožnosti. Kde moc, moudrost a dobrotivost boží smyslům lidským se takorůka vnucuje, tu i nejhubší člověk přichází k poznání své nicoty a mdloby, své odvislosti od nějaké vyšší bytosti, bojí se a tak vzniká v něm bázeň boží. Kterak bylo by možno, aby dítě bylo prázdné citů zbožných, ukáže-li se mu jen na krásu a vznešenost skutků Páně, na moc a moudrost stvořitelovu! Jak snadno povznáší se srdce dítěte od poznání skutků viditelných k Tvůrci a Otci neviditelnému a jak snadno poutá názor ten mravně člověka povznešení! Proto při vyučování dítěte často ukazuj, kterak Bůh blízký jest. Třeba tu však pozor dáti, aby dítě pro krásu přírodní a pro vznešenost stvoření na Stvořitele samého nezapomněly. Země jest jako zrcadlo, vše, co na ní krásného, není tu podstatné, nýbrž toliko jako obdoba idealů v jiném světě v skutečnosti se nalézajících. Člověk se tu marně namáhá, aby se stal trvale majetníkem veškeré té krásy, sahá pouze po věcech pomíjejících, okolo nichž, co krásné, pouze se kmitá. Čím více se k věcem stvořeným kloní, tím více se vzdaluje od samého Tvůrce.

2. Jiný mocný prostředek k vzbuzování citů zbožných jest zpěv. Jako zpěv z vnitra vychází, rovněž tak i do vnitra vniká. Mysl dětskou pak dojmají zvláště písně náboženské. Proto přičiň se katecheta, aby dítě hojně písní zbožných ze školy do života obecného s sebou vzalo.

3. Mohutně působí na probuzení citů zbožných pobožnosti, zvláště yroucí úcta k Rodičce boží a k andělu strážnému. Kterak nemělo by se radovati srdce dítek, přesvědčeno jsouc, že na nebesích má dobrotivou máti, že anděl je chrání!?

4. I legendy o svatých sluší počítati mezi prostředky k buzení citů zbožných; neboť dítě pozoruje v nich na příkladech, kterak zjevené pravdy působí, a tím oživuje a sílí se nevýslovné cit zbožný. (Cnf. §. 28. č. 5.)

§. 47.

Pokračování.

Nepostačuje, aby se city zbožné jen na chvíli budily — třebať, aby se staly trvalým smýšlením (náladou) srdce. Náboženský život má se jimi ustavičně síliti a upevňovati. Jako ve všem

člověk jen cvikem k dokonalosti přichází, rovněž i tu cviku zapotřebí. Proto musí katecheta dílem sám takováto cvičení ve vzbuzování, sílení a udržování citů zbožných s dítkami vykonávati, dílem jich naváděti, kterak by se samy cvičiti mohly a měly.

Co prvnějšího se týče, dej katecheta, když byl některou pravdu dítkám předložil a vyložil a srdce jejich dojal, ten dojem vysloviti jim jako víru, naději, lásku, neb jako lítost, klanění se, jako díkůčinění a p. Vyložena-li některá pravda názorně a dojemně, tak že katechumeni o ní přesvědčení jsou, bývají dojati, uchvázeni a rozechvěni. Jsmeť již tak stvoření, že, co uvnitř v duši se děje, i zevně ukazujeme. Přesvědčení jeví se tehdáž jako majetek duše, když se i zevně ukazuje a člověk je i slovy pronáší. Cit, smýšlení, úmysl teprve tehdáž stává se pravým majetkem vůle a srdce, vychází-li z vůle a na venek-li se ukazuje. Rovněž tak u dítek. I ony cítí potřebu, přesvědčení své, pohnutí srdce svého projevit. Nejsou však dosti schopny a vycvičeny a proto jim katecheta hleď pomoci a to buď že sám slova předříkává a dítky je po něm opakuji, anebo, jsou-li dospělejší, slova ta od nich v tichosti opakovati káže, anebo ty city v nich vzbuzuje a ony předříkávané úkony v tichosti opakuji. Úkony ty jeví se buď jako modlitba neb jako píseň dle obsahu a účelu katechese a to buď mezi vyučováním neb po něm jednou neb častěji. Ale ať nejsou příliš časté, ani dlouhé; všeliké přepínání unavuje a i ty nejsvětější věci stávají se lhotejnými. Ku cvičením takovým hodí se nejlépe místa z písma svatého, jednotlivé sloky neb verše známých písní nábožných i krátká místa ze známých modliteb anebo i ze srdce pronesená slova katechetova. Cvičení ta dojmají mysl dítek, které tu hned od mládí navykají pokynutí a požadavky svého náboženství u víře přijímati, v modlitbě pronášeti a tak dobře se modliti.

Dojmy takové však brzy se ztrácejí, probuzený-li život nábožensko-mravný žák samočinností nezachovává a dále nevzdělává. Tak jako slovo, má-li potrvati, do paměti vštípeno býti musí, tak i cit má utkvěti. Aby tedy city zbožné v duši se udržely, třeba, by se čas po čase obnovovaly, osvěžovaly a tak v stav nábožensko-mravný přešly. Ale k tomu obnovování citů zbožných musí žák naveden býti. Tu snaž se katecheta především dítky o tom přesvědčiti, jak brzy se ztrácí a mrtvou zůstává pravda, nezachovávají-li ji z vlastního popudu a v duši-li i v srdci stále si ji nepředstavují. V okamžiku tom, kde se šťastnými a blaženými cítí

ve svém smýšlení a citu zbožném, ve své víře a naději, upozorni je, jak hrozné to zlo. vše to ztratiti Přesvědč je, že se nejen teď o to jedná. aby toliko nyní v Boha věřily, v něho doufaly a jeho milovaly, že ty city po celý jejich život potrvati, je zajímati a jimi vládnouti mají. Upozorni je, kterak sice snadno nyní v nich víru. naději a lásku vzbuditi, avšak těžko ji zachovati možno, a že to zachování vlastní jejich úlohou jest, že tedy ta předsevzetí. úmysly. doufání a jiné city ve škole vzbuzené samočinně v sobě obnovovati. živiti a pěstovati musí.

K usnadnění díla toho naznač jim místo, čas, okolnosti. kdy. kde, kterak by ty city v sobě buditi a obnovovati mohly. na př. při vstávání z lůžka, před spaním. o samotě, při pohledu na kostel, hřbitov, při zvonění, bití hodin, při práci, v pokušení, bouři, v nemoci a t. d. Dej jim formule, kterak by city takové obnovovati měly; ať se na př. některým místům z písma svatého nazpaměť naučí a jinak. Každé slovo míst těch upomene je na řeč katechetovu, na vše, co tehdaž cítily i myslily, což jest nejlepší přípravou k vnitřní modlitbě a rozjímání.

Katecheta podej dítkám prakticky navedení, aby se učily rozjímati o pravdách svatého náboženství. což není tak těžké, jak se na první pohled zdá. Navedením takovým a cvikem v rozjímání postará se katecheta nejlépe o to, aby s užitkem obcovaly službám božím i bez knihy modlitební.

§. 48.

Kterak naváděti katechumeny, aby řádně obcovali mši svaté.

Nábožensko-mravným vychováním a vedením katechumenů snažíme se život křesťanský nejen založiti, nýbrž jej i k tomu přivesti, aby jistým způsobem se jevil, aby byl opravdu životem církevním. Za tou příčinou má katecheta nejen církevní doby. slavnosti a pobožnosti vykládati a dítky k tomu naváděti, aby jim nábožně obcovaly, nýbrž také, a to přede vším, obeznámiti je se mší svatou, a připravit je tak, aby jí s užitkem obcovati mohly.

Mše sv. jest celé křesťanství, jest vrchol a dokonání křesťanského náboženství. stálé obnovování a zúrodnování křesťanského života; jest souhrn všeho bohatství, jež křesťanství v sobě chová. bohatství to pravdy. milosti a zaslíbení: jest pramen, z něhož

jedině lze čerpati vodu, která způsobila jest ukojiti náš hlad i žízeň naši. — Mše sv. nejlépe oživuje víru, naději a lásku náboženskou, proto jest i pro žáky bohoslužba prostředkem vychovávacím a to tím nejpřirozcnějším, nejlepším a ku posvěcení jich nejprůměrnějším. Jedině v svaté církvi naší jest prostředek ten tak mocný. Nic nemůže srdce dítek tak dojímati a zušlechťovati, jako když řádně obcují mši svaté, totiž v duchu a v pravdě. V paedagogikách se obyčejně k tomu prostředku vychovávacímu vůbec ani nepřihlíží aneb jen příliš obecně.

Aby mše svatá tak mocně v rozvoj duševní chovancův působiti mohla, třeba, aby katechumeni dokonale poznali a pronikli obsah i rozsah oběti té nejsvětější.

Proto je především pobídní, aby rádi na mši sv. chodili, upozorni je na účel a význam oběti té, jakož i na význam obřadů tu užívaných, učíň, aby považovali za svou nejsvětější povinnost obcovati mši sv. a hled. jim učiniti povinnost tu vážnou a srdci jejich drahou.

Za tím účelem pouč katechumeny nejen o podstatě a působení oběti mše sv., nýbrž naváděj jich také, aby jí řádně a zbožně obcovali.

Proč mají tak mnozí křesťané katoličtí při mši svaté dlouhou chvíli a v kostele se nudí? Protože jednak významu mše svaté neznají, obřadům tu užívaným nerozumějí a jednak že nebyli nikdy naváděni, aby oběť tu zároveň s knězem konali.

Katechumeni počnou mši sv. náležitě slaviti, dá-li jim katecheta do rukou modlitební knihu, v níž nalezají se vhodné modlitby, jež učí je modliti se při jednotlivých výkonech kněze. Tak poznají brzy celou mši sv., budou spojovati modlitby své s modlitbami kněze a vejdou tak v duchovní obcování s knězem. Nejlépe hodí se modlitby, v kterých jest věrný překlad „ordo missae“ anebo modlitby, v kterých dle „ordo missae“ modlitby v duchu církve a zároveň dětem přiměřeně podány jsou. Třeba však katechumenům připomenouti, že nemají stále dále čísti, nýbrž vždy jen tu modlitbu, která souhlasí s výkonem, jenž se právě na oltáři děje.

Aby dosáhl katecheta vroucího mši svaté obcování a duchovního spoluobětování, ukaž, kterak obcovati jednotlivým částem, zvláště hlavním, která myšlení a které city mají katechumeni budit při gloria, evangelium a t. d.

Představil-li katechumenům mši sv. v její podstatě a vznešeném významu, naskytuje se mu příležitost promluvit o důstojnosti kněžské, aby tak dobyl knězi vážnosti, které pro něho církev ve jménu Ježíše Krista vyžaduje. Na pravém poznání důstojnosti kněžské a na vážnosti důstojnosti té visí téměř veškeré působení správce duchovního v osadě.

Aby katechumeni mši sv. řádně obcovali, jest nevyhnutelně třeba, aby si chrámu Páně co nejvíce vážili; za tou příčinou netrp jim ani té nejmenší neuctivosti. Netrp, aby dívky kolem kostela běhaly, si hrály, hřmotily atd. Dívky budou zbožnými křesťany, když hned z mládí naučí se vážit si všeho, co svatého jest. Pouč katechumenů, kterak do kostela choditi, jak se tam chovati, kterak ruce spínati, klekati a t. d., kterak srdcem modliti se mají.

K službám božím shromažďujte se žáci ve škole, odkudž ve vzorném pořádku v určitý čas do kostela vedeni buďtež. Netrp, aby přicházeli pozdě, aniž aby se v kostele scházeli — jsou to děti, které by snadno něco v kostele činiti mohly, co se s důstojností místa toho nesrovnává.

V kostele vykaž žákům místo před tváří celé osady a nenechávej jich nikdy samotných, bez dozoru. Nepokoj a nespůsoby rozličné pokárej hned po službách božích. Dozor nevztahuj se pouze k jejich chování vůbec, nýbrž k tomu zvlášť, jak se chovají při té které části oběti nejsvětější. Dozor konej dle možnosti katecheta sám, jinak učitelé anebo místní školdozorce neb osoby vážné v každém ohledu spolehlivé. Místo, které žákům vykážati chceš, budiž takové, aby z něho veškeré obřady náležitě pozorovati mohli. Jsou-li od oltáře příliš vzdáleni, nemohou-li obřadů viděti, bývají žáci roztržiti a srdce jejich zůstává nedojato, chladno a celá bohoslužba bez užitku. Proto se chor pro katechumeny naše málo hodí — není však také radno žáky do presbyteria uváděti, aby snad nebylo dáno pohoršení dospělým.

Aby dívky službám božím řádně obcovati mohly, třeba, aby tam náležitě zaměstnány byly, ať zpívají neb se modlí dle navedení katechetou jim daného, zvláště při zpívané mši sv. Jsou-li někde při mši sv. zavedeny zvláštní pobožnosti a modlitby, které věřící společně konají, buďtež dítkám vyloženy a dívky ku konání jich navedeny.

Dívky, které posud do školy nechodí, do kostela nechoděť, aspoň ne bez rodičů nebo jejich zástupcův.

Poznamenání o ministrantech.

Na vychování zbožných a řádných sluhův oltáře velmi mnoho záleží a to jak v příčině jich samých, tak v příčině celé školy, ano i celé osady. — Zkušenost učí, že sluhové oltáře bývají zhusta bezbožní a svým chováním jen pohoršení dávají, a že v pozdějším věku svém stávají obyčejně v řadách protivníků církve a posmívají se obřadům posvátným. Odkud to? Člověk nestává se ničím sám sebou, ku všemu třeba jej navésti a vychovati. Zbožnost a horlivost kněží, pilnost a pořádek žáků, poslušnost a ctnost dítek jsou především ovocem dobrého vedení doma, ve škole a v semináři.

Kterak vychovati si řádné sluhy oltáře? Především ujmi se katecheta věci sám. Volbu a dozor k osobám, vycvičení ministrantů v modlitbách a v službě kostelní, rozdělení posluhování při oltáři neponechávej dítkám ani kostelníkům, nechceš-li, aby nevznikla nevázanost, nepořádek, kteréžto věci obyčejně vedou k pohrdání věcmi posvátnými. Dítky poznejtež z vážnosti a přísnosti kněze, jakou věci se ujímá, že se tu jedná o něco velmi důležitého a svatého.

Dovolují-li toho okolnosti, nedávej se ministrantům žádného platu. Sloužití při mši sv. jest vyznamenání, jakého jen vzorným chováním dosíci lze. Panuje-li v osadě taková zřítnost, že by nebylo ve škole nikoho, jenž by zdarma Bohu sloužil, pokusíš se katecheta, aby si z rodin vznešenějších a lepších dítek na rodičích k tomu vyžádal a službě chrámové je vyučil. Při moudrém a opatrném vyjednávání s rodiči se mu to obyčejně podaří, zaručí-li jim, že hoch k ničemu jinému nebude volán, leč k posluhování při mši sv. a odpoledních službách božích. A to může slíbiti i splniti, vždyť není ministrantů třeba při rozdávání sv. svátostí — a kde odpovídání k modlitbám třeba, kostelník postačí. Co pak pohřbů se týče, jest tu ředitel kůru, nebo jsou-li tu zpěváci a kostelníci — k nošení kříže a svítilen voleni buďtež raději lidé staří — ale nikoli mládež věku školou povinného. Taktéž při zaopatřování nemocných kostelník dostačí. — Jest-li tak věc si katecheta zařídí, bude míti brzy hojnost sluhů oltářních dobrých a ochotných. Netvrdíme však, že by dítkám nikdy ničeho dáti neměl — naopak naskytuje se mu často příležitost podarovati ministranty tu obrázky, tu knížkou modlitební anebo něčím jiným dětem prospěšným. Má-li dostatečný počet ministrantů, vycvič je dokonale, kterak by slušně, vážně a příkladně službu při oltáři

vykonávali. Povolej jich často k sobě, hled, aby modlitby latinské dobře a správně vyslovovali a proto jim vysvětlí, čemu se učí a že jmenem osady s knězem se modlí. Modlitby ty ať umějí náležitě z paměti říkati. Nauč je vše při oběti nejsvětější v pravý čas konati vážně, netrp žádné lehkovážnosti a nedbalosti. Hled k tomu, aby všechny úklony a poklony řádně konali. — Pokud ve všem náležitě vycvičení nejsou, k službě oltáře jich nepřipouštěj. Kdyby přece chybovali, hned po mši sv. k napravení toho je měj, až pořádku zvyknou. — Pro udržení pořádku rozděl službu chrámovou po týdnech mezi ministranty, vyvěs seznam ten v sakristii, aby se veškeré spory a hádky předešly a katecheta vše kontrolovati mohl. Netrp více hochů v sakristii, než kolik jich právě třeba a hled přísně k tomu, aby se ani tu ani na zvonici nadarmo nezdržovali, aniž aby smíchem, šeptáním, strkáním se a p. místo posvátné zneuctívali. Přísně zakaž všeliké mluvení u oltáře a trestej každý nespůsob co nejprísněji. Není radno nechati hochů při několika mších sv. v jeden den posluhovati, protože to unavuje a pozornosti i zbožnosti překáží. Nemá-li u nich úcta patřičná vymizeti, netrp, aby věci posvátných do rukou brali. Nedovoluj, aby kostelníkům pomáhali oltáře zdobiti, po nich lézti a skákati, v kostele semo tamo pobíhati.

Kdo rad těch dbáti bude, přesvědčí se, že nejen dobré a dovedné sluhy oltáře vychová, nýbrž že věřící vzdělá a povznese.

Jako mši sv., tak i ostatním obřadům posvátným obcovati třeba a proto je katecheta žákům vykládej, s nimi je konej a v nich je cvičiti hled.

§. 49.

Kterak zaváděti katechumeny v ducha roku církevního.

I rok církevní působil vždy a působí blahodárně na život věřících nábožensko-mravný. Církevním rokem přivlastňujeme si smírnou oběť Ježíše Krista znazorňující na sobě život Kristův, jak v církvi se žije, neboť rokem církevním obnovuje se dílo vykupitelské Ježíše Krista ve všech svých částech a to v době od jednoho adventu do druhého.

Jako pohybuje se země kolem slunce, tak pohybuje se život církevní kolem Ježíše Krista a obnovuje se dílo Kristovo ve všech jeho částech pobádajíc tak věřících, aby se s Ježíšem Kristem co nejúžeji spojovali a tak se posvěcovali.

Cílem roku církevního jest totiž, abychom církví svatou jsouce vedeni duševně dospívali a tak jednou statky vezdejší opustivše, království nebeského došli.

Čím dokonaleji vnikají věřící do ducha roku církevního, tím více vzrůstá se sláva církve.

Jako bohoslužba, tak i rok církevní trojím způsobem v nás působí — uděluje milost, učí a napomáhá. Nepřetržité udělování milosti boží jest podstatou konání roku církevního.

Kterak věřící milosti nabyti mohou, co církev činí, čemu kněží učiti mají, znázorňují slova obřadná a posvátné symboly.

Ve slovech obřadných a v symbolech svatých jest moc, která srdcem hýbe; jest hudba nebeská, která srdce proniká. Katolík, který s církví rok její žije, pocítuje v různých dobách roku toho rozmanité city posvátné — s církví se raduje, s církví truchlí a lká a tak žije zároveň život Ježíše Krista.

Svátky roku církevního jsou zvuky nebeské, které křesťany bloudící, v hříších a nepravostech tonoucí volají vybízejíce jich, aby ze sna hříchu povstali k životu v milosti boží; jsou zvuky, volající nás do boje proti hříchu a proti pokušením ku hříchu; svátky jsou hlas boží, zvoucí nás k hodům nebeským; jsou apoštolové z ráje vyslaní, andělé míru, kteří připravují nás a posvěcují k příchodu Ježíše Krista; jsou blahozvěstové, kteří hlásají skutky boží napomínajíce nás, abychom vždy dokonaleji Ježíše Krista v sobě a na sobě znázorňovali.

V roce církevním jest nebeská poesie obveselující srdce člověka. Proto jest vychovávání v církvi naší uváděním dítek v konání a žití roku církevního tak vydatné, jako nikde jinde pozorovati nelze. Působí život ten mocně na rozum, srdce i vůli katechumenů, protože tu vše názorně před duši jejich vstupuje. Kdo rok církevní s církví koná veřejně a slavně, víru svou vyznává a oslavuje; ale zároveň i pravdivost a spasitelnost její dokazuje.

Proto třeba, aby katecheta záhy uváděl katechumeny své do ducha roku církevního máje jich poučováním a navykáním k tomu, aby s církví rok její konali a stále se posvěcující s Ježíšem Kristem se spojovali, až života věčného dojdou. Vykládej jim nejen rok církevní a význam jeho v celku, nýbrž i jednotlivé jeho části a slavnosti a ukazuj, kterými city tu srdce oplývá má a které úmysly činiti tu třeba, i naváděj jich, jak úmysly učiněné s pomocí boží prováděti mohou. Věz, že pravdu dí Albán Stolz, když praví:

„Vedle katechismu papírového máme katechismus živý. Ten v sobě pojímá děje životův, utrpení a smrti těch, kteří Ježíše následující k dokonalosti u víře přišli, jenž v lásce působí.“

§. 50.

O navádění dítek k přijímání sv. svátostí.

S modlitbou úzce souvisí svaté svátosti jakožto nejprvnější prostředky spasení. Modlitba jest ruka, již k nebesům vztahujeme, svátosti pak jsou ruka milosti, již otec nebeský prosících k sobě povznáší a k srdci je vine, aby tak svazek milosti pevně se uzavřel, život vyšší vyprošený nás pronikl, nás syny božími a hodnými členy království božího učinil.

Ale vše na tom záleží, aby mladý křesťan tato zařízení božského Spasitele náležitě pojal a jich řádně užívati se naučil. Neboť kde má poznání pravdy, odpuštění hříchů, pokojné svědomí, touhu po vyšší dokonalosti, chuť a lásku k dobrému, lásku boží, oblažující obcování s ním, pramenem to vši dokonalosti a všeho blaha, slovem. kde má pravý život hledati a nalezati, ne-li tam, kde ho Ježíš Kristus uložil, ve svatých svátostech? Na tom záleží tím více, čím lehkomyšlněji a nehodněji se často svaté svátosti přijímají a čím více to v obyčej vchází, svatých svátostí nepřijímají. Proto na nejvýš třeba, aby se katechumeni důkladně naváděli hodně a řádně sv. svátostí přijímati. Ale zkušenost učí, že se v té příčině často chybuje.

1. Někteří málo dbají o vyučování v náboženství během roku školního a jen v době svatopostní anebo krátkou dobu před zkouškou z náboženství do školy přicházejí, buď aby dítky k přijetí svatých svátostí anebo ku zkoušce připravili. V krátkém tom čase nemohou katechumeni v náboženství řádně vzdělání a do ducha křesťanství uvedení býti. Vyučování koná se tu povrchně a mechanicky. Katechumenům jest se naučiti nazpaměť, co katechismus o svatých svátostech povídá, aniž se výklad přičiňuje. Ale i když se vykládá ta část katechismu, málo to prospívá jest-li se nevykládají řádně a důkladně pravdy sem spadající v plné jejich souvislosti.

2. Rovněž chybují, kteří vyučování ve škole sice nezanedbávají, avšak tak si počínají, že katechismus považují za pouhý prostředek ku cvičení paměti a tak na srdce katechumenů nikterak

nepůsobí. Tak děje se všude a vždy, když hodina vyučování náboženského není zároveň hodinou modlitby t. j. když katechumen necítí se u přítomnosti přítele dítek, u přítomnosti Spasitele svého Ježíše Krista. Když může dítku při vyučování náboženství na Spasitele svého zapomenouti, není vyučování to křesťanské, byť se i o svatých svátostech mluvilo. Miluje-li katecheta dítky opravdu, snadno je přivede k důvěrnému obcování se Spasitelem.

3. Chybují všickni ti, kteří nevycházejí při vyučování o svatých svátostech od osoby Vykupitelovy, nehledí dítkám ukázati, že vtělenému Synu božímu, trpícímu Spasiteli, na pravici Otce sedícímu Vykupiteli za všechny prostředky milosti děkovati máme, kteří nepředkládají katechumenům odpuštění hříchů ve svátosti pokání a spojení s Ježíšem Kristem ve svátosti nejsvětější jako dílo jeho lásky, jako zařízení jeho moudrosti a zároveň jako největší potřebu člověčenstva. Dítky přijímají pak svátosti ty jen pro forma, že musí, bez vlastních zájmův osobních. Děje-li se tak v té nejdůležitější věci, povstává z toho zkáza pro celý jejich budoucí život. Navádění katechumenů k hodnému přijímání svatých svátostí vyžaduje dokonalého a obšírného vyučování nejen o svatých svátostech, nýbrž v celém svatém náboženství. Pořádné katechetické vyučování a pečlivé katechetické vychovávání jest první a nejpotřebnější podmínkou řádné přípravy k hodnému přijímání svatých svátostí. Příprava ta počíná vůbec vychováváním a vyučováním mládeže v křesťanství a čím světější jest vychovávání a čím řádnější a důkladnější vyučování, tím více připraveny jsou dítky k přijetí svatých svátostí. Bez předchozí činnosti té nelze svatých svátostí řádně přijímati. Milost svátostí vyžaduje dojemlivosti a působí, jen kde ona se nalézá. Dojemlivosti té musí se veškerým působením katechetickým, vyučováním a vychováváním přede vším dosíci. Co v prvních dobách vedení mládeže bylo zanedbáno, toho nelze, aspoň nesnadno, v stáří napravit. Nenaskytuje se v životě obyčejném anděl, který by nás jako Habakuka povětrím k cíli donešl.

Ve škole třeba především připravovati mládež k hodnému přijímání svatých svátostí pokání, nejsvětější svátosti oltářní a biřmování.

§. 51.

Kterak naváděti dítky k hodnému přijímání svátosti pokání.

Zkušenost učí, že mnozí křesťané katoličtí zpovídati se ne-
umějí, že požadavky církve svaté, které jménem božím na ně činí,
jen částečně nebo povrchně plní. Mnozí vyznávají se v obecných
bezvýznamných výrazech, neúplně neudávajíce ani okolností času,
místa, ani počtu hříchů, bez lítosti a bez pevného předsevzetí
polepšiti se. Proto bývají zpovědi takových neprospěšné a knězi
jest se tu spokojiti s pouhou integritou. Proto bývá svědomí tak-
ových křesťanů temné, bludné a tupé, že i při největších hříších
žádných výčitek jim nečiní, na ně nežaluje.

A co jest příčinou té hrůzyplné zkázy, té ohavnosti spuštění
na místě svatém, toho pravého kříže svědomitého kněze? Kam to
povede, jest-li se tak dále bude pokračovati? Co činiti, aby se
zhoubě té jednou již přítrž učinila? Příslloví: „Čemu se kdo v mládí
naučil, v stáří jakoby našel“ odpovídá k otázkám těm. Ať si již
žalostný stav ten, že člověk i při nejlepší snaze vychovatelově se
nezdaří a i toho nejsvětějšího zneužije, zakládá se částečně v pře-
vráceném směru časovém anebo v zlobě srdce lidského, přece za-
vinilo stav ten u mnohých pochybené vyučování a vedení mládeže.
Nejprvnějším prostředkem k napravení toho zla jest rádné a do-
konale navádění katechumenů k náležitému přijímání svátosti
pokání.

Někteří nevedou si dosti přísně v příčině přípravy té, proto-
že řídí se zásadou: „Vždyť dítky nehřeší těžce.“ Jejich zpovědi
považují za pouhé zaučování se obřadu tomu. Nechceme nyní o tom
šířiti slov; zdali se velice nemýlí, kteří o nevinnosti dítek tak
vznešený pojem si činí, že se domnívají, jakoby hřích smrtelný
za dob našich a zvláště ve větších městech u mládeže byl zcela
nemožným; tážeme se tu jen: „Což musíme se jen z hříchů těž-
kých zpovídati?“ A zde hlavně o to běží, aby se katechumeni na-
učili platně a hodně zpovídati se. A zpovídá-li se katechumen jen
z lehkých hříchů, není zpověď jeho pouhým obřadem, nýbrž při-
jímá opravdu svátost. Převrácené to mínění vedlo ještě k pře-
vrácenější praxi, že se totiž nechali katechumeni jen zdánlivě
zpovídati a že se jim místo rozhřešení udílelo pouhé požehnání,

aby přý se svátosti nezneužilo. Že náhled ten nepravý, jest na bílém dni. Dítka přijímá tak jako dospělý svátost a přijímá ji nehodně a neplatně, jest-li potřebným požadavkům nevyhovuje anebo neprávě je naplňuje.

Jest to ovšem přetěžký úkol katechetického vyučování, aby katecheta dítkám vpravil theoreticky i prakticky vše, čeho k hodné a platné zpovědi třeba jest.

Ve škole ať naučí se katechumeni, kterak se zpovídati mají a ve zpovědnici ať se v tom řádně cvičí.

Účelem svátosti pokání jest dosažení ztracené posvěcující milosti boží, ale také utvrzení a upevnění v stavu milosti posvěcující. Maje tedy katecheta dítky k přijetí svátosti pokání připravovati, rozeznávej:

1. dítky malé, které se ještě těžce neprohřešily a 2. dítky, které již tak nešťastny jsou, že do těžkých hříchů klesly.

Jedny i druhé jest katechetovi o podstatě a působení svaté té svátosti úplně a jasně poučiti. Protože však u malých nezkažených katechumenů neběží tak o rozhřešení, jako spíše o to, aby sami sebe poznávali, mravně se zdokonalovali, skrývající se zlé časně odkrývali a odstraňovali anebo přemáhali a tak ve spojení s Bohem a s Ježíšem Kristem v Duchu svatém vždy více rostli a prospívali; hled katecheta mladé katechumeny ty přesvědčiti, kterak zapotřebí jest, aby stav duše své často zpytovali, aby tak dílem vtírající se hřích v čas poznali, proti němu se ozbrojili, dílem pak aby své spojení s Bohem často obnovovali a život svůj v Bohu občerstvovali. Ukaž jim, že toho všeho nejsnadněji dosáhnou hodným přijímáním svátosti pokání.

U katechumenů, kteří již bídu a strast těžkých hříchů zakoušejí a snášejí a svátostí pokání ztracené milosti zase dosíci chtějí, nepostačí pouhé poučení o tom, co katechismus o svátosti té obsahuje, nýbrž katecheta musí postarati se o to, aby katechumeni ti příhodné výkony, celý rozvoj stavů duševních, v kterých hříšník k Bohu se vracející býti musí, způsob, kterak svátostí pokání obrácení dokonati, počali a dokonali, aby vlastním živým názorem průběhu toho všechny částky a stupně opravdu poznávali se naučili a při pozdějších poblouzeních zase vše tak činili k Bohu se vracejíce, jako k tomu nyní navedeni byli. Proto ukaž jim katecheta opravdového kajeníka a pobídni jich, aby podobně činili pokání, jako v příkladě viděli. Nejvhodnější příklad k tomu podal

sám Spasitel v podobenství o synu marnotratném, jehož užití Ohler takto*) provádí:

Ú v o d .

Parabola ta rozkládá se ve tři části:

V první části vypravuje se o poblouzení a veliké bídě synově.

V druhé vykládá se o návratu zbloudilého syna k otci.

V třetí o smíření se syna s otcem.

Parabola obrácená na hříšníka. Marnotratnému synu podobá se hříšník pokání činící.

- I. Poblouzení a veliká bída marnotratného syna znázorňuje poblouzení a velikou bídu hříšníka;
- II. návrat marnotratného syna k otci ukazuje obrácení se hříšníka k Bohu, k čemuž třeba, aby
 - a) svědomí zpytoval,
 - b) hříchů litoval,
 - c) opravdu se chtěl polepšiti,
 - d) ze hříchů se vyznal,
 - e) zadost učinil;
- III. smíření se syna s otcem znázorňuje smíření se hříšníka s Bohem přijetím posvěcující milosti boží.

§. 52.

Provedení paraboly o synu marnotratném.

- I. Poblouzení a veliká bída syna marnotratného jest obrazem poblouzení a bídného stavu každého hříšníka.

- a) Poblouzení syna toho podobá se poblouzení hříšníka každého.

Syn ten byl v domě otce svého
velmi šťasten, ale neuměl si štěstí
svého vážit;

podobně jest šťasten člověk, jenž
žije v přátelství s Bohem svým,
ale neumí si štěstí toho vážit,
které mu z přátelství toho plyne.

Syn ten domníval se, že, opustí-li dům otcovský a prost-li

*) Podáváme parabolu i výklad s některými změnami.

bude doзору otcovského a bude-li vlastním svým pánem, bude mnohem šťastnější a proto v zaslepenosti své pravil otci: „Otče, dej mi můj podíl“ a obdržev, čeho žádal, opustil otce, bratra i domov a odešel do země cizí. S lichými přátely promarnil lehkomyslně celý podíl svůj. Tím urazil těžce otce svého a ukázal se nevděčným a nevěrným synem.

Podobně domnívá se mnohý, že bude šťastnějším, když nebude dbáti Boha ani svatých přikázání jeho a když po libosti své užívati bude světa a rozkoší jeho.

V zaslepenosti své dává se sváděti lichými výhodami, smyslnými radovánkami a lehkomyslnými soudruhy a přichází tak o všecku milost boží a podkopává, a co na něm jest, ničí vlohy Bohem mu udělené. Tím uráží hrozně Boha, svého nejlaskavějšího Otce a svrchovaného Pána — projevuje nevděk hnusný a černý a stává se věrolomným Ježíši Kristu, jemuž na křtu svatém věrnost byl přísahal.

b) Bídě syna marnotratného podobna jest bída, do které uvrhuje se hříšník.

Marnotratný syn upadl vzdálen jsa domova otcovského do veliké bídy a nouze, trpí hladem, slouží v cizině a nedostává se mu ani toho nejpotřebnějšího k zachování života.

Podobná jest bída, v kterou hříšník upadá; podíl milosti boží promrhal, lásky boží a přátelství

božího se zbavil a právo na dědictví království božího ztratil; naruživosti a vášně jím zmítají, stal se sluhou ďáblovým a nemá, čím by duševní hlad ukojil a život si zachoval.

II. Návrat marnotratného syna k otci jest obrazem obrácení se hříšníka k Bohu přijetím svátosti pokání.

a) Zpytování svědomí.

Marnotratný syn šel do sebe, počal přemýšleti o bídném stavu svém, poznával, co učinil, kterak se proti otci prohřešil a kterak se tím nešťastným stal;

tak musí i hříšník do sebe jíti a přemýšleti o nešťastném stavu svém. I on musí volati: co jsem to učinil? Boha jsem opustil, milost a lásku jeho jsem ztratil, tím, že jsem se tolika hříchů dopouštěl; musí přemýšleti, které hříchy to byly, kolikrát každý spáchal, kdy, kde je spáchal a kdo při tom byl, když je páchal — musí zpytovat svědomí.

b) Lítost.

Poznání viny a uvažování stavu, do kterého se byl uvedl, vzбудilo v srdci jeho bolest nad spáchaným skutkem. Jak mnoho nájemníků v domě otce mého má hojnost chleba, já pak zde hynu hladem. A plakal hoře, litoval skutků svých a uznával, že zasloužil trestu, který ho stihl.

I hříšník musí hříchů svých, které při zpytování svědomí svého poznal, litovati, musí ho to boleti, že jimi Boha nesmírného urazil

a tím trest zavržení věčného zasloužil, že k největšímu dobrodinci svému nevděčným se prokázal a věrolomně že jednal. Mnozí v domě Boha živého, v církvi, mají vše, čeho potřebují a on Boha vzdálen bez milosti a pomoci jeho hyne.

c) Předsevzetí.

K lítosti své pojil syn marnotratný naději v dosažení odpuštění otcova, a proto umínil si, že se k otci vrátí a v domě otcovském že nový život povede.

Řekl sám k sobě: „Vím, co učiním, vstanu a půjdu k otci svému a dím jemu: Otče, zhřešil jsem proti nebi a před tebou. Již nejsem hoden slouti synem tvým: učiň mne jako jednoho ze svých nájemníků.

I hříšník musí doufati, že od Boha dosáhne odpuštění hříchů svých, ale musí zároveň opravdu chtíti se polepšiti, život svůj napravit a nikdy více nehřešiti, čili s lítostí nad hříchy musí spojovati pevný a dobrý úmysl (předsevzetí) hříchův i příležitosti ke hříchu se varovati.

Marnotratný syn nezůstal při pouhém předsevzetí, nýbrž co si umínil, to také vykonal, ačkoliv mu to dosti těžké bylo;

a tak se také hříšník nelekej obtíží, které mu v pokání se naskytují, nýbrž hled předsevzetí své uskutečniti.

d) Z p o v ě ě.

O synu marnotratném praví Ježíš Kristus. „A vstav šel k otci svému. Když pak byl ještě podál, uzřel ho otec jeho, a milosrdenstvím hnut jsa, přiběhl, padl na šiji jeho a políbil ho. I řekl jemu syn: Otče, zhřešil jsem proti nebi a před tebou: již nejsem hoden slouti tvým synem.“

Podobně má hříšník knězi na místě božím z hříchů svých skroušeně se vyznati a to ze všech hříchů, jichž se dopustil, upřímně a zřetelně.

e) Dosti učinění.

Syn marnotratný byl hotov spáchané zlé, pokud možno bylo, napravití a učiněnou škodu nahraditi. Byl hotov všemu se podrobiti, co by mu otec uložil; proto pravil: „Nejsem hoden slouti synem tvým; učiň mne jako jednoho ze svých nájemníků.“

I hříšník buď hotov za hříchy své dosti učiniti; buď hotov pokání, které mu kněz uloží, jakož i jiné dobré skutky konati, pohoršení napravití, odcizený statek (majetek) navrátiti, učiněnou škodu nahraditi a všeho, co k polepšení života slouží, svědomitě se uchopiti.

III. Smíření syna s otcem znázorňuje smíření hříšníka s Bohem přijetím posvěcující milosti boží.

Otec viděl syna svého, an přichází, zapomněl na všechn zármutek, který mu způsobil a milosrdenstvím hnut jsa objal

a políbil ho a přikázal služebníkům svým: „Rychle přineste roucho první, a oblecte ho, a dejte prsten na ruku jeho a obuv na nohy jeho: přiveďte tele tučné a zabíte a jezme a hodujme.“ Tak uvedl syna zase v práva dříve pozbytá. —

Podobně sklání se Bůh ku hříšníkovi, odpouští mu ústy kněze hříchy jeho, vrací mu práva synovská, právo na dědictví království nebeského, uděluje mu pokoje svědomí tím, že mu uděluje hříchem ztracenou milost posvěcující a vede ho k hodům lásky, k přijímání nej-
světější svátosti oltářní.

§. 53.

Zvláštní příprava ku přijetí svátosti pokání.

Pokračování.

1. Zpytování svědomí.

Maje katecheta připravovati mladé katechumeny své k hodnému přijetí svátosti pokání, hleď jim přede vším ukázati a o tom je přesvědčiti, jak nutné jest svědomí své řádně zpytovati a ukaž jim, kterak důležité dílo to náležitě konati mají.

U katechumenů, kteří se již zpovídali, jest první věcí, aby se tázali sebe samých, byla-li poslední jejich zpověď platná a byla-li neplatná, kde toho jest příčina.

Kterak svědomí zpytovati, tomu mají se katechumeni všelikým vyučováním náboženským učiti a mají se naváděti, denně svědomí své zpytovati; teprve až přímo před svatou zpovědí učiti katechumeny svědomí zpytovati, jest pozdě a nelze nadíti se, že dílo to řádně vykonají. Katechumen přijme svátost pokání s prospěchem, umí-li ve vnitru svém čisti a stav vnitra svého s požadavky zákona božího srovnávati. Pokud se katechumen zpovídá jen z hříchů, jichž jména na př. v katechismu má, anebo v zrcadle

zpovědním, není dostatečně připraven k řádnému přijetí svátosti pokání. V zpovědích takových není subjektivně pravdy, není přisvědčení srdce. Jsou-li katechumeni řádně připraveni, má každý z nich svou zpověď. Neodříkává seznam hříchů mechanicky, nýbrž počíná zpověď svou tím, co ho nejvíce hněte a pokračuje, až celé bříme hříchů svých z duše své odstraní. Protož hled katecheta při navádění ku zpytování svědomí vnikati do všech poměrů malých katechumenů, aby každý z nich v líčení poměrů těch nalezal, z čeho se zpovídati má. I k tomu je hled naváděti, aby netoliko své zjevné chyby, nýbrž také vnitřní poklesky, které všelijak omlouvati se snaží, rovněž i tajné náklonnosti ku hříchu, na které obyčejně pozor nedávají, zpytovali. Konečně řekni jim, že se mají vyznati, kolikrát který hřích spáchali a za kterých okolností a proto že i v tom směru svědomí své zpytovati mají. Pouč jich, že si má každý odpovídati k otázkám: které hříchy jsou proti tomu kterému přikázání božímu? kterého z nich se dopustil? kolikrát se ho dopustil? Kdy to bylo, pokud to totiž hřích mění nebo značně zveličuje? v den kající, v neděli, ve svátek, ve všední den, ve dne nebo v noci? Kde to bylo? doma neb ve škole nebo v kostele, v skrytosti nebo na veřejném místě? Kdo při tom byl? bratři, sestry, spolužáci, cizí lidé a kterého podílu měli v hříchu? atd.

Má se dáti dítkám seznam hříchů (zrcadlo zpovědní) či nemá? Malým dokonce ne. Naučily by se jménům hříchů mechanicky, a odříkávaly by je beze všeho přemýšlení; odrostlejším nepředkládej katecheta seznamu, jako ho obsahují modlicí knížky. Seznamy takové bývají pro mládež příliš rozsáhlé anebo zase povrchní; jedny i druhé věci více škodí, než prospívají. Katechumenům odrostlejším udělej seznam hříchů katecheta sám a to tak, že se drží přísně postupu desatera přikázání božích a uvádí hříchy, jichž se katechumeni takoví obyčejně dopouštějí. Hříchy proti přikázáním církevním, proti povinnostem stavu, křesťanů proti církvi, dítek proti rodičům, žákův proti učitelům, dají se snadno vřaditi do čtvrtého přikázání božího; hříchy cizí do přikázání pátého, lakomství do sedmého a podobně i jiné druhy hříchů těžkých.

V příčině šestého přikázání jest zvláštní opatrnosti třeba, aby se dítky něčemu nenaučily, čeho posud nevěděly a z druhé strany, aby vinníci v nejistotě nezůstali.

V té příčině postačí následující otázky nebo jim podobné: Myslíš jsi dobrovolně na věci nečisté, necudné? Mluvil neb poslouchal jsi rád řeči o věcech nestoudných? Učinil jsi něco nestoudného?

2. Lítost a předsevzetí.

V příčině lítosti platíž tu výrok Tomáše Kempenského: „Raději chci lítost cítiti, než věděti, co by byla.“ A proto neběží zde tak o to, kterak by katecheta dítkám na pojmy chudým rozličné pojmy o lítosti vpravil a objasnil, nýbrž přede vším o to, aby katechumeny naučil lítost vzbuzovati. Proto rozjímej s nimi po dětsku a tklivě o pohnutkách k lítosti, o zlobě hříchu a o hrozných následcích hříchů. Upozorňuj je, že se vroucně modliti musí, chtějí-li nadpřirozené lítosti dosíci, proto že ona jest darem božím. Uč a naváděj jich, aby všech hříchů litovali, zvláště však toho, který je největší, jehož se nejčastěji dopouštějí, z něhož se již několikráte zpovídali a posud zcela se nepolepšili. Navedení katechumenů, aby lítost nadpřirozenou řádně vzbuzovali, jest nejdůležitější částí celé přípravy k sv. zpovědi. A podařilo-li se katechetovi vzbuditi v srdcích dítek opravdovou lítost nad hříchy jejich, dosti učinil. Nesmí však, rozjímaje s dítkami, přeháněti, strachem a hrůzou je naplniti; nýbrž spíše k tomu směřovati, aby v nich vzbudil důvěru v milosrdenství boží a pohnul je k upřímné zpovědi a polepšení života.

V příčině předsevzetí, kterého od lítosti odloučiti nelze, hled katecheta mládež k tomu vésti, aby všímala si nejbližší příležitosti a nečinila toliko všeobecných předsevzetí, nýbrž předsevzetí zvláštní; pověz jim, že při každé sv. zpovědi mají si pevně umíniti, varovati se všech těžkých hříchů, a zvláště hříchu, který za svůj hlavní poznaly. Měj je k tomu, aby i mimo zpověď často, zvláště při ranní modlitbě předsevzetí ve sv. zpovědi učiněné zároveň se spasitelným úmyslem obnovovaly.

3. Zpověď.

Naváděje katechumeny k zpovědi, k vyznávání hříchů, dbej o to, bys je pohnul, aby vyznávali knězi hříchy své tak, jako by to činili samému Bohu, laskavému otci a bratru, tedy upřímně, pokorně a důvěrně, se srdečnou touhou, dosíci odpuštění a polepšení se. Uč je, aby se z hříchů svých nejen úplně, ale i zřetelně zpovídali, avšak tak, aby jen od zpovědníka, ne pak od přítomných slyšení býti mohli. Ukaž jim nedostatečnost obecných, povrchních obžalob a hleď je nakloniti k upřímnému a důvěrnému vyznání nejen výkladem o zpovědním tajemství, o mlčenlivosti kněze (pečeti zpovědní), nýbrž celým svým chováním a jednáním,

jakož i živým vypravováním podobenství o synu marnotratném, o milosrdném Samaritánu, o dobrém pastýři.

Pouč je, kterak se zpovídati mají, že nemají užívati otázek, jako v seznamu hříchů četli, nýbrž mluvíti přímě, aby o hříších svých s nikým nemluvili, a co snad u zpovědnice od jiných zpovídajících se zaslechli, nikomu nevypravovali: jmen osob že ve zpovědi udávati nemají.

Všeliká péče katechumenům tu věnovaná a vycvičení jich ve způsobě zpovídání se uspoří jim mnohého zahanbení a zbaví jich nemístné stydlivosti a škodlivé bázlivosti.

Co souditi o obyčeji, napsané hříchy v zpovědi čísti?

Hledíce k věci z obecného stanoviska, tvrdíme, že obyčej takový zaváděti se nemá a kde jest, tam že brzo má býti odklizen. Zpověď má býti obžalobou ze srdce vycházející a nikoli zpovědí papírovou. Dítka navádějí se způsobem takovým k zlořádu velmi škodlivému, stávají se lhostejnými k svátosti pokání. Jakmile si katechumen ze seznamu hříchů něco nahodile opsal, domnívá se, že již svědomí své dostatečně zpytoval a i když seznam náležitě prošel a hříchy, jichž se dopustil, si napsal, jde k svaté zpovědi chladně, jakoby šel odříkávat úkol ve škole. Veliký jest rozdíl mezi srdečným vyznáváním se z hříchův a čtením hříchův. Ano, i když opravdově k sv. zpovědi hoch se připravil, bývá mu čtení hříchů na závalu — jednak v úzkosti nemůže napsané přečísti, stydí se a snadno něco vypustí, jindy cedulku s napsanými hříchy ztratí a pln úzkosti po kostele běhá, hříchy hledaje, a mnohé jiné nehody má ten způsob zpovídání se. Mimo to škodí i pro budoucnost. Katechumen nestane se samostatným a bude otrokem napsávání hříchův a nebudou-li mu později okolnosti příznivy, nebude se zpovídati, protože nemohl si hříchův napsati, jindy je v kostele šero, světla není po ruce — nemůže se zpovídati, — ochuraví-li těžce a nebude moci psáti, nebude se zpovídati — a p. Nedovoluj tedy katecheta, aby katechumeni hříchy si psali anebo aspoň nedovoluj, aby, z papíru čtouce, se zpovídali. — Neobávej se, že by jejich zpověď neúplná byla — vždyť se jich zpovědník bez toho dotazuje, zdá-li se mu zpověď nedokonalou býti — mimo to: při čtení z papíru není neúplnost vyloučena, jak svrchu podotčeno bylo.

4. Dostiučinění.

Vykládáje o dostiučinění, uved' katechumenům některé canones poenitentiales z prvních dob církve svaté a pouč je, jak v prvních dobách křesťanství přísně se dělo v příčině odpouštění hříchů a ukládání časných trestů. Tím katechumeny nakloníš, aby pokání, které jim zpovědník ukládá, rádi a vděčně přijímali a věrně plnili. Naveď jich, jak skutky kající konati a zvláště proti hříchu nejčastěji páchanému bojovati, pokušení přemáhati, učiněné zlé napravit, t. j. hojné ovoce pokání přinášeti mají.

Všeliká příprava k přijetí svátosti pokání musí se konati nejen theoreticky, nýbrž, a to zvlášť, prakticky a to pokaždé, kdykoli katechumeni k sv. zpovědi jdou — a tak, ale jen tak naučí se řádně zpovídati a budou to po celý budoucí život tak konati. Spůsobem tím pokročíme valně na cestě, dodělati se časů lepších, osadníků zbožných a dobrých.

§. 54.

O zpovídání dítek.

„Jsou různé spůsoby,“ píše nábožný Gerson ve svém traktatu „de parvulis ad Christum trahendis“, „jsou různé spůsoby, jimiž dítky na cestu ku Kristu vedoucí zase uvedeny býti mohou. První jest vyučování veřejné, druhý napomínání soukromé, jiný kázeň školní. Poslední a to křesťanskému náboženství vlastní jest zpověď. Ať si myslí kdo chce cokoli, já ve své prostotě soudím, že zpověď, jest-li jen dobře se koná, nejvydatnější jest vůdkyní ku Kristu. Jí přicházejí na jevo nejtajnější nemoci hříchů, jest-li dovedně, rozumně a zvolna zpovědník vše prozkoumá a svinutého hada z duše vyjímá a nakažlivý jed ze srdce vyklízí, který, v duši-li se ponechá, působí, že duch dítek v Kristu neroste, ale stále nemocen a neduživ, ano skoro mrtev a v nečistotě hříchů pohřben trvá.“

Aby se zpověď dítek řádně konala,

1. přijímej zpovědník dítky laskavě, otcovsky, dobrotivě a tak s nimi nakládej, aby si jejich lásky a naklonnosti získal a k upřímnosti, již nutně třeba, je přiměl. Jen poněkud nepřívětivá tvář, hrubé slovo, ostrá domluva, když něco vynechaly nebo dobře se nevyjádřily, postačí, aby se jim ústa zavřela, odpor k svaté zpovědi v nich se vzbudil a je pro všecku budoucnost od zpovědi odvrátil.

Zpověď dítek vyžaduje na zpovědníkovi zvláštní píle, dokonalého uvažování, čeho k platnému přijetí svátosti té třeba a co dětem k duševnímu dobru slouží. Byla-li první zpověď dítek dobrá, budou takové i všechny budoucí.

2. Nedopouštěj, aby dívky vynechávaly obyčejné formule před a po zpovědi. V příčině otázek ve zpovědi následuj svatého Alfonse, jenž ve svém „Homo apostolicus“ píše: „Zpovídá-li kdo dívky neznámé, taž se jich, umějí-li katechismus. Na to: zda-li některého hříchu nezamlčely ze studu, kolikráte již a kdy naposled se zpovídaly. Patrně-li ze zpovědi, že dítě nezpovídá se z obyčejných hříchů dětských, jako z neposlušnosti, ze lži, pokoušení a škádlení jiných, otaž se ho na takové jakož i na to, jak chovalo se doma, v kostele, ve škole a na ulici. V příčině šestého přikázání božího varuj se neopatrností dětem uškoditi — taž se povšechně a teprve, když ze zpovědi patrně, že se dítě v něčem prohřešilo, dej si povědět, kdy, kde a jak to bylo. „Sed caveat ab exquirendo a puellis vel pueris, an fuerit seminis effusio, ne dum nimis accuratus esse satagis, doceas illos aliquid, quod nesciebant, sicque ad petram scandali tenellas animas aildas, et occasionem lapsus praebeas“ (S. Alph. M. L. Homo apostolic.) Taž se též, zdali jejich zpověď byla vždy upřímná. Neumějí-li katechismu a dosti-li jest času, pouč je aspoň o tom nejdůležitějším, anebo je pošli k jinému duchovnímu, aby je vyučil tomu nejpotřebnějšímu. Hleď se přesvědčiti, zda-li vzbudily opravdovou lítost nad hříchy svými. Pozoruješ-li na dítě bázeň, povzbud' je laskavě a dobrotivě, by v něho důvěřovalo a ze všech vědomých hříchů svých upřímně se zpovídalo. Nespokoj se hned úplnou zpovědí dítek, nýbrž hleď se přiměřenými otázkami přesvědčiti, zda-li se dívky skutečně těch hříchů dopustily anebo někde je čtly, o nich slyšely a jim se naučily. Ale nepřetrhuj jejich zpovědi otázkami, abys jich nepomátl a zpověď jejich neúplnou neučinil. Taž se teprve tehdá, jest-li příliš málo mluví anebo když dokonce mlčí.

3. Snaž se, aby dívky vzbudily lítost nad hříchy, avšak nespokoj se pouhým slov odříkáváním, nýbrž přičiň se, aby dítě skutečně lítost mělo. Uveď mu na mysl pochopitelné pro ně pohnutky k lítosti, jako na př. Bůh jest tvým Otcem, pln dobroty a lásky; dal ti dobré rodiče, zdraví. Ježíš Kristus vykoupil tě krví svou a otevřel ti bránu do království nebeského. Za to měl jsi mu býti vděčným a ty na místo toho Boha Otce svého jsi tolikrát a tak těžce urazil. Kdybys byl v těch hříších zemřel, věčně bys byl

zahynul. Ale Bůh nechce zahynutí tvého, nýbrž chce ti to vše odpustiti, zase dítkem a miláčkem svým tě učiniti, jest-li budeš hříchu svých litovati a budeš-li chtíti jich budoucně se varovati a p.

4. Co pokání se týče, říd se zpovědník osobními poměry dítek. Ukládej pokání co možná snadné, ne na dobu dlouhou na př. každý pátek o prázdninách modliti se určitou modlitbu a p., protože by na to snadno zapomenouti mohly a pokání by nevykonaly. Velmi vhodné jest ukládati dětem pokání, které by hned po svaté zpovědi vykonati mohly, co možná ještě v kostele. Pohoršuje dítky, kdo pokání uložené v lehčí měniti musí. Snadno vzniká tu domněnka v dítěti, že zpovědník jest buď nedůsledný, nebo nespravedlivý anebo že na pokání samém mnoho nezáleží.

Ač jsme odpůrci ukládání velkého a těžkého pokání pro dítky, nechceme zase, aby se vše několika „Otčenášky“ odbylo. Třeba k tomu přihlížeti, že pokáním nemáme jediné trestati, nýbrž také léčiti. A zde platí: „Čemu se v mládí naučíš, v stáří jakobys našel.“ A věru směle tvrdíme, že neplatnost a jalovost tak mnoha zpovědí odtud pochodí, že se ve svátosti pokání ledajakés dosti- učinění ukládá. Proč by se nemohlo dítě, které se nerado modlí, uložit, aby po několik dní vzbuzovalo tři božské ctnosti? Proč by se nemohlo hašteřivému, svárlivému a nevlídnému žáku uložit, aby prokazoval spolužákům ty které zdvořilosti a skutky lásky? Či jest snad nějaká malá ujma v jídle tak veliké pokání pro mlsného a nestřídmého, že se toho lekati třeba? A nemá li snad zloděj a škůdce k tomu přidržován býti, aby odcizené navrátil a škodu učiněnou nahradil, pomlouvačný, aby odvolal a odprosíl a podobně? Sv. Liguory radí tu, aby se dítkám ukládalo za pokání uctívati blahoslavenou rodičku boží Marii Pannu, aby navykaly ji ctíti a za svou orodovnici u Boha ji považovati.

5. V příčině rozhřešení rozeznávati sluší, zda-li dítky již k užívání rozumu přišly, zda zlé a dobré řádně rozeznávají či nic. To z jejich chování při zpovědi snadno poznati lze.

Spůsobilost či nespůsobilost dítek obdržeti rozhřešení, poznáváme $\alpha)$ ze způsobu, kterým se zpovídají, zda hříchy zřetelně a jasně pronášejí anebo jen mechanicky naučené odříkávají, $\beta)$ z odpovědí jejich k otázkám zpovědníkovým, $\gamma)$ z veškerého chování jejich při zpovědi. Jeví-li dítě přílišnou bázeň, poznáváme, že je něco na svědomí zvláště tíží. Chová-li se nedbale sem tam pohlížeje anebo vypravuje-li věci k zpovědi nepatřící, vidíme, že ještě není spůsobilé svátost tu řádně přijati.

Jen dětem spůsobilým uděl rozhřešení, jinak nikoli. V případech pochybných uděl rozhřešení sub conditione. Jsou-li dítky spůsobilé a do hříchů, z nichž se vyznaly, zase upadají, nalož s nimi jako s dospělými.*)

§. 55.

V kolikátém roce věku mají jíti dítky k svaté zpovědi?

V příčině té nelze určití obecného pravidla. Sněm Lateránský předpisuje „annos discretionis“. A proto nerozhoduje věk, jako spíše spůsobilost, vychování a vyučování. Třeba dítko ku všem otázkám katechismu dobře odpovídalo, nenásleduje z toho ještě, že by proto i k svaté zpovědi spůsobilé bylo. Žádá-li dítko samo zpovídati se, aby se hříchů zbavilo a tak se posvětilo, třeba, aby katecheta rozhodl, zdali ví, že nám Bůh pro zásluhy Ježíše Krista hříchy odpouští a skrze zásluhy ty všecku sílu a moc nám dává, dovede-li lítost vzbuditi a t. d.; tomu-li tak, jest dítko spůsobilé přijati svátost pokání, byť i jinak vědění jeho jen skrovné bylo. Nemá-li však dítko žádné bázně a úzkosti před Bohem pro poklesky své, nedovede-li ve vnitru svém čísti a stav svůj vnitřní s požadavky zákona božího porovnávat, není spůsobilé svátost pokání přijati.

Po zkušenostech učiněných vešlo u nás v praxi, že přistupují dítky poprvé k svátosti pokání koncem třetího nebo počátkem čtvrtého věku školního. Sv. Karel Boromejský praví v té příčině: „Caveant accurate sacerdotes, ne absolutionem cum sacramento iis praebeant, in quibus nec idonea materia, nec ea rationis plenitudo reperitur, ut citra controversiam judicare possint, eos hujus sacramenti capaces esse.“

Komu mají se dítky zpovídati?

Záhodno, aby se všechny dítky svému katechetovi zpovídaly, protože ten nejlépe pozná, jak mu při přípravě porozuměly a čeho třeba přičiniti, aby se řádně zpovídati naučily.

Katecheta zná katechumeny své a ví nejlépe, jak s nimi naložiti a kterým směrem na ně působiti. Nebude však moci katecheta vždy sám zpovídati, a protože není lhostejné, komu se katechumeni zpovídati budou, vyvol katecheta zpovědníky vhodné

*) Cnf. Alph. Th. mor. n. 432., Praxis confess. n. 90. Zenner instr. confess. §§. 260. & 299.

a ze školy vystupující pouč, aby si zpovědníka řádného vyvolili. K tomu cíli ukaž jim, že srdce naše touží po muži, kterého ctíme, jemuž bychom srdce své otevřítí mohli, a od něho všeliké poučení přijati ochotni jsme. Ukaž jim, proč mnozí neznámé zpovědníky vyhledávají a po každé k jinému zpovědníku chodí a upozorni je, že zpovědi takové bývají často jalové a neplatné a varuj jich, aby příkladů takových nenásledovali, nýbrž zpovědníka si zvolivše, jeho se drželi a jím vésti se dali po cestách života duchovního.

Ohledně dne, v který žáci k svaté zpovědi jíti mají, sluší připomenouti:

Ohlas z kazatelny v neděli předcházející, kdy dívky k svaté zpovědi půjdou a upozorni rodiče, aby dívky k důležitému tomu dílu připravili, modlitební knihy jim opatřili, (po případě potřebné modlitby v nich jim vyhledali a dle možnosti jim je i vysvětlili), aby jim ku zpytování svědomí potřebného času popřáli a vůbec k tomu působili, aby dívky dílo svaté svatě vykonaly. Poučení podobná nejsou zbytečná, uvážíme-li kterak dívky často pro práci domácí, lehkomyšlnost a nezkušenost rodičů zcela nepřipravené ku svaté zpovědi přicházejí, nemajíce ani potřebné knihy modlitební, ani svědomí zpytované, ani modlitby vyhledané, když i knížku mají, tak že v knize listy semo tamo převracejí, nevědouce, co s knihou počítí. Ovšem že všechno to zároveň a to hlavně patří ku přípravě dítek ve škole, ale i rodičové mají vědět, že jejich je povinností dívky své v ctnosti a bohabojně vychovávat a školu v díle svatém podporovati. Škola ničeho nepořídí neb aspoň velmi málo, jest-li ji rodiče nepodporují, s ní nepracují.

V ustanovený den ať sejdou se katechumeni v určitou dobu ve škole, tam tiše a pokojně se chovají a modlitbami k svatému dílu se připravují. Katecheta promluv k nim srdečnými, laskavými slovy, vzbud s nimi lítost nad hříchy, upevni v nich předsevzetí polepsiti se a povzbud jich k upřínnému vyznání. Potom ať jdou v pořádku a beze všeho hluku do chrámu Páně. Tam katecheta netrp, aby se ku zpovědnícím tlačili, strkali, šeptali anebo se hádali, kdo by se dříve zpovídati měl. Vykaž jim místa, kde mají sedět a ustanov, v kterém pořádku k svaté zpovědi jíti mají a dbej, aby pořádek ten přísně byl zachován, k čemuž učitelé přihlížeti mají. Zpověď dítek slyš trpělivě a laskavě a ukaž mladým těm křesťanům, kterak se mají zpovídati. Protože práce ta namáhavá, nesmí si katecheta mnoho dítek k zpovídaní ustanoviti; patnáct až dvacet jest na dvě hodiny až dost. Je-li

katechumenů mnoho, kteří k svaté zpovědi jíti mají, rozděl je ve skupiny a po skupinách v různých dnech je vyzpovídej, nelze-li tak učiniti, pozvi si zpovědníky ku pomoci, o nichž víš, že trpělivi a laskavi k dětem bývají.

Dobré, ano prospěšné jest, dáti těm, kdo poprvé k svaté zpovědi jdou, nějakou malou památku, která by jim byla nejen upomínkou na vykonanou svatou zpověď, nýbrž i na předsevzetí, která tehdy učinili.

Vedle všeliké práce své modli se za katechumeny své, o nichž praví Pán: „Sinite parvulos venire ad me, nam eorum est regnum coelorum“ a potom nebude tobě svědomí žádných činiti výčitek, že jsi snad dílo svaté nebdale konal.

§. 56.

Navádění dítek k hodnému přijetí nejsvětější svátosti oltářní.

Večeře Páně jest stále se uskutečňující, opravdové, vroucí a tajemné se spojování věřících s Kristem a Krista s věřícími, jak to sám Spasitel pověděl, řka: „Kdo jí mé tělo a pije mou krev, přebývá ve mně a já v něm.“ (*Jan 6, 57.*)

Úlohou každého katechety jest, aby katechumeny své v to spojení s Ježíšem Kristem uvedl, aby i oni plnou pravdu a milost obdrželi, víru, naději a lásku, důvěru a radost stále v sobě obnovovali, sílili a veřejně vyslovovali. Z toho již patrné, jak důležitá jest příprava katechumenů k prvnímu hodnému přijetí nejsvětější svátosti oltářní. Důležitost ta stává se ještě patrnější, všímáme-li si jednak katechumenův a jednak celé osady, jejímiž členy katechumeni jsou.

V době, kdy katechumeni poprvé k stolu Páně přistupují, jsou ve věku, jímž klade se základ k budoucí stavbě života. Jest to doba, v které probouzejí se pudy a hnutí dětem posud neznámé, doba, v které na místo vedení jinými nastupuje svobodné a samočinné sebeurčování. Čím révé a stromu doba květu, tím jsou léta mladosti celému stromu života. Léta mladosti rozhodují z pravidla o celém budoucím životě. „Adolescens juxta viam, suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea“ (*Prov. 22, 6.*). A první přijímání nejsvětější svátosti rozhoduje z pravidla o celé mladosti. Již pohanský básník ukazuje, jak mocně první působí dojmy v duši

člověka, když praví: „Quo semel est imbuta recens servabit odorem testa diu.“ Jak mnoho tedy záleží na tom, aby v duši mladých katechumenů vstoupila milost boží a nikoli převrácené zásady tohoto světa a zhoubné navyklosti! Jak důležité, aby do srdcí mládeže první vstoupil Kristus a ne belial!

Příprava katechumenů k prvnímu hodnému přijetí nejsvětější svátosti oltářní jest vrcholem a korunou veškerého náboženského vedení mládeže. Cílem veškerého vyučování a vychovávání školského jest dosažení spojení s Ježíšem Kristem a prvním hodným svatým přijímáním stává se spojení to skutkem.

Prvním svatým přijímáním vychází mnohým katechumenům hvězda, která je povede po cestě spásy a která jim nikdy nezapadne; přijímáním nabývají duševního, nadpřirozeného světla, náboženské radostivosti, vnitřního pokoje, který je úzce s Kristem spojuje a veškerého poblouzení a poklesnutí chrání.

Ano i u katechumenů, kterí v bouři života od Ježíše Krista odtrhnouti se dali a na cestách hříchu se octli, nezůstává první hodné svaté přijímání bez účinku. Jak často stává se, že upomínka na blahé doby, na vnitřní pokoj, jehož po svatém přijímání požívali, bývá příčinou návratu k Bohu, příčinou pravého pokání.

V době přípravy k svatému přijímání bývají katechumeni zvláště povolní a snadno vésti a řídit se dávají. Kdo takovou přípravu ve škole již vykonal, přisvědčí, že dítka nikdy nebývají tak pozorní, pilní, pokojní, jako právě za té přípravy. Proto třeba doby té svědomitě užiti k posvěcení mládeže — v tom způsobu se doba taková nevrátí více.

Přihledneme-li k osadě celé, shledáme tutéž důležitost přípravy k přijetí svátosti nejsvětější. Nehodláme vykládati, kterak první slavné přijímání nejsvětější svátosti mocně působí na srdce dospělých, kterak je povznáší a často hne i srdcem, které posvátným dojmům zřídka přístupno bývá. Také o tom nehodláme mluvit, kterak mladý katechumen k stolu Páně se připravující bývá apoštolem víry a lásky v celé rodině a kterak blahodárně na jednotlivé poměry rodinné působí.

Jenom k jedné věci míníme poukázati. Mnoho slychati nářků na zkaženost nynějšího pokolení, na rozmáhání se nevěry, nemravnosti a t. d. Jsou-li nářky ty oprávněny, pak jest patrné, že, má-li státi se náprava, třeba odchovati pokolení nové, v němž by víra, nábožnost a mravnost utěšeně zkvétaly. A k tomu slouží jako první základ první hodné přijímání nejsvětější svátosti. Jako

úcta a přijímání nejsvětější svátosti měřítkem jest náboženského života té které osady, tak první svaté přijímání svátosti té zkušebním jest kamenem náboženského života mládeže a hodné přijetí svátosti té poprvé jest zárukou opakování hodného přijímání v čase budoucím, zárukou života bohabojného a křesťansky spořádaného.

Materialismus a naturalismus rozšiřují se stále ve všech možných podobách a nezabraníme šíření se jich, leč vzbudíme-li živou víru, úctu a lásku k nejsvětější svátosti oltářní v srdcích věřících a tudy přede vším v katechumenech, kteří poprvé k stolu Páně přistoupiti mají. Hlavním úkolem doby naší jest budití a síliti úctu a lásku k nejsvětější svátosti.

Jest-li však katechumen ani k prvnímu svatému přijímání řádně se nepřipravil a při celém posvátném úkonu chladným a netečným zůstává, co souditi potom o jeho budoucím životě?

Jak důležito tedy k prvnímu svatému přijímání řádně jej připraviti! Proto bude svědomitý katecheta hleděti, aby ve svých katechumenech Bohu živé příbytky upravil a vše přichystal, čeho důstojnost vznešeného tajemství a spása nadějně části stáda jeho vyžaduje.

§. 57.

Pokračování.

Příprava k důležitému dni prvního svatého přijímání nepočíná teprv bezprostředním navedením komunikantův, nýbrž musí se již mnohem dříve konati. Katecheta musí veškeré vyučování své považovati za vzdálenější přípravu nejen ku přijetí svátosti pokání, nýbrž také ku přijetí nejsvětější svátosti. Nebo má-li při stolu Páně Kristus naším, my pak Kristovými se státi, poskytuje-li se nám tu všechna pravda, milost a síla svatého evangelia, kterak možno pravdě rozuměti, milost přijímati a míti, jest-li jsme před tím o veškeré pravdě a milosti, síle a naději svatého evangelia dokonale poučení a s ním obeznámeni nebyli. Proto není dobře vésti dítky k stolu Páně, pokud s nejhlavnějšími pravdami svatého náboženství dokonale seznámeny nejsou.

Hledě ku přípravě komunikantů zdělej katecheta hned na počátku školního roku seznam žáků, kteří poprvé k stolu Páně přistoupiti mají, promluv k nim srdečnými slovy a obrať ducha jejich k důležité události svatého přijímání a při vyučování náboženském beť na ně zvláštní ohled, pozoruj stále mravné jejich

chování a napomínej je často, by byli mysli sebrané a zbožně ve všem si vedli. Kdyby snad nedbale si počínali anebo nějakého poklesku se dopustili, na nevhodnost takového jednání dítek, které se na přijetí Ježíše Krista připravují, ukaž, udílej slabým týdně hodinu vyučování i více mimo čas školní, abys jim tak napomohl k duševní spáse, abys získal jejich lásku a příchyllost. To jest snad jediný prostředek zanedbané ty tvory z věčné záhuby vyrvati, do které by zajisté upadli, kdyby sobě samým zůstaveni byli, kdyby jim katecheta zvláštní péče nevěnoval, ale jen na vyučování jich s ostatními katechumeny se omezil. Nemohouce učení stačiti, zůstanou pozadu a přistupují pak k stolu Páně nepřipraveni.

Vykaž katechumenům, kteří poprvé k stolu Páně přistoupiti mají, v kostele zvláštní místo, abys je mohl lépe přehlednouti a opatrovati. Naváděj je v 6 až 8 nedělích přijímati svátost pokání, aby duše jejich čistá a posvěcená byla, vždyť ženich nebeský nejraději mezi lilii prodlévá.

Pracoval-li's takovým způsobem stále ve škole, počni v čas ustanovený bezprostřední přípravu k prvnímu přijetí svátosti nejsvětější a vyučuj, možno-li, pět až šest hodin v témdni s mnohou pílí a oddaností. Nepostačí tu pouhý výklad katechismu o svátosti pokání a nejsvětější svátosti oltářní, nýbrž třeba opakovati a probíratí nejdůležitější části z učení víry a mravů a to tak, aby katechumen pevně a živě o pravosti svého náboženství přesvědčen byl. Zvláště důkladně třeba vyložiti učení o milosti boží a o prostředcích milosti a dopodrobna o svátosti pokání a nejsvětější svátosti oltářní.

V příčině svátosti nejsvětější musí katecheta poučiti katechumeny o důležitosti a o nesmírných účincích svátosti té. Ustanovením svátosti té uskutečnil Ježíš Kristus slova: „Já jsem chléb, který s nebe sstoupil . . .“ (*Jan 6, 35. 37. 55.*). Vroucí vnitřní spojení Ježíše Krista s věřícími a věřících s Kristem, tak že již nejsou oni, ale Kristus v nich (*Řím. 8, 29.*), jest účel, význam a působení nejsvětější svátosti oltářní. Jako se spojilo božství s člověčenstvím v Ježíši Kristu, tak chce Ježíš Kristus, abychom s ním se spojivše účastenství měli v božství jeho.

§. 58.

Pokračování.

Při učení o podstatě nejsvětější svátosti musí katecheta k následujícím věcem zvláště přihlížeti:

a) Ježíš Kristus, Syn Boha živého, jediný dán jest od Otce světa jako Spasitel, pravda a život. Katechumeni musí tedy nabyti živého přesvědčení, že pouze skrze Ježíše Krista spasení býti můžeme. Musí převelebné dílo vykoupení našeho tak pojímati, aby celým svým smýšlením a jednáním v utrpení a smrt Ježíše Krista vníkali a ji hlásali: „Quotiescunque manducabitis mortem Domini anuntiabitis.“

b) Ježíš Kristus jest v té svátosti opravdově, skutečně a podstatně jako Bůh a vtělený Spasitel přítomen. Katecheta hled, tedy katechumeny k tomu vésti, aby nezůstali státi při pouhé představě o přijetí těla a krve Páně, nýbrž aby přesvědčení byli, že ve svátosti té Ježíš Kristus zcela a nerozdílně s božstvím i člověčenstvím, s tělem a duší v jedné osobě přítomen jest.

(Ketteler v pastýřském listu svém praví: „Tuť jest víra nejn nutnější podmínkou k požívání toho chleba pro nejužší spojení duše naší s Bohem. Víra jest ta svatyně, skrze niž k nejsvětějšímu přicházíme, zde na zemi ku přijetí jeho těla a krve ve způsobách chleba a vína, tam na nebi však ku přijetí božské jeho podstaty v světle jeho božské slávy.“ Proto hled katecheta obzvláště v katechumenech vzbuditi živou víru v pravou, skutečnou a podstatnou přítomnost Pána a Spasitele ve způsobách chleba a vína.)

Pravdivost přítomnosti Ježíše Krista v svátosti té zakládá se na jeho slovu, mocí jehož není tu vnějšího znamení či obrazu, nýbrž jest tu živý Kristus sám, v němž božství a člověčenství spojeno jest. Kristus vchází tedy živý do duše přijímajícího, tak jak zde na zemi žil, jako učitel věčné pravdy, potěšitel a smírce s Bohem, jako cesta k životu věčnému a chce v duši každého křesťana žíti a působiti, co jednou objektivně učinil. Přichází pro každého zvlášť jako učitel, posvětitel, vykupitel a dobrý pastýř.

c) Ježíš Kristus jest ve svátosti oltářní přítomen, aby se s námi spojil, nám se podal, jako chléb s nebe daný všecku líbez-
nost v sobě mající, duši naši sílící a živící k životu věčnému. V příčině toho třeba katechumeny povzbuditi, α) aby v nich vznikla touha po té svátosti, po vroucím a živém spojení se Spasitelem; β) aby stále přičiňovali se Spasiteli svému pilným zpytováním svědomí, upřímnou a srdečnou lítostí, stálou vroucí modlitbou a ctnostným životem připraviti příjemné příbytky v srdcích svých; γ) aby vznikla v nich horoucí láska, která zcela a navždy svá myšlení, své síly ducha, myslí a celé vůle na Spasitele obrací a nikdy od něho se odloučiti, jeho se spustiti nechce, protože

přijímání večeře Páně, lásky to věčné, bez lásky neslouží k životu, ale k zahynutí.

Tyť jsou ty nejhlavnější věci, k nimž u přípravy k svatému přijímání zvláště hleděti třeba a při tom stále upozorňovati na nevýslovné to štěstí moci účastniti se hostiny nebeské.

Aby katechumeni po přijetí svátosti té vždy více toužili, může katecheta každou hodinu přípravy zakončiti zbožným napomenutím, modlitbou nebo vzbuzením dobrého úmyslu. Mimo to vybídní je, aby i mimo služby boží nejsvětější svátost často navštěvovali a jiné dobré skutky konali, které si buď sami z lásky k Ježíši Kristu uloží neb které jim katecheta poradí.

Poslední týden před svatým přijímáním náleží zcela srdci. Tu třeba vzbuditi smýšlení srdce, které působí přede vším důstojné a zbožné přijetí svátosti nejsvětější, potom i předsevzetí zbožného života. A toho lze docíliti jednak generalní zpovědí jednak exerciciemi pro dítky.

Poznamenání. Dobré pomůcky ku přípravě katechumenů k svaté zpovědi a k svatému přijímání poskytují: Dra. J. B. Beckera „Betrachtungen für Kinder zur Vorbereitung auf den grossen Tag der ersten hl. Communion“. Mainz 1856. Gaume: Der grosse Tag nahet heran oder Briefe über die erste heilige Communion. Regensburg 1869. J. Schmitt: Anleitung zur Ertheilung des Erstcommunicantenunterrichtes. Freiburg in Breisgau 1865.

§. 59.

Den prvního svatého přijímání.

Slavnost prvního svatého přijímání budiž co možná veliká, nebudiž ani tak krátká, aby lhostejnost vzbudila, ani tak dlouhá, aby omrzela. Za den k prvnímu svatému přijímání vyvol, zvláště na venkově, neděli, aby i rodičové a dospělí osadníci zúčastniti se mohli. Ohlas den svatého přijímání již napřed s kazatelny a upozorni osadníky na důležitost toho dne. V ustanovený den ať přijdou komunikanti do školy čistě, ale ne nádherně oblečení. Kde je ve zvyku dávatí jim do rukou svíce, budiž o to postaráno, aby zabránilo se neštěstí neb poškození. — Všelike nádherné ustrojění, okázané ozdobení a podobné budiž přísně zakázáno; nehodit se pro Toho, jenž v pokoře na svět přišel, pokoru konal a pokoru na učennících svých žádal. Věci takové odvádějí spíše od Krista

a překážejí jeho příchodu a milosti jeho do srdce přijímajícího. Ozdoby přehnané a nápadné plodí pýchu, marnivost a vypínavost, které jsou kořeny veškerého zla, jež sotva v dítku udušeny byvše, opět v srdci jeho vznikají a tak dítky v tom okamžiku, kde slib křestní obnovují, ze lži viní, neboť říkajíce „Odříkám se ďábla i pýchy jeho“, opak toho činí. Věci takové odvádějí dítky od Ježíše Krista, jemuž srdce a duše jediné zasvěcena býti má a působí, že se nemohou sebrati a mysl svou uspořádati, jak toho posvátný ten úkon vyžaduje. Jest-li náhodou stane se, že tak ozdobený a vyfintěný se pošpiní, pak vzala za své pro ten den všeliká nábožnost, radost a blaženost, ano zármutek nad utrpenou škodou naplňuje srdce dítky v slavnostném tom okamžiku, kde k stolu Páně přistupuje. Mimo to bolestně to dojímá viděti dítko bohatě ozdobené vedle chudičkého, chatrně oblečeného spolužáka. — Má snad též i zde rozdíl mezi bohatým a chudým tak křiklavě do očí bítí? Zde platí slovo apoštola národů: „*Alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Laudo vos? In hoc non laudo.*“

Ze školy jdou komunikanti v průvodu za hlaholu zvonů, pějíce chvalozpěv o nejsvětější svátosti oltární, do ozdobeného chrámu Páně, kdež je katecheta kratičkou, ale srdečnou řečí na přijetí nejsvětější svátosti naladí. Potom jdou slušně a v pořádku ku křtitelnici, aby obnovili křestní slib. Obyčej ten upomíná na první doby křesťanské. Katechumeni uzavírali při křtu svatém smlouvu s Ježíšem Kristem, kterou svatým přijímáním utvrdili; sluší, aby ti, kdo poprvé nejsvětější svátost přijímají, také na slib křestní upamatováni byli, který při křtu svatém ústy kmotří Bohu učinili. Po obnovení slibu křestního vedou se zase k oltáři, kde jim katecheta mezi mší svatou, po přijímání kněze, nejsvětější tělo Páně podává, když napřed vzbudili tři božské ctnosti. Po svatém přijímání nechť dítky vzbudí zase víru, naději a lásku, kněz pak kratičkou promluvou řízenou k dítkám, ale také k rodičům a ostatním osadníkům zakončí tklivou slavnost tu.

Po odpoledních službách božích shromáždí katecheta ještě jednou všechny katechumeny, kteří poprvé u stolu Páně byli a dej jim něco na památku a napomeněť je, aby ten den v nevinnosti a blažené radosti trávili, každého hříchu bedlivě se střehouce.

Horlivý katecheta nepovažuje činnost svou za ukončenou prvním svatým přijímáním katechumenů svých, nýbrž jest přesvědčen, že toliko základ budoucímu působení položil a proto jich nepustí s očí svých. Vynaložený čas, cběti a práce mnohé učinily

mu katechumeny ty drahými, tak že na ně v několika nedělích zapomenouti nemůže, nýbrž bdí nad nimi, jako dobrý pastýř, aby žádný z nich, jež nyní ku Pánu přivedl, nezahynul. Proto poučuje je dále, napomíná, varuje a za ně se modlí.

§. 60

V kolikátém roce věku mají dítky k stolu Páně přistoupiti?

O tom rozhoduje jedině spůsobilosť svátost nejsvětější hodně přijati. Čeho k tomu se vyhledává, patrně z paragrafů 56.—58. Obecně dá se říci: „Ne příliš brzy, ani příliš pozdě.“ Ne příliš brzy. V pravdě hodně svaté přijímání předpokládá vyučení a vychování do jisté míry dokonané. Dále mnoho i na tom záleží, aby první to přijetí svátosti té bylo svaté, hluboko dojmající, nezapomenutelné. Avšak také ne příliš pozdě, neboť čeho rozum a náhled moudrých nespátřuje, chápe prostota dětská.

Mnozí domnívají se, že by dobře bylo, aby katechumeni k svatému přijímání připuštění byli, až když ze školy vystoupiti mají. Po rozumu našem jest náhled ten bludný. Jednak okolnosť ta s přijímáním svatých svátostí podstatně nesouvisí, jinak jest si vroucně přát, aby mládež svaté přijímání často a hodně opakovala, aby v ní mysl bohabojná živena a sílena byla. Velmi prospěšno jest, aby požehnané to opakování svatého přijímání konalo se v době návštěvy školní, pokud duch i mysl chovanců ještě sebrány jsou a chovanci v rukou katechetových se nalézají. Časté přistupování k stolu Páně má se u katechumenů stati křesťanským obyčejem, který by po celý budoucí život potrvál, což zase hojného opakování za doby návštěvy školní vyžaduje, v době to, v které se katechumen vůbec v tak mnohé věci vpravuje a si je v obyčej a zvyk beře. Připustí-li katecheta dítky k přijetí svátosti nejsvětější, až když ze školy vystupují, jest pochybno, zda-li tomu řádně navyknou, čeho až posud nekonaly. Proto bylo by záhodno, aby dítky, ve 14. roce věku školu opouštějící, již v 11. neb aspoň v 12. roce věku k stolu Páně přistupovaly. Ostatně jest katechetovi volno dítky slabé, neduživé, o nichž se domnívá, že by se let těch nedožily, i dříve po řádné přípravě k stolu Páně připustiti. Dítky mají se k svatému přijímání připustiti, jakmile (dle sv. Tom.) mezi nebeským a pozemským chlebem rozeznávají dovedou. Některé dospěje k tomu dříve, jiné

později. Ostatně nepočíná povinnost přijímání svátosti té před 9. a 10. rokem věku, nesmí však také přes 12. nebo docela až 14. rok věku odkládána býti. Co pak těžce nemocných dítek se týče, učí bohoslovci s Benediktem XIV. (*de synodo l. 7, c. 12, n. 3*), že se ani toho věku nevyžaduje, nýbrž že postačí, dovedou-li se řádně zpovídati. (*Sv. Alf. Liguori.*)

§. 61.

Navádění katechumenů k hodnému přijetí svátosti břimování.

Ze všech svátostí nejméně vážena bývá svátost břimování. Tím jest na mnoze vinna vlažnost a lhostejnost věřících, neboť „svět nezná Ducha božího“; mimo to mnoho zavinila i lehkomyšlná léta mladosti, v kterých se obyčejně ta svátost přijímá, tak že nepřijímá se s tou vážností, s kterou slušno a třeba přijímati ji. Dílem jest tím vinna i nevědomost, pomatené a nejasné pojmy o podstatě, nutnosti a užitku toho za dnů našich dvojnásob potřebného prostředku milosti boží, snad i malá anebo chatrná příprava věřících ku přijetí svátosti té. O svátosti břimování se obyčejně málo káže, zřídka jen bývají věřící upomínáni na milost, které tou svátostí nabyli, proto si svátosti té neváží a dítek k tomu nemají, aby si jí vážily.

Nač dospělí upomenuti býti mají, tomu mají se břimovanci učit. Mají dokonale k přijetí svátosti té připraveni býti.

Břimovanci bývají na venkově obyčejně ve věku 14—18 let, ač dle synody Pražské odkládati se nemá s břimováním, pokud to možno, přes 14. rok věku; náboženské vědomosti, kterých ve škole nabyli, zvláště u přípravě k svatému přijímání, ponejvíce se vytratily, anebo jen pomateně se tu nalézají, tak že jednoduché poučení o věci, kterou před se berou, málo prospívá. Proto třeba hlouběji tu počítí a nejhlavnější články víry a mravů opakovati. Zvláště pojednati třeba o božství a působení Ducha svatého, o jeho poměru k dílu vykoupení lidského pokolení, o milosti boží, o svátostech vůbec a o svátosti břimování zvlášť a k tomu připojití náležitou přípravu k svaté zpovědi a k svatému přijímání.

Při návodu k přijetí svátosti břimování třeba ukázati na poměr její k svátosti křtu a vyložiti, kterak Duch svatý na křtu svatém duši sice očišťuje a posvěcuje, ji v prvotný poměr k Bohu

uvádí, milost víry, naděje a lásky uděluje, ale že přece při trvalé žádostivosti tělesné ten poměr k Bohu a pravý křesťanský život ve víře, naději a lásce pojistěn není, a že člověk zvláště, když samostatnosti nabývá, nového posílnění od Ducha svatého potřebuje, aby s Bohem spojen zůstával a stále po cestě ctnosti krácel.

Aby katechumen po svátosti té toužil, třeba, aby přiveden byl jednak k poznání své vlastní slabosti, jednak aby nahlédl, jak mnohá nebezpečí a mnohé boje na něho čekají a z toho snadno pochopí, jak nutná jest člověku milost boží, má-li přes všecky překážky život bohumilý vésti. Proto hledí katecheta, aby katechumeni poznali, jak o ně Ježíš Kristus v této svátosti pečuje a vybídni je, aby mu věrnými zůstali v Duchu svatém a byli jeho, jako on je za své přijal ve svátosti křtu.

Doba svatého biřmování budiž pro každého letnicemi, kde křesťan Ducha svatého přijímá od Otce skrze Syna, jako jej svatí apoštolové v den letnic přijali. Zjevné a nápadné působení Ducha svatého na apoštoly přechází u katechumenů v neviditelné a tajemné, ale v následcích svých rovné působení.

Neskonalá láska Boha Otce a Syna k lidem ukazuje se v té svátosti tím, že sestupuje na každého křesťana Duch svatý, aby v něm zůstával, jej osvěcoval a o svatých pravdách jej přesvědčoval, láskou všelikou bázeň zapuzoval, křesťana statečností a silou vítěznou naplňoval, za svatyni Páně ho posvěcoval, slovem, aby v něm působil jako Duch pravdy, lásky a útěchy.

Při vyučování tom přede vším o to běží, aby katechumen pevně věřil, že tou svátostí přijme Ducha svatého od Otce a Syna, aby právě křesťanský život mohl. Živá ta víra a z ní pochodící touha po Duchu svatém mnohem více vydá, než celé obšírné vyučování, při němž se více hledí na rozum, než na srdce. Klade-li se v celé přípravě k přijetí svátosti biřmování přílišná váha na učení, nastává snadno nebezpečí, že by se kladlo „opus operantis“ nad „opus operatum“ a že pravý význam svátosti v pozadí by se stavěl. Bůh dává milost svou dle vlastní libosti, komu chce, „Spiritus Dei flat, ubi vult.“

O potřebě svátosti té a rozdílu mezi „necessitas medii et praecepti“ sluší opatrně pojednávat, aby nevzniklo opovrhování jí anebo lhostejnost k svátosti té.

Při výkladu o rozdávaci svátosti biřmování třeba promluvit obšírně o důstojnosti biskupské, o svěcení biskupa, jeho plné moci

o šatu a insigniích biskupských, čímž se také přispěje k hodnějšímu přijetí svátosti té.

Ku přípravě té nestačí 3 neb 4 hodiny, zvláště když mezi jednotlivými hodinami často celý týden leží; přípravě té musí se více času věnovati. Po čtrnáct dní, denně hodinu nebude zajisté mnoho ani pro horlivého duchovního, ani pro potřeby biřmovanců. Pravda jest ovšem, že zvláště v městech obtížné jest, biřmovance k takové přípravě svolati, než pro milého nic těžkého a potom nemusí se každý k svatému biřmování připustiti, když přípravě řádně neobcoval.

Co se týče přípravy srdce zvlášť, jest dobře zařídit pro biřmovance devítník k uctění Ducha svatého, k čemuž se jim v krátkém napomenutí návod podá. Pobožnost devítníková zakončí se přijetím svátosti pokání a nejsvětější svátosti oltární a srdečnou promluvou k biřmovancům se příprava skončí.

V den svatého biřmování vede duchovní ovečky své na místo k biřmování ustanovené a po přijetí svátosti zase domů, aby den ten posvátný nebyl pro ně dnem kletby a pro celý život smutnou upomínkou, jako se snadno stává, ponechají-li se biřmovanci sobě samým.

Po svatém biřmování pouč katecheta biřmované, kterak by s Duchem svatým působili, a k tomu je naváděj a přidržuj. Křesťan biřmovaný má cvičiti se zvláště v ctnostech moudrosti, střídmosti, spravedlnosti a statečnosti a má v nich stále pokračovati. Není tedy dosti, aby o nich byl poučen, ale třeba, aby byl naveden, kterak by je konati mohl a měl. Duchovní biřmovaných napomeň a je k tomu měj, aby si často na přijetí Ducha svatého a jeho darů vzpomínali, pouč je, aby Ducha svatého za jeho milost stále prosili, jeho vnukání dbali, z jeho pomoci se radovali a jemu stále děkovali.

Poznámka. Jako pomůcky dobře tu užiti lze: Svátost biřmování ve své podstatě, svém působení a své důležitosti. Ph. Stein-decker, Frankfurt a M. 1852. Vorbereitungs - Unterricht zum würdigen Empfang der heiligen Sakramente der Busse, des Altars und der Firmung. Dr. F. X. Himmelstein. Regensburg 1869.

III. ČÁST.

Vychovávání mládeže kázní svaté církve katolické.

§. 62.

P ř e h l e d.

Křesťanství jest víra činná v lásce. „Co prospěje, bratři moji, praví-li kdo o sobě, že má víru, nemá-li skutků? Zda ho může víra bez skutků spasiti? Jako tělo bez ducha mrtvé jest, tak i víra bez skutků mrtvá.“ (*Jak. 2, 26.*) Rovněž tak dí Pán: „Ne každý, kdož mi říká: Pane, Pane, vejde do království nebeského, ale kdo činí vůli Otce mého, kterýž v nebesích jest, ten vejde do království nebeského.“ (*Mat. 7, 21.*) Vyučováním náboženským stává se katechumen vědomým občanem světa vyššího, království božího. Ale to nepostačuje, musí vésti také život království božímu přiměřený. Království boží, jež se v rozumu, poznání a v srdci uskutečňuje, má se také vně skutky ukazovati. Proto odevzdal Kristus církvi své svou moc a lásku, aby člověčenstvo po jediné pravé cestě k nebesům, totiž po cestě ctnosti a bázně boží, přiměřenými zákony a předpisy vedla a řídila je, veškerých poblouzení vystříhala a chránila a na cestě té je poučováním, napomínáním, varováním zachovati a bloudící láskou a mírností napravovati hleděla.

Proto jest také na konec úlohou katechetovou, aby katechumeny své k tomu přivedl, aby víru a lásku, pravý křesťanský život, který učením s milostí zasel a opatroval, také životem vně ukazovali a skutky osvědčovali.

První, co katecheta pro osvědčení to učiniti může, jest bez odporu vzdělání vnitřního člověka učením a prostředky milosti

církve, o nichž až posud bylo vykládáno, neboť pravé posvěcení ducha působí dobré skutky, jak to z podobenství o révě a ratolestech patrno. Jestliže katecheta učení a prostředky milosti do srdcí katechumenů vstúpil, t. j. keř vinný, který jest Kristus, potom nedá ovoce na sebe čekati. Ostatně nepostačí pěstovati dobré smýšlení k docílení přiměřeného života, nýbrž musí zároveň podporováno býti přiměřenou kázní.

Jest-li katecheta jednak vnějších překážek mravného chování neodvrací a neruší, pramenů zlého chování nekazí a neucpává, jednak dobrou vůli navykáním a cvičením v konání skutků dobrých nepodporuje a neupevňuje, tu přec jen život mládeže při všem vědění a chtění křesťansky zřízen nebude, naopak všeliké lepší smýšlení samo dílem mocí dojmů, náruživostí a obyčejů, dílem protivným působením světa a pokušení brzo bude porušen a zničen. Bez kázně a bázně není žádného vychování. Má-li však kázeň vésti k dobrému, musí míti základ svůj v lásce, která z opravdové vychází vážnosti. „Osvědčuje před Bohem a Ježíšem Kristem . . . každé slovo, nabízej v čas i ne v čas; tresci, pros, žehři ve vši trpělivosti.“ (II. *Tim.* 4, 1. 2.)

§. 63.

O kázní.

Při slově kázeň nesmí se mysliti, jak na mnoze se děje, hned na užívání trestů a prostředků kárných. Toť byl by náhled velmi lichý a vychovatele nedůstojný, o čemž netřeba šířiti slov. Odkazující v příčině kázně školské vůbec k nauce o vychovatelství, podáváme tu jen krátký výklad o kázní. *)

Kázeň jest způsob, kterým se činnost jedné a též společnosti udržuje v mezích řádu téže společnosti. **) Kázeň církevní jest tedy navykání katechumenů řídit se ve všem životě svým řádem svaté církve katolické a kázeň školská navykati chovance, by řídili se řádem školním ve škole i mimo školu; nebo jinak řečeno: Kázní rozumíme péči vychovatelskou, kterou chovance, pokud rozumu náležitě užívati nedovede a pokud vůle jeho ještě slabá jest, nabádáme prostředky vnějšími, aby po zásadách rozumu a po vůli boží život svůj pořádal a takovému žití navykal.

*) Důkladné pojednání o kázní školské viz Gräfe's Volksschule.

**) Viz J. Lepaře obecná paedagogika.

Kázeň k celému vychovávání hledí a nikoliv snad jen k některé jeho části neb stránce. V tom souhlasí zcela s vyučováním. Kázeň i vyučování chtějí u chovanců docílit zbožnosti, smyslu pro obecné dobro a praktičnosti v životě veřejném i soukromém, pokud chovanci tolik nedospěli, aby samostatně si vedli.

Kázní navykáme chovance, aby přemáhali moc smyslnosti a sobectví jakožto pramenů zla; jí snažíme se uložit v srdce chovanců zákon boží tak, aby mu podroben byl zákon přirozenosti. Kázní snažíme se působiti, aby člověk kleslý znovu se zrodil v duchu a v pravdě, čili aby člověk smyslný přiveden byl k životu duchovnímu podle zákona božího.

(Kázeň může trojím způsobem působiti v mravný život katechumenů a to nepřímě či odvracejíc, přímě či vzdělávajíc a psychiatricky či hojíc a napravujíc.)

§. 64.

Nepřímé působení v mravný život katechumenů.

Nepřímě působíme ve mravnost, odstraňujeme-li vše, co rozvoji mravného života překáží a chráníme-li katechumeny všeliké nemravnosti.

Kázeň má odvracet i kaziti, cokoliv by mravnému chování katechumenů škodným nebo závadným býti mohlo. Člověk má vlohy a schopnosti, aby dosáhl určení svého, aby se vyvinul k podobnosti Kristově; jest však v něm také náchylnost k zlému. Přirozenost lidská jest hříchem prvotným seslabena a snadno dá se nakloniti ku zlému. Posvěcující milost boží duši na křtu svatém udělená následky hříchu prvotního ruší, avšak přec zůstává žádostivost. Právě vychovávání musí se na té katolické zásadě zakládati. Proto musíme záhy o to starati se, aby probouzející se zlé nenabývalo půdy a posily, a nabyté dobré nekazilo a nerušilo. Vždy lépe jest nedati koukolu vzejíti nebo jeho vzrůst překaziti, než vzrostlý již chtíti potom odstraňovati.

V té příčině vyhledává se na katechetovi, aby se snažil především býti vždy vzezření jasného a býti veselým mezi malými, aniž by si s nimi hrál a směšným se stával. Svatou vážnost hled vždy zachovati.

Nenakládej s katechumeny tvrdě, to ono jim vyčítaje, poklesky sarkasmem trestaje, stále hroze a je týraje. Nevidí-li

dítka v očích katechetových nikdy dobrotivosti a laskavosti nebo jen zřídka, jest-li při každé příležitosti jen povrhování, pohrdání a protivenství snášejí, potom se nedivme, naplní-li se srdce jejich zlostí, závistí, mstivostí a jinými z toho vyplývajícími hříchy.

Vhodně praví v té příčině Sailer: „Souhrn všech ctností učitelských jest láska a dobrý rozmar. Kdybych nevěděl, kterak duše v duši mocně a rychle působí, kterak naše mrzutost jiné rozmrzuje, naučil bych se tomu ve škole. Vesel-li do ní vcházím, tu vše veselo, dítky mé jsou anděly a vše výborně se daří.“ A Ganganelli: „Na čele dobrých učitelů mládeže trůníž a z očí jejich zařič vždy laskavá veselost, aby se vše dle jich vůle, ale beze všeho nucení a bázně dalo. Bouřlivá povětrnost není nikomu přítelem, ale pohled na jasné nebe obveseluje srdce člověka. Podobenství o bouřlivém a jasném nebi ukazuje, že při prvním pocestný pláštěm se zahaluje, ale při druhém plášť odkládá.“ — Odkud to, že někteří učitelé neradi a s odporem do školy přicházejí?

Mnohý proto jde mrzut udílet učení náboženského, že mu svaté pravdy a posvěcení duší na srdci neleží. Není-li sám proniknut přesvědčením o veliké ceně poznání božího, jakož i nevýslovnou blaživostí svaté víry, naděje a lásky, neuznává-li ctností těch za největší poklad člověka, kterak zotvírá radostně poklad ten duším katechumenů, když pro něho samého ceny nemá? Sám musí býti proniknut sladkostí zjevení a jí přiměřeně smýšleti a jednati a potom bude ho svatá láska sama nutiti, aby radostně katechumeny své učil.

Jiného zase ovládá pýcha anebo přílišná oddanost věcem pozemským. Pýcha libujíc si jen v rozumovém bádání, s velkou nechutí obrací se k prostému učení zjevení božího a ještě více protiví se mu vykládání pravd těch, aby je slabým silám katechumenů přispůsobil a upravil. Také domnívá se, že může něco lepšího a dokonalejšího dokázati, než aby se s malými dítkami plahočil. A přece náleží katechese mezi díla v životě kněžském nejzáslužnější. Jak mýlí se, jenž úřad katechety za činnost podřízenou považují, ji zanedbávajíce a jí pohrdají, protože se v katechesi nemohou tak vyznamenati jako na příklad v kázání. Vždyť dítky nedovedou oceniti vznešenou cenu talentu jeho. A přece i sám Spasitel nepokládal za málo k maličkým se skloniti a s nimi obcovati. „Za dokonalejšího než prvního malíře a řezbáře považuji toho, který dovede srdce dítek vzdělati,“ praví sv. Jan Zlatoústý. A slavný kancléř university Pařížské Gerson praví v díle svém

„De pueris ad Christum trahendis“: „Zdá se mnohým býti nehodným zaměstnáním, jest-li theolog ve vědách proslulý a u vysokém postavení se nalézající k vyučování malých se snižuje. Praví se mi, že bych se měl vyššími zaměstnávat věcmi. Než věru nevím, zdali jest něco vyššího, v čem by nízkost má něco zmohla, než-li, dá-li Bůh k tomu síly, duše branám pekelným odnímati i mám za jednání duchovního hodné duše dětské takřka sázeti, zalévati, duše, díím, jež u vědomí ještě malé jsou, aby jim Kristus vzrůstu dal. Praví se mi, že bych díla toho spíše ve veřejných řečech dokonaleji dokázati mohl. S mnohem větší slávou a ctí — toť možno, nikoliv však s větším účinkem a hojnějším ovocem. Kristus Pán pýchu naši zahanbil, jež ústa naše k učení moudrosti otevřítí nechce, nemá-li mnoho posluchačů, když s jedinou Samaritánkou v dlouhou rozmluvu se dal, aby ji poučil.“

Rovněž protivné jest vyučování náboženské tomu, kdo lpí na věcech pozemských. Tomu jest péče o statky vezdejší důležitější, než dítky a nesmrtelná jejich duše, protože mu z toho hmotný zisk nekyne. Jiný se opravdu mučí, když místo požívání radostí smyslných v puchu školním dítky učiti má. Jinému zase jest vyučování ve škole bídným řemeslem, protože za vyučování to žádného platu nemá.

Posléze i ten jde mrzut do školy, kdo bez přípravy tam přichází, protože se mu zdá, že dosti ví, aby nevědomé dítky učiti mohl, že je pro ně vše dosti dobré, cokoli jim poví. Již nedostatek přípravy svědčí, že ho vyučování vůbec netěší. A tak brzy omrzelym se stává, protože sotva učiti počal, již ta která odpověď neb otázka dětská v rozpaky jej uvádí a niť vyučování mu hatí. Sám maje dlouhou chvíli, působí ji též žákům, a tu není divu, že ve škole vydržeti nemůže a že tam potom nerad chodí.

§. 65.

Pokračování.

Katecheta dbej toho, aby katechumeni neupadli v ruce zlých přátel, špatných společností a v hříšné příležitosti, aby se varovali čtení špatných spisů, pohlížení na obrazy a sochy necudné a t. d. „Svědectví všemožně přičiňuje se zvláště za dob našich, aby dorůstající pokolení lidské hned v zárodku otrávil a do záhuby uvrhlo a to buď nepřímou nebo přímo Nepřímou hledíc křesťanské

vychovávání podkopati, holdující falešné moudrosti časové, která se domnívá vše spořádati bez Boha, ctnost vštípati bez náboženství, spásu a oblažení člověčenstva zjednati bez víry v jediného Spasitele a Oblažitele Ježíše Krista a která rozšiřováním indiferentismu a nevěry všeliké svazky poslušnosti, pořádku a míru rozervati hrozí a tak bídu a rozervanost do všech poměrů vnáší.

Přímo působí svůdnictví, když směle a drze vystupuje, aby zvláště nic zlého netušící mládež s nebezpečenstvím světa neznámou, z úzkého kruhu domácnosti do veřejné společnosti vstupující rukou božím vyrvala a ji na širokou cestu nepravostí přivedla.“ *)

Naproti tomu hledí, aby se katechumeni rádi s dobrými společníky spojovali, odporuč jim vstupování do spolků náboženských řádně a v duchu svaté církve řízených a vedených. Tím uvedou se katechumeni záhy do života církve svaté a dosahující zalíbení ve věcech vyšších stávají se obrněnými proti všem nástrahám hříchu. Často bývají bohužel rodičové sami vinni nemravností dětí, protože jím chováním svým a řečmi svými špatný dávají příklad. Nedomnívej se však, že by děti takových rodičů nebyly schopny života právě křesťanského. Z dějin všech věků známo, že milosti boží nikdo brániti nemůže. Dějiny ukazují svaté děti, svaté panny a mládence, kteří z rodičů pohanských, mravně zkažených, vyšli. U dětí rodičů zlých přičiňuj se tím více a hledí je ctnostnému životu naučiti. Hledí i laskavou domluvou, napomínáním a poučováním na rodiče ty působiti, aby dítkám svým přestali pohoršení dávat. Nemůže-li ničehož dokázati, aby svazek dítky na rodiče vízící byl rozvázán a to buď fysicky odstraněním dětí z domu otcovského, což někdy snadnější jest, než se na první pohled zdá, anebo morálně, když se děti i na svých rodičích zlé nenáviděti učí, zachovávajíc při tom vždy rozumnou, přirozenou a křesťanskou úctu a lásku k jejich osobám. Zabývání se vychováváním dětí takových vyžaduje ovšem moudrosti a trpělivosti, kterou jen Bůh dáti může, za kterou jej také stále prositi třeba.

Katecheta hlediž vnady zlého co možná seslabiti. Děti začasťe nečiní zlé, že to zlé, nýbrž pro zisk, kterého z toho nabyti doufají. Proto mnoho to prospívá, nemají-li děti při spáchaném zlu žádného prospěchu. Tak na příklad budou vždy mluviti pravdu, přijdou-li o zisk, který si ze lži slibovaly; přestanou zbytečně

*) Viz Dr. Amberger's Pastoraltheologie.

žalovati na své spolužáky, přesvědčí-li se, že tím samy přízně učitelovy pozbývají; nebudou okrádati a šiditi spolužáků, poznají-li, že si věci nechati nesmí a že musí nahraditi škodu tím učiněnou; nebudou jiných hněvati, urážeti a pokoušeti, zakusí-li za to přísného potrestání a t. d.

Nejnebezpečnější doba pro mládež jsou neděle a svátky a to zvláště odpoledne. Nedovede-li duchovní věc tak zařídit, aby mládež větší část dne svátečního v chrámu Páně a ve škole ztrávila, pak je rodiče doma těžko uhlídají. Jak dlouho od rána po skončených službách božích až do večera za dlouhých dnů letních! Nedovede-li duchovní zařídit odpolední služby boží, k nimž by mládež hojně docházela a nedovede-li mládež ve škole způsobem příjemným zaměstnávat i k tomu i přivést, aby se ušlechtila bavila, potom nediv se, jestli zde onde počne pučeti bejlí a rozšiřovati se plevel. Láska k Bohu a k nesmrtelným dušem katechumenů i zde povede katechetu cestou pravou a dá mu nalézti prostředků k posvěcení mládeže vhodných a vydatných.

§. 66.

Přímé působení v náboženskomravný život mládeže školní.

Kázeň nemá pouze zlé od katechumenů odvracet, nýbrž má také dobré do nich vštěpovati a v nich vzdělávati, čehož jen cvikem a navykáním dosíci lze. Cvikem a navykáním může se vůli chovanců dáti směr jakýkoli, který pomalu se ustálí. Každodenní opakování některého konání činí je druhou přirozeností. Časné to cvičení a navykání má v mravním ohledu zvláštní důležitost, protože ctnosti nenabývá se jen pouhou milostí boží, ale spolu též dlouhým navykáním a proto nelze dosti záhy navykáním takovým počítati. Co dítě v pozdním věku jako dospělý člověk činiti má, tomu hned z mládí navykej, a čeho se varovati má, tomu hned v prvních počátcích všemožně se braň.

Nelekej se nikdo výroku, že mravné vzdělání od navykání vychází, a neobávej se, že se tím pouhý nějaký mechanismus zavádí a svobodná vůle, na níž všecka mravnost spočívá, se omezuje a ruší. Cvičení a navykání mají vykonávání ctnosti jen usnadniti a na katechetovi jest, aby slovem a naváděním toho docílil, by z počátku jen mechanická hotovost a dovednost pozvolna mravní činností se stala. Čemu kdo v mládí uvykl, to v stáří snadně vyko-

nává. Mládež prý ctnosti nemá; proto musí jí navykat. Byť i navykání a cvičení v ctnosti zpočátku pouze formu a skořepinu podávalo, může a má ji katecheta časem zvolna naváděním a poučováním jádrem vyplnit. Toho dosáhne, bude-li katechumenům svým podávati důvody, které k jednání zavazují a pohnutky, které ku konání ctnosti povzbuzují a je usnadňují.

§. 67.

Důvody zavazující.

Představa práva a povinnosti jednání sluje důvod zavazující. Protože vůle lidská jen potud dobrou slouti může, pokud představou práva a povinnosti k jednání vedena bývá, vysvítá z toho, že katecheta při cvičení a navykání katechumenů dobrému důvody zavazující podávati musí, aby vůle katechumenů pro dobré se rozhodla, v dobrém sílila a tak vnější úkon ctností se stal. Nejvyšší a dětem nejpochopitelnější důvod zavazující jest vůle boží. Sám Spasitel náš založil celé své učení na tom důvodu, an je vždy jako vůli boží lidem předkládal. Proto musí katecheta při všech požadavcích křesťanství Boha jako neskonanou a svatou velebnost katechumenům předváděti a jeho nedotknutelnou vůli, kterou chce, abychom dobré konali a zlého se varovali, ukazovati a je učiti, že jsme povinni dobré činiti a zlého se varovati, protože jest to přikázání a nezvratná vůle Boha našeho. Představou tou hled vstřípiti do srdcí katechumenů hlubokou úctu, která k poslušenství božímu nanejvýš potřebná jest, a kterou zvykají každé přikázání plniti z úcty k Bohu a z bázně boží a vůli svou vždy ochotně podrobovati vůli boží. Čím více budou chovanci naplněni svatou bázní k velebnosti boží a nakloněni plniti jeho svatou vůli, tím více spojí a sjednotí se jejich vůle s vůlí boží a budou se snažiti život svůj vždy podle vůle boží zřizovati.

Aby hlubokou úctu k vůli božské v katechumenech upevnil a odůvodnil, upozorňuj je na hlas jejich svědomí, poučuj jich, kterak nám ono poručí stále vždy a ve všem pravdou boží se řídit, že nás chválí a odměňuje, plníme-li vůli boží, haní a trestá, jednáme-li proti ní. V té příčině třeba, aby se hlas svědomí v katechumenech budil, pěstoval, vždy čilý udržoval a vždy více zjemňoval. Za tím účelem užij katecheta dějepisných událostí, maje katechumeny k tomu, aby pronášeli soudy o jednání osob

v té které události uvedených. Aby tak státi se mohlo, musí vypravované události býti dětem pochopitelné a vedlejšími okolnostmi nepřeplněné a jednání nesmí býti spleťtá, jinak by nedovedli utvořiti si soudu o jednání osob jednotlivých.

Někdy může užiti také událostí, které se před očima katechumenů sběhly na př. chování se některého žáka, avšak tu veliké opatrnosti a jemné šetrnosti třeba, aby se snad nezaučovali opovážlivě posuzovati a podezřívati.

Někdy ale opatrně předlož žákům jejich vlastní jednání a smýšlení k posouzení, anať samoláska i dorostlé při posuzování vlastních skutků a vlastního smýšlení zavádí, rozum zaslepuje a soud pravý a spravedlivý maří. Snadno vidíme mrvu v oku bratra svého, ale břevna v oku vlastním neznamujeme. Tím snadněji může se něco podobného mládeži přihoditi, u níž zásady o pravosti ještě ustáleny nejsou, a která často za pravé má, co se jí příjemným a prospěšným býti zdá a která ráda velkou váhu klade na skutky své, třeba jen zákonité a chyby své omlouvatí se snaží, ano ze stydlivosti někdy i docela mlčí. Nejspíše může katecheta předkládati katechumenům jejich činy k posouzení, jestli s mnohým namáháním a sebezapíráním některý dobrý skutek vykonali anebo mocnému a svůdnému pokušení odolali. Takovým posuzováním vlastních skutků poznají spokojenost a mír svědomí, což mravnosti nemálo prospívá. Tím brousí se mravní cit jejich a otvírá se pramen nejušlechtilejších radostí a posilňují se k budoucím bojům.

Při těch a podobných cvičeních svědomí třeba katechumenův upozorniti na přesný rozdíl mezi mravně dobrým a příjemným, mezi zákonným a mravným, protože, jak zkušenost učí, oboje snadno se mate.

V příčině prvního stanov katecheta naprostou cenu dobrého skutku příklady, v nichž dobrá jednání s nepříjemnostmi, zlá pak s příjemnostmi se objevují. Tak předejde se veškeré pomatení.

V příčině rozdílu mezi zákonným a mravným jednáním měl katechumeny k tomu, aby posuzující nějaké jednání nezůstávali státi při činu vnějším, nýbrž aby obraceli pozornost svou na vnitřní smýšlení osoby jednající a tak otázku, zda skutek dobrý čili zlý, zplna pojali a bezpečně soud pronesli, zda člověk ten pouze zákonně anebo mravně dobře jednal. Vypravováním děje, v kterém při zákonných jednáních zlý úmysl se jeví (fariseové) anebo kde týž

výkon od různých osob z rozličného úmyslu vykonán byl (oběť Kainova a Abelova, Ruben a bratří jeho), věc nejlépe vysvětlíme.

Tak vždy v čilosti udržovaný a pěstovaný hlas svědomí musí katechumeni vždy jako hlas boží, hlas Ducha svatého s úctou přijímati, v zbožné bázni a věrně mu naslouchati a jím se řídit. Proto jim katecheta ukaž, že svědomí vůli boží hlásá. Čím důrazněji tak činiti bude, čím více v srdce mládeže péči jeho svěřené úctu k svědomí jakožto k vůli boží vštíjí, tím bezpečněji docílí u nich uctivosti k vůli boží a ochoty k plnění všeho, co jako vůli boží poznají.

§. 68.

Pokračování.

Aby katecheta hlubokou úctu k božské vůli v katechumenech upevnil, užij viditelné přírody.

Ukaž na pořádek a pravidelnost, na nezměnitelnou a dokonalou správnost, jakou všechna tělesa a všechny síly přírodní zákonu se podrobují. Ukázání k zjevům těm bude blahodárně působiti na přesvědčení katechumenů. Nahlédnou totiž, že podobné bezvýmínečné poslušnosti i v duchovním světě se vyžaduje, že tedy tak, jako tělesa nebeská a ostatní bezrozumní tvorové vůli boží nutně se podrobují, duchové volně tak činiti mají.

Podobně může užiti velikých a hrůzných úkazů přírodních, při nichž mládež takřka smyslně na velebnost boží nazírajíc, uctivosti a bázni boží naplněna bývá.

Užij také dějin, ať posvátných, ať obecných, předváděje jim veliký počet duchů slavných, kteří v neskonale uctivosti a věrnosti vůli boží se klaněli, svědomitě ji plníce. Ukaž jim přede vším na jednorozného Syna božího, kterak Otce svého až k smrti kříže byl poslušen. Z toho poznají, že vůle ta tím více pro všechny lidi a anděly jako zákon boží nezrušitelný platiti musí, když i sám Syn boží bez odporu a reptání jí se podrobuje, jí se klaní a jí ctí.

Uveď jim na mysl i svaté a svěťce boží, kterak v těžkých pokušeních a zkouškách, v hrozných souženích a trápeních Boha více než lidí se báli a úcty plným pohledem k nebesům všeliká pokušení světa a ďábla, ano i své mučitele přemáhali, vůli boží plníce. Potom může snadno svatou bázeň boží a svatou vůli jeho

jako podstatu a sílu života svatého. jako nejsvětější dobré pro člověka chváliti a velebiti. Že tu třeba podrobné znalosti životů svatých, jest na bílém dni. V dejnách pak ukaž tresty boží, které tu a tam zastihly ty, kteří zákonem božím povrhovali a jemu podrobiti se zpěchovali, abys tak na probuzení svaté bázně a úcty boží působil.

Nespokojuj se však, abys tu a tam katechumenů na něco jen upozornil, nýbrž uváděj jim vše živě na mysl a to ne jednou, nýbrž častěji, abys tak hluboký, život duševný ovládající dojem působil. Pouhé dotknutí se děje, jediné poukázání k události bez užitku zůstává

§. 69.

O pohnutkách.

Má-li katechumen pravdy u víře pojaté samočinně zákonem a předmětem svobodné své činnosti učiniti, jest třeba, aby mu také předloženy byly důvody, které k plnění vůle boží povzbuzují a plnění to usnadňují. Důvody takové pohnutkami slují.

Nejvyšší, nejsvětější a nejčistší pohnutkou ku konání dobra jest a zůstává povždy láska k Bohu a k Ježíši Kristu „Kdo nemiluje, zůstává v smrti.“ (*I. Jan 3, 14*)

Vše tedy na tom záleží, aby duše katechumenů naplněna byla láskou k Bohu a Kristu, aby se z ní nutně, ale přirozeně vyvinula věrná, radostivá a dětinná poslušnost. Tu hled' katecheta Boha jako neskonanou lásku a pravdu jím zjevenou jako vůli boží vylíčiti. Nelze zajisté ani mysliti, že by mladistvé srdce, které Boha v jeho neskonalé milosti a přízni pochopilo, zároveň pohnuto nebylo, by jemu bez výhrady a ze všech sil sloužilo. Nemožno, aby vůli a přikázání boží jako pouhou lásku a blaženost poznávajíc, mocně povzbuzeno a pobádáno nebylo, Bohu milujícímu s láskou a ochotou stále se podrobovati a jeho poslouchati. Proto hled' katecheta všemožně, aby mladé katechumeny své k lásce té přiměl a je navedl, aby vše, cokoli činí, jediné z lásky k Bohu činili.

Že však člověk stvoření jest slabý, a že představa o následcích jeho jednání mocně v jeho vůli působí a plnění povinností mu usnadňuje, zvláště kde plnění to s namáháním a sebezapřením spojeno jest, může katecheta i pohnutek z následků našeho konání

odvozených k posílení vůle svých katechumenů užití. Podporují začátečníka v ctnosti a usnadňují mu všeliký boj proti hříchu a pokušení. Sám Spasitel náš uznal pohnutky toho druhu za dobré. Staví ovšem lásku boží jako první pohnutku pro vůli naši a varuje zistného jednání, ale přece užívá představ o věčném trestu, nebo o věčné blaženosti jako prostředků k dobrému povzbuzujících, od zlého pak odstrašujících, ano i smyslných užívá pohnutek; na př. při uzdravení člověka osmatřicet let nemocného praví: „Hle, učiněn jsi zdrav, již nehřeš, aby se ti něco horšího nepříhodilo.“ (*Jan 5, 14.*)

Následky činů našich jsou buď přirozené anebo stanovené čili pozitivně; dle toho, jak je buď rozumem anebo ze zjevení poznáváme, jsou pohnutky přirozené a zjevené.

§. 70.

Pohnutky přirozené.

Pohnutky přirozené jsou dílem fysické, dílem moralné.

Pohnutky fysické jsou pohnutky, které se tvoří z představ o následcích působících ve vnější stav člověka, na př. ze střídmosti přichází zdraví, lenost působí chudobu atd. Pohnutek těch nemá katecheta zcela opomíjeti, jsou zárodkem mnohých dobrých vlastností, jsou cvičením ctností předcházejícím.

Na malých dítkách zvláště příliš mnoho by žádal, kdyby chtěl, aby vždy z pouhého poznání a z úcty k zákonu božímu jednaly.

Užívaje pohnutek těch, dbej následujících pokynutí:

1. Předlož výhody ctnosti a nehody hříchu, ne jako hlavní pohnutku, nýbrž jako pomocný a usnadňující prostředek ctnosti, jinak by se v katechumenech vyvíjelo smýšlení zistné, ne pak smysl pro ctnost samu.

2. Následků jednání našeho neuváděj obecně, abstraktně, protože představy povšechné na vůli nepůsobí, nýbrž hleď uvést následky konkrétně, aby je katechumeni takorba před sebou viděli.

3. Nepreháněj a následků, které se jen někdy dostavují, neuváděj, jako by vždy dostaviti se musily.

4. Rci katechumenům, že Bůh následky ty s činy našimi spojil a že tedy chce, abychom dobré konali, zlého pak se varovali. Tak dokáže též, že katechumeni nezůstanou státi při časných ná-

sledcích těch a že jich neučiní jedinými pohnutkami jednání svých, a že přece pohnutky ty v ně mocně působiti budou.

5. Posléze ukaž také, zvláště dospělejším, že někdy dobrá jednání zlé, zlá pak dobré následky míti mohou, ano skutečně i mívají; tak též upozorni, že se fysické následky mnohých jednání vždy nedostavují, ale proto že se tím hodnota jednání nemění, jinak mohli by snadno upadnouti v bludnou domněnku, že dobrota skutků jen dle následků se řídí a že tudíž i morální cena člověka dle jeho osudu posuzována býti má.

Moralné pohnutky odvozují se z následků, jež naše jednání na vnitřní stav duševní působí; na př. každým skutkem dobrým zlepšuje se mravný stav člověka a vymáhá mu vážnosti u lidí, skutek pak zlý činí člověka horším a zbavuje ho vážnosti ve společnosti dobrých. Pohnutky ty lepší jsou fysických a katecheta může jich velmi výhodně užívat. Avšak třeba tu opatrnosti, aby na př. představou o vážnosti, cti, vyznamenání, jak toho některá jednání s sebou přinášejí, katechumeni přivedeni nebyli k ctižádostivosti, marnivosti, hrlosti, a pýše, což katecheta předejde, poučí-li jich záhy, že jen skutky Bohu milé člověku k pravé cti pomáhají, skutky pak, vykonávané na dosažení chvály a slávy světské, že u Boha bez ceny zůstávají, jak tomu Ježíš Kristus učil, když spravedlnost fariseův a zákonníkův odsuzoval.

§. 71.

Pohnutky ze zjevení.

Pohnutky ty čerpáme z učení o božích vlastnostech, o nesmrtelnosti duše, o z mrtvých vstání, o budoucím soudě a věčné odplatě.

Pohnutek těch užívá katecheta, aby chovanci vůli svou ochotně vůli boží podrobovali. Pohnutky ty mají před jinými tu přednost, že se duchu objevují jako neodvratné a jisté, protože Bůh věčný a nezměnitelný jest a tudy i jeho hrozby a sliby nezměnitelný jsou; kdežto časné následky skutků našich vždy se nedostavují nebo dostavují se měrou malou, ano je i předejítí neb jim se dokonce vyhnouti lze.

Pohnutky zjevené mnohem mocněji působí než pohnutky světské, i nejzatvrzelejšího hříšníka dojímají, čím více tedy útlé srdce dětské.

Lehkomyslnost dětskou nelze v dobrém upevniti pouze předváděním časných následkův a rozumovými pohnutkami, aby odolala všemu naskytajícímu se zlému a často uměle upravenému svůdnictví, jedině bázeň boží dovede mysl dětskou přiměti, aby, hrozí-li nebezpečenství hříchu, ihned na útěk se dala.

Pohnutky ty nepůsobí toliko v jednání vnější, nýbrž také ve smýšlení vnitřní. „Bůh tě i v skrytosti pozoruje a proniká srdce tvé,“ praví svaté náboženství, „ať tedy dobré nebo zlé činíš byť i v skrytosti, přece vše jednou bude zjevno a odplatě se nevyhneš“.

Mnohým zdají se pohnutky zjevené příliš dalekými a proto tvrdí, že třeba užívati následků bližších a tudy i vydatnějších, ku kterým počítají nemoc, hanbu, pokuty, vězení a jiné. Ale učitelé ti nepochopují, co dětské posud nezkažené srdce mocně dojmouti dovede, nepozorují, že tak pravou nábožnou mravnost dítek podkopávají a jejich srdce od Boha odvracují a k sobeckému hledání sebe samých navádějí.

Že pak mnozí dospělí na fysické následky jednání svých bedlivě hledí, že jim peníze, zdraví, čest, zábava a podobné mocnou pohnutkou jsou ku konání dobrého, domnívají se, že i pro dítě jen takové pohnutky se hodí a zapomínají, kterak mocně dojmá srdce mladistvé blažený cit: „Bůh mne miluje“ a jak mu posud málo záleží na penězích a cti u lidí. Protože u mnohých dospělých následky na věčnosti se dostavující za příliš daleké považují se, že u nich smyslnost převládá, domnívají se, že i dítě nevinné nedovede obrátiti zřetel svůj na odplatu věčnou. Než věru klameme sami sebe, máme-li pohnutky zjevené za příliš daleké. Při té nejistotě smrti, denní zkušenosti, že starcové, muži i děti umírají, každý přisvědčí, že nám není nic bližšího věčnosti a člověk nábožensky vzdělaný vidí se denně pod branami věčnosti. Jen lichá vzdělanost mnohých zavinila, že věčnost za dalekou považují. Představa: „kdyby tě Bůh nyní z tohoto světa povolal, jak obstál bys před soudem božím?“ působí na srdce dítěte prostého mocněji než u starce v hříších sešedivělého.

A buď si, že následky u věčnosti nastupující daleky jsou, zda nemáme oko duchovní cvičiti pohlížením do věčnosti, jako cvičíme oko tělesné pohlížením do dálky? Mimo to jest patrné, že opomíjí-li ukazovati k pohnutkám zjeveným, duší se v katechumenech krásný a vznešený cit lásky k Bohu a k bližnímu, že se z nich stávají zistní počtáři, kteří se však v počtu svém často mýlí,

jelikož jim náruživosť brání dodělati se řádného účtu o svých skutcích. Zde třeba řídit se zásadou svatého Augustina: „Katechumeni moji mají slyšením věřiti, věřením doufati a doufáním milovati.“ Tím se katechumeni tak vzdělají, že ve svém srdci vždy ryze smýšletí a v životě svém vždy dle pravé mravnosti chovají se budou.

§. 72.

Psychiatrické působení kázně.

Přes všecku péči katechetovu stane se přece, že vyskytnou se u některých katechumenů různé nespůsoby, poklesky a nectnosti. Tu se katecheta toho nelekej aniž se durďi a hněvej, nýbrž jako dobrý otec a laskavý pastýř dítek takových se ujmi a o jejich napravení se zasazuj a to ve vší trpělivosti a s neunavnou vytrvalostí. K tomu vybízí nás sám Spasitel příkladem svým i slovy svými, pravíť sám o sobě že na něm vyplnilo se proroctví Isaiášovo: „Nebude se vaditi, ani křičeti, aniž uslyší kdo na ulicích hlas jeho: třtiny nalomené nedolomí a knotu kouřícího neuhasí“ (*Mat. 12, 19. 20.*) a jinde: „Přišel zajisté syn člověka, aby spasil, co bylo zahynulo“ (*Mat. 18, 11.*). Taktéž v podobenství o ztracené ovci a o ztraceném penízi.

Pozoruješ-li, že katechumen klesl, pokud možno, vždy poklesnutí na mírnou stránku vykládej; aby se však nezmylil, hled laskavostí a soucitností důvěry chybujiícího si dobytí a ji si zachovati; hled opatrně poznati celé zlo, pátrej po prvních jeho počatecích, po jeho psychologických posilách, po době jeho trvání a působení jeho v duševní rozvoj chovancův.

Hled vyšetřiti, kde vězí příčina poklesku. Příčinou zla toho může býti buď mladost sama, slabé a chatrné poznání, bludný náhled, nepozornost, lehkomyšlnost, letora, pochybené vedení a vychovávání domácí nebo zlomyslnost, zlé příklady spolužákův neb osob dospělých, svůdnictví, čtení některého spisu, lenost neb i jiné ještě okolnosti, jichž při posouzení poklesku znáti třeba.

Poznav počátek a příčiny zla, snaž se jich odkliditi a nemožno-li to, aspoň je seslabiti.

Hled kleslého k poznání chyby přivéstí, pamatuj ho na sliby učiněné lidem i samému Bohu, pamatuj ho na vše, co by hasnoucí v něm horlivost roznítiti mohlo, i na to, co mu za sebou přivede

chyba jeho: a budeš-li mluvit k němu rázně a srdečně, sesílí jeho vůle, pudy zeslábnou, ohlas tvých slov dlouho, někdy na léta bude znít v duši jeho, pomáhaje mu překonati všeliká vábení k poklesku tomu; přičiň se, aby v něm vznikla touha zbaviti se poklesku a sprostiti se následků z něho plynoucích.

Že však tu přede vším o to běží, aby vnitřní smýšlení, celé srdce chovancovo přetvořeno bylo, což v moci katechetově neleží, nýbrž jedině dílem jest milosti boží; hled' katecheta chovance kle-slého k tomu přiměti, aby svátost pokání přijal, a k přijetí hodnému jej řádně připrav. Nedomnívej se však, že prostředky, jichž jsi k vyléčení neduhu duševního užil, najednou plnou nápravu způsobí. Pozoruješ-li jen dost malý pokrok k lepšímu chovance, podporuj ho, ukazuj mu zalíbení své nad jeho pokusy k polepšení se, vzbuzuj v něm důvěru, že se mu polepšení zcela a brzo zdaří a hled' jej všemožně na cestě polepšení udržeti. Napravil-li se zcela, projev mu radost a spokojenost svou z toho a stále si ho všímej, aby snad zase nepobloudil.

Kdyby však přes všecko zase poklesl, nespouštěj se naděje v jeho polepšení, nýbrž rozmnož ještě péči a píli svou, abys ho napravil. Nikdy chovanci neukazuj, že se vzdáváš všeliké naděje v jeho polepšení, že ho chceš ponechat osudu jeho. Toť působilo by hrozně na mysl dětskou a mohlo by míti děsné následky pro čas i věčnost.

Chovance, který chybil a se polepšil, na chybu jeho často neupomínej, ale také na ni zcela nezapomínej, aby prvním nestal se malomyslným a druhým lehkomylným. Všelike-li namáhání tvé poučováním a domlouváním chovance napraviti marným zůstává, sáhniž potom k ostřejším prostředkům, jakýmiž tresty jsou.

K udržování vůle katechumenů ve směru, v který jsme ji uvedli, slouží totiž také odměny a tresty, jakožto prostředky ká-zeňské, o nichž se tu zmíniti třeba.

§. 73.

Odměny a tresty.

Libý cit, který jde za vykonaným dobrem, odměna je a nelibý cit, který jde za spáchaným zlem, trest sluje. Odměny a tresty jsou dílem přirozené, dílem umělé. Přirozeným sluší z pravidla dáti přednost před umělými.

V příčině užívání odměn a trestů vůbec věděti třeba, že jsou toliko posilami směru snahy a nikoli účelem; pročež při užívání jich veliké opatrnosti na vychovateli se vyhledává. Katecheta jako vychovatel odměn napřed neslibuj a tresty nehroz; učinil-li však tak, nepohnutě v slově stůj; užívej odměn a trestů jen skrovně, nikdy bez potřeby a přihlížej k tomu, kterého výsledku se jimi dodělal. Vol odměny a tresty dle duševní povahy chovanců, dle nálady duše jejich, dle dosavadního s nimi nakládání a dle jejich zvláštností co do věku a pohlaví.

Buď při udílení odměn a trestů nestranným a spravedlivým. neohlížeje se na osobu a šetří bedlivě posloupnosti, postupuje od malého k většímu.

Vedle těch obecných pravidel jsou pravidla zvláštní, jimiž řídit se třeba a to i v příčině odměňování i v příčině trestání.

V příčině odměňování: Odměňovati mají se dobré činy, jež vykonali katechumeni *a)* z dobrého úmyslu, *b)* samovolně, tedy v stavu plné přičetnosti a *c)* ku kterým ještě povzbuzení potřebují.

Nikdy však nebudte dítky odměňovány *a)* za pouhý bystrý rozum, *b)* za vnější přednosti, *c)* za dobré skutky ze zlého úmyslu vyšlé a *d)* za skutky lhostejné neb dokonce chyby.

Odměny, kterých ve škole s prospěchem užití lze, jsou asi tyto: *α)* laskavý pohled katechetův; *β)* vyslovení spokojenosti a záliby jeho; *γ)* vypravování zajímavých povídek a což zvláště mocně působí, *δ)* přiměřené hry; *ε)* vycházky do přírody; *ξ)* čestné úřady a služby ve škole; *η)* udílení vhodných dáreků.

V příčině trestů: Trestati se má poklesek, *a)* jehož se katechumen dopustil dobrovolně, *b)* o kterém věděl, že je to poklesek.

Nemají však se trestati katechumeni *a)* pro vady, jež mají od přirozenosti, anebo do kterých neštěstím upadli; *b)* pro chyby, kterých se dopustili nevědomky, neb které dokonce za dobré pokládali; *c)* pro věci lhostejné; *d)* pro chyby, jichž přirozené nemilé následky samy sebou jich stihly a pro které poklesků těch opravdu želí.

Tresty, jichž ve škole užití lze, jsou: *α)* významný přísný pohled; *β)* přísný pohled a ustání ve vyučování; *γ)* volání žáka jmenem a přísné naň pohlédnutí; *δ)* pokárání žáka mezi ním a katechetou; *ε)* pokárání žáka před celou školou; *ξ)* vyloučení ze společných her; *η)* stání v lavici; *θ)* stání mimo lavici; *ι)* ponechání ve škole s uvědoměním rodičů o tom; *κ)* přesazení na jiné místo; *λ)* pokárání vyšším představeným; *μ)* předvolání

před konferenci učitelskou; ν) pokárání veřejné a uvědomění rodičův o tom; $\omicron$) neškodný tělesný trest; π) vyloučení na čas ze školy.

Aby pak tresty prospěly, třeba: aby katecheta požíval vážnosti u katechumenů svých, aby sám nezavdal příčiny k pokleskům, aby káral krátce a nekáral tak, aby chovance rozhořčil anebo u jiných v posměch uvedl, aby káraje smyslu pro čest neuškodil, což by se stalo, kdyby chovance ustavičně haněl, tupil, stále jim předpovídal, že se jim zle povede anebo kdyby káral nevinné s vinnými.

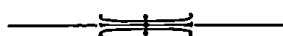
Dříve, než trestati chceš, vyšetři náležitě provinění, trest spravedlivě výměř, popřej chovanci času, aby provinění své poznal a trest vyměřený jako zasloužený uznal.

Při trestání ukaž katecheta, jak ho to bolí a jak tomu jest nerad, že trestati musí; od trestu spravedlivě vyměřeného neupouštěj ani na prosby ani na zdráhání se a křik, ale také vášní strhnouti se nedej, nýbrž zůstaň vážným a klidným.

Po potrestání nečiň trestanému výčitek, neposmívej se mu aniž trp, aby jiní tak činili; rovněž chovance nelituj a s ním se nemazli; ale zůstaň vážným a chladným, pozoruj, jak trest na chovance působil, a v míře, jakou se chovanec lepší, přízeň a laskavost svou zase mu vracej.

Závěrek.

Užijeme-li svědomitě a moudře všech prostředků, které nám podává církev svatá svým učením, svou bohoslužbou a kázní, vychováme zajisté katechumeny své k skutečné a pravdivé podobnosti Kristově, vychováme je v lidi plné nevinnosti a upřímnosti, kteří v poznání Boha, sebe a světa tak pokročili, že mohou samostatně nábožensko-moravný život žíti, v lidi, jejichž ctnosti nezakládají se na zvyku a bázni před trestem, nýbrž na lásce a dobrovolné poslušnosti k zákonu božímu, kteří budou prospívati věkem a moudrostí před Bohem i před lidmi. A tak položili jsme základ budoucího jejich blaha pro čas i věčnost a pojistili jsme pokoj a blaženou radost společnosti lidské, ve které žíti budou v svornosti a spojení s Bohem i lidmi.

PŘÍDAVEK.

Některá zákonitá ustanovení

u věcech školských,

jichž znalost se na učiteli zvláště vyhledává.*)

Zákon říšský

z dne 21. m. prosince l. 1867. č. z. ř. 142.

**O obecných právech občanů státních v královstvích a
zemích v radě říšské zastoupených. **)**

S přivolením obojí sněmovny rady říšské vidí se Mi vydati následující základní zákon státní o obecných právech občanů státních, a naříditi takto:

Článek 3. Všichni občané státní mohou rovnou měrou veřejných úřadův dojíti.

Aby cizozemci veřejných úřadův dojíti mohli, potřebí, aby prvé nabyli rakouského státního práva občanského.

Článek 17. Věda a učení vědecké jest svobodné.

Každý občan státní má právo, ústavy vyučovací a vychovávací zřizovati a na nich vyučovati, když dle zákona prokáže, že jest k tomu působitý.

Vyučování domácí není tím způsobem omezeno.

*) Podáváme ustanovení ta v postupu chronologickém.

**) Uvedena jsou toliko ustanovení, jež se týkají obecného školství.

O vyučování náboženství ve školách přísluší péči míti církvi neb společnosti náboženské, jíž se týče.

Státu náleží v příčině veškerého vyučování a vychovatelství právo nejvyššího řízení a dozorství.

Článek 19. Všichni národové v státě mají rovné právo, a každý národ má neporušitelné právo, chovati a vzdělávati národnost a řeč svou.

Rovné právo všech v zemích obvyklých řečí ve škole, úřadě a v životě veřejném od státu se uznává.

V zemích, v kterýchž bydlí několik národů, zřízena buďte veřejná učiliště tím způsobem, aby se každému národu dostalo náležitých prostředků, vzdělati se ve své řeči, aniž by byl kdo nucen, učit se druhému jazyku zemskému.

Zákon říšský

z dne 25. m. května l. 1868. č. z. ř. 48.,

jímžto se vydávají základní pravidla o postavení školy k církvi.

S přivolením obojí sněmovny rady říšské vidí se Mi vydati tento zákon.

§. 1. Nejvyšší řízení veškerého vyučování a vychovávání a dohlížení k němu přísluší státu a vykonáváno bude orgány zákonem k tomu ustanovenými.

§. 2. Bez ujmy tohoto práva dohlédacího zůstaveno jest každé církvi nebo společnosti náboženské, aby opatrovala a řídila vyučování a cvičení v náboženství rozličných vyznavačů víry ve školách obecných a středních a aby k obojímu dohled měla.

Na vyučování v jiných předmětech v těchto školách církev neb společnost náboženská žádného působení nemá.

§. 3. Škol a ústavů vychovacích, od státu, od některé země neb obce zcela neb z části zřízených nebo vydržovaných, užívati mohou všichni občané státní, nehledíc k vyznání víry.

§. 4. Každá církev neb společnost náboženská má toho vůli, zřizovati a vydržovati ze svých důchodů školy k vyučování mládeže jistého vyznání víry.

Takové školy a ústavy jsou však poddány zákonům o vyučování vydaným a mohou žádati, aby jim byla přiřknuta práva veřejného učiliště, jen tehda, když učiní dosti všem výminkám, k nabytí takových práv v zákoně ustanoveným.

§. 5. Údům jiných společností náboženských není zákonem zakázáno, aby užívali škol a ústavů vychovávacích vyznavačům jisté víry zřízených.

§. 6. Úřadů učitelských na školách a ústavech vychovávacích v §. 3. jmenovaných dojíti mohou rovnou měrou všichni občané státní, kteří způsobilost svou k tomu dle zákona prokáží.

Za učitele náboženství mohou však zřízení býti jenom ti, jenž náležitý vrchní úřad náboženský za způsobilé k tomu prohlásí.

Co se týče jiných škol a ústavů vychovávacích (§. 4.), jest v příčině jich pravidlem statut zřizovací.

K vyučování soukromému může sobě každý zvoliti vychovatele a učitele jakéhokoli vyznání náboženského.

§. 7. Co se dotýče knih vyučovacích ku potřebě ve školách obecných a středních, též v ústavech ku vzdělávání učitelů, potřebí toliko, aby byly schváleny od orgánů, tímto zákonem ku správě vyučování a dohlížení k němu ustanovených.

Knihy k vyučování náboženství mohou však tohoto schválení dojíti teprv tehda, když náležitý vrchní úřad náboženský se pronesl, že se jich může užívat.

§. 8. Důchodů fondu škol normálních, fondu studií a jiných fundací k potřebám vyučovacím zřízených užíváno budiž, nehledíc k vyznání víry, pokud nelze prokázati, že určeny jsou vyznavačům jisté víry.

§. 9. Stát vykonává nejvyšší správu a dohled k veškerému vyučování a vychovávání skrze ministerium vyučování.

§. 10. Ku spravování záležitostí vychovatelských, též škol obecných a ústavů ku vzdělávání učitelů i k dohlížení k nim zřízena bude v každém království a v každé zemi:

- a) školní rada zemská jakožto nejvyšší školní úřad zemský,
- b) školní rada okresní pro každý okres školní, a
- c) školní rada místní pro každou obec školní.

Rozdělení země na okresy školní stane se zákonodárstvím zemským.

§. 11. Posavadní moc školních úřadů duchovních a světských totiž:

- a) řízení zemského, církevních vrchních úřadů a vrchních dozorců školních,
- b) politického úřadu okresního a okresních dozorců školních a
- c) místních správců duchovních a místních dozorců školních přenešena bude bez ujmy toho, co ustanoveno v §. 2. na orgány v §. 10. jmenované.

§. 12. Do školní rady zemské povoláni budou za předsednictví místodržícího (správce zemského) nebo jeho náměstka členové politického řízení zemského, vyslaní výboru zemského, duchovní všelikých konfesí v zemi a mužové ve vyučování zběhlí.

Z kterých členů bude složena školní rada okresní a školní rada místní, vyměří se zákonodárstvím zemským.

§. 13. Zákonodárstvím zemským ustanoví se šíře, jak bude složena a zřízena školní rada zemská, okresní a místní, týmž zákonodárstvím vyměří se obapojné meze působnosti těchto rad školních a ustanoví se zevrubněji, kterak působnost posavádních školních úřadů duchovních a světských přejíti má na školní radu zemskou, okresní a místní.

Taktéž ustanoví se zákonem zemským, zdali a pokud se mají výjimkou vzíti také vyslaní obcí znamenitějších do školní rady zemské.

§. 14. Paragrafy 1., 2., 3., 4., 5., 6., 8. a 9. nabudou platnosti toho dne, kterého tento zákon bude vyhlášen a pozbudou moci své všechny zákony a všechna nařízení posavádní, ježto s těmito paragrafy jsou v odporu. Regulativu, Nejvyšším rozhodnutím, jehož datum 25. června 1867, schváleného, kterýmž ustanovena jest školní rada zemská v královstvích Haličském, Vladimířském a ve velkovojvodství Krakovském, tento zákon se netýče.

Mému ministru vyučování uloženo jest, aby tento zákon ve skutek uvedl.

Zákon říšský

z dne 25. května l. 1868 č. z. ř. 49.,

jímžto se pořádají poměry mezináboženské občanů státních.

S přivolením obojí sněmovny rady říšské vidí se Mi vydati následující zákon, jímž se pořádají poměry mezináboženské občanů státních v příčinách v tomto zákoně jmenovaných.

I. O náboženském vyznání dítek.

Článek 1. *Děti v manželství zrozené aneb dětem v manželství zrozeným za rovné pokládáné následují, pokud oba rodičové jsou téhož vyznání, náboženství rodičů svých.*

Jest-li manželství smíšené, následují synové náboženství otce a dcery náboženství matčina. Manželé však mohou dříve než vejdou v manželství, anebo potom smlouvou ustanoviti, že to má býti naopak, aneb že všechny děti mají následovati náboženství otce nebo všechny náboženství matčina.

Děti kromě manželství zrozené následují náboženství matčina.

Nemá-li místa žádné ustanovení výše položené, stanoví ten, kdo má právo dítě vychovávat, náboženství, které má dítě vyznávat.

Reversy, dané představeným nebo sluhům některé církve neb společnosti náboženské anebo jiným osobám za příčinou vyznání náboženského, v kterém děti mají vychovávány a vyučovány býti, nemají moci.

Článek 2. *Vyznání náboženské, dle předešlého článku některému dítěti ustanovené, nemůže se krom zvláštních případností měniti dotud, pokud je dítě ze své vůle nezmění. Rodiče však, kteří dle článku 1. mají právo náboženské vyznání dětí svých smlouvou ustanovovati, mohou toto vyznání změnit, když dítě ještě nedokonulo sedmého roku věku svého.*

Přestoupí-li jeden manžel neb oba manželé, po případě matka nemanželská, k jinému náboženství, pokládány budtež děti, které sedmého roku věku svého ještě nedokonaly, v příčině vyznání náboženského tak, nehledíc ke smlouvě, dříve přestoupení k jinému náboženství učiněné, jakoby byly narozeny teprv po přestoupení rodičů, po případě matky nemanželské k jinému náboženství.

Bylo-li dítě za pořádné prohlášeno dříve, než dokonalo sedmý rok, má v příčině jeho, co se týče vyznání náboženského, platnost článku 1.

Článek 3. *Rodiče a poručníci, též sluhové církevní odpovídají z toho, aby to, co výše tuto nařízeno, bedlivě se zachovávalo.*

Porušila-li by se nařízení tuto daná, mají nejblížejší příbuzní a taktéž vrchní církve a společnosti náboženské právo, žádati pomoci na úřadech, kteréž to vyšetří a dle zákona opatření učiní.

II. O přestupování z jedné církve nebo společnosti náboženské do druhé.

Článek 4. Po dokonání 14. roku věku svého může sobě každý, nehledíc k pohlaví, dle svého přesvědčení náboženství zvoliti a úřad vezme jej v příčině práva toho dle potřeby v ochranu.

Potřebí však, aby toho času, když sobě náboženství zvolí, nebyl v takovém způsobu ducha nebo mysli, který by všeliké volné přesvědčení vylučoval.

Článek 5. Přestoupením k jinému náboženství pozbývá opuštěná církev nebo společnost náboženská všelikých práv společenských k vystouplému a taktéž pozbývá vystouplý všelikých práv k církvi.

Článek 6. Aby však vystoupení z církve nebo ze společnosti náboženské mělo účinek zákonem ustanovený, povinen jest vystupující, oznámiti to úřadu politickému, kterýž to oznámení pošle představenému nebo duchovnímu správci opuštěné církve neb společnosti náboženské.

Vstupující do nově zvolené církve nebo společnosti náboženské povinen jest sám osobně to oznámiti představenému neb správci duchovnímu.

Článek 7. Ustanovení §. 768 lit. a) obecného zákonníka občanského, dle něhož odpadnutí od víry křesťanské pokládá se za příčinu vydědění, jest zrušeno, a taktéž nařízení §. 122 lit. c) a d) zákona trestního, dle kterého vinen jest zločinem, kdo by hleděl křesťana k odpadnutí od křesťanství svéstí nebo by roztrušoval nějaké učení bludné, náboženství křesťanskému odporující.

Však každé straně náboženské zakázáno jest vyznavače jiné víry k přestoupení nutiti nebo lstí přemlouvati. Jaké zákonné ochrany užiti lze proti tomu, pokud jí není poskytnuto zákony trestními, ustanoví se zevrubněji zákonem zvláštním.

III. O funkcích služeb božích a o správě duchovní.

Článek 8. Představení, sluhové nebo příslušníci některé církve nebo společnosti náboženské zdržujte se funkcí služeb božích a správy duchovní v příčině příslušníků jiné církve nebo společnosti náboženské, za něž ti, kdož k tomu právo mají, nežádají.

Výjimka může místo míti jen v té neb oné případnosti, když správce duchovní nebo sluha jiné církve neb společnosti nábo-

ženské za vykonání funkce nějaké jim příslušející požádají aneb když zákonové a nařízení této církve neb společnosti náboženské dopouštějí, aby se ta funkce vykonala.

Kromě těchto případností pokládána buď funkce taková za právně neplatnou a úřadové propůjčte k žádosti zkrácené osoby soukromé nebo společnosti náboženské příhodné pomoci.

IV. O příspěvcích a vybývání práce.

Článek 9. Příslušníci některé církve nebo společnosti náboženské mohou přidržování býti k příspěvkům na penězích a naturaliích nebo k vybývání práce k účelům duchovním neb dobročinným jiné církve neb společnosti náboženské jen tehda, když na ně náleží povinnosti věcného patronátu, aneb když povinnost k takovému vybývání zakládá se na důvodech soukromého práva listinami prokazatelných anebo když jest zjištěna knihami pozemkovými.

Žádný správce duchovní nemůže na příslušnících nějaké jiné konfesí žádati taxy, štoly a p., leč za funkce, které byl k jich požádání vykonat a to jediné dle toho, jak zákonem vyměřeno.

Článek 10. *Co nařízeno v předešlém článku 9, vztahuje se také k příspěvkům a k vybývání k účelům vyučovacím, leč když příslušníci některé církve nebo společnosti náboženské činí s příslušníky jiné církve nebo společnosti náboženské dle zákona obec školní, v kteréž případy osadníci ke škole přidání, nehledíc ke konfesí, jsou povinni, nésti náklad na zřízení a chování školy společné a platiti učitele na ní ustanovené, až na náklad za vyučování v náboženství příslušníků některé jiné konfesí.*

Spůsobem donucovacím přidávati děti do školy některé jiné konfesí, není dovoleno.

Článek 11. Všeliké příspěvky a všeliká vybývání práce, kterýchž by žádali duchovní, kostelníci, varhaníci a učitelové, též ústavové duchovní, vyučovací a dobročinné jedné církve nebo společnosti náboženské na příslušnících jiné církve nebo společnosti náboženské a které se nezakládají na výše položených člancích 9. a 10., pokládají se za pominulé.

V. O pohřbech.

Článek 12. V případech níže položených nemůže žádná obec náboženská toho odepřít, aby mrtvé tělo osoby nějaké k ní nepříslušející na jejím hřbitově slušně bylo pochováno:

1. když jde o pohřbení v hrobě rodinném, nebo
2. když tu, kde taková osoba zemřela nebo mrtvé tělo její se nalezlo, v okolí obce místní není hřbitova k pochovávání příslušníků církve neb společnosti náboženské, k níž osoba zemřelá náležela.

VI. O dnech svátečních a slavných.

Článek 13. Nikdo nemůže přidržován býti, aby v dny sváteční a slavné některé jiné církve nebo náboženské společnosti práce se zdržel.

V neděli však po čas služeb božích zastavena buď každá práce veřejná, která není nevyhnutelně pilná.

Mimo to nebudiž ve svátky kterékoli církve nebo společnosti náboženské po čas hlavních služeb božích na blízku chrámu Páně nic činěno, čím by se slavnost rušila, nebo co by jí bylo na ujmu.

Totéž zachováváno buď při obvyklých slavných procesích na náměstích a ulicích, kudy jde průvod.

Článek 14. Žádná obec náboženská nemůže přidržována býti, aby se zdržela zvonění v takové dni, v které dle nařízení některé jiné církve nebo společnosti náboženské zvoniti se nemá.

Článek 15. *Ve školách, do kterých chodí příslušníci rozličných církví nebo společností náboženských, rozděleno buď, pokud možná, vyučování tak, aby i menšina mohla své povinnosti náboženské vykonávati.*

VII. Ustanovení závěrečná.

Článek 16. *Zákonů a nařízení posavadních, ježto jsou těmto předpisům na odpor, nechť by se zakládaly na čemkoli a byly vydány v kterékoli spůsobě, nebudiž příště již užíváno, ani zvyklostí těmto předpisům odporujících, jsou-li kde jaké, i kdyby tuto nebyly výslovně zrušeny.*

To vztahuje se zvláště také k předpisům o náboženském vychovávání dětí u veřejné opatrování vzatých.

Článek 17. Tento zákon nabude platnosti toho dne, kterého bude vyhlášen.

Článek 18. Aby tento zákon ve skutek byl uveden, uloženo ministrovi záležitostí duchovních a vyučování a jiným ministrům, v jichž oboru působnosti se ho užívá, kteřížto ministři vydají nařízení, jichž k vykonání toho potřebí.

Zákon říšský

ze dne 14. května l. 1869.,

jímžto ustanovují se pravidla vyučování ve školách obecných.

A. O veřejných školách obecných

I. K čemu jsou školy obecné a jak mají býti zřízeny.

§. 1. Školy obecné zřízeny jsou k tomu, aby děti v mravnosti a nábožnosti vychovávaly, ducha jejich vyvíjely, znalostí a zručností, jichž mají k dalšímu vzdělání v životě potřebí, jim poskytovaly a byly základem, aby z nich stali se hodní lidé a občané.

§. 2. Každá škola obecná, zřízena nebo udržována zcela nebo z části nákladem státu, země nebo některé obce místní, jest ústavem veřejným, a může do ní jako do ústavu veřejného choditi mládež jakéhokoli vyznání náboženského.

Školy obecné jiným způsobem zřízené a udržované jsou ústavy soukromými.

1. O školách obecných

§. 3. Na každé škole obecné vyučováno buď alespoň těmito předměty: náboženství, jazyku, počtům, tomu, čeho nejvíce potřebí

Zákon

daný dne 2. května l. 1883.

(Školní novella),

kterýmž se mění některá ustanovení zákona ze dne 14. května 1869 (Č. z. ř. 62.).

S přisvědčením obojí říšské rady vidí Ml se naříditi, jakž následuje:

Článek I.

Následující zde paragrafy zákona ze dne 14. května 1869 (Z. Ř. č. 62.), jímžto se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných, pozbývají v nynějším znění svém platnosti své i mají budoucně zníti takto:

§. 3. Učebné předměty ve školách obecných jsou: náboženství, čtení a psaní; jazyk vyučovací; počítání, spolu s naukou o formách

vědění z přírodovědy, ze zeměvědy a historie, zvláštní zřetel majíc k vlasti a k ústavě vlastenecké, psaní, nauce o formách geometrických, zpěvu a tělocviku.

Děvčata vyučována budtež mimo to v ženských pracích ručních a v nauce o domácím hospodářství.

V které míře těmto předmětům má se vyučovati, záležitosti bude na tom, kolik učitelů bude na jedné každé škole zřízeno; na tom bude také záviseti, bude-li moci se učit i některým jiným věcem, nežli tuto jmenovaným.

§. 4. Plány vyučovací na školách obecných a všechno to, co vůbec náleží k vnitřnímu jich spořádání, ustanoví ministr záležitostí duchovních a vyučování, slyšev školní úřady zemské neb obdržev návrhy od nich.

§. 5. Vyučování v náboženství opatřovati a předkem k němu dohlížeti přísluší úřadům církevním (představenstvům židovských obcí náboženských).

Kolik hodin má se náboženství vyučovati, ustanoví se v plánu vyučovacím.

Jak vyučování v náboženství rozdělit se má na jeden každý ročník, vyměří úřadové církevní.

Učitelé náboženství, úřadové církevní a společenstva náboženská mají šetřiti zákonů škol-

geometrických; což by žakovstvu bylo nejsrozumitelnějšího a nejpotřebnějšího z přírodopisu, z přírodozpytu, ze zeměpisu a dějepisu zvláště hledíc ku vlasti a k ústavě vlasti; kreslení; zpěv; pak: ruční práce ženské dívkám; tělocvik chlapcům obligátní, dívkám neobligátní.

V kterém rozsahu má se těmto předmětům vyučovati, záležitosti bude na tom, na jakém stupni každá jednotlivá škola se nachází, co se týče počtu sil učitelských. Na tom také záležitosti bude, má-li se vyučování rozšířiti ještě i na jiné, tuto nevyčtené předměty, jmenovitě na jinou řeč zemskou (§. 6.).

ních a nařízení v mezích těchto zákonův od úřadů školních vydaných.

Co úřadové církevní v příčině vyučování náboženství a cvičení v náboženství ustanoví, oznámeno buď správci školy (§. 12) skrze školní dozorstvo okresní. Nařídilo-li by se něco, co by s obecným řádem školním se nesrovnávalo, nebudiž to oznamováno.

Nebylo-li by v některém místě duchovního, který by pravidelně náboženství mohl vyučovati, může učitel s přivolením úřadu církevního přidržen býti, aby byl při tomto vyučování dítek k jeho vyznání náležejících nápomocen dle nařízení od úřadů školních o tom vydaných.

Opominula-li by některá církev nebo společnost náboženská dáti náboženství vyučovati, opatří v příčině toho, čeho bude potřebí, školní úřad zemský, slyšev prve účastníky.

§. 6. V kterém jazyku má se vyučovati a zdali má se učiti některému jinému jazyku vlasteneckému, rozhodne v mezích zákona školní úřad zemský, slyšev ty, kteří na školu náklad vedou.

§. 7. Věci, kterým na školách obecných má se vyučovati, rozděleny buďtež na roky, v kterých každé dítko povinno jest do školy choditi, tak, aby každý rok byl stupněm u vyučování.

§. 7. Učivo školy obecné rozděleno buď na jednotlivé roky, kdež každé dítě do školy má choditi, podle možnosti tou měrou, aby s každým takovým rokem shodoval se jeden stupeň učební.

Na kolik oddělení nebo tříd má se mládež školní rozdělit, záleží na tom, kolik jest žákův a učitelů.

Zdali a pokud mají se žáci dle pohlaví oddělit, ustanoví okresní dozorstvo školní, slyševši dozorstvo místní.

§. 8. V příčině toho, kterých knih vyučovacích a kterých čítanek lze užívati, rozhodne ministr záležitostí duchovních a vyučování, slyšev školní úřad zemský.

Podle kterých knih vyučovacích a čítanek, jichž užívati jest dovoleno, má se ve školách učit, ustanoví okresní dozorstvo školní po vyslyšení okresní konference.

§. 9. Kolik hodin se má v každém ročníku veřejných škol obecných týdně vyučovati, vyměří se v osnově vyučování.

Na školách továrních (§. 60) vyučovati se má nejméně dvanáct hodin v témdni, kteréž na každý den co možná rovnou měrou se rozdělí, a to tak, aby se učilo toliko mezi sedmou hodinou ranní a šestou hodinou večerní, vyjmouc hodinu polední.

§. 10. Při školách obecných zříditi se mohou, majíc zvláštní zření k potřebám místním, školy pro opatrování, vychovávání a vyučování dítek, které ještě nejsou povinny do školy choditi, též mohou zříditi se kursy odborové, na nichž by se poskytovalo zvlášť-

Jak se mládež školní má rozdělovati na oddělení nebo třídy, záleží na tom, kolik jest žákovstva a kolik sil učitelských, i může rozdělení toto podle okolností, jmenovitě na venkově, zaříditi se tak, jak toho požadují zásady vyučování polodenního.

§. 8. Které knihy učební a čítací dopouštěny budou, o tom rozhoduje ministr duchovních záležitostí a vyučování, slyšev o tom zemskou školní radu.

Podle kterých knih učebních a čítacích k užívání vůbec dopustěných má se ve škole učit, o tom rozhodne zemská školní rada vyslyševši okresní konferenci učitelskou.

§. 10. Při jednotlivých školách mohou býti podle zvláštních potřeb místních zařízeny školy pro opatrování, vychovávání a vyučování dítek ke škole ještě nepovinných, též obzvláštní učební kursy pro mládež povinnosti školské odrostlou (§. 59., odstavec 2.).

ního vyučování v polním hospodářství nebo v řemeslech.

§. 11. Kolik učitelů na každé škole býti má, řídí se počtem žáků.

Jest-li na některé škole po tři léta po sobě jdoucí v průměru 80 žákův, ustanoví se nevyhnutelně učitel druhý, jest-li žáků 160, zřídí se učitel třetí a podle tohoto poměru zřídí se učitelů více.

Místa učitelská již zřízená zrušiti se mohou jen s přivolením školního úřadu zemského, a to jen tehda, když v pětiletém průměru není tolik žáků, jak výše vyměřeno.

Zákonodárství zemskému zůstává se, by ustanovilo ještě méně žáků, kolik jich má míti jeden učitel.

§. 12. Odpovědným správcem školy obecné jest učitel, a jest-li učitelů několik, tedy ustanovený k tomu „vrchní (starší) učitel čili nadučitel (řídící učitel).“

§. 13. Na školách, na kterých jest jedno místo učitelské, usta-

Pro dívky, školní povinnosti odrostlé, mohou též zařízeny býti kursy učební pro všeobecné další vzdělání (§. 59., odstavec 2.).

§. 11. Kolik sil učitelských na každé škole býti má, řídí se dle počtu žakovstva.

Bude-li žakovstva při celodenním vyučování po tři roky po sobě jdoucí průměrem 80, musí nevyhnutelně povolána býti druhá síla učitelská; dostoupí-li čísla 160, síla třetí; a takž podle tohoto poměru musí počet učitelstva ještě dále býti množen.

Při polodenním vyučování počítej se na jednu sílu učitelskou 100 žákův.

Jde-li o určení čísla sil učitelských na takových školách obecných, jenž příčinou dětí posledních dvou ročních stupňů obdrží zřízení jiné, nežli jakž nařízeno pravidlem (§. 21., odstavec 4.), tedy na děti tyto nebudť hledíno.

Místa učitelská již zřízená nesmějí býti zrušena, leč s přivolením zemského školního úřadu. Zůstaveno jest zákonodárstvu zemskému, má-li nejvyšší číslo žakovstva jednomu učiteli přikázaného sníženo býti.

noven buď učitel; jsou-li však na některé škole dvě nebo tři místa učitelská, může se na jedno místo ustanoviti mladší učitel čili podučitel.

Jsou-li na některé škole čtyři nebo jest-li na ní pět míst učitelských, zříditi se mohou dva mladší učitelé.

Bylo-li by ještě více míst učitelských, může se třetina jich obsaditi mladšími učiteli.

§. 14. Co nařízeno v §§. 3—13, vztahuje se také k samostatným školám dívčím, jmenovitě co se týče věcí, kterým má se vyučovati, a pořádku, v kterém se to má dít, kolik má býti učitelek a pokud na takových školách mají se ustanovovati učitelky a mladší učitelky.

Jest-li na některé škole dívčí několik učitelek, má řídící učitelka titul „vrchní (starší) učitelka čili nadučitelka (řídící učitelka).“

§. 15. Učitelky a mladší učitelky na školách dívčích mají vůbec dívky také vyučovati ženským pracím ručním a nauce o domácím hospodářství, k čemuž ve škole zřídí se zvláštní oddělení.

Vyučují-li na některé dívčí škole učitelé, ustanovena buď k vyučování ženským pracím ručním zvláštní učitelka.

Kde není zvláštní školy dívčí, zřízena buď dívkám školou povinným škola ku pracím žen-

§. 15. Učitelky a podučitelky na školách dívčích mají z pravidla vyučovati též v ručních pracích ženských, pro kteroužto potřebu zřízeno buď zvláštní oddělení školní.

Kde škola dívčí odevzdána učitelstvu mužskému, musí pro vyučování v ručních pracích ženských ustanovena býti zvláštní učitelka.

Kde samostatných škol dívčích není, budtež pro dívky školou povinné zařízeny zvláštní školy

ským buď zvláště o sobě, nebo ve škole obecné

§. 16. Zákonodárství zemské ustanoví, může-li se v nižších třídách škol obecných vyučování chlapců svěřiti také učitelkám.

2. O školách měšťanských.

§. 17. Školy měšťanské zřízeny jsou k tomu, aby poskytovaly těm, kteří nechodí do školy střední, vzdělání vyššího, nežli jest to, jehož dojiti mohou na obyčejné škole obecné.

Na těchto školách vyučovati se má těmto předmětům: náboženství, jazyku a písemností, zeměpisu a dějepisu, zvláštní zření majíc k vlasti a k ústavě vlastenecké, přírodopisu, přírodopytu, arithmetice, geometrii, vedení knih, kreslení od ruky, kreslení geometrickému, krasopisu, zpěvu a tělocviku; dívky vyučovati se mají: ženským pracím ručním a nauce o domácím hospodářství.

Na školách měšťanských, které nejsou německé, poskytnuto buď příležitosti, naučiti se jazyku německému.

Když k tomu přivolí školní úřad zemský, může se na školách měšťanských také vyučovati některému cizímu jazyku živému, však způsobem neobligátním.

pracovní, a to o sobě aneb ve spojení se školou obecnou.

§. 17. Škola měšťanská má poskytovatí vzdělání vyšší, nežli se poskytuje školou obecnou, hledíc jmenovitě ku potřebám průmyslnickým a rolnickým. Škola tato poskytuje též přípravu k ústavům učitelským a k takovým školám odborným, kteréž nepožadují přípravy ze škol středních.

Učebné předměty školy měšťanské jsou: náboženství; jazyk vyučovací spolu s naukou o písemnostech; zeměpis a dějepis, majíc obzvláštní zření k vlasti a k ústavě vlastenecké; přírodopis; přírodopyt; počtářství spolu s jednoduchým účetnictvím; geometrie a kreslení geometrické; kreslení od ruky; krasopis; zpěv; pak: ženské ruční práce dívkám; tělocvik chlapcům obligátní, dívkám neobligátní.

Na měšťanských školách neněmeckých dána buď příležitost naučiti se jazyku německému.

Za přivolení zemské školní rady může na škole měšťanské poskytovatí se též neobligátní vyučování v jiných živoucích jazycích, ve hraní na pianě a na houslích.

§. 18. Těm, kteří na školu náklad vedou, zůstává se, aby si obecnou školu zřídili tak, aby zároveň byla školou měšťanskou.

V případnosti této skládá se škola taková z osmi tříd.

Mohou však zříditi se také samostatné školy měšťanské o třech třídách, ježto se připojí k pátému ročníku školy obecné.

§. 19. Co nařízeno v §§. 4—8 a 10—14, má též platnost v příčině škol měšťanských, však s těmito odchylkami :

1. Ve školách měšťanských o třech třídách buďtež dítky veskrz dle pohlaví odděleny, v měšťanských školách o osmi třídách odděleny buďtež ve třech třídách vyšších;

2. na školách měšťanských zřízení buďte, pokud možno, zvláštní učitelé náboženství;

3. konferenci učitelské přísluší, vyvoliti z povolených knih vyučovacích a čítanek ty, kterých má se užívati; také může konference učitelská školnímu úřadu zemskému navrhnouti, aby se zavedly nové knihy vyučovací a nové čítanky;

4. odpovědný správce školy měšťanské nazývá se „ředitel“.

§. 18. Škola měšťanská skládá se ze tří tříd, a ty se připojují k pátému ročníku školy obecné.

Kdo tuto školu vydržují, těm zůstaveno jest, chtějí-li školu měšťanskou spojití s obecnou školou pod společným správcem. V takovémto případě slouiti bude: „Škola obecná i měšťanská.“

§. 19. Co jest ustanoveno v §§. 4. do 8., 10. do 14., platnost má také o školách měšťanských, avšak s těmito obměnami:

1. Učební plán buď postaven tak, aby se hovělo obzvláštním potřebám osady školní a okresu.

2. Na škole měšťanské buď žákovstvo venkoncem odděleno podle pohlaví.

3. Konference učitelská podává návrhy zemské radě školní, které ze kněh učebních a čítacích schválených užívati se má; též může konference tato navrhovati nové knihy učební a čítací.

4. Odpovědný správce školy té slove „ředitel“.

5. Učitelských sil buď kromě ředitele a kromě učitele náboženství nejméně tré.

II. O navštěvování školy.

§. 20. Rodičové nebo jejich zástupcové nemohou svých dětí neb opatrovanců nechat bez vyučování na školách obecných předepsaného.

§. 21. Povinnost, choditi do školy, počíná od dokonaného šestého roku a trvá až do dokonaného roku čtrnáctého.

Žáci mohou vystoupiti ze školy teprv tehda, když umějí věci nejpotřebnější na školách obecných předepsané, totiž čísti, psáti a počítati.

Na konci školního roku může okresní dozorstvo školní povoliti, aby žáci, kteří sice 14. rok věku svého ještě nedokonali, však v nejprve příštím půl roce jej dokonají, a kteří si učení na škole obecné předepsané úplně osvojili, byli ze školy propuštěni.

§. 21. Povinnost školní počíná se životním rokem šestým dokonaným a trvá do dokonaného životního roku čtrnáctého.

Avšak žákové teprve tehda smějí vystoupiti ze školy, mají-li nejpotřebnější vědomosti školám obecným předepsané, jako: náboženství, čtení, psaní a počítání.

Na školách obecných mají se dětem na venkově a dětem nemajetných obyvatelů po městech a městečkách po skončeném šestiletém do školy chození na žádost rodičů anebo jich zástupců z důvodů podstatných povoliti jisté úlevy v míře pravidelného do školy chození. Úlevy ty mají záležeti v obmezení vyučování na jistou část roku, nebo na vyučování polodenní, anebo na vyučování v jednotlivých dnech v týdnu.

Úlevy ty poskytnuty buďte také dětem celých obcí školských na venkově, bude-li za to požádáno od zastupitelstev veškerých přískolených obcí na základě usnešení výborův obecních. V takovémto případě může plán učební zařízen býti tak, aby učení zkrácené udělováno bylo dětem ve zvláštních, od ostatních žáků

§. 22. Žáci přijímají se toliko na začátku školního roku, leč že by rodičové někam se přestěhovali.

Vyjímkou může okresní dozorstvo a v případech pilných místní dozorstvo školní povoliti, aby některé dítě bylo mezi školním rokem přijato.

§. 23. Povinnosti, choditi do školy veřejné, zproštěni jsou na čas nebo na vždy: chlapci, kteří chodí do některé vyšší školy, děti, které mají nějakou vadu na duchu nebo nějakou těžkou vadu na těle, účelu vyučování nebo navštěvování školy překážející, konečně děti, které vyučují se doma nebo v nějakém ústavě soukromém.

oddělených skupeninách nejméně do vyplnění čtrnáctého roku životního.

Ve všech případech, o kterých jednají tyto dvě odstavky, buď vyučování zařízeno tak, aby ti, kteří jsou školou povinni, tím vyučováním mohli dosáhnouti účelu učebního vůbec předepsaného.

Na konci školního roku může žákům, kteří čtrnáctého roku životního ještě sice nedokonali, a však dokonají jej v půlročí nejbližší následujícím, kteří také úplně sobě osvojili předměty školy obecné, povoleno býti propuštění ze školy z příčin podstatných, a to od okresního dozorstva školního.

§. 23. Povinnosti k chození do školy veřejné sprostěny jsou na čas anebo trvanlivě:

Děti, které chodí do školy vyšší, anebo do školy průmyslnické nebo rolnické, anebo do kursů odborných, ač jsou-li školy ty tak zařízeny, že nahrazují vyučování škol obecných; pak děti, stížené neduhem duchovním nebo těžkým tělesným, jenž vadí účelu

V této případnosti odpovídají rodiče nebo jejich zástupcové z toho, aby dětem dostalo se dostatečně alespoň toho vyučování, které jest předepsáno na školách obecných.

Vzešla-li by v této příčině pochybnost nějaká, povinně jest okresní dozorstvo školní zjednat si způsobem příhodným jistotu, zdali pochybnost jest podstatná čili nic. Tomu, co za touto příčinou se nařídí, mají se rodičové nebo zástupcové jejich poddati.

§. 24. Rodičové nebo jejich zástupcové, též majetníci továren a živností odpovídají z toho, aby děti, které jsou povinny choditi do školy, školu pravidelně navštěvovaly, a mohou k vyplnění této povinnosti prostředky donucovacími přidržáni býti. Širší ustanovení v příčině toho vydá zákonodárství zemské.

§. 25. Rodičové nebo jejich zástupcové jsou povinni, opatřiti dětem knihy školní a jiné prostředky k učení, jichž mají potřeby.

III. O vzdělávání učitelův a uspořádání k učitelství.

§. 26. Učitelé a učitelky, jichž bude potřeby, vzdělávati se budou v ústavech učitelských dle pohlaví chovancův oddělených.

vyučovacímu anebo návštěvě školy; konečně takové, jenž vyučovány jsou doma anebo v ústavu soukromém.

V případě posledně řečeném jsou rodiče anebo jich zástupcové odpovědni, že se dětem dostane vyučování obecné škole předepsaného, a to měrou dostatečnou.

Je-li o tom pochybnosti, tedy okresní dozorstvo školní jest zavázáno, aby se přiměřeným způsobem přesvědčilo, je-li pochybnost ta podstatná čili nic. Příkazům v té věci vydaným rodiče nebo jich zástupcové povinni jsou podrobiti se.

§. 27. Při každém takovém ústavě zřídí se za příčinou praktického vzdělání chovanců škola obecná jako škola cvičná a vzorní, a při každém ústavě ku vzdělání učitelek zřídí se také zahrádka dětská.

Ústavům učitelským přidá se také pro navedení a cvičení se v pracích hospodářských kus země v příhodném položení a přiměřené velikosti.

§. 28. Kurs vzdělávací trvá čtyři léta.

§. 29. Na ústavech učitelských vyučovati se bude: náboženství, vychovatelství a nauce vyučovací, též historii a vědám pomocným těchto nauk, mluvnici, písemnostíem a znalosti literatury, mathematice (počítání, algebře a geometrii), popisujícím přírodovědám (zoologii, botanice a mineralogii), přírodopytu (fysice a počátkům chemie), geografii a historii, nauce o ústavě vlastenecké, polnímu hospodářství, hledíc zvláště ke způsobu vzdělávání půdy v té zemi, psaní, kreslení (geometrickému i od ruky), hudbě a tělocviku.

Kromě toho učení budtež chovanci, tu, kde k tomu jest příležitosti, způsobu vyučování hluchoněmých a slepých, a poučování budtež o organisaci dobře zřízené opatrovny dítek (zahrádky dětské, mateřské školky).

§. 29. Na ústavech učitelských pro učitele bude vyučováno: náboženství; paedagogice se cvičením praktickým; jazyku vyučovacímu; zeměpisu; dějepisu a nauce o ústavě vlasti; mathematice a kreslení geometrickému; přírodopisu; přírodopytu; hospodářství polnímu, hledíc obzvláště k povaze půdy té které země; krasopisu; kreslení od ruky; hudbě, hledíc obzvláště k hudbě chrámové; tělocviku.

Kromě toho učení budte chovanci, kde k tomu jest příležitost, methodě o vyučování hluchoněmých i slepých, a poučení budte o organisaci opatroven (zahrádek) dětských a vychovaten pro děti mravně spustlé.

Co neobligátním předmětům může vyučovati se, dobudouc k tomu schválení ministra duchovních záležitostí a vyučování, jiným živoucím jazykům.

§. 30. Na ústavech ku vzdělání učitelek bude se vyučovati: náboženství, vychovatelství, nauce vyučovací a historii těchto nauk, mluvnici, písemností a znalosti literatury, geografii a historii, arithmetice, přírodovědám a přírodopytu), psaní, kreslení, zpěvu, nauce o domácím hospodářství, cizím jazykům, ženským pracím ručním, tělocviku.

Mimo to poučovány budtež chovanky, tu, kde k tomu jest příležitost, o organisaci dobře zřízené opatrovny dítek (zahrádky dětské, mateřské školky).

Učitelky prací ženských vyučovány budou buď na ústavech učitelek nebo ve zvláštních kursech vyučovacích.

§. 31. Kterým jazykem má na těchto ústavech se vyučovati, ustanoví k návrhu zemského úřadu školního ministr vyučování, ač nevyměří-li se nic jiného zákonem zemským.

Kde toho vyhledává potřeba, budiž chovancům poskytnuto také příležitosti ku vzdělání se v některém jiném jazyku vlasteneckém, aby nabyli spůsobilosti, vyučovati v případě potřeby také jazykem tímto.

§ 32. Aby kdo byl přijat do prvního ročníku, potřebí, aby dokončil 15. rok věku svého, byl

§. 30. Na ústavech učitelských pro učitelky bude vyučováno: náboženství; paedagogice se cvičením praktickým; jazyku vyučovacímu; zeměpisu; dějepisu; arithmetice a kreslení forem geometrických; přírodopisu; přírodopytu; krasopisu; kreslení od ruky; hudbě, ručním pracem ženským; tělocviku.

Kromě toho budte chovanky, tu, kde k tomu příležitost, poučovány o organisaci opatroven (zahrádek) dětských.

Co neobligátním předmětům může vyučovati se, dobudouc k tomu schválení ministra duchovních záležitostí a vyučování, jiným živoucím, jmenovitě cizím jazykům.

Učitelky ženských prací vzdělávány budou buď na ústavech učitelských pro učitelky anebo ve zvláštních kursech vyučovacích.

§. 32. Aby kdo přijat byl do prvního ročníku, k tomu požaduje se kromě tělesné statečnosti,

zdravého a dostatečného těla, bezúhonných mravův a měl náležité vzdělání přípravné.

Toto vzdělání prokáže se přísnou zkouškou přijímací, kteráž se vztahuje vůbec k předmětům, jimž se vyučuje na nižších školách reálních nebo na nižších gymnasiích, vyjímajíc cizí jazyky.

Kdož prokáží, že mají tyto vlastnosti, mohou veřejné ústavy učitelské navštěvovati, nehledíc, jakého jsou vyznání náboženského.

§. 33. Chovanců nemá býti v jednom ročníku více než 40.

§. 34. Po dokonaném kurse vyučovacím podniknou chovanci učitelští přísnou zkoušku ve všech předmětech, jimž na ústavě učitelském se vyučuje, a když dosti učiní tomu, čeho dle předpisu se vyhledává, obdrží *vysvědčení dospělosti*. Při této zkoušce předsedá některý člen školního úřadu zemského k tomu vyslaný.

§. 35. Učitelstvo na ústavě učitelském skládá se z ředitele, který spolu řídí školu cvičnou; ze dvou až ze čtyř učitelů hlavních, z učitelů náboženství a z učitelů pomocných, kolik jich potřebí. Veškeré toto učitelstvo

mravné zachovalosti a náležitého vzdělání přípravného z pravidla, aby žadatel měl 15. rok věku svého dokonaný. Z důvodů obzvláště pozoruhodných může ministr prominouti k tomu věku nejvýše šest měsíců.

Průkaz o náležitém přípravném vzdělání podá se přísnou zkouškou přijímací.

Zkouška ta vztáhne se vůbec ku předmětům učebným, kterýmž se obligátně vyučuje na škole měšťanské. K žadatelům, majícím přípravné vzdělání hudební, buď u přijmutí hledíno obzvláště.

Veřejné ústavy učitelské přístupny jsou žadatelům, kteří takové průkazy podají, buďtež vyznání náboženského kteréhokoli věk.

pojmenuje ministr vyučování, slyšev školní úřad zemský.

Učitelé školy cvičné jsou povinni, při vzdělávání chovancův učitelských za učitele pomocné pomáhati.

§. 36. o příjmech učitelstva na státních vzdělávatelnách učitelských změněn říšským zákonem ze dne 19. m. března l. 1872.

§. 37. Vyučování na ústavech ku vzdělání učitelův a učitelek koná se zdarma.

Nemajetní, duchem nadaní obdrží také stipendia, když se zaváží, že budou nejméně šest let konati službu učitelskou

§. 38. Vysvědčení dospělosti (§. 34.) činí kandidáta způsobilým jedině k tomu, aby mohl zřízen býti za mladšího učitele nebo za provisorního učitele.

Aby však mohl definitivně ustanoven býti za učitele, potřebí má *vysvědčení způsobilosti učitelské*, kteréhož nabude zkouškou způsobilosti, když byl nejméně dvě léta ve škole prakticky vyučoval.

Ke zkoušení způsobilosti učitelské ustanoví ministr záležitostí duchovních a vyučování kommissí zvláštní, při čemž bude pravidlem, že mají býti členy kommissí takových předkem ředitelé a učitelé ústavů učitelských, dozorcové školní a dokonalí učitelé škol obecných.

§. 36. Právní poměry učitelstva upraveny budou zvláštními předpisy. Učitelé náboženství, definitivně ustanovení, buďte co do práv a povinností na roveň postaveni s učiteli hlavními.

§. 38. Vysvědčení dospělosti (§. 34.) poskytuje způsobilost k prozatímnímu ustanovení za podučitele nebo za učitele.

Má-li kdo definitivně být ustanoven za podučitele nebo za učitele na školách obecných, vykaž se vysvědčením způsobilosti učitelské pro školy obecné, kteréhož nabytí lze zkouškou způsobilosti učitelské po vykonané ku spokojenosti nejméně dvouleté praktické službě školské na některé veřejné anebo na některé právem veřejnosti opatřené soukromé škole.

Má-li kdo definitivně být ustanoven za podučitele nebo za učitele na školách měšťanských, prokaž se vysvědčením způsobilosti učitelské, kteréhož nabytí

Ke zkoušení kandidátů, v příčině spůsobilosti jejich vyučovati náboženství, povolají se zástupcové církví a společností náboženských (§. 5, odst. 6).

Vysvědčením spůsobilosti učitelské vyřkne se, že kandidát jest schopen, vyučovati na školách měštanských bez omezení, nebo jenom na školách obecných.

lze osobitou zkouškou pro školy měštanské, po vykonané k úplné spokojenosti nejméně tříleté službě na školách obecných anebo na jiných ústavech učebných. Učitelé techničtí pro osobité kursy učebné k jednotlivým školám připojené, ve službě učitelské se osvědčivší (§. 10.), mohou této zkoušky od ministra vyučování býti zproštěni.

Ke zkouškám o spůsobilosti učitelské ustanoví ministr duchovních záležitostí a vyučování zvláštní kommisce, při čemž buď zásadou, že členy kommisce mají především býti ředitelé a učitelé ústavů učitelských, dozorcí školní a důkladní učitelé škol obecných.

Ke zkoušení čekatelů co do spůsobilosti jich k vyučování náboženskému přizvání buďte zástupcové té které společnosti církevní a náboženské (§. 5., odstávka 6.).

§. 39. Krom zvláštních případností dovoleno jest opakovati zkoušku jen jednou.

Výjimku z toho pravidla učiniti může k návrhu kommisce zkušební ministr záležitostí duchovních a vyučování.

§. 40. Kandidáti učitelství, kteří odbyvše zkoušku spůsobilosti učitelské po tři léta nekonali služby na některé škole, která má právo veřejnosti, povinni jsou, prve než budou na nějaké veřejné škole definitivně

ustanovení (§. 2.), podniknouti zkoušku znova.

V případech zvláštního zřetele hodných může ministr záležitostí duchovních a vyučování v této příčině udělit dispensi.

§. 41. Kdož nebyli na kurse vyučovacím na některém ústavě učitelském, opatřeném právem veřejnosti, mohou, dokonavše devatenáctý rok věku svého, nabýti vysvědčení dospělosti tím, že podniknou zkoušku na některém státním ústavě učitelském (§. 38., odst. 1.).

§. 42. Aby kandidáti dojíti mohli důkladnějšího vzdělání ku povolání učitelskému, zařídí se zvláštní kurzy učitelské (semináře paedagogické) na universitách nebo na vysokém učení technickém.

Zevrubnější nařízení o tom vydá ministr záležitostí duchovních a vyučování.

§. 41. Kdo nepodnikl a nevykonal kurs učebný na některém ústavě učitelském právo veřejnosti majícím, může sobě, vyplniv devatenácte let věku svého, zjednatí vysvědčení dospělosti (§. 38., odstávka 1.), jestliže vykázav se o ostatních požadavcích zákonních (§. 32., odstávka 1.), složí zkoušku na některém státním ústavě učitelském.

Za jakých výminek kandidáti, mající učitelskou způsobilost pro školy střední, dosáhnouti mohou způsobilosti učitelské a způsobilosti k ustanovení na školy obecné, ustanoveno bude od ministra duchovních záležitostí a vyučování.

Avšak kandidáti takoví definitivně nemohou být ustanoveni, leč teprve po nejméně jedno-roční službě ve škole obecné (§. 38., odstávka 2. a 3.).

§. 42. K vůli dalšímu vzdělání pro povolání učitelské, jmenovitě v předmětech učebných školy měšťanské, zřízeny budte zvláštní kurzy učebné.

Podrobné ustanovení o tom vydá ministr duchovních záležitostí a vyučování.

IV. O dalším vzdělávání učitelů.

§. 43. Dalšímu vzdělávání učitelů, paedagogickému a vědeckému. pomáhati se má časopisy školními, konferencemi periodickými a kursy k tomu konci zřízenými.

§. 44. V každém okrese školním zřízena buď bibliotéka učitelská, jejíž správa svěří se komissi, zvolené od okresní konference učitelské (§. 45.).

§. 45. V každém okrese školním konána buď alespoň jednou za rok konference učitelská pod správou okresního dozorce školního.

V té konferenci mají se učitelé raditi a rokovati o věcech školství se týkajících, zvláště o předmětech, jimž na škole obecné se vyučuje, o methodách vyučování, o prostředcích vyučovacích, o zavedení nových knih vyučovacích a čítanek, o kázni školní a podobných věcech.

Každý učitel veřejných škol obecných a ústavův učitelských toho okresu jest povinen, míti účastenství v konferenci okresní. Učitelům ústavův soukromých zůstaveno jest na vůli, chtějí-li ku konferenci přijíti.

§. 46. V každé zemi konati se bude vždy za tři léta konference učitelů, vyslaných z konferencí okresních, za předsedání některého zemského dozorce školního (*konference zemská*).

§. 46. V každé zemi odbývati se budou pokaždé v šesti letech konference poslanců konferencí okresních, za předsedání jednoho školního inspektora zemského (*konference zemské*).

§. 47. Kursy pro další vzdělání učitelů konati se budou na ústavech učitelských krom zvláštních případností v čas prázdnin podzimních.

Učitelé, byvše vyzváni od školního úřadu zemského, aby přišli na kurs pro další vzdělání, mají tohoto vyzvání poslušni býti.

V. O právním postavení učitelů.

§. 48. Služba na veřejných školách jest úřad veřejný, jehož dojítí mohou všichni občané rakouští rovnou měrou, nehledíc k vyznání náboženskému.

Aby kdo mohl za učitele nebo mladšího učitele zřízen býti, potřebí, aby byl rakouským občanem státním a prokázal, že jest k tomu úřadu náležitě způsobilý (§. 38.).

Vyloučení z úřadu učitelského jsou ti, kteří, byvše odsouzeni od soudu trestního nemohou do zastupitelstva obecního voleni býti. *)

§. 48. Služba na školách veřejných jest úřadem veřejným, jehož dosáhnouti může bez rozdílu každý státní občan, kterýž vykáže způsobilost svou k němu způsobem zákonitým.

Za odpovědného správce školního (§§. 12., 14., odstávka 2., §. 19., punkt 4. a 5.) může ustanoven býti jen takový učitel, kterýž také prokáže, že má způsobilost vyučovati náboženství (§. 38., odstávka 5.) onoho vyznání, ku kterémuž přináleží většina žáků té školy, a to podle průměru pěti ročníků předchozích. Při vyšetřování tohoto průměru žákové evangeličtí ve směs budte kladeni za přísluš-

*) Zemský zákon ze dne 16. dubna l. 1864 ustanovuje v řádu volení v §. 12. toto: Vyloučení z práva volenu býti, jsou: a) ti, kteří byli nalezeni vinni přechodem nějakým, ze zjištění nebo proti veřejné mravopoctnosti spáchaným; b) ti, kteří byli nalezeni vinni přestupkem nějakým, vykonaným ze zjištění nebo přestupkem proti veřejné mravopoctnosti v §§. 501, 504, 511, 512, 515 a 516 zákona trestního; c) ti, kdož pro nějaký přečin disciplinární, ze zjištění spáchaný, byli sesazeni s úřadu veřejného nebo ze služby veřejné. (Jmenované tu §§. obecného zákona trestního ze dne 27. května l. 1852 náležejí hlavě třinácté, která jedná v §§. 500—525 o přečinech a přestupcích proti veřejné mravopoctnosti.)

§. 49. Obsazovati provisorně čili na čas prázdná místa na školách obecných, přísluší okresnímu dozorstvu školnímu; na vzdělávacích ústavech učitelských a spojených s nimi školách cvičných přísluší to školnímu úřadu zemskému.

§. 50. Definitivně ustanovovati ředitele, učitele a mladší učitele na veřejných školách obecných, přičiněním těch, kteří na školu náklad vedou, náleží školnímu úřadu zemskému.

Toto přičinění záleží v tom, že vydržovatelé školy buď činí návrh anebo že mají právo presentační (právo učitele jmenovati).

Širší nařízení o tom i o postupování z nižší třídy platu do vyšší vydána budou zákonodárstvím zemským.

Učiní-li presentovaný dosti tomu, čeho v §. 48. se vyhledává, budiž za ředitele neb učitele ustanoven, leč by při něm se shledala nějaká důležitá

níky jednoho a téhož vyznání. Správa školní povinna jest účastniti se v dohlídce nad mládeží školní při cvičení náboženském řádně vytknutém prostřednictvím učitelů příslušného vyznání náboženského.

Vyloučení z úřadu učitelského jsou ti, kteříž vyloučení jsou následkem odsouzení soudu trestního z volitelnosti do zastupitelstva obecního.

vada mravní, nebo za vinu by se mu kladl skutek nějaký, pro který by učitel již zřízený mohl propuštěn býti.

§. 51. Míra povinnosti učitelské řídí se podle potřeby školy. Vyučoval-li by učitel v témdni více než 30 hodin, budiž za to zvláště odměněn.

§. 52. Která zaměstnání vedlejší s učitelstvím se nesnášejí, ustanoví se zákonodárstvím zemským.

§. 53. Učitelé, jichž vědomosti a práce shledají se býti nedostatečnými a kteří, navštěvovavše z uložení kurs pro další vzdělání (§. 47.) byli od sboru učitelského tohoto kursu dalšího vyučování nespůsobilí nalezeni, mohou od školního úřadu zemského přidrženi býti, aby podnikli znovu zkoušku spůsobilosti učitelské. Vypadne-li zkouška opět nedostatečně, má to za účinek, že takový učitel pozbude vysvědčení spůsobilosti, jehož prve nabyl, a záleží na školním úřadě zemském, zdali se mu povolí, konati službu podučitelskou, nebo zdali má býti od učitelství odstraněn

Mladší učitelové, kteří v pěti letech od početí své služby praktické nepodniknou zkoušky spůsobilosti učitelské, též ti, kteří podruhé nebyli ke zkoušce připuštěni (§. 39.), budtež z učitelství propuštěni a budiž jim vysvědčení dospělosti odjato.

§. 53. Jestliže se při učitelských osobách, majících vysvědčení spůsobilosti pro školy obecné, ukáže, že působení jejich jest nedostatečné, mohou zemským školním úřadem přidrženy býti k opětnému odbývání zkoušky učitelské spůsobilosti. Ukáže-li se při tom opětně nedostatečný výsledek zkušební, tedy vysvědčení spůsobilosti prve získané pozbude platnosti své, i záležitosti bude na rozhodnutí školního úřadu zemského, má-li se povolit, aby takový dále konal službu provisorní anebo odstraněn byl z učitelství.

§. 54. Učinil-li by některý učitel něco proti povinnosti své, užije se na něj prostředků disciplinárních, a to o sobě, nehledíc k pokutě, kterou mu třeba uloží soud trestní.

Širší ustanovení o tom vydá zákonodárství zemské, spravující se při tom pravidlem, že ředitelé mohou ze služby propuštění a od školy odstranění býti jediné po řádném řízení disciplinárním; totéž platí o mladších učitelích, když by šlo o jejich odstranění ze školy

§. 55. Jaké příjmy dle zákona má učitelstvo míti a jak je má dostávati, ustanoví zákonodárství zemské, šetříc při tom těchto pravidel:

1. Nejmenší plat vyměřen buď tak, aby učitel a mladší učitel, jsa prost všelikého překážejícího mu zaměstnání vedlejšího, mohl ze vší síly povolání svému se oddávati, učitel pak aby mohl také rodinu svou dle poměrů místních vyživovati; menšího platu nežli takto vyměřeného nemůže žádná obec dávati.

2. Učitelé obdrží příjmy své přímo od úřadu školního, a ne-

§. 54. Jestliže by učitelstvo zachovalo se ve škole jinak, než jak povinnost káže, též kdyby chování jeho kromě školy uráželo vážnost stavu učitelského nebo škodlivé bylo působení vychovatelskému a učitelskému, bude užito prostředků disciplinárních, nezávisle od stíhání soudem trestním, když by takové snad místa mělo.

Zevrubná ustanovení o tom vydají se zákonodárstvím zemským, při čemž bude zásadou, že propuštění ze služby a odstranění z učitelského povolání naproti ředitelům, též i naproti učitelům a podučitelům definitivně ustanoveným jinak se státi nemůže, než na základě předchozího řádného řízení disciplinárního.

dopouští se, aby školní plat sami si vybírali.

3. Aby učitelé příjmy své v pravý čas a ku spokojenosti své dostávali, k tomu přihlížeti a v příčině toho rozhodovati mají úřadové školní.

§. 56. Učitelé definitivně zřízení a mladší učitelé, kteří mají vysvědčení spůsobilosti učitelské, též vdovy a sirotci jich mají právo k pensi, a v této příčině vztahují se k nim vůbec všeliká nařízení, týkající se úředníků státních, při čemž bude se také počítati čas, jež někdo po vykonané zkoušce spůsobilostí učitelské strávil v provisorním postavení na některé škole veřejné.

§. 57. Na uhrazení výloh na pense zřídí se v královstvích a zemích přičiněním učitelův, obcí a země fondy pensijní, jimž se přikáží příhodné důchody, a jež spravovati budou školní úřadové zemští.

Obce, které samy o pense svých učitelů příhodným způsobem pečují, sprostěny jsou povinnosti, přispívati ke společnému fondu pensijnímu.

Širší ustanovení o tom vydá zákonodárství zemské.

§. 58. Učitelé, placení z důchodů státních, a jejich vdovy a sirotci obdrží z těchto důchodů také přiměřené zaopatření.

VI. O zřizování škol.

§. 59. Kde a kdy nastává povinnost zřídit školy, ustanoví zákonodárství zemské, spravující se pravidlem, že škola v každé případnosti zřízena býti má tu, kde na hodinu dokola a dle průměru pětiletého jest více než 40 dětí, které mají do školy přes půl míle cesty.

§. 60. Dětem, které jsou zaměstnány v továrnách nebo větších závodech živnostenských a nemohou za tou příčinou choditi do školy obecné, povinni jsou majetníci továren zřídit školy o sobě dle zákonů vydaných o zřizování škol veřejných, a to buď sami nebo společně s jinými továrníky.

§. 61. Kde a z kterých důvodů zřizovati se mají školy měšťanské, ustanoví zákonodárství zemské.

Kdo má zapravovati náklad na školy obecné.

§. 62. O školy obecné, jichž potřebí, péči míti mají nejprve

§. 59. Závazek ku založení školy upraví zákonodárství zemské, při čemž buď šetřeno zásady té, že škola na všecken způsob má býti založena všude, kdež v obvodu jedné hodiny a podle pětiletého průměru více jak 40 dětí se nachází, kteréž musí do školy více jak čtyři kilometry vzdálené choditi.

Rovněž tak přísluší zákonodárství zemskému, aby učinilo vhodná opatření, co se týče založení škol a vychovatelem zemi potřebných pro děti neplnomyslné, pak pro děti mravně zpustlé, též i co se týče závodů a učebných kursů v §. 10. připomenutých.

§. 62. O potřebné školy obecné péči má především obec místní,

obce místní, při čemž v platnosti se zachovají závazky a příspěvky jiných osob a korporací dle práva průchod mající.

Pokud v tom mají účastenství míti okresy, ustanoví zákonodárství zemské.

§. 63. V každé škole mají býti místnosti náležité, zařízené dle potřeb vyučování a hledíc ke zdraví dětí.

Zvláštními zákony zemskými vyměří se, kdo má místnosti školní zřizovati, v dobrém způsobu chovati, náhradím opatřovati, najímati a topiti, též kdo má zřizovati byty učitelům.

Při každé škole opatřeno buď místo pro tělocvik, v obcích venkovských, pokud možná, zahrada učitelovi a nějaký pozemek, na němž by mohly se dělati zkoušky hospodářské. Kdo jest povinen přispívati na to, též na prostředky k učení a jiné potřeby vyučovací, ustanoví se zákonodárstvím zemským, ač není-li jinak o to opatření učiněno.

§. 64. Zákonodárství zemskému zůstává se, aby zřídilo zvláštní fondy zemské neb okresní na zapravení nákladu, jehož jest potřebí k nadání veřejných škol obecných, ač nemá-li některá škola nebo nepřidá-li se jí zvláštních důchodů.

zachovajíc při tom právoplatné závazky a příspěvky osob třetích nebo korporací.

Pokud v tom účastniti se mají okresy, a kterak se má zapravovati náklad na závody a kursy učebné v §. 10. a v §. 59., odstavec 2. připomenuté, o tom ustanovení vydá zákonodárství zemské.

Ve spojení s tím rozhodne také zákonodárství zemské, má-li se plat školní dále dávati, a kdo má míti právo presentační (jmenovací).

§. 65. Rodiče, kteří dítky své dávají buď doma nebo v nějakém ústavě soukromém vyučovati, zproštění jsou platu školního, však ne jiných břemen školních zákonem ustanovených.

§. 66. Nestačí-li důchody obcí místních (po případě okresů) na zapravení potřeb škol obecných, má je zapraviti země.

Fondové škol normálních přejdou v nynějším způsobu svém se všemi závazky, za příčinou užívání jich ku potřebám školním anebo ze zvláštních důvodů práva soukromého na nich záležejícími, ve správu té které země tím způsobem, že jich bude jedině k účelům veřejných škol obecných se užívati, a že bude základní jmění chovati a spravovati výbor zemský, náklad však že bude dle prelimináře od sněmu na jisto postaveného poukazovati školní úřad zemský.

Příplatek k fondu školnímu, jež posud některé země od státu dostávaly, dávati se bude příště v té sumě průměrné, která se z obecných důchodů státních k tomu kterému fondu škol normálních dávala v letech 1866, 1867 a 1868.

Při vypočítávání této sumy srazí se však napřed to, co bylo

obráceno na potřeby, které budoucně mají se opatrovati přímo z důchodů státních (§§. 58. a 67.).

§. 67. Náklad na dotace ústavův učitelských a škol cvičných k nim náležejících, na stipendia v §. 42. nařízená zapraví se z důchodů státních.

Kde škola cvičná jest zároveň školou obecnou, již má obec potřebí, dá stát k nákladu nadacímú na ni příspěvek, o který v každé případnosti stane se umluvení proti tomu, že vláda bude míti v obsazování míst učitelských přiměřené účastenství.

Výlohy za kursy pro další vzdělávání učitelů (§. 47.) zapraveny budou z důchodů státních.

B. O učilištích soukromých.

§. 68. Soukromé ústavy ku vzdělání učitelův a učitelek zřizovati se mohou pod těmito výminkami:

1. Statut a plán vyučovací a všeliké změny v něm předloženy buďte ku schválení ministrovi záležitostí duchovních a vyučování.

2. Řediteli a učiteli (učitelkami) na takových ústavech mohou býti jen ti, kdož prokáží, že jsou úplně způsobilí, vzdělávati kandidáty učitelství. — K tomu potřebí nejméně, aby měli vysvědčení způsobilosti učitelské pro školy měšťanské a byli tři léta konali praktickou službu ve škole. Výjimku z toho

může ministr záležitostí duchovních a vyučování dopustiti tehda, když někdo jiným způsobem dokonale prokáže, že jest k učitelství náležitě spůsobilý.

Pod týmiž výminkami dovoleno jest také zřizovati semináře učitelské, v nichž kandidáti učitelství kromě vyučování mají zároveň byt a stravu.

§. 69. Ministr záležitostí duchovních a vyučování může soukromým ústavům vzdělávacím a seminářům propůjčiti práva vydávati vysvědčení, která mají tutéž platnost jako vysvědčení státní (práva veřejnosti), k čemuž však mimo to potřebí, aby plán vyučovací v ústavě takovém nebyl od plánu učitelských ústavů státních podstatně rozdílný, aby ředitel a učitel na něm byli od školního úřadu zemského potvrzeni, a by zkouška závěrečná konala se pod správou některého vyslaného tohoto úřadu, bez jehož přivolení nemůže se vydati vysvědčení dospělosti.

§. 70. Soukromé ústavy vyučovací, do kterých berou se děti, které jsou povinny do školy choditi, též ústavy, v nichž takové děti mají zároveň byt, stravu a jiné potřeby (ústavy vychovávací), zřizovati se mohou pod těmito výminkami:

1. Představení a učitelé takových ústavů jsou povinni prokázati, že mají tutéž spůsobilost učitelskou, kteréž se vyhledává

na učitelích škol veřejných téhož způsobu. Výjimku z toho může ministr záležitostí duchovních a vyučování dopustiti tehda, když někdo jiným způsobem dokonale prokáže, že jest k učitelství náležitě způsobilý.

2. Představení a učitelé těchto ústavů mají býti bezúhonného, mravného chování.

3. Plán vyučovací srovnávatí se má alespoň s tím, čeho se žádá na školách veřejných.

4. Ústav má zřízen býti tak, aby nebylo se obávati, že by dítky v něm na svém zdraví škodu vzaly.

5. Měla-li by se státi změna nějaká v učitelství, v plánu vyučovacím anebo v místnostech, má se to dříve úřadům školním oznámiti.

Aby na takových ústavech mohlo počítí se vyučování, potřebí k tomu schválení školního úřadu zemského, který je nemůže odepřítí, když dosti učiní se tomu, čeho výše v číslech 1—4 se vyhledává.

§. 71. Ústavové soukromí postavení jsou pod dozorstvím státním. Představení jich odpovídají úřadům z toho, že budou v pořádném způsobu chování.

§. 72. Srovnává-li se zřízení a účel vyučování některého ústavu soukromého se zřízením a účelem školy veřejné, kterou má ústav takový nahrazovati, může mu ministr záležitostí du-

chovných a vyučování propůjčiti práva vydávati vysvědčení, která mají tutéž platnost jako vysvědčení státní.

Učiní-li se ústavem takovým dosti potřebě škol v obci některé, může obec zprostěna býti závazku zřídit novou školu.

Přestal-li některý ústav soukromý dosti činiti tomu, čeho se vyhledává na škole obecné, může se mu odjati právo veřejnosti.

§. 73. Ústavové soukromí, na nichž by se nešetřilo zákonů nebo na nichž by přišly na jevo nějaké vady mravní, budou od školního úřadu zemského zavřeni.

§§. 74.—78. jsou obsahu formálního a podávají ustanovení přechozí.

§. 75. Majíc zření ke zvláštním poměrům v království Dalmatském, Haličském a Vladimírském i velkovévodství Krakovském, ve vévodství Krajinském a Bukovinském, v markrabství Isterském a v knížecím hrabství Gorickém i Gradištském, zůstaveno jest tamnímu zákonodárství zemskému, aby dopustilo výjimky ze zásad, vyrčených v §. 21., odstávce 1., 3., 4., 5. a 6., v §. 22. odstávce 2., v §. 28. a v §. 38, při království pak Haličském i Vladimírském i velkovévodství Krakovském též i v §§. 17., 18. a 19.

Ustanovení §. 48., odstávka 2. v království Dalmatském, Haličském i Vladimírském a velkovévodství Krakovském platnosti nemá.

Článek II.

Ministr záležitostí duchovních a vyučování má sobě nařízeno, aby zákon tento ve skutek uvedl a potřebná ustanovení přechodní vydal.

Ve Vídni, dne 2. května l. 1883.

František Josef v. r.

Taaffe v. r.

Conrad-Eybesfeld v. r.

Ministerské vynesení

ze dne 15. prosince l. 1869. č. 10590

v příčině vyučování náboženství dětí, které navštěvují školu, určenou pro příslušníky cizího vyznání.

Škola pro určité stejnověrce určená vyhovuje požadavkům §§ 70. a 72. říšsk. zák. o školách obecných již tím, že o vyučování náboženství žáků toho kterého vyznání postaráno jest. Používají-li této školy děti jiného vyznání, jak §. 5. zák. ze dne 25. května l. 1868. říšsk. zák. č. 48. připouští, tož jest povinností rodičů nebo jejich zástupců, aby dali děti doma náboženství vyučovati, pro kteréžto vyučování §. 23., odst. 2. říšsk. zák. o školách obecných a čl. 17. odst. 3. zákona o všeobecných právech státních občanů je měřítkem.

Vynesení zemské školní rady

ze dne 3. června l. 1870. č. 3461.

v příčině účastenství učitelů u vyučování náboženství.

Po §§. 255. a 256. politické správy školní byl učitel školy obecné posud zavázán opakovati s mládeží školní, čemu jí místní správce duchovní z náboženství naučil, a pomáhati učení se katechismu nazpaměť. Kterážto povinnost zrušena jest zákonem o školství obecném z dne 14. května l. 1869. Učitel na veřejné škole

obecné spravujž se zevrubně předeepsanou osnovou učebnou, i jest mu přísně zakázáno vlastní předměty učebné v příčině vyučovací doby, kteráž jim přikázána jest, zkracovati, aby místo toho vyučování náboženství opakoval. O vyučování náboženství pečují po §. 5. zákona o školách obecných církevní úřadové, jichž se týče; jenom v takových osadách, kde není duchovního, jenž by byl s to náboženství pravidelně vyučovati, smí se na učiteli v souhlase s úřadem církevním žádati, aby v příčině dětí, které jsou téhož náboženského vyznání jako on, k vyučování tomu nápomocen byl ve smyslu nařízení učiněných od úřadů školních; ale pak má po vysokém nařízení ministerském z dne 12. července 1869 buď počet jeho ostatních hodin učebných zmenšen býti, anebo musí se dostati učiteli za větší jeho namáhání remunerací. Ačkoli ustanovení ta již od 1. října l. 1869. platna jsou, setrváno přece na mnohých veřejných školách obecných při řádě starém. Jelikož tím jednak vyučování ostatním předmětům učebným veřejné školy obecné ujma se děje, jednak učitel přichází o remunerací, za rozmnožení práce jemu náležející, vidí se c. kr. zemské školní radě dáti se v upravení věci této. Aby některý učitel se zavázal u vyučování náboženství pomocným býti, k tomu jest potřeba snesení c. kr. zemské školní rady. Pokud tedy učitel zemskou školní radou k tomu nařízen není, má každému spolupůsobení u vyučování žáků náboženství odpírati. Nemůže-li v některém místě správce duchovní náboženství pravidelně vyučovati a vidí-li se tudíž spolupůsobení učitele u vyučování náboženství žádoucím býti, nechať předně místní školní rada, v níž i místní správce duchovní i učitel mají právo hlasovací, věc tu vezme v úvahu, ať se prosloví o potřebě spolupůsobení učitele u vyučování náboženství a ať žádosti k tomu směřující podá c. kr. okresní školní radě. Na c. kr. okresní školní radě bude, aby podala své dobré zdání zejména o tom, bude-li pro případ, že by učitel, jehož se týče, při vyučování náboženství spolupůsobil, nějaké zmenšení učebných hodin v příčině ostatních předmětů možno, anebo má-li se učiteli za to dostati remunerací. Načež ať c. kr. okresní školní rada předloží listiny o jednání tom s návrhy svými c. kr. zemské školní radě, kteráž sama si zůstává právo, svolení úřadu církevního se domoci a rozhodnutí učiniti. O čemž nechať veškerým učitelům okresu školního způsobem přiměřeným oznámení se učiní.

Nařízení,

vydané od ministra záležitostí duchovních a vyučování
dne 20. srpna l. 1870., č. 105. ř. z.,
**jímžto se vydává řád školní a vyučovací pro obyčejné
školy obecné.**

Podle §. 78. zákona říšského, daného dne 14. května l. 1869., č. 72. zákonníku říšského, a po slyšení zemských úřadů školních vidí se mi vydati prozatím níže položený řád školní a vyučovací pro obyčejné školy obecné, s výhradou nařízení dalších, jichž dle zkušenosti a dle postupu školství bude potřeba, a majíc zření k tomu, že někteří zákonové zemští škol obecných se týkající nebyli posud vydáni.

Toto nařízení vejde ve skutek počátkem školního roku 1870/71.

Stremayr m. p.

I. O navštěvování školy.

§. 1. Místní úřad školní (místní rada školní) má osm dní dříve, než se počne rok školní, dodati správci školy seznamování všech dětí okršlku školního, které jsou povinny choditi do školy, by k tomu přihlížel, aby pravidelně školu navštěvovaly. Zemský úřad školní (zemská rada školní) vydá předpisy zvláštní o tom, jak se mají děti, které jsou povinny do školy choditi, seznamovati (popisovati) a v přehledu chovati.

Na rodiče nebo jich náměstky náleží, by děti, které jsou povinny do školy choditi, v posledních třech dnech před počtím roku školního do školy zavedli a dali je zapsati do seznamování dětí školu navštěvujících (do matriky školní). Neučinili-li by rodiče nebo jich náměstkové této povinnosti dosti, má to správce školy místnímu úřadu školnímu oznámiti, by k nim dle zákona přikročil.

§. 2. Povinnost choditi do školy počíná se od dokonání šestého roku. Děti, kterým při počtí školního roku jde na šestý rok, mohou jen s přivolením místního úřadu školního přijaty býti. Toto povolení může se dáti jedině dětem, které jsou na těle i na duchu dospělé a jen dotud, pokud se tím nevykročuje z počtu žáků zákonem vyměřeného.

§. 3. Bez podstatné omluvy nemá žádné dítě obmeškati ni hodiny ni dne času školního zákonem ustanoveného.

Neomluvilo-li by dítě některé v osmi dnech dostatečně obmeškané hodiny neb obmeškaného dne, pokládá se taková hodina nebo takový den, není-li příčina obmeškání vůbec známa, tak, jako by nebyla omluvena.

§. 4. Za podstatnou omluvu pokládá se:

- a) Když dítě onemocní,
- b) když onemocní rodiče nebo jich příslušní a mají, jakož prokázáno, opatrování se strany dítěte nevyhnutelně potřebí;
- c) jest omluvou podstatnou špatné počasí, když by tím dětem vzešla škoda na zdraví, a
- d) neschůdné cesty.

§. 5. Když se prokáže, že děti jsou chudé a že pro nedostatek oděvu školy obmeškávají, má místní úřad školní k tomu přihlížeti, by ti, kdož jsou zákonem k tomu zavázáni, tohoto nedostatku odvarovali.

§. 6. Každý učitel jest povinen, k průkazu obmeškání školy přičiňovati, a kdykoli žák školy obmešká, nechť se omluví čili nic, den ode dne v knize třídní bedlivě to zaznamenávati. Správce školy má pak seznam obmeškaných hodin a dní ve lhůtě zákonem v příčině revise vyměřené místnímu úřadu školnímu předložiti. Jak toto předložení učiniti se má, ustanoví zemský úřad školní.

§. 7. Vzejde-li pochybnost, zdali žák z podstatné příčiny školy zameškal, vyšetří to místní úřad školní neprodleně a přikročí dle zákona k nedbanlivým rodičům anebo jich náměstkům.

II. O čase vyučování.

§. 8. Školní rok trvá 46 neděl. Kromě zvláštních případností počíná se v době od 1. dne m. září až do 1. dne m. listopadu.

V místech, kde jsou školy střední, má se vyučování na školách obecných počítati touž dobou, kdy se počíná na školách středních.

V jiných místech ustanoví okresní úřad školní (okresní rada školní), kdy se má vyučování počítati a skončiti, hledě k okolnostem místním a k zaměstnání obyvatelů; tento úřad může také z týchž příčin šestinedělní hlavní prázdniny mezi rokem rozdělit.

Zemský úřad školní může povolit, by rok školní počal se výjimkou jindy, než tuto ustanoveno.

§. 9. Dni ferialní mezi rokem školním ustanoviti sluší zemskému úřadu školnímu.

§. 10. Každý jiný den roku školního, který není ferialní, má býti škola, a místní úřad školní může toliko v mimořádných případech nanejvýš ještě tři dni ferialní v roce školním povolit.

§. 11. Na školách víceřídých má vůbec býti vyučování celodenní, na školách jednořídých může se v případě §. 45. tohoto řádu školního zaříditi vyučování polodenní.

Zemský úřad školní může k odůvodněnému návrhu okresního úřadu školního výjimkou také v jiných případech vyučování polodenní povolit.

§. 12. Začátek a konec školy položí místní úřad školní dle toho, jak toho okolnosti vyhledávají, na rannější nebo pozdější hodiny šetře předepsaného počtu hodin.

§. 13. Povinnost choditi do školy trvá až do dokonání čtrnáctého roku.

Předepsané hodiny školní zkrátiti (zmenšením týdenního počtu hodin, vyučováním toliko v polouletí zimním, zavedením škol večerních anebo střídavých škol všednodenních anebo jiným způsobem), dovoleno jest na čas toliko tehda, když týče se mládeže školní na venku, náležející do dvou posledních stupňů roků. Širší ustanovení v příčině toho vydá zemský úřad školní zřetí maje k žádostem a návrhům školních úřadů místních a okresních k tomu se vztahujícím.

III. O propuštění ze školy.

§. 14. Po dokonání povinnosti školní obdrží děti, které dle úsudku správce školy (na víceřídých školách dle úsudku konference učitelské) předepsaných nejpotebnejších vědomostí (§. 21. odst. 2. říšského zákona o školách obecných, daného dne 14. května l. 1869.) nabyly a ze školy se propustí, vysvědčení propouštěcí, za kteréž se ničeho (žádné taxy) neplatí. Odepřelo-li by se některému žákovi takové vysvědčení, mají rodičové nebo jejich zástupcové právo, žádati na okresním úřadu školním, aby s ním předsevzala se zkouška.

Vysvědčení propouštěcí obdrží také děti, které byly dle §. 21. odst. 3. zákona říšského o školách obecných s přivolením okresního úřadu školního ze školy propuštěny, prve než povinnost školní dokonaly.

§. 15. Děti, které vysvědčení propouštěcí neobdrží, jsou povinny choditi přes věk školní do školy.

Nebylo-li by se nadíti, že by dítě některé za příčinou povahy své duchovní nebo tělesné po dokonané povinnosti školní, jakož prokázáno, došlo účelu školy obecné, dá se mu vysvědčení odchodní, v němž se výslovně k tomuto paragrafu řádu školního a vyučovacího poukáže.

§. 16. Děti, které se vyučují doma nebo v některé škole soukromé, která nemá práva veřejnosti, jsou povinny, po dokonaném věku školním podniknouti zkoušku na některé škole veřejné a prokázati to u okresního úřadu školního toho okresu, v němž jsou zapsány (§. 1.).

Za tuto zkoušku zaplatí se taxa pěti zlatých rakouského čísla, která mezi zkoušející a správce školy rovným dílem se rozdělí. Prokáže-li se, že žák jest nemajetný, může ho úřad školní přímo nad tou školou postavený taxy zprostiti, buď vsí nebo dílu.

§. 17. Děti, které v dotčené lhůtě chodí do některé vyšší školy, které mají nějakou vadu ducha nebo nějakou těžkou vadu na těle a jsou proto zákonem na čas anebo trvale sprostěny povinnosti choditi do školy, nejsou také povinny opatřiti si vysvědčení propouštěcího.

§. 18. Vysvědčení propouštěcí vydává správce školy, a na školách více třídných se učitel nejvyšší třídy v něm podepíše.

Jména dětí ze školy propuštěných zapíše se do knihy zvláštní, která se chová u místního úřadu školního, a poznamená se zároveň v matrice školní, že byly propuštěny.

§. 19. Vysvědčení, jímž se propouští některý žák, který chodil do veřejné školy obecné, má obsahovati úplný jeho nacional a kromě toho toto:

- a) jak dlouho chodil do školy;
- b) jaké bylo jeho mravné chování a jak byl pilný;
- c) v které míře dosti učinil v jednom každém předmětu vyučovacím;

d) též se má v tom vysvědčení vyřknouti, že žák učiniv dosti tomu, čeho zákon vyhledává, z povinnosti školní se propouští.

Vydává-li se vysvědčení žáku soukromému (§. 16.), nepřipomene se, ni jak dlouho chodil do školy, ni jak se choval a jak byl pilný (ku b).

§. 20. Navštěvování školy poznamenává se slovy: velmi pilně, pilně, méně pilně, nedbale; mravné chování slovy: úplně přiměřené,

přiměřené, méně přiměřené; prospěch v jednom každém předmětu označuje se slovy: velmi dobrý, dobrý, prostřední, nedostatečný.

IV. O kázni školní.

§. 21. Účelem vychování mládeže jest založiti přímý, šlechetný charakter. Abytohoto účelu se došlo, má učitel neustále k tomu působiti, by mládež mravně se chovala, by měla zalíbení v povinnostech, aby počestně smýšlela a byla vlídná; též v ní má hleděti budití mysl pro obecenost a lásku k vlasti. Učitel má právo i jest povinen užiti k tomu všech prostředků zákonem dovolených a paedagogicky ztvrzených.

§. 22. Každý žák budiž přidržován k čistotnosti a pořádku, k pilnému poslušenství a slušnému chování.

Čistotnost vztahuj se netoliko k tělu a oděvu, ale také k pomůckám vyučování a učení se, k náradí školnímu, ke světnicím a jiným místnostem školním.

Děti, které by měly nějakou ošklivou vadu na těle, neb o nichž bylo by se obávati, že by jsouce ve škole, nějakou nemoc nakažlivou rozšířily, buďtež ze školy odstraněny a teprv po odvarování této závady opět do školy připuštěny.

§. 23. Žáci mají v pravý čas do školy přicházeti a nemají bez povolení z ní odcházeti.

Po prvních dvou hodinách každého polodenního vyučování nastane přestávka 15 minut, mezi kterou mohou žáci, kde toho okolnosti dopouštějí, s přivolením učitelovým po celých třídách anebo po odděleních ze školy vyjíti. Kde by nebo když by žáci ze školy vycházeti nemohli, mohou na místě toho provozovati tělocvik pro světnici příhodný.

U dětí dvou nejnižších stupňů věku nastoupí přestávka pěti minut již po první hodině vyučování.

§. 24. Prostředků výchovacích užíváno buď s náležitým zřením ke zvláštnostem dětí. Trestání nebuď mravnímu citu nebo zdraví dítěte na ujmu. Trestati dítě na těle není v nížádné případnosti dovoleno.

Vůbec jsou prostředkové disciplinární: pochvala a odměna, vylučující premie roční; se strany druhé: výstraha, důtka, stání v řadě lavic anebo vystoupení ven z lavic, zadržení ve třídě pod náležitým dohledem (o čemž, pokud možná, má se dáti věděti

rodičům), předvolání dítěte před konferenci (v jednotřídných školách před předsedícího místního úřadu školního), konečně vyloučení na čas ze školy.

Takové vyloučení může výjimkou k návrhu správce školy (na školách více třídních k návrhu konference učitelské) naříditi místní úřad školní, když by z toho, že by dítě některé zůstalo ve škole vzešlo spolužákům, co mravnosti se týče, patrné nebezpečí.

V příčině dětí ze školy vyloučených má platnost to, co nařízeno v §. 26. říšského zákona o školách obecných.

§. 25. Učitel má, pokud možná, k mravnému chování dětí také mimo školu přihlížeti.

Nepřišlo-li by některé dítě o své ujmě do školy, budiž to ihned rodičům oznámeno, by tomu se spomohlo.

V. O povinnostech učitelů.

§. 26. Učitel jest povinen, důležitý úřad naň vznešený svědomitě spravovati, opatření zákony a nařízeními učiněná a rozkazy úřadů představených bedlivě zachovávat, všelikého zlého užívání školy a svého postavení ve škole k rejdům politickým, národním a náboženským se zdržovati a k dětem pod opatrování mu svěřeným bedlivě dohlížeti.

Je-li na některé škole více učitelů, mají sobě svorností a vzájemným sebe vážením obecné důvěry dobývati a tím způsobem dobro školy zvyšovati. Učitelové na škole takové mají správce školy svědomitě poslušni býti.

§. 27. Učitelovi jest zakázáno, ukládati dětem školním práce nějaké, které s kázní školní se nesrovnávají nebo s účelem vyučování nesouvisí.

§. 28. Učitel konaje úřad trestní, má sobě povědom býti své povinnosti a mravné odpovědnosti. Prostředků trestních má užívati zřídkka a spořivě.

§. 29. Učitel má hleděti, by byl ve svazku s rodiči žáků svých, jakž toho prospěch vyučování a vychování vyhledává, a má společně s nimi k dobrému dětí účinkovati. Zvláště kdyby některý žák opětně příkaz nějaký přestoupil, má se smluviti s rodiči nebo jich náměstky, jakého dalšího trestu by se mělo užiti.

Učitel má k tomu dohlížeti, by školní místnosti a školní nářadí vždy v čistotě se chovaly, a nemá místností těch ani sám užívati, ni jiným dávati užívati způsobem takovým, který by se

nesrovnával s tím, k čemu jsou zřízeny. Ze svévolného porušení těchto věcí práv jest škůdce. Bylo-li by potřebí, náradí školní opravití nebo rozmnožiti, má se správce školy v příčině toho obrátiti k místnímu úřadu školnímu, a neučinil-li by tento úřad náležitého opatření, k okresnímu úřadu školnímu.

§. 30. Na školách jednotřídných má učitel čtvrt hodiny před počtím vyučování do školy přijíti a učení v hodinách ustanovených na minutu začínati a končiti. Na školách víceřídných učiní konference učitelská náležité opatření, by učitelé před počtím vyučování k dětem dohlíželi. Žádný učitel, nejsa k tomu dle zákona oprávněn, nemá vyučování přerušovati, odkládati nebo zkracovati, aniž má v hodinách k vyučování ustanovených co měniti.

Ochuravěl-li by učitel na škole jednotřídné, má se to v čas oznámiti místnímu úřadu školnímu, ochuravěl-li by však učitel na škole víceřídné, má se to oznámiti správci školy.

§. 31. Dovolenu čili odpuštění až do tří dní může na školách jednotřídných dáti místní úřad školní, na školách víceřídných správce školy; kdykoliv učitel dá se dovolená, budiž to okresnímu úřadu školnímu oznámeno. Delší dovolenu může povoliti jediné okresní úřad školní.

§. 32. Chtěl-li by některý učitel vzdáti se učitelství, tedy má kromě případu, že by byl na jiné místo učitelské přeložen, nejméně čtvrt roku dříve podati žádost za propuštění místnímu úřadu školnímu.

Pakli by některý učitel vystoupiti chtěl před skončením školního roku, má k tomu potřebí povolení zemského úřadu školního.

V nížádné případnosti však nemůže učitel služby své školní opustiti dříve, než jí bude řádně sprostěn.

§. 33. Správce školy odpovídá z toho, by v dobrém způsobu se chovaly a vedly úřední knihy a spisy, totiž: kronika a matrika školní, knihy tříd a katalogy, kniha týdnů o tom, čemu se v témdni vyučovalo, protokoly konferenční, výkazy, které knihy darem došly a jak byly rozděleny atd. Též má správce školy chovati pečť úřední a vésti zevrubný inventář pomůcek vyučovacích a školního náradí. Na konci každého roku školního má seznámenati, čeho toho roku přibýlo, a má předložiti přepis toho seznámenání místnímu úřadu školnímu připomenuv, čeho jest potřebí opatřiti.

Do inventáře školního náležejí také zákony školní a nařízení i předpisy, v příčině školství obecného vydané.

Knihy a spisy mají se dle ročníků spořádati a v archivě školním chovati, a odejde-li nebo zemře-li některý učitel anebo správce školy, mají se jeho nástupci v úřadě protokolem odevzdati.

§. 34. Správci školy jest dohlížeti ke vnitřním záležitostem školním a řídit je; zvláště pak jest správce školy povinen, přihlížeti k tomu, by řád školní bedlivě byl zachováván.

Na správce školy náleží, pokud čas toho dopouští, navštěvovati hodiny vyučovací svých spoluučitelův a spoluučitelek a naléhati na to, by nepořádky a zlé zvyklosti, byly-li by tu jaké, se odvarovaly. Toho, co správce školy v té příčině nařídí, mají učitelé poslušni býti. Měl-li by některý učitel za to, že takové nařízení odporuje zákonu nebo řádu školnímu, má právo a jest povinen oznámiti to okresnímu úřadu školnímu.

§. 35. Došly-li by z venku nějaké stížnosti nebo nějaká přání, oznámí to správce školy učitelům, jichž se týče, a mohla-li by z toho vzejíti škole škoda nějaká, dá o tom věděti místnímu úřadu školnímu.

§. 36. Nastala-li by některému učiteli na nějaké škole více-
třídné překážka u vyučování, učiní správce školy opatření, by vyučování bez přerušení dále předsešlo, a bylo-li by předvídati, že překážka bude dále trvati, oznámí to okresnímu úřadu školnímu.

Vzešla-li by taková překážka na některé škole jednotřídné, má se o tom ihned dáti věděti okresnímu úřadu školnímu.

VI. O konferenci učitelé.

§. 37. Na školách, kde jest několik učitelů, má správce školy vůbec každý měsíc svolati konferenci učitelkou v hodinu kromě času vyučovacího ustanovenou. Kdykoli by pak toho pilná potřeba vyhledávala, nebo by dva údové sboru učitelského to navrhovali, má svolati konferenci mimořádnou.

Údové konference jsou učitelé, mladší učitelé a vedlejší učitelé (učitelé pomocní). Tito mají rozhodující hlas, když jde o některý předmět, jemuž oni vyučují, neb o jejich žáky; kromě toho mají hlas poradný.

§. 38. Konference učitelé konají se vůbec k tomu konci, by učitelé umluvili se o pravidla vyučování, o kázeň a zřízení školní, též aby oznámili, jak daleko postoupilo vyučování, jak děti se chovají a jak prospívají v učení, konečně co vyučování a jiného konání se týče, by tak se shodli, jak toho dobro školy nevyhnutelně vyhledává.

V konferenci učitelské má se v poradu bráti a ustanoviti, zdali se má v tom, co jest účelem každé třídy, podle okolností místních něco změnit, jak se má obecný plán vyučovací ve skutek uvést a jak se má každému předmětu skrze všechny třídy vyučovati, též se má umluvení státi o pravidla disciplinární a o těžší tresty, ježto se mají ukládati. Uchylovala-li by se v tom konference od pravidel obecných pro školy obecné vůbec ustanovených, má snesení své skrze okresní úřad školní zemskému úřadu školnímu předložiti.

§. 39. V konferenci učitelské předsedá správce školy, a zašlo-li by ho něco, předsedá učitel od něho ustanovený. Neustanovil-li nikoho, jest správcem konference učitel, který nejdéle slouží.

Údové sboru učitelského jsou povinni choditi do sedění; nemohl-li by některý úd přijíti, oznam to předsedícímu. Návrhy a snesení učiněná zapisí se do protokolu, jež vedou střídavě údové konference; v tomto protokolu všichni přítomní se podepíší a protokol uloží se pak v archivě.

§. 40. Snesení činí se prostou většinou hlasů; jsou-li hlasové počtem sobě rovni, rozhodne hlas předsedícího.

Každý úd konference má právo dáti od sebe hlas zvláštní a žádati, by protokol poslal se okresnímu úřadu školnímu.

Měl-li by předsedící za to, že snesení odporuje zákonu nebo jest dobrému školy na ujmu, může vykonání jeho zastaviti; jest však povinen žádati hned, aby okresní úřad školní v té příčině rozhodl.

Každý úd sboru učitelského povinen jest zachovávat bedlivě snesení, od konference učitelské v oboru působnosti její učiněná.

VII. O oddělení tříd.

§. 41. Školy obecné jmenují se dle toho, kolik tříd mají, kteréž třídy se počítají tak, že parallelky se pominou; slovou tedy: obecná škola jednotřídná, dvoutrídná atd.

§. 42. Žáci dají se dle počtu učitelů buď do jedné třídy, nebo se rozdělí do několika tříd.

Každá třída, v které jsou děti rozdílného věku nebo vzdělání rozdělí se na několik oddělení.

§. 43. Třídy ve školách více třídných počítají se zdola nahoru a jmenují se první, druhá, třetí třída atd.

Týmž způsobem pojmenují se rozličná oddělení třídy.

§. 44. Do tříd anebo do oddělení rozdělí se děti školní podle vědomostí, při čemž také sluší náležité zření míti k věku.

Od dokonaného dvanáctého roku budtež chlapci a děvčata, pokud jen možná, vyučováni zvlášť o sobě. Ve školách čtyř- a více-
třídních budtež na všecken způsob od sebe oddělení.

§. 45. Ve školách jednotřídních mohou se žáci, když jich jest přes padesát, rozdělit na dvě skupiny, a v každé skupině může se rozličnou dobou vyučovati. Se skupinou nižších stupňů věku společně vyučována budte také děvčata posledních dvou stupňů věku.

§. 46. Na školách vícetřídních má sbor učitelský (konference učitelská) děti dle vědomostí a věku do tříd a oddělení rozděliti, a hned po začetí školního roku prostřednictvím místního úřadu školního okresnímu úřadu školnímu zprávu o tom podati.

§. 47. Děti čtyř prvních roků školních vyučovány budte týhodně nejméně 19 a nejvíce 24 hodin, děti čtyř následujících roků školních budte krom zvláštních případů (§. 13.) vyučovány nejméně 24 a nejvíce 28 hodin.

Ve školách jednotřídních, na nichž jest vyučování polodenní, má míti první skupina 12 hodin vyučovacích téhodně a druhá skupina 18 hodin.

§. 48. Z jedné třídy do druhé a z jednoho oddělení téže třídy do druhého překládají se děti vůbec na konci školního roku.

Bylo-li některé dítě výjimkou mezi rokem přijato, dá je správce školy po předsevzaté s ním zkoušce do té třídy nebo do toho oddělení, které s vědomostmi jeho se srovnává.

§. 49. Jsou-li v některé třídě žáci rozličných stupňů věku, a jsou-li tedy dle oddělení do skupin dáni, má učitel k tomu přihlížeti, by žáci těch oddělení, jichž sám nevyučuje, byli příhodným způsobem zaměstnáváni. Při tom dopouští se, by také příhodně užilo se některých žáků k opakování se spolužáky a k cvičení jich u věcech od učitele již přednešených, když se to děje u přítomnosti a pod dohledem učitele tak, aby to bylo jen pomůckou při vyučování nepřímém.

VIII. O účelech vyučování.

§. 50. Jak se má náboženství vyučovati, ustanoví úřad církevní, spravuje se v tom zákony v té příčině vydanými (§. 5. zákona říšského o školách obecných); dokud se toho nestane, má platnost zvyklost posavadní.

Co úřad církevní strany cvičení v náboženství ustanoví, oznámí okresní úřad školní prostředkem místního úřadu školního správci

školy. Neshodoval-li by se, co míry tohoto vyučování se týče, okresní úřad školní s úřadem církevním, rozhodne v příčině toho zemský úřad školní.

Škola jest povinna, péči míti o to, by k cvičení v náboženství, dle §. 5. říšského zákona o školách obecných zavedenému, učitelové každého vyznání víry disciplinárně přihlíželi.

§§. 51.—60. pozbyly platnosti ministerským nařízením ze dne 8. května l. 1874., kterým vydány byly učebné osnovy pro školy obecné a měšťanské.

§. 61. Žádal-li by si toho některý místní úřad školní, by na některé škole obecné vyučovalo se ještě nějakému jinému předmětu kromě tuto jmenovaných, rozhodne v příčině této zemský úřad školní. Však vyučování takovému předmětu dít se může toliko v hodinách mimořádných.

§. 62. Nižádnému předmětu nemá se vyučovati tak, aby se nevztahoval k jinému, nýbrž veškeré předměty mají se pokládati za jeden celek a mají se tedy při vyučování vespolek k sobě vztahovati.

Určité metody, jak by se na obecných školách mělo tomu neb onomu předmětu vyučovati, nařízeno není.

Okresní a zemští dozorcové školní mají k tomu přihlížeti, by učitelové nových method nezaváděli, nýbrž osvojili si metody vědou a praxí stvrzené a od okresní konference učitelské schválené.

§. 63. Okresní konference školní má v každém okrese čas od času plán vyučovací v mezích zákonův a šetříc plánů normálních, jež zemský úřad školní oznámí, ustanoviti a učení školám obecným vyměřené na rozličné třídy a oddělení rozdělit; při čemž má náležité zření míti k rozdílnosti škol obecných. Usnesení v příčině toho učiněná předloží se okresnímu úřadu školnímu ku schválení.

Plány vyučovací škol cvičných ku vzdělavatelnám učitelským náležejících ustanoví sborové učitelští těchto učitelů a předloží je ku schválení zemskému úřadu školnímu.

Co se tímto způsobem každé třídě nebo každému oddělení za úkol ustanoví, povinen jest každý učitel vyplniti, a odpovídá z dodržení toho školním úřadům dohlédacím.

Konference učitelské i úřadové školní mějtež na zřeteli, že to, co v §§. 51.—60. za účel vyučování se klade, na ten čas jest vrch toho, čeho se v obyčejných školách obecných dosíci má, že tedy podle §. 3. říšského zákona o školách obecných zejména ve školách dvou- a jednotřídných dle potřeby vytknutá míra vyučování snížiti se může.

§. 64. Rozvrh hodin zdělá ve školách jednotřídných učitel, ve školách více třídních konference učitelská, a předloží jej ku schválení okresnímu úřadu školnímu, (rozvrh hodin škol cvičných při ústavěch učitelských předloží se zemskému úřadu školnímu).

Schválený rozvrh hodin vyvěsí se ve světnicích školních.

IX. O zkouškách a vysvědčeních.

§. 65. Na konci každého roku školního mohou se vedle zdání místního úřadu školního konati veřejné zkoušky a to jedině k tomu konci, by rodiče nabyli vědomosti o prospěchu ve škole učiněném a by v obci školní vůbec zvyšovalo se účastenství ve školství. Jak a kdy zkouška veřejná se odbýváti má, o to smluví se místní úřad školní se správcem školy a dá o tom zprávu okresnímu úřadu školnímu, který v pravý čas položí den ke zkoušce a pojmenuje správce zkoušky.

Na místě zkoušek závěrečných mohou se též odbývati slavnosti školní nebo se mohou tyto slavnosti s nimi spojit.

§. 66. V obyčejných školách obecných vydávána buďte toliko vysvědčení propouštěcí a vysvědčení odchodní, jmenovaná v částce III. tohoto řádu školního a vyučovacího. Pokud žák povinen jest choditi do školy, může se mu vydati vysvědčení školní (frekventační) jedině k odůvodněné žádosti rodičů nebo jich zástupců, a má se v něm výslovně připomenouti, k jakému konci se vydává.

Však má se rodičům anebo jich zástupcům ve školním roce čtyřikrát písemně dáti věděti (zpráva školní podati) o tom, jak děti jejich se chovají a jak prospívají.

§. 67. V této zprávě školní vyřknuto buď slovy v §. 20. předepsanými, jak žák školu navštěvuje, jak se chová a jak prospívá.

§. 68. Rodiče jsou povinni, potvrditi podpisem svým, že od učitele zprávu školní obdrželi. Nechtěli-li by toho učiniti, nechť učitel obrátí se o pomoc k místnímu úřadu školnímu.

§. 69. Zkoušky žáků soukromých, pokud jsou povinni choditi do školy, konati se mohou na každé veřejné škole obecné toliko výjimkou k odůvodněné žádosti rodičů nebo jich zástupců, a má se na vysvědčení o nich vždy jmenovitě připomenouti, za kterým účelem byla zkouška předsevzata.

Co taxy za zkoušku se týče, má platnost to, co ustanoveno v §. 16.

X. O pomůckách žáků a učitelů při učení.

§. 70. Každá škola má býti náležitě opatřena pomůckami ku potřebě učitelův a žáků. Správce školy má se obrátiti k úřadu zákonem ustanovenému, by tyto pomůcky se zjednaly.

§. 71. V každé škole mají se zjednati alespoň tyto pomůcky učitelské čili vyučovací:

- a) Pomůcky k prvnímu vyučování ve čtení;
- b) zobrazovadla k prvnímu vyučování v počtech;
- c) obrazy k vyučování názornému;
- d) zeměkoule;
- e) mapy na stěnu polokoulí, vlasti, mocnářství Rakouského Evropy a Palaestiny;
- f) předlohy k vyučování kreslení;
- g) malá sbírka domácích věcí přírodních a jednoduchých přístrojů fysikálních;
- h) knihovna.

§. 72. Každý žák má míti *pomůcky* od okresní konference školní pro každou třídu nebo pro každé oddělení ustanovené, jichž při učení má potřebí.

Tyto pomůcky jsou kromě knih školních tabulka psací a na dalších stupních vyučování dle ustanovení učitelova sešity náležité ku psaní a kreslení.

Knihy školní a jiné pomůcky mají dětem zjednati rodičové nebo jejich náměstkové, a prokáže-li se, že ti jsou nemajetní, tedy ti, kdož jsou k tomu dle zákona zavázáni.

XI. O školách k vyučování ženským pracím ručním a nauce o hospodářství domácím.

§. 73. Mezi předměty, jimž na obyčejných školách obecných děvčata vyučovati se mají, náležejí také ženské práce ruční a nauka o domácím hospodářství.

K vyučování těmto věcem mají okresní úřadové školní k návrhu nebo po vyslyšení místních úřadů školních buď zvláštní školy zříditi nebo je se školami obecnými spojit.

Na samostatných školách dívčích mají takové školy vždy býti zvláštním oddělením.

Vyučování na těchto školách děj se, mimo čas k vyučování na školách obecných v §. 47. ustanovený, nejméně šest měsíců v roce školním.

§. 74. Kolik hodin téhodně má se vyučovati, ustanoví okresní úřad školní.

§. 75. Jedna učitelka nemá touž dobou vyučovati více nežli 40 žákyň. Bylo-li by žákyň více, zařízena budtež oddělení paralelní.

§. 76. Od kterého ročního kursu školy obecné má se vyučování počítí, ustanoví okresní úřad školní.

§. 77. Děvčata, od nichž dle jich poměrů nadíti se jest, že věcem výše jmenovaným jiným způsobem se naučí, může místní úřad školní k požádání rodičů nebo jich náměstkův od navštěvování této školy osvoboditi.

§. 78. *Práce ruční*, jimž se má vyučovati, jsou tyto:

a) Pletení punčoch a jiných věcí a háčkování rozličného způsobu;

b) šití, zvláště šití prádla;

c) spravování či látání, jak punčoch, tak i všelijakých tkanin;

d) znamenání prádla;

e) přistřihování všelijakého šití ve škole obyčejného.

Zvláštní zření má se míti k takovým pracím, kterých v občanském hospodářství domácím nevyhnutelně jest potřebí; pracemi umělými mohou se žákyňe zanáseti jen tehda, když nabyly již náležité hbitosti v obyčejných pracích ženských.

Žádali-li by si toho rodičové, by děti jejich cvičily se v některých pracích zvláštních, může se k tomu zřetel míti jen potud, pokud to není proti pořádku a pravidlům školy.

§. 79. Vyučování *nauce o hospodářství domácím* obsahovati má:

a) Naučení o původu, povaze, připravování a ceně věcí, z kterých se něco dělá;

b) naučení o nejdůležitějších věcech potravních, jich kupování a užívání;

c) naučení o rozličných pracích ručních a jich užívání;

d) naučení o nástrojích a náčiních, jichž v domácím hospodářství jest potřebí, a

e) naučení o obydlí lidském a o hledění nemocných.

Vyučování nauce o hospodářství domácím rozděleno buď na vyšší stupně věku.

§. 80. Nástroje a věci, jichž k užívání potřebí, mají si opatřiti žákyňe. Neměly-li by jich, budtež rodičové nebo jich náměstkové

místním úřadem školním vyzváni, by jim je zjednali, a neučinili-li by toho, buďtež týmž úřadem na jich náklad zjednány.

Chudým žákyním opatří nástroje a věci, jichž mají potřebí, ti, kdož jsou k tomu zákonem zavázáni.

§. 81. Místní úřad školní může dohled ke škole pro vyučování pracím ženským svěřiti komitétu ženských k obci příslušných, kterýž jest povinen, čas od času školu navštěvovati a navrhovati místnímu úřadu školnímu, co by se mu vidělo k zvelebení školy příhodno.

§. 82. Co se týče navštěvování škol k vyučování pracím ženským, propouštění žákyň, kázně školní, povinnosti učitelek, zkoušek a vysvědčení, má platnost vůbec to, co nařízeno v příčině škol obecných. Kde škola taková spojena jest se školou obecnou, má se závěrečná zkouška nebo slavnost školní společně odbývati, a mají se při ní ruční práce žákyň vyložiti, by je každý spatřiti mohl. Taktéž mají vysvědčení školy takové a školy obecné býti společná.

Ustanovení závěrečné.

§. 83. Zemský úřad školní vydá školám formuláře k rozličným spisům úředním (matrikám školním, knížkám tříd, katalogům, vysvědčením, zprávám školním atd.), a spolu naučení k těmto formulářům, jehož bude potřebí.

Nariadení c. k. ministra kultu a vyučování

ze dne 16. srpna l. 1871. č. 1225.

**oznámeného v příčině zkoušek v nauce o náboženství na školách obecných vynesením c. k. zemské školní rady
ze dne 4. října l. 1871. č. 9363.**

Církevním úřadům, užívajícím práva přiřčeného jim §. 2. zák. ze dne 25. května l. 1868. zák. ř. č. 48. a §. 5. říšského zákona o školství obecném, aby totiž nad vyučováním nauce o náboženství přímo bdíti směly, nemůže ze zásady bráněno býti v tom, aby v nauce o náboženství v kteroukoli dobu samy nezkoušely, ač pokud se to státní správě školní ve shodě býti vidí se zavedeným školním řádem. Chtějí-li biskupové nebo zástupcové jejich při

visitaci farní s dětmi školy obecné předsevzíti zkoušku (kteráž na ten čas jenom k nauce o náboženství se vztahuje), tedy stačí obecně, oznámí-li biskupové úmysl takový, potřebnými zprávami podrobně doložený, předsedovi zemské školní rady; vikářové biskupští pak nechať oznámení takové učiní předsedovi okresní školní rady, kteréž se týče, aby dotčení předsedové prohlášení zkoušek v nauce o náboženství, o něž běží, podle pravidel zákonných v pravou dobu opatřiti mohli. Týmž způsobem buďtež biskupové, po případě vikářové, zpravováni o tom, že prohlášení již se stalo, aneb o námitkách, kteréž by někdy proti prohlášení takovému učiniti bylo. Kdyby námitky takové skutečně se vyskytly, budiž biskupům nebo vikářům poskytnuta možnost o odstranění příčin k námitkám takovým buď přímo buď odvoláním se k vyšší instanci v pravou dobu se přičiniti. Téhož způsobu jednání šetřiž se také v příčině ostatních společností církevních a náboženských v zemi. Kterýmžto vynesemím nižádné změny nebéře posavadní pravidlo, aby při zkouškách veřejných ku konci roku, kdež se konají, i v nauce o náboženství jakožto v předmětě povinném se zkoušelo.

Vynesení zemské školní rady

ze dne 18. března l. 1872., č. 16028.

v příčině zřízení knihoven školních.

Po vysokém vynesení ministeria záležitostí duchovních a vyučování ze dne 15. prosince l. 1871, č. 2802. začnou se zřizovati knihovny školní.

Jest vůbec a dávno za pravdu uznáno, nejen že se strany i žákův i učitelův na nejvýš žádoucno jest, aby dobré knihovny se zřizovaly, alebrž i že knihoven takových nevyhnutelná jest potřeba, má-li učení na školách obecných napořád se dařiti a zvelebovati. Tudy také nařizuje §. 44. říšského zákona školního ze dne 14. května l. 1869., aby v každém okrese školním byla zřízena knihovna učitelská a ustanovuje §. 71. řádu školního a vyučovacího, vydaného ministerialním nařízením ze dne 20. srpna l. 1870., č. 7648., aby dle potřeby byla knihovna při každé škole obecné.

Vidí pak se býti již na čase, aby opravy školní v duchu nových zákonů prováděly se i v tomto důležitém směru se vši opravdovostí a pořádaly knihovny dosavadní, jakož i zakládaly se

nové pro žáky i učitele, a to rychlým a přímým působením samých školních úřadův, aby na ten způsob uskutečnil se úmysl, z kterého vyšla nařízení výše jmenovaná.

Pročež vybízí se c. k. okresní školní rada, aby ku zřízení školních a okresních učitelských knihoven učinila náležitě přípravy a podala sem zprávu o opatřeních za touž příčinou vykonaných. Zároveň račiž c. k. okresní školní rada dáti věděti, zdali již jsou podobné knihovny a na kterých místech, a pak předložiti zevrubný popis (inventář) jedné každé takové školní neb okresní učitelské knihovny. Zprávy té počká se nejdéle do konce m. května. V okresích smíšených předložiž pak se zvláštní česká zpráva o českých školách a zvláštní německá o německých školách.

V příloze dodávají se c. k. okresní školní radě řády knihovní, kterými bude se řídit zřizování a správa knihoven.

Co se týče výměru důchodů peněžných ve prospěch dotčených knihoven, to stanoví v příčině okresních učitelských knihoven §. 54, odstávka a) zákona zemského ze dne 19. února l. 1870.; v příčině knihoven školních pro mládež dokládá se, že podle řádu školního a vyučovacího (§ 71.) jsou vlastně sbírkami pomůcek vyučovacích, o jichž opatrování dává naučení zákon zemský daný v příčině dohlídky ku školám dne 8. února l. 1869. Mimo to však dobře bude pomýšleti také na jiné prostředky a cesty ku zřizování a rozmnožování knihoven školních a budití slušně dobročinnost obecným školám vůbec příznivou a zvláště působiti týmž směrem v příčinlivosti místních školních úřadův a učitelův.

V jaké míře bude možná knihoskladům státním jmenované knihovny podporovati, o tom vydají se naučení později.

Řád okresních učitelských knihoven.

1. Účelem okresní učitelské knihovny jest, aby učitelům okresu školního poskytovala vědeckých časopisů, spisů obsahem svým paedagogických a didaktických aneb vůbec z oborů vědeckých, jakož i prostředků vyučovacích, kterých opatření si nesnadné jest pro jednotlivce. Okresní úřad školní ustanoví po slyšení okresní učitelské hromady, na kterém místě knihovna chovati se má.

2. Správa této okresní knihovny svěří se kommissi zákonitě zřízené, kteráž podle snesení učitelské hromady skládá se z tří až pěti členů a zvolena býti má od okresní učitelské hromady.

Kommisie zvolí si ze středu svého starostu a jeho zástupce, kterýž zároveň účetníkem jest a rozdělí sama mezi členy řízení běžných věcí.

Aby snesení kommisie nabylo platnosti, potřebí jest, aby všichni členové byli pozváni a dosáhlo se absolutní většiny hlasů členů přítomných; při rovném počtu hlasů rozhodne hlas starosty, který mimo případnost tuto nehlasuje.

O zasedáních knihovní kommisie vzdělávají se stručné protokoly, kteréž pak ukládají se na místě, kde knihovna jest, aby do nich nahlédnouti mohli členové učitelské hromady i úřadové školní.

3. Kommisie knihovní má tato práva a tyto povinnosti:

- a) může činiti návrhy okresní školní radě v příčině potřebného vydání na okresní knihovnu;
- b) může v hromadě učitelské navrhovati knihy a prostředky vyučovací, kterých by bylo zakoupiti, pokud toho dovoluje záloha;
- c) může v pilných potřebách sama zakoupiti knihy a prostředky, jež později předloží ku schválení učitelské hromadě;
- d) přijímá dary, kdykoli které se zašlou do okresní knihovny;
- e) vydává okresní školní radě a hromadě učitelské počty z peněz sebraných k účelům knihovním;
- f) obstarává koupi a vazbu knih a pomůcek učebných, jakož i jejich seznamy a zápisy přehlední;
- g) půjčuje účastníkům okresní knihovny knihy a učebné pomůcky a má péči o to, aby půjčené věci v čas zase se vrátily;
- h) působí, aby za poškozené aneb nevrácené věci dala se náležitá náhrada a podává zprávy o tom k okresní školní radě.

4. Členové učitelské porady mají právo činiti návrhy o knihách a učebných pomůckách, kterých by bylo zakoupiti.

Návrhy takové podány buďtež ke knihovní kommissi písemně a to nejpozději tři dni před poradou učitelské hromady.

5. Každé veřejné obecné škole v okresu školním vydá se od kommisie opis seznamu knih a pomůcek učebných chovaných v okresní knihovně a oznámí se podobným způsobem na konci každého školního roku, oč knihovna se rozmnožila.

6. Knihy a pomůcky učebné poznamenají se co možná bezpečným způsobem (stampilí aneb psanými slovy) jako majetek okresní knihovny, opatří se řadovými čísly a zapíší se v knihovních seznamech s doložením, kterého dne byly přijaty, jak zní jejich úplný nápis, kdo jest jich skladatelem a jakým způsobem byly

získány; u zakoupených poznamená se také jejich cena. Dotčeným řadovým číslováním nevylučuje se nikterak zaznamenávání jiné dle umístění té oné knihy aneb dle vědeckého její skupení.

7. Vazba knih ať jest pevná a trvalá, jiné pak pomůcky ať proti poškození jsou chráněny. Schránky jejich opatřeny buďtež zámky a postaveny v budově školní téhož místa, kde okresní knihovna se chová, aneb nebylo-li by to možné, v budově jiné, kterou k tomu cíli ustanoví okresní školní rada dohodši se s knihovní kommissí.

8. Kommissie knihovní zaznamenává zevrubně v pořádku chronologickém, které knihy a pomůcky učebné s nápisy a číslы knihovními, komu a kdy půjčeny jsou, kdy je vrátiti jest a kdy skutečně vráceny byly.

9. Kdo z učitelů knihu a pomůcku učebnou z knihovny učitelské vypůjčiti si míní, ať z pravidla dostaví se osobně.

Volí-li však k tomu prostředníka, musí vyvolený od učitele, jehož zastupuje, podati písemnou žádost, ve které i prostředník i předmět, který půjčen býti má, zevrubně poznamenáni jsou, učitel pak za půjčku žádající ručí za věrohodnost osoby, kterou za prostředníka si zvolil.

Každá půjčka potvrdí se od osoby, která ji přijímá, zvláštním přijímacím listem.

10. Která kniha neb pomůcka učebná do okresní knihovny vřaděna byla, nesmí prodána býti beze svolení učitelské hromady a okresní školní rady; dané svolení poznamenej se na věci, která prodána býti má, úředním způsobem; utržené pak peníze naloženy buďtež k účelům této knihovny.

11. Na okresní školní dozorce a na zemské školní dozorce nad školami obecnými náleží věnovati okresním knihovnám zvláštní pozornost, podporovati knihovní kommissi radou i skutkem a bdíti nad tím, aby ve správě knihovny zachovávala se ochota a nestrannost.

12. Ve výročních zprávách zemských školních úřadů měj se stále zřetel také ke stavu a k užívání okresních knihoven.

Řád knihoven na školách obecných.

1. Účelem knihovny na škole obecné jest poskytovat školní mládeži prostředkův, aby čítajíc užitečné spisy, rozumové a mravné vzdělání své zvelebovala.

2. Odpovědným správcem knihovny na škole obecné jest správce školy.

Jemu přísluší:

- a) ve shodě s předsedou místní školní rady anebo s členem místního úřadu školního, ježž předseda místní školní rady k tomu ustanoví, na školách o několika třídách též ve shodě se sborem učitelským voliti knihy, kteréž zakoupiti se mají;
- b) knihy kupovati, ukládati, v přehlednosti chovati, půjčovati a zpět bráti dle pravidel řádu tohoto knihovního;
- c) vydávati počty z peněz, které pro knihovnu školy obecné přijal a vydal.

Na školách o několika třídách může, ač vyžaduje-li toho rozsáhlost knihovny, správci knihovny přidán býti knihovník ze sboru učitelského zvolený, na kterého pak náleží především ukládati knihy. zapisovati je, vydávati z nich počty a půjčovati jich.

3. Každá kniha náležející knihovně na škole obecné budiž způsobem co možná bezpečným (stampilíí aneb psanými slovy) jakožto majetek školy, jíž se týče, označena, řadovým číslem opatřena a do seznamu knihovny zapsána s doložením, kterého dne byla přijata, jak zní její úplný nápis, kdo jest její skladatelem a jakým způsobem byla získána; u koupených knih poznamená se také jejich cena.

4. Vazba knih všech ať jest pevná a trvalá; knih nevázaných se nepůjčuje.

5. Knihy buďtež chovány ve zvláštních skříních opatřených zámky.

6. Školní knihy zdarma, kterých se dostává škole pro chudé školní děti z c. k. skladu, buďtež zvláště seznámenány a ve zvláštním oddělení uschovávány.

7. Náleží k úkolům učitelstva na škole dosazeného, aby seznamovalo se s obsahem knih v knihovně na škole obecné obsažených, aby jednotlivým žákům poroučeti mohlo čítání knih takových, které by jim se zřetelem k jich osobní povaze se zvláštním byly užitkem.

8. Ve školách o několika třídách smějí knihy žákům jenom ve shodě s jich třídními učiteli (neb učitelkami) půjčovány býti.

9. Jest dovoleno knihy z knihovny na škole obecné též členům školní obce, kteří škole již odrostli, k čítání půjčovati, ač pokud tím právo mládeže školní ujmy netrpí.

10. Komu půjčování knih svěřeno, zaznamenávej zevrubně v pořádku chronologickém, které knihy a pomůcky učebné s nápisy a čísla knihovními, komu a kdy půjčeny jsou, kdy je vrátiti jest a kdy skutečně vráceny byly.

11. Komu půjčování knih svěřeno, má o to péči vésti, aby žádná kniha nebyla ztracena a aby knihy půjčené v určenou dobu byly vráceny.

Kdyby se udála ztráta anebo poškození knihy, budiž původce toho k náležité náhradě přidržován aneb oznámení o tom místnímu úřadu školnímu učiněno.

12. Místní úřad školní ustanoví, pod kterými podmínkami mohou knihy dospělým členům školní obce půjčovány býti a mají-li za půjčování knih nějakou dávku a jakou platiti.

Ustanoví-li se nějaká dávka, budiž do seznamu pod číslem 10. uvedeného též přijat sloupec o placení této dávky a jest pak úkolem správce knihovny, aby i tyto peníze, které jenom opět účelům knihovny na škole obecné věnovati se mají, náležitě účtoval.

13. Žádná kniha obecné knihovny školní nesmí prodána býti beze svolení okresního úřadu školního; dané svolení poznamenej se na věci, která prodána býti má, úředním způsobem.

14. Kdyby škola, na níž obecná knihovna školní se nachází, zrušena byla, buďtež knihy její darovány oné škole obecné, kteréž přidělí se školní obvod školy zrušené.

15. Jest-li s knihovnou školy obecné spojena místní knihovna učitelská, platí v té příčině §§. 2., 3., 4., 5., 11. a 13. přítomného řádu knihovnického s doložením, že i knihy knihovny této členům školní obce půjčovány býti mohou, ač netrpí-li tím ujmy potřeby sboru učitelského.

16. Okresní dozorcové školní mějtež ve zprávách svých zřetel ku stavu a k užívání knihoven na školách obecných.

Ministerské nařízení

ze dne 8. května l. 1872.

v příčině okresních a zemských porad učitelstva na školách obecných.

I. O poradách okresních.

§. 1. V každém okrese školním spůsobí se jednou za rok shromáždění učitelstva.

Je-li okres školní rozdělen mezi několik dozorců, zařídí se porady pro každý díl zvláštní.

Kde pro velikou rozlehlost anebo pro neschůdnost okresu nebo za jinými příčinami společná porada není možna, spůsobí se shromáždění po několika účastnících téhož okresu.

§. 2. Okresní porady učitelské mají vůbec domáhati se potřebného souhlasu u vnitřním ústrojí školství okresního, raditi se o prostředcích ku zvelebení obecných škol, činiti okresním úřadům školním návrhy k tomu směřující a dávati svá dobrá zdání o otázkách jim od okresních školních úřadů položených.

Zejména pak mají:

1. plniti úkol řádem školním a vyučovacím v příčině učebných plánů, cíle jednotlivých tříd atd. jim přikázaný;

2. zkoušeti zřízení knih učebných a čítanek, jichž se užívá, jakož i jiných učebných prostředkův a pomůcek učebných a činiti návrhy na jich zdokonalení, po případě na zavedení nových učebných prostředků;

3. bráti v zevrubnou úvahu metody učebné teorií i praxí za prospěšné uznané, jakož i to, mají-li přijaty býti čili nic, konečně i o zásadách školní kázně se pronášeti;

4. věnovati pilnou pozornost mateřským školám, ženským školám výrobním, knihovnám školním, zahradám školním, hospodářským polím zkušebným, ústavům tělocvičným, jakož všem prostředkům směřujícím ku pěstování zdraví školní mládeže;

5. uvažovati o věcech, které vývoji veřejného školství v okrese jsou na úkor, a činiti návrhy na odstranění jich;

6. raditi se o prostředcích, jichž užívati třeba, by dosáhlo se co možno největšího souhlasu mezi vychováváním domácím a školním;

7. raditi se o prostředcích k rozšíření škol a ku zvelebení školství v okrese, zvláště k zavedení vzdělávacích kursů pokračovacích a nižších škol odborných se zřetelem k potřebám okresu;

8. vyhledávati prostředků k dalšímu vzdělávání učitelů v jich povolání, jmenovitě k zařízení okresní knihovny učitelské.

Účelu dalšího vzdělávání učitelů slouží v okresních poradách obzvláště přednášky obsahu vědeckého nebo paedagogického, předvádění praktických způsobů vyučovati rozličným předmětům učebním a vystavování prostředkův učebních.

§. 3. *Pravidelná* porada okresní (§. 1.) *svolává se okresním úřadem školním*, jenž určuje místo, dobu a trvání hromady. Porada nesmí trvati déle tří dní.

Okresní úřad školní má právo, svolávati též *porady mimořádné*, kdykoli toho pilnou potřebu uznává; kde však náklad na porady neplatí se z okresní pokladny školní, má dříve vždy dožádati se svolení zemského úřadu školního.

§. 4. Členy okresní porady jsou a jí účastniti se povinnost mají: veškerí ředitelé, řídící učitelé, učitelé, světské učitelky, vysvědčením způsobilosti učitelské opatření ml. učitelé a mladší učitelky, pak skutečně ustanoveni učitelé náboženství škol obecných a měšťanských, konečně ředitelé, hlavní učitelé a učitelé cvičných škol na c. k. ústavech ku vzdělání učitelů (učitelek) okresu.

Všem těmto členům náleží u věcech poradě přikázaných právo hlasovati, jakož i voliti a volenu býti.

Mladší učitelé a mladší učitelky pouze vysvědčením dospělosti opatření jsou návštěvou porad těchto povinni, mají však hlas toliko poradný.

Zatímně ustanoveným učitelům náboženství, pomocným a vedlejším učitelům a učitelkám veřejných škol obecných a ústavův učitelských, učitelkám škol výrobních, pak učitelům i učitelkám soukromých škol obecných jest volno porad těch s hlasem poradným se účastniti.

Všickni členové okresního úřadu školního mají právo jednáním porady obcovati.

Předseda má právo i znalce s hlasem poradným do porady pozvati.

§. 5. Předsedou i ředitelem okresní porady jest okresní inspektor školní, jehož se týče, který pro každou poradu jmenuje svého náměstka. Porada volí si ze svých členů dva zapisovatele na dobu jednoho roku.

Tytéž osoby mohou opět zvoleny býti.

Zvolení jsou zavázáni, volbu tu přijati, ač jestli již v roce předešlém čestného úřadu nezastávali.

§. 6. Denní pořádek každé porady oznámí se členům její aspoň čtyři neděle před shromážděním. Porada má právo, ustanoviti se na rozšíření pořádku denního.

§. 7. Porada volí ku přípravě určitých předmětů poradních pro hromadu nejbližší příští z členů svých stálý výbor, jemuž předsedá okresní inspektor školní. Ku předběžné poradě o jednotlivých předmětech a ku provedení jich mohou nad to zvláštní odbory voleny býti.

§. 8. Okresní porada volí dle předepsaných pravidel ze svých členů zástupce stavu učitelského do okresního úřadu školního, pak kommissi, kteréž svěří se správa okresní knihovny učitelské a poslance do porady zemské.

§. 9. O každém sedění zdělej se protokol, který by obsahoval předměty porady, návrhy a snesení, kteréž se staly. Kterýž protokol zašle se zároveň se zprávou předsedy okresnímu úřadu školnímu, odtud pak s oznámením opatření v té příčině učiněných a po případě se zvláštními návrhy zemskému úřadu školnímu.

V ročních zprávách zemských úřadů školních budiž vždy též zevrubně vylíčena činnost okresních porad učitelských.

§. 10. Jednací řád, kterýmž by okresní porady učitelské se spravovaly, ustanoví se zemským úřadem školním.

II. O poradě zemské.

§. 11. V každé zemi koná se vždy po třech letech zemská porada učitelská. Zemský úřad školní má právo, poradu tu dáti ve dvou rozličných hromadách odbývati, ač shledá-li toho potřebu nebo prospěch.

§. 12. Úkolem porady zemské jest, dávati dobré zdání o otázkách zemským úřadem školním jí předložených, raditi se o prostředcích ku zvelebení školství obecného, pak o věcech týkajících se práv, povinností a poměrův učitelstva; dále má též právo, činiti návrhy samostatné.

V příčině prostředků ku zvelebení školství má porada zemská pro celou zemi tutéž působnost, jakáž přísluší poradám v jednotlivých okresech.

S každou poradou zemskou spojena budiž dle možnosti výstava prostředkův učebných.

§. 13. Porada zemská svolává se zemským úřadem školním. Odbývá se v prázdninách podzimních, z pravidla v sídle zemského úřadu školního a nesmí trvati déle pěti dní.

Zemská rada školní má právo, svolávati též hromady mimořádné.

§. 14. Členové porady zemské volí se poradami okresními. Počet členů, kteří v jednotlivých okresech školních zvoleni býti mají, určí se zemským úřadem školním se zřetelem k rozsahu a k počtu učitelů v nich, při čemž z nižádného okresu nebudiž členů číslem více než toliko tři.

Volba má platnost na tři léta. Tytéž osoby mohou opět zvoleny býti. Kdo zvolen, jest povinen volbu přijati a poradě obcovati.

Okresním inspektorům školním země, již se týče, volno jest netoliko poradám zemským přítomnu býti, nýbrž i v nich hlasovati. Totéž platí o ředitelích ústavův učitelských a škol měšťanských, nejsou-li již poradami okresními zvoleni.

Členové výboru zemského a zemského úřadu školního jsou čestnými hostmi porady zemské.

Předseda má právo, též znalce s poradným hlasem do porady pozvati.

§. 15. Porady zemské jsou z pravidla veřejné. Jenom z příčin zvláštních může obecnstvo z návštěvy jich vyloučeno býti buď naprosto nebo částečně.

§. 16. Předsedou a ředitelem porady zemské jest zemský inspektor škol obecných a tam, kde jest více inspektorů škol obecných než jeden, ten, jehož zemský úřad školní k tomu ustanoví. Předseda jmenuje pro každou poradou svého náměstka. Porada si zvolí ze svých členů dva zapisovatele na dobu tří let. Tytéž osoby mohou opět zvoleny býti. Zvolení jsou zavázáni, čestný ten úřad přijati, ač jestli ho v době minulé již nezastávali.

§. 17. Denní pořádek každé hromady oznámí se aspoň tři měsíce, nežli se sejde. Porada má právo, snést se na tom, aby pořádek denní rozšířen byl.

§. 18. Aby podala se zpráva o rozličných předmětech denního pořádku, smí porada v sekce (odbory) se rozdělit.

§. 19. Porada zemská zvolí si ze svých členů výbor, jemuž přikáže se veškeré věci, o nichž jí jednati bude, kterémuž výboru předsedá zemský inspektor školní. Výboru tomuto jest též zdělati řád jednací pro poradou zemskou. Z pravidla nesmí předmětem

jednání býti nic, o čem výbor dříve dobrého zdání svého nepodal. Jenom tenkrát, když porada jistou věc většinou dvou třetin hlasů za velmi pilnou vyhlásí, smí o ní ihned jednáno býti.

§. 20. O každé hromadě zdělá se protokol, jenž obsahovati má předměty jednání, pak návrhy a snesení, které se učinily. Kterýžto protokol zašle se zároveň se zprávou předsedy zemskému úřadu školnímu a odtud s oznámením opatření u věci té učiněných a po případě se zvláštními návrhy ministru vyučování.

§§. 21. a 22. obsahují ustanovení závěrečná.

Vynesení c. kr. zemské školní rady

ze dne 24. prosince l. 1872. č. 11764.

ku všem c. kr. okresním školním radám o způsobu, kterak počínati sobě při ustanovování cvičení církevních na školách obecných u žáků katolických.

Jeho Exc. c. kr. ministru kultu a vyučování vidělo se vynešením ze dne 16. září l. 1872., č. 14878. ex 1871, ku stížnostem několika školních rad v příčině katolických cvičení náboženských na školách obecných naříditi jak následuje:

1. Církevní úřadové náboženských vyznání, která na veřejných školách obecných zastoupena jsou, oznamtež cvičení náboženská, jež mají za nevyhnutelně potřebná mládeži školní, dle dobrého svého zdání buď pro jeden každý celý okres aneb pro rozličné druhy veřejných škol obecných v okrese aneb dle okolností i pro každou jednotlivou školu přímo okresnímu úřadu aneb skrze podřízené své církevní orgány.

2. Cvičení náboženská, o kterých okresní školní úřad sezná, že se srovnávají s řádem školním, ohlásí týž úřad, na základě nařízení úřadu církevního, místní školní radě, aby se sdělila o ně se správci škol, jichž se týče. Kdykoli však snese se okresní školní úřad na tom, aby vyhláše jednoho neb druhého nařízení církevního buď v celém jeho znění aneb částečně odepřelo se schválení, předloží odůvodněné snesení své zemské školní radě k vyššímu rozhodnutí.

3. Zemská školní rada dohodne se o tom s církevním vrchním úřadem, jehož se týče (v příčině israelitů s představenstvem náboženské obce), vynese pak své rozhodnutí a ohlásí je i dotčenému vrchnímu úřadu církevnímu i okresnímu školnímu úřadu, jehož se týče, kterýž pak to vyšší rozhodnutí bez prodlení vykoná. O tomto rozhodnutí se c. kr. školní radě k dalšímu zachování vědomost dává s tím dodavkem, že dle tohoto vys. nařízení c. kr. zemská školní rada na příští postupovati bude.

Zákon zemský

ze dne 24. února l. 1873.,

jenž týče se místní a okresní dohlídky ku školám.

O dohledu místní rady školní ku škole.

§. 1. Za příčinou dohledu k obecnému školství zřídí se v každé obci školní místní rada školní.

§. 2. Místní radu školní činí zastupitelé společností náboženských, školy a obce školní. Mimo ně má právo jako člen ve školní radu vstoupiti a jednání rady buď osobně nebo skrze zástupce s právem hlasovacím se účastniti, kdo jest v držení školního patronátu.

§. 3. Zastupiteli společností náboženských v místní radě školní jsou duchovní správcové vyznání víry křesťanské, nebo jich zástupcové, kteří jim úřady církevními přidáni byli.

Jsou-li někde dva duchovní správcové téhož vyznání víry, nebo jest-li jich více, ustanoví vyšší úřad církevní, kdo má býti členem místní rady školní.

Za israelskou společnost náboženskou vstoupí zástupce obcí náboženskou ustanovený v místní radu školní.

§. 4. Zastupitelem školy v místní radě školní jest ten, kdo školu řídí. Jest-li pod místní radu školní postaveno několik škol, vstoupiti jest v místní radu školní učiteli řídícímu školu dle řádu nejvyšší, a jsou-li školy řádem sobě stejné, učiteli řídícímu službou nejstaršímu. Avšak učitelé řídící ostatních škol mají účastenství s hlasem poradným v jednáních ústavu, k němuž sami náležejí.

§. 5. Zastupiteli obce v místní školní radě jsou:

1. Starosta obecní z místa, kde škola se nalézá, nebo bylo-li by tam místní zastupitelstvo osady, jejíž obvod by se srovnával s obvodem obce školní, starosta místní jako předseda. Jej v úřadu předsedy zastává ten, kdo k tomu povolán jest podle zřízení obecního, i kdyby osoba tato nebyla členem místní rady školní.

2. Zřizenci, které k tomu zvolí obecní (místní) zastupitelstvo.

Náleží-li k téže obci školní několik obcí místních anebo částí takových obcí, volí každé zastupitelstvo obcí (míst), jichž se týče, způsobem v obecním zřízení předepsaným tolik členů do místní rady školní, kolik jich dle poměru přímých daní na každou z obcí těch anebo na jejich části vychází.

Zastupitelé tito budou nejméně dva a nejvíce jich bude šest; kolik jich má býti, ustanoví okresní rada školní; kromě zastupitelů těchto zvolí obecní (místní) zastupitelstvo místa, kde se škola nalézá, dva náhradníky, kteří jsou v místě tom domovem.

§. 6. Každý člen obce školní, který má právo voličské a platí alespoň šestou část veškeré přímé daně ve školní obci předepsané, má právo, býti členem místní rady školní, nebyv ani zvolen. Kterak právo toto vykonávati se může, o tom platí ustanovení §§. 17. a 18. zřízení obecního.

§. 7. V místech nečinících školní okres o sobě, kde se nalézají německé i české školy a není možno, by se zřídily vykázáním místních mezí pro ně zvláštní okresy školní, budťež dle tuto předepsaných předpisů zřízeny místní rady školní, jak pro německé školy tak i pro české zvláště; zastupitelstvo zvolí zástupce obce pro obě rady místní, kteří rovněž jak místní dozorce školní zvoliti se mají z příslušníků národnosti té, pro kterou zřízena byla škola, již místní rada školní zastupuje.

§. 8. Školní rada místní volí se vždy na dobu 3 roků. Ti, kdož již jednou zvoleni byli, mohou zase znova voleni býti. Do místní školní rady mohou voleni býti ti, kteří do zastupitelstva některé z obcí přikázaných k místní radě školní zvoleni býti mohou. Pozbude-li kdo práva býti volenu do obce, nemůže zůstatí ni členem místní školní rady. Byl-li kdo vyvolen do místní rady školní, může to zamítnouti toliko, když může, byv volen do zastupitelstva obce, toho nepřijímati, nebo když poslední tři léta byl členem místní rady školní.

§. 9. Předseda svolává a řídí sedění, stará se, by usnešení provedena byla, a jest prostředníkem v dopisování a jednání s okresní radou školní a s jinými úřady.

§. 10. V městech, která o sobě činí vlastní okres školní, nezřídí se školní rada místní.

§. 11. Místní rada školní má pečovati o to, by zákony školní se provedly a zachovávány byly, by šetřilo se nařízení vyšších úřadů školních a by podle toho školství v místě přiměřeně bylo zřízeno.

Jí přísluší zvláště:

1. aby spravovala místní fond školní a nadace školní, ač není-li samou nadací něco jiného ustanoveno;

2. aby přechovávala papíry cenné, listiny, přiznání atd. škole náležité;

3. aby dohlédala k stavení školnímu, k pozemkům školním, k nářadí školy a k prostředkům učebným a by vedla inventář potřebný;

4. aby zdělala roční popis školní mládeže, rozhodla, zdaž dívky z cizích okresů školních přijaty býti mají, by dohlédala k návštěvě školní a ji všemi zákonem připuštěnými prostředky zvelebovala, by způsobem zákonem předepsaným spolu činna byla, když se zanedbání školy tresce;

5. aby vyměřila, kdy a jak dlouho denně vyučovati se má, a by dohlédala k tomu, zdali vyučování řádně dle času se vykonává;

6. aby učitelstvo podporovala u výkonech jeho povolání, zvláště pak u vykonávání kázně, by bděla nad tím, jak mládež mimo školu se chová, a nade vším, co vliv má na vychování mládeže školou;

7. aby přihlížela, zdali učitelové svému povolání věrni jsou, a kdyby vzešly odůvodněné stížnosti vzhledem k chování se jich, aby opatřila vše, čeho třeba, by důvod stížnosti odstraněn byl;

8. aby vyrovnala, pokud se dělati dá, rozepře učitelů mezi sebou, nebo s členy obecními, ač vycházejí-li rozepře takové ze svazku školního, a by hájila prospěchu a vážnosti školy;

9. aby dle ustanovení zákona spolupůsobila, když se obsazují místa učitelská;

10. aby dohlédala ku dětským zahradám a ku školám továrním, zřízeným v okrese školním, a vyššímu úřadu oznámila vše, o čem shledáno bylo, že zákonům se příčí;

11. aby dávala učitelům dovolenou až do tří dnů;

12. aby dávala zprávy a dobrá zdání zastupitelstvům obcí a představeným úřadům školním a jim návrhy činila;

13. kromě toho přísluší místní radě školní onen obor působnosti, který jí přidělen jest jinými zákony školními.

§. 12. Pod činnost místní rady školní nejsou postaveny školy pro cvičení s učitelskými ústavy vzdělávacími spojené; toliko tam, kde zcela nebo z části z obecních prostředků se vydrží, má školní rada místní působnost v §. 11. pod 1—4 poznamenanou, a když se obsazují místa učitelská, která nejsou státem vydržována, působnost zmíněnou v odstavce 9.

§. 13. Ustanovení místní rady školní buďtež oznámena nejen obecnímu zastupitelstvu, jehož se týče, nýbrž i okresní radě školní.

Místní rada školní scházej se alespoň jednou za měsíc k řádnému sedění.

Předseda pak vždy může, a žádají-li za to dva členové, jest povinen, svolati sedění mimořádné, které odbývati se má do osmi dnů.

§. 14. Kdykoliv sedění se odbývá, buďte vždy veškerí členové, kteří slib složili, povoláni.

Aby školní rada místní mohla platně se usnášeti, jest potřebí, by byla většina členů přítomna.

Nesejde-li se k sedění tolik členů, by mohli platná usnesení činiti, a nemůže-li sedění k místu přivedeno býti bezodkladným povoláním náhradníků, má předseda do 8 dnů členy znova svolati a připomenouti, že ten, kdož by do sedění nepřišel a toho dostatečně neomluvil, propadne pokutě od 1 až 10 zl., zároveň má pak obeslati náhradníky.

Usnesení činí se nadpoloviční většinou hlasů.

Předseda hlasuje toliko, když jsou hlasy počtem sobě rovny.

Týž má právo zastaviti vykonávání takového usnesení, o kterém se domnívá, že zákonu odporuje nebo prospěchy školy v nebezpečí uvádí, má však věc v tom případě do tří dnů předložiti okresní radě školní, by o ní rozhodla.

Stížnosti na usnesení a opatření vydaná od místní rady školní jdou k okresní radě školní.

Stížnosti takové mají býti podány místní radě školní do osmi dnů po tom, kdy o rozhodnutí návěští dáno bylo, a mají účinek odkládací.

§. 15. Žádný člen místní rady školní nesmí býti účasten toho, když rokuje a hlasuje se o záležitostech, jež týkají se osobního jeho prospěchu.

§. 16. Jest-li záležitost nějaká tak pilná, že nelze ni čekati na nejbližší příští sedění řádné, ni svolati sedění mimořádného, může předseda o své moci opatření činiti, jest mu však v příštím řádném sedění žádati, by místní rada školní schválila opatření jeho.

§. 17. K bezprostřednímu konání dohledu ke školám, na místní radu školní náležejícího, jmenuje okresní rada školní na dobu tří roků školním dohlížitelem některého člena místní rady školní, vyjímajíc správce duchovního a učitele, pokud zákonem do místní rady školní povolání jsou.

Vztahuje-li se působnost místní rady školní na několik škol, mohou býti zřízeni dva místní dozorce školní; tak se musí státi všude tam, kde jsou školy co do jazyka rozličné.

Místní dozorce školní jest povinen, aby školu častěji navštěvoval; týž kontroluje zameškání školy a má v nepřetrženém srozumění trvati s učitelem školu řídícím a nabyté zkušenosti sdíleti s místní radou školní.

Jest-li při některé škole několik učitelů, má právo při konferencích učitelských býti přítomen.

Také ostatní členové místní rady školní mají právo navštěvovati školy, by o tom vědomosti nabyli, v jakém jsou způsobu.

Ani místní dozorce školní, ani jiný člen místní rady školní nemá práva, mezi vyučováním anebo před žáky poznámky činiti o tom, jak se žáky se nakládá, nebo jak se vyučuje.

Narizení dávati nepřisluší ni místnímu dozorce školnímu, ni jiným členům místní rady školní; právo to přísluší toliko celému sboru v mezích působnosti jemu vyměřených.

§. 18. Členové místní rady školní nemohou žádati žádné náhrady za vyřizování prací svých; za hotové vydání s vyřizováním prací spojené dostane se členům místní rady školní náhrady z obecních prostředků.

§. 19. Kdyby někdo bez podstatné příčiny nechtěl vstoupiti do místní rady školní nebo kdyby zastupitelé obce trvale odpírali vstoupiti do rady této, potrestá to okresní rada školní pokutou peněžitou až do 100 zl.

Porušil-li by předseda místní rady školní své povinnosti, má okresní rada školní právo, uložití jemu pokuty postupně až do 20 zl.

Kdyby předseda nechtěl převzíti a řídití záležitosti místní rady školní, může mu po případě, že by v odporu setrval, pokuta v §. 9. ustanovená až do 200 zl. zvýšena býti.

V tomto případě má okresní rada školní ihned a na tak dlouho, dokud předseda odpírá převzíti a řídití záležitosti nebo vůbec dokud toho nečiní, ku spravování týchž záležitostí zřídití zvláštní orgán a sice na náklad obce školní, která se na předsedovi hojiti může.

Tak se může i tehdy stát, když by porušení povinností předsedou bylo takové, že by správa záležitostí na něj vznesených beze škody obecního dobrého jemu dále svěřiti se nemohla.

Z opatření takového může se vzíti odvolání ku zemské radě školní, odvolání nemá však odkládacího účinku.

O dohledu okresní rady školní ku školám.

§. 20. Nejblíže vyšší dohled ku školám obecným vykonává okresní rada školní.

§. 21. Okres školní zahrnuje z pravidla veškeré obce školní, jichž školy leží v témž okrese politickém. Kde však školní obce náležející k témuž politickému okresu co do jazyka vyučovacího od sebe se různí, utvoří se z nich dva okresy školní, z nichž jeden všechny německé, druhý pak všechny české školy zaujímati bude, nebo kdyžby obcí školních některého jazyka nebylo tolik, aby školní okres tvořiti mohly, přidělí se tyto obce školní nejbližšímu školnímu okresu téhož jazyka.

Je-li v politickém okrese některá školní obec co do jazyka smíšená a jsou-li v ní zřízeny školy německé i české, aniž by na dva okrsky školní rozdělití se daly, tedy zůstane ve svém posavadním okrese školním. Rozkládá-li se však dle předchozích ustanovení posavadní okres školní na dva okresy školní, rozhodne zemská rada školní, ku kterému tato obec školní se přidati má.

§. 22. Města se zvláštním zřízením obecním činí o sobě zvláštní okres. Avšak i jiným městům nemůže se odepříti, by činila o sobě zvláštní okres školní, když na se závazek přijmou, že zřídí a vydržovati budou na svůj náklad měšťanskou školu buď pro chlapce nebo pro dívky a veřejné školy, potřebné v obvodu své obce, a když prokáží, že mají prostředků k tomu.

Povolení dává zemská rada školní.

Byla-li v městě, které o sobě školní okres činiti chce, měšťanská škola již nákladem okresu školního zřízena, jest se jemu dříve dorozuměti s okresem školním za příčinou náhrady, které by okres školní pohledávati mohl.

Chtěla-li by městská obec práva jí daného se vzdáti, má taktéž dříve se smluviti se školním okresem venkovským, s kterým se spojití chce a úmluvu pak zemské radě školní podati, by ji schválila.

Nesjedná-li se dorozumění mezi oběma okresy školními, rozhodne zemská školní rada nejen o tom, zdali vzdání se práva připustiti se může, nýbrž i o tom, za jakými podmínkami se to státi může.

§. 23. V okresech školních venkovských skládají okresní radu školní:

- a) Představený politického úřadu okresního jakožto předseda; jej zastupuje, kdo jej vůbec ve správě politického úřadu okresního zastává.
- b) Jeden zastupitel každé společnosti náboženské, k níž v okrese víc než 2000 duší náleží. Jmenovati ho má právo úřad diécesní, po případě seniorát, a pokud se týče náboženské společnosti israelské, jmenují ho představení obcí v okrese ležících.
- c) Dva znalci školství. Jednoho z nich zvolí okresní konference učitelská tajným hlasováním. Jakožto druhý znalec školství vstoupí do okresní rady školní ředitel vzdělávacího ústavu učitelského; není-li v okrese takového ústavu, vstoupí do ní ředitel hlavní školy v okrese.

Je-li v okrese několik takových škol stejného druhu, má do okresní rady školní vstoupiti ten ředitel, který podle služby jest nejstarší.

- d) Zástupcové obcí, k okresu školnímu náležejících. Zástupcové tito jsou nejméně 4 a počet i rozvržení jich ustanoví zemská rada školní. Tyto zástupce zvolí zastupitelstvo okresní, kteréž volby však nemají se účastniti oni členové zastupitelstva okresního, kteří do něho zvoleni byli od některého města, zvláštní okres školní tvořícího, neb od některé místní obce, jíž přísluší hlas virilní. Každé zastupitelstvo okresní zvolí nejméně jednoho zastupitele.

Přidělí-li se část obvodu některého zastupitelstva okresního k okresu školnímu již zřízenému, nebo skládají-li pouze části obvodu okresních zastupitelstev nějaký okres školní, nebo záleží-li nějaký okres školní toliko v části obvodu některého zastupitelstva okresního, pak zvolí starostové obcí oněch, které náležejí k částem obvodu, jichž se týče, zřízence své pro okresní radu školní ve shromáždění, okresním hejtmanem svolaném.

Počet zástupců, kteří tímto způsobem voliti se mají, ustanoví zemská rada školní berouc při tom zřeteli k poměru přímých daní. Každá obec místní, v které přímé daně dosahují nebo převyšují

osmý díl veškerých daní v okrese školním předepsaných, volí sama o sobě výborem svým jednoho člena nebo větší počet členů, který podle poměru daní v obci placených na ni vychází.

I v případech těchto musejí se v okresní radě školní nalézati dohromady nejméně čtyři zástupcové od obcí zřízení.

Zvoleni mohou býti ti, kteří mohou býti zvoleni do zastupitelstva obce nějaké v okrese školním ležící. Pozbude-li kdo práva býti zvolenu, nemůže zůstat ani členem okresní rady školní.

Když ti, kdož povoláni jsou k volbě, volbu nevykonají nebo zamítnou, jmenuje členy, jichž se týče, správce země po návrhu okresní rady školní.

§. 24. Aby bylo hleděno náboženského prospěchu náboženských společností, které ve školním okrese nejméně 200 duší čítají, zvolí okresní rada školní poradníka víru tuto vyznávajícího, ač není-li již zastoupena některým členem okresní rady školní.

§. 25. Všeliké jmenování nebo volení, ježto podle §§. 23. a 24. se vykonalo, má platnost na šest let a musí býti správcem země potvrzeno.

§. 26. Pod okresní radu školní postaveny jsou veškeré školy obecné, jakož i ústavy soukromé a školy odborné, pokud náležejí do oboru školy obecné, pak zahrádky dětské v okrese školním.

Do oboru působnosti okresní rady školní ve školních okresích venkovských přísluší obzvláště tyto záležitosti:

1. Okresní rada školní zastupuje právně okres školní ve všech záležitostech při soudě i mimo soud;

2. chová pilně v patrnosti celé školství okresu, pečuje o to, by školství dle zákona trvalo v pořádku a pokud možno se zvelebovalo;

3. má péči o to, by zákony u věcech obecných škol se týkajících vydané a nařízení od vyšších úřadů školních vynesena, byly vyhlašovány a vykonávány;

4. řídí vyjednávání, když školy již zřízené se opravují a rozšiřují, nebo když nové školy se zřizují; když nějaké místo k nové škole přiděleno neb od posavadní školy odloučeno býti má; vede vrchní dohlídku k opatrování věcných potřeb pro školy obecné;

5. vykonává právo opatrovnické, ježto přísluší státu k místním fondům školním a k nadacím škol, ač nejsou-li k tomu zvláštní orgány zřízeny nebo není-li působnost ta vyhrazena úřadu jinému;

6. chrání školu a učitele ve všech hospodářských a policejních poměrech, rozhoduje v první instanci ve všech správních záleži-

tostech, jmenovitě o příspěvcích k účelům školským, ač nejdou-li platy z prostředků státu nebo země; užívá donucovacích prostředků, kde to zákon nařizuje;

7. rozhoduje v první instanci o trestech v příčině věcí školních;

8. obsazuje prozatímně místa služebná při školách uprázdněná a překládá učitele prozatímně na jiná místa, když toho žádá potřeba služby;

9. jmenuje učitele vedlejší a učitelky industrialní a jest pomocna, když se obsazují místa učitelská definitivně, jmenovitě však vykonává právo praesentační, pokud nepřísluší školním patronům dosud práva toho užívajícím;

10. činí návrhy, by vyučujícím osobám okresu školního dány byly přídavky osobní, odměny a výpomoci;

11. vyšetřuje disciplinární poklesky, jichž se dopustil některý učitel, a jiné vady škol a rozhoduje o věcech těch v první instanci nebo je-li třeba, činí návrhy k zemské radě školní;

12. usiluje o to, by učitelé postupně více se vzdělávali, pořádá konference okresní učitelův a dohlédá ku knihovnám školním a učitelským;

13. vydává učitelstvu školního okresu vysvědčení o jich přičinění;

14. propouští na dovolenou, když trvá více než tři dny;

15. nařizuje, by místní rady školní se sestavovaly, jmenuje místní dozorce školní, podporuje činnost těchž, k nimž také přihlíží;

16. opatřuje, by se před se braly mimořádné přehledky škol;

17. stanoví, vyslyševši místní radu školní, kdy mají býti prázdniny zákonem povolené, by místním okolnostem byly přiměřené;

18. oznamuje ředitelům škol opatření církevních úřadů, týkající se vyučování náboženství a cvičení náboženských, pokud se srovnávají se všeobecným řádem školním;

19. má dávatí zemské radě školní od sebe návštěví, dobrá zdání, návrhy a občasné zprávy školní;

20. kromě toho přísluší okresní radě školní působnost, která jí ostatními zákony školními vyměřena jest.

§. 27. V městech, která činí o sobě okres školní, obstarává správu veřejného školství zastupitelstvo obce a jeho orgánové vykonávací.

Zastupitelstvu obecnímu přísluší jmenovitě, by zařizovalo a vydržovalo budovy školní a dohlíželo k nim, aby opatřilo míst-

nosti a ostatní potřeby školní, by sepisovalo školní mládež, staralo se o plat učitelstvu, dávalo jemu osobní příplatky, odměny a výpomoci, by spravovalo městské fondy školní a nadace školní, pokud v té příčině nadací samou jinak ustanoveno nebylo. Zastupitelstvo obce vykonává práva, která v příčině definitivního obsazování míst při školách uprázdněných a v příčině jmenování učitelů vedlejších a učitelek industrialních přísluší radám školním venkovským.

Kdyby zastupitelstvo obce povinností zákony školními jemu uložených neplnilo, nebo jich plniti odepřelo, má zemská rada školní právo, by zřídila pomoc na náklad a škodu obce.

§. 28. Aby se dohlédalo ku školství vůbec, budiž v městských okresích školních zřízena okresní rada školní.

V Praze zřídí se za tou příčinou dvě okresní rady školní, jedna pro německé, jedna pro české školy.

Okresní radu školní v městských okresích činí:

A) Purkmistr jako předseda.

Purkmistr může, kdyby ho překážka zašla, předsednictví na čas tomu postoupiti, kdo ho dle zřízení obecního nebo dle vlastního statutu městského v záležitostech přenesené působnosti zastupuje.

Kdyby purkmistr v okresní radě školní činným nebyl anebo vůbec působení své odepřel, anebo kdyby porušil své povinnosti tou měrou, že by tím prospěchy školy valně utrpěly, má správce země právo, přenést předsednictví ve školní radě okresní na úředníka k tomu ustanoveného.

B) Vždy jeden zástupce společnosti náboženské, k němuž více než 500 duší v okrese městském se přiznává. Zástupcové křesťanských společenstev náboženských jmenují se od úřadu diécesního, pokud se týče od senioratu; zástupce israelský volí se od představenstva obce náboženské. V Praze zvolí diécesní úřad pro každou ze zřízených dvou školních rad okresních vždy jednoho zástupce pro obě školní rady okresní.

Zástupce německé obce evangelické vstoupí do okresní rady školní pro německé školy a zástupce české obce evangelické vstoupí do okresní rady pro školy české.

C) Dva znalci školství.

Kterak se tito povolávají, o tom platí ustanovení, daná pro okresní rady školní venkovské (§. 23. odstávka c). Kromě nich vstoupí v Praze do německé rady školní ředitelé německých

vzdělávacích ústavův učitelských a do české rady školní ředitelé českých vzdělávacích ústavův učitelských.

D) Čtyři zástupcové volení zastupitelstvem obecním.

Když ti, kdož povoláni jsou k volbě, volbu nevykonají nebo zamítnou, jmenuje členy, jichž se týče, správce země.

Všeliké jmenování nebo volení, o kterém v tomto paragrafu zmínka se činí, buď správcem země potvrzeno, načež má platnost na šest let.

§. 29. Okresní radě školní v okresích městských přísluší působnost, vytknutá v §. 26. v odstávkách 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 10., 11., 12., 13., 16., 17., 18. stran jmenovaných tam ústavů školních. Táž jest kromě toho oprávněna, by učitele na dovolenou odpouštěla, nebo městskému zastupitelstvu návrh učinila, by tak se stalo, když by za příčinou dovolené učitel na škole zastupován býti musil.

Okresní rada školní jest povinna, městskému zastupitelstvu a městské radě školní dávatí od sebe dobrá zdání, návštěví a roční zprávy o školství v okrese školním.

V příčině definitivného usazování na uprázdněná místa učitelská přísluší jí právo návrhu, které ve školních okresích venkovských místní radě školní vyhrazeno jest.

Vzejdou-li rozdíly mezi okresní radou školní a mezi městským zastupitelstvem, má každá strana právo žádati, by zemská rada v tom rozhodla.

§ 30. Okresní rada školní shromáždí se alespoň jednou za měsíc k řádné poradě.

Předseda může, je-li toho potřeba, a činí-li dva členové návrh k tomu, jest povinen, svolati shromáždění mimořádné, kteréž odbývati se má v osmi dnech.

§. 31. Aby okresní rada školní platná usnešení činiti mohla, jest potřeba, by byla přítomna většina členů, kteří slib složili.

Člen, který by bez dostatečné omluvy k sedění nepřišel, buď od okresní rady školní trestán pokutou 5 až 10 zl.

K usnesení jest třeba většiny hlasů nadpoloviční.

Předseda hlasuje, jen když jsou hlasy počtem sobě rovny.

Týž má právo zastaviti vykonání usnesení, o kterém se domnívá, že zákonu odporuje, má však věc nejdéle do tří dnů předložiti zemské radě školní, by o ní rozhodla.

Týká-li se nějaká věc osobního prospěchu některého člena, nemá býti toho účasten, když o ní se rokuje a hlasuje.

Stížnosti na rozhodnutí okresní rady školní jdou k zemské radě školní. Stížnosti takové mají býti podány okresní radě školní do čtrnácti dnů po tom, kdy návštěví bylo dáno o rozhodnutí, z něhož se bere odvolání, a mají účinek odkladací, ač nebylo-li zákonem něco jiného ustanoveno.

§. 32. Jest-li záležitost pilna (§. 16.), může předseda také v příčině takových věcí, o kterých jednati se má sborně, o své moci opatření činiti, avšak má v příštím sedění žádati, by okresní rada školní opatření jeho schválila.

§. 33. Státu příslušící dohled ku školství v okrese školním za příčinou vzdělávání a vyučování vykonává v první řadě okresní inspektor školní.

Okresní inspektory školní jmenuje po dožádaném dobrozdání okresní rady školní k návrhu zemské rady školní ministr duchovních záležitostí a vyučování.

Každému inspektoru školnímu přikáže se jeden okres dohlédací, v kterém ku školství přihlížeti má.

Dohlédací okres tento může buď jeden anebo více okresů školních zaujímati; kde toho poměry žádají, mohou se pro týž okres školní dva okresní inspektoři i více ustanoviti.

Okres dohlédací ustanoví se ministrem duchovních záležitostí a vyučování; témuž okresnímu inspektoru školnímu mohou se však toliko přikázati vždy takové školy, v nichž stejným jazykem se vyučuje.

Nevyšli-li okresní inspektorové školní bez toho z okresní rady školní, vstoupí na základě ustanovení svého jako řádní členové do okresní rady školní.

Jmenování jest prozatímní.

Osoby vyučující v činnosti jsoucí, byvše jmenovány okresními inspektory školními, buďte, pokud jich funkce trvá, úřadu učitelského sprostěny a na ústavě zastupovány.

Je-li činiti o učitele na školách obecných, zapravuje se náklad na zastupování z normálního fondu školního, je-li činiti o professory a ředitele škol středních, zapraví se z prostředků státních. Učitelské osoby na školách středních, které nejsou ústavy státními, mohou toliko s přivolením těch, kdož střední školu vydržují, za okresní školní inspektory jmenovány býti.

Dokud služebné odvětví toto konečně upraveno nebude, budiž zatím okresním inspektorům školním, kteří povoláni byli ze středu učitelův anebo státních úředníků, ponecháno služné, které posud

měli; a budiž jim na stravné a cestné dána přiměřená náhrada z prostředků státních, kterou ustanoví ministr duchovních záležitostí a vyučování po návrhu zemské rady školní.

V tomto úřadě strávená léta služebná vpočítají se jim v čas skutečné služby ne jinak, než jakoby je strávili ve svém pravém úřadě.

§. 34. Zvláštní povinnosti okresního inspektora školního jsou :

1. Okresní inspektor školní jest povolán, aby občasné ku školám přihlížel a je prohlížel, aby nezákonnosti a nepořádky, jež shledá, pokud možno ihned odstranil. Když školní inspektor okresní navštíví veřejné školy, které mu jsou přiděleny, má zření své zvláště obrátiti k tomu :

a) jaká jest úřední činnost místních rad školních a místních dozorců školních ;

b) šetří-li se nařízení zákonem daných, když děti se přijímají a propouštějí ;

c) je-li učitelstvo spůsobilé, pilné, kterak vůbec se chová, zdali vědecky dále se vzdělává a čím snad vedle úřadu se zaměstnává ;

d) kterak škola se navštěvuje, zachovává-li se osnova učebná a spůsob, kterým se vyučovati má, jaký prospěch děti vůbec a v každém předmětu zvláště projevují, jaká ve škole panuje kázeň, pořádek a čistota ;

e) kterých prostředkův a pomůcek vyučovacích se užívá, a které jest vnitřní zřízení školy ;

f) v kterých hospodářských okolnostech škola jest postavena, v jakém stavu se nachází budova školní, jaké jsou místnosti školní, zahrady školní a nářadí školní, zdali učitelové příjmy jim příslušící náležitě dostávají.

Okresní inspektor školní má právo, nahlédnouti v protokoly místní rady školní a ji, by sešla se, svolati.

On může u věcech didakticko-paedagogických učitelstvu radou býti pomocen a jemu za příčinou odvarování nepořádků, jež v těchto věcech shledá, hned na místě, nikoli však před žáky, ústně nařízení dáti a jest-li povinnosti své porušilo, je napomenouti.

Shledal-li něco, o čem se domnívá, že by za tou příčinou učící osoba do výslužby dána, přeložena, nebo ze služby propuštěna neb od ní vzdálena býti měla, má o tom ihned okresní radě školní věděti dáti. Učitelstvu se ukládá povinnost, aby okresnímu inspektorovi školnímu zprávy dávalo a nařízením jeho dost učinilo,

čímž se nezkracuje právo stížnosti, kterouž u okresní rady školní podati jest.

Navštíví-li školní inspektor okresní některý soukromý ústav školní a vychovávací, přihlížej k tomu, zdali vyhovuje výminkám, pod kterými byl zřízen a zdali z mezí svého oprávnění nevykročuje.

Okresní inspektoři školní mají, kdykoli prohlídku škol vykonali, o činnosti své podati zprávu okresní radě školní připojující návrhy své a návěští o tom, co na místě samém nařídili.

Zprávy tyto buďte při nejbližším sedění v poradu vzaty a bez odkladu zároveň předloženy zemské radě školní, která k nim přiměřené zření míti má, až ministrowi duchovních záležitostí a vyučování zprávu o školách učiní.

2. Okresní inspektor školní předem koná právo dohlédací správě státní vedle §. 2. zákona ze dne 25. května l. 1868. k vyučování v náboženství náležející.

3. On řídí okresní konference učitelské

4. On zkoumá a schvaluje osnovy učebné a rozdělení hodin, jež ředitelové škol předkládati mají.

5. On zároveň s předsedou podepisuje vysvědčení vyučujícím osobám o tom, kterak službu konaly. Okresní rada školní má vždy přiložiti dobré zdání okresního inspektora školního, když činí návrh týkající se definitivného obsazení míst učitelských, přídavek za víceletou službu, výslužby na odpočinku a kárání učitelů.

Prozatímné obsazení uprázdněných míst učitelských a prozatímné přeložení osob učitelských z ohledu na službu může se státi toliko po usnešení se se školním inspektorem okresním.

§. 35. Vzejdou-li rozmršky mezi okresním inspektorem školním a okresní radou školní, má každá strana právo žádati, by o tom rozhodla zemská rada školní.

§. 36. Vedle okresních inspektorů školních mohou i ostatní členové okresní rady školní, zůstávající při tom, co ustanoveno jest v §. 17., školy v okrese navštěvovati.

§. 37. Přivzatí poradníci školní rady okresní (§. 24.) mají v mezích §. 17. vytknutých právo, školy svého náboženského vyznání navštěvovati, by nabyli vědomosti, kterak jsou zřízeny, oznámiti školní radě okresní, co při tom shledali a jí návrhy činiti, kterak by ty školy daly se zvelebiti.

Okresní rada školní má poradníky slyšeti ve všech otázkách, ježto se jich škol náboženských týkají; vyjednává li se o takových

otázkách, mají tito právo, také osobně účastniti se jednání s právem hlasovacím.

§. 38. Okresní radě školní a okresním inspektorům školním přísluší název „císařský královský“.

Předseda rozdělí členům jednací spisy, ježto docházejí, by je vypracovali a má na starosti, by užívaje pracovních sil c. k. úřadu okresního, běžící práce přivedl k vyřízení.

Okresní rada školní může ostatně za příčinou vypracování spisů jednacíh okres školní na více okresů podřízených roztržiditi a pro každý podřízený okres z členův okresní rady školní referenta zříditi.

Kancelářské potřeby opatří c. k. okresní úřad.

V městech, která činí zvláštní okres školní o sobě, zapraví se náklad, jehož třeba, by práce kancelářské se konaly, z prostředkův obce.

Členové školních rad okresních, kteří bydlí dále než půl hodiny od úředního sídla okresní rady školní, obdrží z důchodů státních pocestné a stravné, ježto jim navštěvováním sedění vzejde (zákon daný dne 19. dubna l. 1872.). Měli-li by jiných hotových výloh, nahradí se jim z pokladny okresu školního.

Účetníku může se za zvláštní přičinění přiřknouti přiměřená náhrada.

Záležitosti pokladen okresních rad školních obstarávají c. k. berní úřadové (zákon daný dne 11. května l. 1871.).

O dohledu země ku školám.

§. 39. Nejvyšším dozorním úřadem školním jest c. k. školní rada zemská.

Jí jsou podřízeny :

1. Do oboru okresní školní rady přikázané školy a výchovavací ústavy ;

2. vzdělávací ústavy pro učitele a učitelky ve školách obecných i s příslušnými k nim školami cvičnými ;

3. školy střední (gymnasia, realná gymnasia a reálky) jakož i veškeré do jejich oboru připadající soukromé a zvláštní (speciální) ústavy vyučovací.

§. 40. Zemská školní rada se skládá :

1. ze správce země neb ustanoveného od něho náměstka jakožto předsedy ;

2. ze čtyř od výboru zemského zvolených poslanců.

Zvolen může býti každý, kdo jest způsobilý, by byl volen do sněmu;

3. ze dvou referentů pro administrativní a ekonomické záležitosti školní;

4. z osmi zemských inspektorů školních;

5. ze dvou duchovních katolických, jednoho duchovního evangelického a jednoho vyznavače víry israelitské;

6. ze čtyř členů stavu učitelského.

§. 41. Členy zemské rady školní, uvedené v §. 40. pod číslem 3., 4., 5. a 6., jmenuje císař po návrhu ministra duchovních záležitostí a vyučování; ministru tomu náleží, by dorozuměl se, pokud týče se jmenování členů duchovních, s těmi kterými duchovními úřady vrchními, a pokud týče se jmenování referenta administrativního, s ministrem vnitra.

Úřadovací doba členů školní rady zemské, uvedených v §. 40. čís. 4., 5. a 6., trvá 6 let.

Úřední postavení a požitky referenta administrativního a školních inspektorů zemských stanoví se způsobem nařizovacím.

Členové stavu učitelského obdrží úřadovací plat z prostředků státních.

§. 42. Zemské radě školní přísluší v záležitostech škol jí podřízených dosavadní působnost zemské vlády a bez ujmy práv duchovním úřadům vrchním v zákoně ze dne 25. května l. 1868. zákona říš. vyhrazených, působnost duchovních úřadů vrchních a školních naddozorců.

Mimo to přísluší školní radě zemské:

1. dohled k okresním a místním radám školním, dozor nad vzdělávacími ústavami učitelskými a nad příslušnými k nim školami cvičnými, jakož i jich správa;

2. schválení ředitelův a učitelů na školách středních, jež vydržují se z prostředkův obecních, zachovávajíc v tom obce, korporace a osoby soukromé při jejich zvláštních právech;

3. podávání dobrých zdání o plánu učebním, o prostředcích k vyučování a učebních knihách pro školy střední a odborné;

4. podávání výročních zpráv k ministerstvu záležitostí duchovních a vyučování o stavu školství v zemi.

§. 43. Sedění zemské rady školní jsou buď řádná buď mimořádná.

Řádné sedění odbývá se alespoň jednou za měsíc.

Předseda může dle potřeby a má k návrhu dvou členů svolati mimořádné shromáždění, které odbýváno býti má v osmi dnech.

Záležitosti, o nichž se má buď rozhodnouti, buď dobré zdání nebo návrh ministerstvu záležitostí duchovních a vyučování podati, vyřizovány buďtež v poradách kollegialních.

Zemská rada školní může pro dosazování praesentovaných učitelů, pensionování učitelů na školách obecných, schvalování zřízení škol soukromých, osvobozování od školného na školách středních, rozhodování o stížnostech na trestní nálezy, jakož i pro osvobozování od školného na školách obecných, utvořiti z členů svých odbory. Avšak zemská rada školní jakož i předseda její mají právo, takové záležitosti od případu k případu předložiti k rozhodnutí valnému shromáždění.

Veškeré ostatní záležitosti vyřizují se pod odpovědností předsedy, který v každém sedění zemské radě školní sděliti má, jaká opatření mezi tím byl učinil.

Zemská rada školní může si pro jednotlivé záležitosti přibrati znalce, kteří v seděních mají hlas poradný.

§. 44. Aby zemská rada školní mohla usnešení činiti, potřebí, by byla přítomna většina členův.

Usnesení činí se nadpoloviční většinou hlasů.

Při rovných hlasech rozhoduje předseda, jemuž náleží též právo, vykonání takových usnesení, která dle jeho náhledu jsou proti zákonům, zastaviti a do tří dnů za rozhodnutí ministerstva záležitostí duchovních a vyučování žádati.

Dotýče-li se porada a hlasování osobního prospěchu některého člena, nemá člen takový na nich bráti podílu.

Stížnosti na usnesení zemské rady školní jdou k ministerstvu záležitostí duchovních a vyučování.

Podány buďtež zemské radě školní do 14 dnů po oznámení rozhodnutí, z něhož se bere odvolání a působí odkladně.

§. 45. V pilných potřebách (§. 16.) může předseda i v takových záležitostech, o nichž konati se má porada kollegialní (§. 43.), bezprostředně opatření činiti, má však v sedění nejbližší příštím žádati za schválení zemské rady školní.

§. 46. Přímé působení na didakticko-paedagogické záležitosti škol občasnými inspekcemi, řízením zkoušek, dohledem k činnosti školních ředitelstev, jakož i místních a okresních rad školních atd. přísluší předem zemským inspektorům školním, jimž dostává se

od ministra záležitostí duchovních a vyučování potřebných instrukcí služebných.

Správce země může však pro jednotlivé případnosti funkce tohoto způsobu vznést i na jiné členy zemské rady školní.

Zemští inspektorové školní podávají o té činnosti své zemské radě školní zprávy, kteréž tato, přidavši k tomu oznámení o usneseníh a opatřeníh ve věci učiněných, předložiti má ministru záležitostí duchovních a vyučování.

Zemští inspektorové školní jsou povinni, dostane-li se jim k tomu rozkazu, podávati zprávy též přímo ministrovi záležitostí duchovních a vyučování.

§. 47. Předseda zemské rady školní rozděluje práce mezi jednotlivé členy a vykonává usnesení.

Potřebné k práci pomocníky a potřeby kancelářské opatří politický úřad zemský.

§. 48. Před nastoupením úřadu svého mají členové zemské rady školní, okresních a místních rad školních a to členové zemské rady školní a okresní školní radové složiti na místě přísahy slib v ruce svého předsedy, členové místních rad školních v ruce okresního hejtmána nebo jeho náměstka, že chtějí císaři věrni a Jeho poslušni býti, základní zákony státní a veškeré jiné zákony zachovávat i povinnosti své svědomitě plniti.

V §§. 49.—51. jsou ustanovení závěrečná a přechozí.

Vynesení c. kr. zemské školní rady

ze dne 28. února l. 1873. č. 785.

v příčině konání zkoušek náboženských na školách obecných.

Podle nařízení ministerského ze dne 16. srpna l. 1871. č. 1225. jest úřadům církevním na vůli zůstaveno, konati v dobu kteroukoli zvláštní zkoušky v nauce o náboženství na školách obecných, ač pokud se to srovnává se školním řádem, jež zavedla správa školní. Nařídil-li tedy episkopát český, aby biskupští vikáři okresní při kanonické visitaci farní s dětmi školy obecné konali zkoušky v nauce o náboženství, nebudiž zkoušení tomu ve škole nic na závalu;

i lze se řádem školním a vyučovacím ovšem srovnati, by zkoušelo se netoliko v hodinách určených k vyučování v nauce o náboženství, než i v kterékoli jiné učebné hodině, kterouž pak, aby učiteli opět nahradil, na katechetovi bude. S druhé strany jest však každým způsobem na to naléhati, aby biskupští okresní vikářové úmysly své, týkající se zkoušek v nauce o náboženství mládeže školní při farních visitacích, podle pravidel uvedeného nařízení předsedům c. kr. okresních školních rad vždy v pravou dobu písemně oznámili. Každý předseda nechať oznámení takové co nejrychleji prohlásí anebo, kdyby v některém zvláštním případě bylo proti tomu něco namítati, nechať o tom ihned zpraví okresního vikáře, jehož se týče, avšak aby stala se věc beze všeho průtahu, nechať o ní zároveň c. kr. zemské školní radě oznámení učiní. Bez toho prohlášení nesmějí s mládeží školní, jelikož ona právě mládež školní jest, nižádné zkoušky v nauce o náboženství konány býti; zejména pak připustiti nelze, aby učitel, nestalo-li se prohlášení takové, ku zkoušení tomu ve škole svolil aneb aby mládež školní k tomuto konci učitelem do kostela vedena byla a vyučování aby tím se přerušovalo. C. kr. okresní školní rada vyzývá se, aby bděla nad přísným šetřením zákona i ministerského nařízení ze dne 16. srpna l. 1871. č 1225., kteréž k tomu konci u veřejnost se podává, jakož i aby každé přestoupení nebo nešetření jeho od učitelův neb orgánů církevních buď sama pokárala, buď o tom sem oznámení učinila, a to pokud k tomu neb onomu kompetentní jest.

Ministerské nařízení

ze dne 25. března l. 1873.

o potřebě knih vyučovacích a pomůcek učebných na obecných a měšťanských školách.

Ministerium samo shledalo a jest i mnohými stížnostmi dokázáno, že na školách obecných a měšťanských k zákonitým předpisům, jimiž se volba knih vyučovacích a jiných učebných pomůcek stanoví, často náležitého ohledu se nebere; že se užívá učebných pomůcek, které nebyly od ministeria připuštěny, by dle nich se vyučovalo; ano že nezřídka žáci k tomu se nutí, by si kupovali

kromě povinných knih vyučovacích ještě jiné knihy, jež jim učitelové nedovoleně za pomocné knihy doporučují.

Tyto zlořády škodící co nejvíce autoritě zákona i zájmům školství, zdražující nemírně vyučování na obecných školách, jakož i že ti učitelové, kteří své vlastní výrobky literární pod nedovolenými záminkami odbyti chtějí, tím celý stav učitelský snižují, musí se se strany školních úřadů co nejúsilovněji zameziti.

Za tou příčinou vidím se nuceným, především následující pravidla, vztahující se na školní knihy, připomenouti:

a) Z á k o n z e d n e 25. k v ě t n a l. 1868., j í m ž t o s e v y d á v a j í z á k l a d n í p r a v i d l a o p o m ě r u š k o l y k c í r k v i.

„§. 7. Co týče se knih vyučovacích ku potřebě ve školách obecných a středních, též v ústavech ku vzdělání učitelů, potřebí toliko, by byly schváleny od orgánů tímto zákonem ku správě vyučování a k dohlídce k němu ustanovených.

Knihy k vyučování náboženství mohou však toho schválení dojíti teprve tehdy, když náležitý vrchní úřad náboženský se pronesl, že jich může se užívati.“

b) Z á k o n ř í š s k ý o š k o l á c h o b e c n ý c h z e d n e 14. k v ě t n a l. 1869.

„§. 8. Ve příčině toho, kterých knih vyučovacích a kterých čítanek lze užívati, rozhodne ministr záležitostí duchovních a vyučování, slyšev školní úřad zemský.

Podle kterých knih vyučovacích a čítanek, jichž užívati jest dovoleno, má se ve školách učit, ustanoví okresní dozorstvo školní po vyslyšení okresní porady učitelské.

§. 19. Co nařízeno v §§. 4.—8., má též platnosť ve příčině škol měšťanských, avšak s těmito odchylkami: 3. Poradě učitelské přísluší voliti z připuštěných knih vyučovacích a čítanek ty, kterých se má užívati; také může porada učitelská školnímu úřadu zemskému navrhovati, by se zavedly nové knihy vyučovací a nové čítanky.“

c) Ministerské nařízení ze dne 23. listopadu l. 1869., týkající se připouštění knih vyučovacích a čítanek pro obecné školy.

„Aby k uskutečnění přišel §. 8. a §. 19. odst. 3. zákona ze dne 14. května l. 1869., vidí se mi ve příčině toho, jak se má

předsejiti u připouštění knih vyučovacích a čítanek ku potřebě ve školách obecných, ustanoviti toto:

1. *Když některá kniha vyučovací nebo čítanka přijme se do c. k. skladu knih školních, pokládá se za to, že jí může se také vedle uvedených citátů zákona užívati.*

2. Má-li se připustiti nějaká kniha vyučovací nebo čítanka, budiž návrh ve příčině toho podán školnímu úřadu zemskému.

Kniha nebo čítanka, která má býti připuštěna, má obsahovati tolik učení, by to stačilo nejméně na rok; k návrhu, by byla připuštěna, má se přiložiti exemplář té knihy a připomenouti, za kterou stálou cenu se prodává.

3. Podá-li žádost za připuštění některé knihy nebo čítanky nějaká osoba soukromá, není školní úřad zemský povinen, vzíti ji u vyřizování.

4. Školní úřad zemský dá knihy vyučovací nebo čítanky, které vzal u vyřizování, skrze znalce zkouseti a předloží dobré zdání jejich se svým návrhem ministroví záležitostí duchovních a vyučování, by v té příčině rozhodl.

5. Když nějaká kniha vyučovací nebo čítanka do škol se připustí, oznámí se to Věstníkem pro obor služby ministeriem záležitostí duchovních a vyučování vydávaným a pojmenuje se školní úřad zemský, k jehož návrhu nebo dle jehož zdání kniha byla připuštěna.

Jiní školní úřadové zemští mohou pak ze své moci dovoliti, by kniha taková ve školách pod nimi postavených byla zavedena. Jsou-li na rozpacích, mají-li návrhu se strany toho učiněnému vyhověti, nechť podají ve příčině toho zprávu ministroví záležitostí duchovních a vyučování a posečkají, až dojde rozhodnutí.

6. Jde-li o připuštění nějaké náboženské knihy vyučovací do škol obecných, budiž dosti učiněno tomu, co ustanoveno v §. 7. zákona ze dne 25. května l. 1868.“

d) Ministerské nařízení ze dne 8. května l. 1872. ve příčině okresních a zemských porad učitelstva na školách obecných.

„§. 2. Okresní porady učitelské mají vůbec za úkol, aby zkoušely zřízení knih učebných a čítanek, jichž se užívá, jakož i jiných učebných prostředkův a pomůcek učebných a činily návrhy na jich zdokonalení, po případě na zavedení nových knih a učebných prostředků.

§. 12. Ve příčině prostředků ku zvelebení školství má porada zemská pro celou zemi touž působnost, kteráž přísluší poradám okresním v jednotlivých okresích."

e) Řád školní a vyučovací pro prosté školy obecné ze dne 20. srpna l. 1870.

„§. 70. Každá škola má býti náležitě opatřena pomůckami ku potřebě učitelův a žáků. Správce školy má se obrátiti k úřadu zákonem ustanovenému, by pomůcky tyto se zjednaly.

§. 71. V každé škole mají se zjednati alespoň tyto pomůcky vyučovací:

- a) Pomůcky ku prvnímu vyučování ve čtení;
- b) zobrazovadla k prvnímu vyučování v počtech;
- c) obrazy ku vyučování názornému;
- d) zeměkoule;
- e) mapa na stěnu polokoulí, vlasti, mocnářství rakousko-uherského, Evropy a Palaestiny;
- f) předlohy k vyučování kreslení;
- g) malá sbírka domácích věcí přírodních a jednoduchých přístrojů fysikálních;
- h) knihovna.

§. 72. Každý žák má míti pomůcky od okresní porady učitelské pro každou třídu nebo pro každé oddělení ustanovené, jichž při učení má potřebí.

Tyto pomůcky jsou kromě knih školních tabulka psací a na dalších stupních vyučování dle ustanovení učitelova sešity ku psaní a kreslení.

Knihy školní a jiné pomůcky mají dětem zjednati rodičové nebo jich náměstkové, a prokáže-li se, že tito jsou nemajetní, tedy ti, kdož jsou k tomu dle zákona zavázáni."

[f) obsahuje ustanovení pro království Haličské, Vladimírské a velkovévodství Krakovské.]

Tato pravidla vidím se nuceným následujícími nařízeními doplniti:

§. 1. Ministerské nařízení ze dne 23. listopadu l. 1869., týkající se připouštění knih učebných a čítanek pro obecné školy (viz nahoře c) vztahuje se pro příště také i na všechny jiné učebné prostředky (jako: předložky psací, předložky při vyučování kreslení, obrazy k názornému vyučování, zeměpisná, dějepisná a pří-

rodopisná vyobrazení a pod.) a sice pokud těchto ve škole se upotřebiti má, nebo mají-li se od žáků kupovati.

§. 2. Připuštění knihy k vyučování neb učebního prostředku ministeriem povoleného platí jen pro ono vydání, na základě jehož se vyjednávalo, a vztahuje se na nové vydání jen tehda, jestliže je to zcela nezměněný otisk původně připuštěné knihy neb učebního prostředku a jako takový na titulním listu naznačen jest.

§. 3. K dohlídce na obecné a měšťanské školy povolaným okresním a zemským inspektorům ukládá se pod jich osobní zodpovědností za nejprísnější povinnost, aby ustavičně měli známost o knihách a učebných prostředcích připuštěných k vyučování, by měli při sobě seznam těchže při dohlídce k tomu, kterých knih a učebných prostředků se užívá, a by vždy se přesvědčili, zdali ve škole žádných jiných knih a učebných prostředků se neužívá kromě připuštěných k vyučování.

Od užívání knih a prostředkův učebných nepřipuštěných k vyučování má se ihned upustiti.

§. 4. Za zachovávání pravidel vztahujících se na potřebu knih k vyučování a prostředkův učebných jest zodpovědným nejdříve správce školy a také každý jednotlivý učitel třídní. V každém případě, kdeby se upustiti musilo od užívání nějaké neschválené knihy neb učebního prostředku, mají vinný správce školy a dotýčný učitel anebo dotýční učitelové nahraditi útiaty za objednání takové knihy nebo prostředku učebního.

§. 5. O vyhlášení ministeriem připuštěných knih k vyučování a prostředkův učebných, které na příště ve „Věstníku pro obor ministeria duchovních záležitostí a vyučování“ se uveřejňovati budou, postarejtež se zemští úřadové školní.

§. 6. Kterých knih k vyučování připuštěných pro každý školní rok užívati se má, ustanoví k tomu povolání orgánové (§§. 8. a 19. zákona říšského o školách obecných) vždy ještě před koncem předcházejícího roku školního a oznámí je místním radám školním. Od ustanovených knih nesmí se však během školního roku upustiti.

§. 7. Ježto soukromé obecné a měšťanské školy všeobecným zákonům školním podrobeny jsou, vztahují se na ně ve všem i tato pravidla.

§§. 8.—10. obsahují ustanovení přechozí a formální.

Ministerské vynesení

ze dne 9. června l. 1873.

o ustanoveních, kterak mají se zařizovati budovy veřejných škol obecných a měšťanských a čeho šetřiti má péče o zdraví dítek na těchto školách.

Které obecné vlastnosti školní dům míti má.

§. 1. Školní dům mějž polohu pokud nejvíce možno volnou, přístup přívětivý, dobře založený, vnějšek důstojný, vnitřek vším potřebným náležitě opatřený, ve všech částech prostranný, a světla i vzduchu hojnosť.

Jaká má býti poloha domu a jaké okolí jeho.

§. 2. Školní dům má státi na místě suchém a možno-li uprostřed obvodu školního. Za staveniště nechť nezvolí se místo, jež sousedí s bahny nebo jinými vodami stojatými, se hřbitovy a hnojišti, aniž místo blízké hlučných náměstí, ulic a silnic anebo živností hřmotných, kteréž vzduch kazí nebo prach působí, aniž konečně okolí, jež by účelům vyučování vaditi, zdraví záhubou hroziti nebo mravní pohoršení dávati mohlo.

Místo stavební budiž s dostatek veliké pro školní stavení, tělocvičnu a ve venkovských obcích všude, kdekoli možno, i pro zahradu školní.

Musí-li školní dům na blízku silnice vystavěn býti, nechť položí se mezi silnicí a dům školní tělocvična nebo zahrada.

Konečné zvolení staveniště může se státi teprv tehdáž, když úřední lékař dobré zdání své ve příčině zdravotní policie podal a když okresní rada školní své schválení udělila.

Jaká má býti stavba vůbec.

§. 3. Školní stavení budiž správně zbudováno. Pod školními světnicemi zřidiž se sklep rovné jim výměry plošné. Přízemek budiž nad povrch silnice neb ulice povýšen aspoň 0·8 metru. Nedopouští se, by školní světnice přímo v šíré vedly.

Nížádná školní světnice nesmí s nějakým obydleným prostorem bezprostředně souviseti.

Hned napřed budiž pomyšleno na možnost školu přistavěním rozšířiti.

U školních domů přízemkových budtež zdi tak silné, by bylo možno vystavěti ještě jedno patro.

Školní dům smí obsahovati jenom takové místnosti, jichž užívá se ku školním účelům anebo za byty učitelův anebo školních sluhů. Má-li totéž stavení kromě toho sloužiti ještě jiným účelům, na př. obecní správě, budiž vlastní škola od ostatní části budovy úplně oddělena tak, aby ni schodů společných neměly.

§. 4. Dvéře i síně domu, jakož i chodby a schody budtež s dostatek široké a to hlavní chodby ne méně než 2 metry a schody ne méně než 1·5 metru.

Veškeré chodby budtež světlé a bez průvanu, ale přece takové, by vždy možno bylo podle potřeby je provětrávati.

Schody budtež vystavěny z kamene nebo z cihel a opatřeny pokrývkou dřevěnou. Výška jednotlivých stupňů činiž 0·135 až 0·150 metru a šířka 0·31 až 0·34 metru. Schody vedoucí z jednoho poschodí do druhého nemají býti nepřetržité ni točité: nýbrž budtež opatřeny odpočívadly a pokud možno, ve dvě nebo tři ramena lomeny. Kde jsou schody jenom s jedné strany ve zdi, postaví se pevné, dostatečně vysoké a husté zábradlí s opěradlem, kteréžto však tak způsobeno budiž, aby žáci po něm voziti se nebo šplhati nemohli.

O očišťování obuvi budiž před vchodem do školního domu, na úpatí všech vnitřních schodův a před každými dveřmi železy k oškrabování bláta neb rohožkami atd. postaráno.

§. 5. Při větších budovách školních zřídtež se místnosti potřebné k uschovávání pomůcek učebných, sbírek (knihovny, fyzikálního kabinetu atd.), jakož i světnice určené k tomu, by v nich učitelé pobývati mohli, a kancelář pro řídícího učitele nebo ředitele a to dostatečné velikosti.

Také budiž při stavbách školních vůbec zřetel obrácen k tomu, by při škole mohla se zříditi dětská zahrádka.

Jak mají školní světnice upraveny býti.

§. 6. Při větších školních budovách zřídtež se učebné síně pro menší dítky v přízemí a pro dospělejší mládež v poschodích.

Má-li některá škola zvláštní třídy pro chlapce a zvláštní třídy pro děvčata, nechť jsou školní světnice pro mládež mužskou a školní světnice dívčí zvláště pro sebe přístupny a zvláštními chodbami a síněmi od sebe odděleny.

§. 7. Kolik má míti některá škola učebných světnic, závisí na tom, kolik je škole vyučovacích osob třeba (§. 11. říšského zákona ze dne 14. května l. 1869.).

§. 8. Velikost školní světnice, jejíž okna — jest-li možno — k jihovýchodní straně obrácena býti mají, závisí na tom, kolik je žáků, jichž však po zákonu nikdy více než 80 býti nemá. Pro každého žáka je třeba prostory 0·6 čtvercového metru. Kromě toho měž světnice školní s dostatek plošné výměry pro vyučovací prostředky, pro kamna a vše, co k nim náleží, jakož i pro chodby mezi lavicemi a kolem nich. Školní světnice budiž nejméně 3·8 metru, u větších pak škol (zvláště ve městech) 4·3 metru zvýší, tak aby na jednoho žáka připadlo 3·8 krychlového metru (v druhém případě 4·5 krychlového metru vzduchu). Délka školní světnice nepřesahujž jedinou kreslírnu vyjímajíc 12 metrů. Hloubka světnice závisí na výši oken. Malé světnice školní podobejtež se co možno nejvíce čtverci; jinak měž se hloubka světnice k její délce jako 3 ku 5.

Podlaha budiž rovná a hustá. Podlahám z tvrdého dřeva dává se přednost před těmi, jež z měkkého dřeva vyrobeny jsou. Podlahy z dřeva měkkého polévejtež se občas horkým olejem lněným.

§. 9. Trámy budtež tak sestrojeny a prostor mezi nimi budiž tak vyplněn, aby zvuk z patra do patra co možno nejméně pronikal.

Stěny budtež jedinou světlou a to buď modrošedou nebo zelenavě šedou nejedovatou barvou natřeny. Jest s prospěchem stěny na 1 až 1·5 metru zvýší s podlahy nahoru dřevěnými deskami (t. zv lambris) zapažiti a zapažení takové lehkou olejovou barvou natřiti.

Strop školních světnic budiž rovný, sádrovou maltou omítnut a barvy světlé.

Dvře vedoucí do školní světnice mějtež 0·95 metru světlé šířky a aspoň 2 metry světlé výšky; nejvýhodněji jsou položeny ve stěně naproti oknům mezi přední řadou lavic a stěnou, kdež jest kathedra.

Kterak zříditi okna a osvětlovati místnosti školní.

§. 10. Školní světnice má dostávati své světlo okny rozestavenými po délce její a to tak, aby dítě dostávalo světlo od levé ruky k pravici; na ostatních třech stěnách z pravidla nižádných oken býti nemá, a pakli by se přece někde okno prolomilo, budiž ihned okenicemi opatřeno.

Úhrnečná plocha veškerých světlostí u oken školní světnice, jest-li poloha její svobodná, rovnejž se aspoň šestině, a pakli by nějaké sousední stavení nebo pod. zaslánělo, až i čtvrtině plochy podlahy.

Výška poprsních zdí u oken rovnejž se výšce školních lavic. Výška oken sahejž co možno nejbližše k stropu světnice; také nebudtež okna ni sdružená ni zaokrouhlená, nýbrž čtyřhranná.

Pilíře u oken nebudtež širší než 1·3 metru. Jsou-li zdi hodně silné, nechť pilíře u oken podle toho dovnitř šikmým směrem se zúžují.

Horní křídla budtež aspoň u dvou oken v každé školní světnici — ač pokud jich, zvláště k tomu zřízených, jiným racionelním způsobem ku provětrávání se neužívá — tak zřízena, by o dvě vodorovné sobě protivné osy otáčeti se mohla, a zároveň opatřena přístrojem, jímž by z dola po vůli otvírána a zavírána býti mohla. Okna mají kromě toho tak sestrojena býti, by kdykoli snadno i úplně otevřena a případnými prostředky upevňovacími otevřenými zůsta-vena býti mohla.

Aby se nejspodnějšími tabulemi oken prohlédati nemohlo, tomu nechť se zabrání na př. tím, že se natrou bělobou cinkovou.

Aby byly děti uchráněny přílišného slunce — ať si již paprsky jeho přímo do světnice padají nebo s protějších stavení se odrážejí — o to budiž náležitým způsobem postaráno záslonami, jež směrem kolmým natahovati i spouštěti lze. Záslony takové mají zastíratí celé okno úplně a mají býti z polorežného plátna.

K osvětlování světnic má se užívati svítiplynu, ač lze-li jej v místě dostati; — jinak postačí olej anebo petrolej v lampách visecích anebo po stěnách rozvěšených; svítí-li se petrolejem, nechť se šetří při tom náležité opatrnosti. V obou případech posledně vytčených nechť užije se skleněných válcův a vhodných štítů, jež však svrchní části světnice příliš zatemňovati nemají; zároveň vediž se též péče o to, by bylo plamenů s potřebu a by byly případně rozděleny.

Kterak vytápěti školní světnice.

§. 11. Kde ústředního vytápění zřídití nelze, nechť vytápějí se školní světnice případnými kamny plášťovými nebo hliněnými kamny podobně účinkujícími.

Kamna jest nejlépe postaviti k té stěně, jež leží naproti hlavní stěně s okny.

Ohniště železných kamen budiž cihlami vykládáno.

Měl-li by plášť kamen plášťových místo ze zdiva nebo z pálené hlíny zroben býti ze železného plechu, nechť opatří se dvojnásobnými stěnami, jež aspoň 3 centimetry od sebe vzdáleny jsou.

Topící stroje nechť opatří se s dostatek velikými plochami výhřevnými, jichž velikost vyměřena budiž se zřetelem k tomu, jakou měrou prostor se ochlazuje a jakou měrou je toho třeba, by čerstvý vzduch, jenž při vyvětrávání do světnice proudí, náležitě se zahříval. Nikde a nikdy však ani v rouře komínové, ani v komíně nižádných závěradel býti nesmí.

Kterak provětrávati.

§. 12. Kromě toho, že má světnice vždy po vyučování otvíráním dveří a oken provětrávána býti, nechť též péče se vede o to, by v každé školní světnici vzduch stále se obnovoval.

Přístroje, jimiž tato výměna vzduchu díti se má, buďtež tak zřízeny, by stále čerstvý, t. j. čistý a v zimě náležitě ohřátý vzduch s potřebu z venčí do školních světnic se přiváděl, zároveň pak aby vzduch v nich zavřený odváděl se tak, aby přítomných tato výměna vzduchu nižádným způsobem nelibě se nedotkla, ovšem tedy jim neškodila.

Aby obnovoval se vzduch v té části roku, když se netopí, k tomu jsou po výtce okna a dvéře. Jelikož však otvírati i okna i dvéře za doby školní jenom s podstatnými výjimkami možno jest, zřídtež se naproti oknům nad samou podlahou dostatečné protějšší otvory, a kdyby toho hledíc k pravidlům obsaženým v §. 10. o zařízení svrchních křídel oken potřebí bylo, i pod stropem.

Aby vzduch obnovoval se v době, když se topí, jest potřebí, by plášťový prostor kamen plášťových na svém spodním konci dostatečně velikým kanálem se vzduchem vnějším spojován býti mohl; zároveň má svislý, od podlahy až na střechu vzhůru vedoucí

kanál (kanál střešový) průřezu s dostatek velikého na případném místě — nejlépe na blízku plášťových kamen — zřízen a přiměřeně velikým otvorem jak nad podlahou tak i pod stropem opatřen býti.

Veškeré otvory ventilační nechť lze šoupátky nebo klapkami zavíratí, po případě regulovati.

Jaké mají býti školní lavice.

§. 13. Ve příčině školních lavic šetříž se pravidel těchto:

1. Buďtež přiměřeny velikosti žákův, a každá škola budiž opatřena lavicemi velikosti aspoň trojí.

2. Každá lavice budiž tak zřízena, by bylo možno tělo mírně ohnuté majíc v ní pohodlně psáti jakož i v ní státi. Pro každé dítě budiž v lavici vhodné opěradlo. Mezi plochou stolu a okem budiž správná, dálka zraková. Lavicím o dvou sedadlech budiž přednost dána před lavicemi o více sedadlech.

3. Prkno, na němž děti sedí, budiž do předu zaokrouhleno a do zadu mírně vyhloubeno. Zšíří budiž 23 až 28 centimetrův a položeno nad podlahou ve výši takové, by pata nohy úplně na podlaze spočívala, a by zároveň stehno i holeň dítěte téměř pravý úhel činily, což jest přiměřeno výši asi 31 až 41 centimetru.

4. Deska stolová budiž 38 až 45 centimetrů zšíří majíc zároveň sklon 4 až 5 centimetrů. Vedle vyšší hrany budiž úzký žlábek, do něhož by se vkládala písátka, péra a j. v. Prkno na knihy, jež pod deskou stolovou připevněno býti má, budiž jenom tak široké, by žák ani sedaje ani sedě kolenama se ho nedotýkal, pročež za přední kraj stolové desky dostatečně v zad ustupovati má.

5. Veškeré hrany každé lavice školní buďtež zakulaceny.

6. Kalamáře buďtež v lavici zapuštěny a příklopem opatřeny.

7. Každému žáku vykažíž se 50 až 60 centimetrů veškeré délky lavice.

8. Lavice buďtež tak postaveny, by všichni žáci dobře na učitele i na tabuli viděti mohli, učitel pak aby žáky dobře v kázni chovati a by k jednotlivcům snadno přistupovati mohl.

9. Podle tohoto pravidla změňtež se také hotové již lavice školní, jež účelu svému se nehodí.

Kterého ještě jiného nářadí třeba.

§. 14. V každé školní světnici budiž skříň, do níž by se ukládaly učebné pomůcky třídy.

Učebny pro ženské práce buďtež, ač možno-li, opatřeny pulpity pro každou žačku zvláště, neb aspoň vodorovnými stoly a sedadly pro jednotlivé žákyně s opěradlem. I stoly i sedadla buďtež tělesnému ústrojí žákyň zevrubně přiměřeny. Také buďtež v každé takové školní světnici skříně, do nichž by se ukládaly předlohy, látky a práce. Kreslírny mějtež vždy sedadla pro jednotlivé žáky.

Jak mají býti zřízeny záchody.

§. 15. Záchody zaříďtež se z pravidla buď ve přístavku, jenž krytou chodbou se školním domem spojen jest aneb aspoň v takové od školního domu vzdálenosti, by činily zvláštní od stavení výběžek; u volbě místa vezmiž se zřetel ku směru panujících větrův.

Kde záchody do domu samého položiti třeba, nechť zřídí se dvojí dvěře, jež samy zapadávají a zároveň přístroje takové, jež by výparům co možno nejvíce bránily, by do stavení se nerozšiřovaly. Pro učitele buďtež zřízeny záchody zvláštní.

V místech, kdež stoky pro výkaly není, s prospěchem jest, aby výkaly v sudech případně zřízených se sbíraly a denně odvážely.

Zakládá-li se žumpa, nechť vystaví se co možno nejvzdáleněji od školního domu z hydraulického vápna a dobrého staviva i zaklopiž se dobře přilehajícím víkem, kteréž vrstvou země aspoň 0·3 metru mohutnou přikryto budiž.

Roury záchodů nechť výkalů nepropouštějí, nechť dále nezamrzují jsouce zároveň tak zřízeny, by stěny domu prosáknuty býti nemohly. Poručiti lze k tomuto účelu roury z kameniny, z hlíny na tvrdo upálené a uvnitř glasované; naproti tomu však jest se stříci rour dřevěných, a pakli by jich z příčin úsporných tu a tam přece užiti se mělo, nechť natrou se se všech stran horkým dehtem.

Záchody mají se pokud možno opatřiti bytelným a dobře zřízeným water-closetem.

Sedadla záchodův opatřena buďtež otvory přiměřenými včku žákův, a výška jejich nad podlahou budiž 0·30 až 0·45 metru. Každé sedadlo budiž o jediném otvoru. Jednotlivá sedadla buďtež aspoň 0·8 metru zšíří a 1·4 metru zdělí. Předělné stěny mezi jednotlivými sedadly vystavtež se až vzhůru ke stropu, a spodní jich část budiž z cihel. Sedadla nechť lze zavíratí a otvíratí vně klíči, uvnitř háky nebo závorami snadno pošinutelnými.

Pro každou školní třídu, v níž jsou žáci jednoho toliko pohlaví, zřidiž se aspoň jedno sedadlo, pro každou smíšenou třídu školní

však pro každé pohlaví po sedadle. Sedadla pro hochy a děvčata ve smíšených školách, ač nelze-li záchodů pro obé pohlaví docela oddělit, zřízena buďtež tak, aby vchody k těmto hlavním oddílům co možno nejvíce od sebe odděleny byly.

Pro hochy každé školy jest v každém poschodí zvláštního místa k močení potřebí. Stěna, na niž se močí, budiž úplně hladká a skládejž se až po 1·5 metru nad podlahou z látky, jež vody nepropouští. Žlaby k močení buďtež z kovu nebo z tvrdého kamene.

Záchody i prostory k močení buďtež tak zřízeny, by je bylo lze provětrávati, a od chodeb buďtež odděleny případnou předsíní rovněž provětrávatelnou. Veškeré prostory záchodní mají býti velmi světlé; stěny jejich buďtež světle omítnuty a je-li možno na 2 metry zvýší glasovanými kachlemi hliněnými nebo jinak obloženy.

Dvěře záchodů buďtež natřeny barvou prostou olova. Podlaha záchodů, jakož i předsíní jejich skládejž se z látky tvrdé, neproniknutelné (jako jsou kamené desky cementové a j. v.).

Kterak pečovati o vodu.

§. 16. Každá škola budiž dobrou vodou k pití s potřebu opatřena. Možno-li, budiž dobrá voda pramenitá rourami do domu školního vedena. V kterémžto případě i prostory k močení tekoucí vodou opatřeny buďtež. Není-li možno zříditi vodovod, nechť vystaví se krytá studna tak, aby nenacházela se vedle samé žumpy nebo vedle mrviště a by vsákáním nikterak škody vzítí nemohla. U každého otvoru vodovodu jakož i u studny nacházejtež se nádoby k pití, jichž čistoty stále šetřiti jest. Poloha studny budiž na stavebních rysech pokaždé naznačena.

Kde vodovodu není, budiž nebezpečí ohně uvarováno káděmi, které vždy vodou naplněny, víky pokryty a na případných místech postaveny buďtež.

Kde tělocvik provozovati.

§. 17. Každý školní dům mějž s dostatek veliké cvičiště pro tělocvik, kteréž vytápěti lze. Tělocvičná síň budiž aspoň 4·4 metru zvýší. Podlaha její může přiměřeně hlouběji položena býti nežli podlaha ostatních prostor a skládejž se z dvojnásobných prken. Tělocvičná síň budiž konečně též nářadím tělocvičným opatřena.

Cvičiště pod širým nebem buďtež tak položena, by bylo z domu školního možno je přehlédnouti; by půda jejich po dešti rychle

osychala, budiž nakloněna a s potřebu štěrkem kryta. Kromě toho budiž takové cvičiště živým plotem ohrazeno a po krajích stinnými stromy vysázeno.

Okresní rada školní má právo zprošťovati menší obce povinnosti zavřené cvičiště vystavěti.

Kterak ozdobovati školní prostory.

§. 18. Kdekoli tomu poměry na ujmu nejsou, budtež prostory školní ozdobeny, by i okrasa pomáhala účelu místa, kdež mládež se vzdělává. Případný nápis a významné ornamenty nechť kráší vnějšek. K ozdobení nitra nehledíc k vlastním prostředkům učebným služiž jenom to, co dětem zvláště zajímavě a srozumitelně jest mohouc však zároveň i vyučovacím a výchovacím účelům sloužiti. Sem hledí vše, čím známost otčiny vštěpovati, lásku k císaři a vlasti buditi a síliti, duchovní obzor v žáku rozšiřovati a krasocit šlechtiti možno. Podobizna císařova v nižádné učebně scházeti nemá.

Kterak zříditi zahradu.

§. 19. Školní zahrada budiž v obcích venkovských tak zřízena, by hověla zvláště hospodářským pokusům a pracím učitelů i žáků.

Kterak prováděti školní stavby.

§. 20. Jest-li někde za potřebno uznáno, by byla nová škola vystavěna, má místní rada školní vyšetřiti veškeré potřeby, jimž u věci té hověti jest, jakož i načrtnouti program stavby. Veškeré okolnosti pro stavbu a zařízení školy důležité budtež potom na místě zjištěny kommissí z místní rady školní, k níž nechť se přidá znalec paedagogický, znalec technický a znalec lékařský, o čemž budiž protokol zdělán.

Načež nechť místní rada školní dožádá se u okresní rady školní schválení zvoleného staveniště, a jakmile schválení to se stalo, dejtež se zdělati stavební rysy i předchozí rozvrh nákladův, a obé i s programem a s listinami vyšetřovacími předložiž se okresní radě školní.

Povolení stavěti udílí okresní rada školní, a kde by k stavbě zemských prostředků užiti se mělo, zemská rada školní srozuměná se zemským výborem. I okresní i zemská rada školní dožádejtež

se však před tím dobrého zdání přidaných sobě orgánů technických a zdravotních. Povolujíce stavbu mějtež úřadové školní na zřeteli, že tím, co pravidla přítomná jsouce rázu prostě stavitelsko-technického obsahují zvláště v příčině vytápění a provětrávání, stálému pokroku v tomto oboru nikterak meze kladeny býti nemají, pročež i jiná opatření případná vyloučena nejsou; jenom je třeba, aby taková opatření v rysech stavebních vždy úplně vytčena a naznačena byla, aby o nich rozhodovati se mohlo, mohou-li v příčině zdravotní býti schválena čili nic.

Zcela tak počínati sobě jest, když hotové již školy přestavěny nebo rozšířeny býti mají.

Schválení hotových staveb školních stane se týmž úřadem školním, jenž udělil povolení stavěti.

Veškeré školy buďtež proti ohni pojištěny a je-li možno, též dobře sestrojeným hromosvodem opatřeny.

Schváliti stavební projekty pro cvičné školy náležející k učitelským ústavům zůstává si ministerium kultu a vyučování.

Která má býti teplota školních prostor.

§. 21. V každé školní světnici pověsí se teploměr 1·2 až 1·5 metru nad podlahou a to na místě, jehož teplotu za střední teploturu světnice pokládati lze.

Teplota nepřevyšuj po celou školní dobu z pravidla 14 až 15° R.

Jest-li teplota školní světnice nižší 13° R., budiž topeno v kterémkoli počasí ročním.

Stěžují-li si žáci na přílišné horko neb studeno, má učitel ihned o to pečovati, by tomu pomoheno bylo. Teplota školní světnice nikdy podle subjektivních pocitův učitele řídit se nemá.

Kterak školní prostory větrati.

§. 22. Učitel obracejž zvláště bedlivý zřetel k tomu, aby se přístrojů ventilačních (§. 12.) správně užívalo.

Větrání otvíráním oken a dveří nechť se děje a to i v zimě a v přestávkách od vyučování (§. 23. řádu školního a vyučovacího) i ku konci školních hodin.

Kterak školní prostory v čistotě držeti.

§. 23. Školní světnice, schody a chodby buďtež z pravidla každého dne špíny a prachu bedlivě očištěny a mezi školním rokem aspoň čtyřikrát, podle potřeby a kolikrátkoli možno, i častěji a to řádně umyty.

Rozsáhlejší čistění celé školy, natírání stěn a t. p. konejš se za hlavních prázdnin tak časně a rychle, aby vše uschlo dříve, než vyučování opět začne.

Školní lavice buďtež některou dobu po vymetení školní světnice utřeny, stěny, kamna, skříně, tabule oprášeny.

Okna buďte vždy v čistotě chována. Tabule u oken, jsou-li vodou naběhlé, buďtež pilně utírány, rovněž i římsy, když zamrzlé tabule u oken roztávají.

Žákům má býti možno mokrý a špinavý oděv, deštníky a pod. pokudkoli možno, kromě školní světnice odkládati.

Učitel má pilně bdíti nad tím, aby žáci do školní světnice vstoupiti majíce, vždy obuv řádně sobě očistili a zavedeného k tomu náčiní (§. 4.) užívati sobě uvykli.

V nižádné škole nechť se nedostává umyvadla a utěradla k mytí rukou.

Zvláště bedlivá peče budiž věnována tomu, aby záchody v čistotě se chovaly. Sedadla buďtež každého dne čistěna, podlaha nechť aspoň jednou v témdni se umyje. Záchody nechť se vždy v pravou dobu vyprázdní, pravidelně provětrávají a časem desinfikují.

Kterak školní prostory osvětlovati.

§. 24. Kromě mozku vyžaduje oko dítěte mezi vyučováním péče a šetrnosti největší; pročez má učitel šetřiti všeho toho, čímž účelu tomu co možno nejlépe zadosť se činí.

Aby oči žákův oslňujícím světlem slunečním netrpěly, užívejž učitel vždy způsobem co nejprípadnějším záslon (§. 10.) i pečujž zvláště o to, aby světlo ze dvou protivných stran do školní světnice nevpadávalo, jakož i aby světlu z předu vpadávajícímu buď úplně přístup zamezen byl aneb aby aspoň přitlumen bylo.

Tolikéž má učitel vyučuje pečlivě dbáti toho, aby tabule školní a nástěnné, mapy a pod. v. nikdy mezi dvěma jasně osvětlenými okny se nezavěšovaly.

Za polosvětla nebudiž vyučováno nižádnému předmětu, jímž se namáhá zrak.

Tak zvaná lokací žáků podle jich prospěchu ve školách obecných ani měšťanských konati se nesmí.

Krátkozrakým žákům budiž vždy případné místo vykázano.

Jaké mají býti prostředky učebné.

§. 25. V příčině nástěnných tabulí budiž toho dbáno, aby byly úplně rovné, hodně černé a aby oči šetřeny byly, nemají se tabule lesknouti. Jest-li tabule dřevěná, budiž dřevo beze suků, náležitě tvrdé a hodně vyschlé. Nátěr budiž pilně obnovován. Cokoli na nástěnných tabulích se napíše nebo načrtne, nechť způsobí oku určitý názor. Aby nástěnné tabule v čistotě se zachovaly, nesmí houba a umyvadlo v nižádné škole scházeti. Aby tabule ty v pravou polohu k oku žáka stavěti se mohly, užívá se s prospěchem volných podstavců rámcových, jež dopouštějí, aby tabule, která v nich okolo osy se pohybuje, kterakkoli libovolně postavit se mohla. Zvláštní výhody poskytují nástěnné tabule, které v rámcích a žlábcích běžíce protizávažím vytahovány a spouštěny býti mohou.

Kromě nástěnných tabulí bedlivý věnujž se zřetel obecným prostředkům názorným (modellům, obrazným a plastickým prostředkům učebným, předložkám pro počátečné učení věcné, učebným tabulím, početním tabellám, tabellám pro noty a zpěv, předložkám psacím a kreslicím a pod.). Kterížto prostředkové vyučovací tím účelu svému lépe budou hověti a zároveň zrakového ústrojí tím více moci šetřiti, čím větší bude měřidlo, v němž předměty jimi znázorňovány budou a čím více znázornění ta pravým poměrem mezi světlem a stínem, užíváním silných barev a šetřením pravé míry v naznačování předmětův i názvův obrazům, jichž se týče, jasně, snadno, určitě a tudíž i pochopitelně budou moci vystupovati dáti. U vybírání zeměpisných map nástěnných budiž toho dbáno, aby mapy takové ni hromaděním podrobností v příčině jmen i znamení ni nejasným provedením zraku na ujmu nebyly. V příčině předložek ku kreslení budiž přihlíženo k tomu, aby žákům předváděny byly velikým měřidlem, zejména ovšem aby charakteristické rysy ostře vynikaly. Co se tkne názorných prostředků pro učení počátečné, jimiž mnoho stejnorodého se znázorňuje, budiž zřetel obrácen k tomu, aby každý jednotlivý předmět hodně

zřetelně vynikal, aby mezi jednotlivými předměty byl správný poměr velikosti, aby případným užíváním rozličných barev, případným skupováním předmětův a praktickým zřízením znázorňovacích prostředků pojmání zrakem se usnadnilo.

Tím větší péče vyžadují učebné prostředky žáků.

V příčině školních knih budiž rozhodně přihlíženo k tomu, aby byl papír barvy syté a nikoli šedý, tisk zřetelný, rázný, nikoli bledý a úzký, tvary písma konečně by byly tím větší, čímž mladší jsou žáci. V příčině map, školních atlantův a p. v. platí totéž, co pověděno o prostředcích učebných vůbec.

Psacích tabulek (břidlicových skutečných anebo strojených) užívej se pokud možno nejskrovněji; místo nich užívej se co možno nejdříve psacího papíru.

Papír, jehož ve škole se užívá, budiž pevný, barvy syté, dobře klížený a též pro psaní i pro kreslení náležitě bílý.

Pokud smí vyučování trvati.

§. 26. Nedopouští se nikterak vyučování dopolední za tou příčinou prodlužovati, aby odpoledne (buď zcela nebo z části) prázdno bylo.

Jakou měrou ukládati domácí úkoly.

Žáci nebudtež domácími úkoly přetěžováni. Rovněž nesrovnává se s naukou o zdraví lidském žákům na prázdniny tolik prací ukládati, aby tím účel prázdnin byl zmařen. Dávaje domácí úkoly, nechť učitel bere náležitý zřetel k věku, k místním i domácím poměrům žákův i k ročnímu počasí. Zakazuje se ukládati domácí úkoly, kteréž by spadaly mezi vyučování dopolední a odpolední.

Aby se přesvědčili, že žákům k zotavení a k nočnímu klidu potřebný čas zbývá, mají se učitelé, kde jich několik v jedné třídě vyučuje, ve svých poradách o počtu, rozsahu a náležitém střídání domácích úkolů srozmívati.

Kterak zdělávati rozvrhy hodin.

§. 27. Při stanovení rozvrhů hodin (§. 64. řádu školního a vyučovacího) budiž přísně přihlíženo k tomu, co obsaženo v §. 27.

ministerského nařízení ze dne 12. července l. 1869. Vyučování nechť postupem jednotlivých hodin soudnost žáků pořád méně a méně namáhá. Cvičení v myšlení střídejtež se stále s pracemi více mechanickými.

Kterak mají školní děti tělo své držeti, a kterak se má jich tělo ve škole vyvíjeti.

§. 28. Ať žáci jdou neb ať stojí, vždy žádejž se na nich, aby tělo přímo drželi, veškeré malátnosti se střehouce.

Při ústním vyučování, kdy žák pouze buď poslouchá, buď mluví, nižádného při tom prostředku učebného neužívaje, sedíž vždy přímo tak, aby jeho páteř svislou čáru činila a by hřbet v kříži byl zahnut. Kdekoli a kdykoli však to možno, nechť žáci stále v lavicích neseďte, časem také ve volné prostoře školní světnice stojí.

Trpěno nebudiž, aby děti ruce pod lavicemi nebo v kapsách skrývaly, aniž aby nohy kterýmkoli nepřipadným anebo neslušným způsobem kladly.

Aby děti, jdouce do školy nebo z ní, knihami, sešity a jinými potřebnostmi školními příliš přetíženy nebyly, budiž hleděno k tomu, aby přinášely s sebou pokaždé jen to, čeho potřebovati budou. Kromě toho budiž i hochům i děvčatům razeno, aby ty potřebnosti své v ranečku s sebou nosili; nositi knihy pod levou paží budiž zakázáno.

Aby se pomáhalo fysickému vývoji dětí, jakož i tomu, aby tělo své náležitě držely, poručují se zvláště tam, kde tělocviku ještě řádně se nevyučuje, v přestávkách u vyučování cvičení a hry gymnastické, jakož i vycházky učitelů se žáky o svobodných odpolednách.

V příčině cvičení dětí zpěvu budiž jejich ústrojí hlasové chráněno namáhání i příliš časného i příliš velikého, jakož i všech ostatních záhubných účinků; zároveň budiž každé náklonnosti k nějaké chorobě bedlivě bráněno.

Aniž má učitel zapomínati toho, že děti, kteréž jsou v letech, v nichž co do pohlaví dospívají, vyžadují vždy jisté šetrnosti ve příčině činností hlavně duševních, což zvláště děvčat se týče.

Do hodin, určených ručním pracím ženským, zvláště těm, jež jehlou se konají, spadejtež časté přestávky krátké, v nichž ať děti tělo své opačným směrem drží, očím svým volně po vzdálenějších předmětech tékati dadouce.

Kterak mají školní děti čistoty šetřiti.

§. 29. V příčině povinné péče učitele o čistotnost žákův ukazuje se ku §. 22. řádu školního a vyučovacího.

Děti nepřicházejtež do školy nikdy jinak, nežli ruce i obličej umyté a vlasy řádně učesané majíce. Ku kterémuž konci nechť učitel děti před vyučováním ob čas přehlédne, i nechť ty, kteréž nečisté do školy přišly, buď domů pošle, aby se očistiti daly, neb ať je dá vně školní světnice ihned očistiti.

Nesmí se děvčatům trpěti, aby čepcem anebo něčím jiným skrývaly, že vlasů učesaných nemají.

Kterak se míti ku přirozeným potřebám školních dítek.

§. 30. Pravidlem nebraniž se dětem, aby mezi vyučováním odcházely hovět přirozeným potřebám svým. Učitel nechť však děti opatrně přivykává, aby k tomuto konci přestávek u vyučování užívaly. Trpěno nebudiž, aby děti příliš dlouho na záchodech meškaly; nechť také mezi vyučováním několik dětí zároveň za tou příčinou ze světnice nevychází.

Závěrečná pravidla.

§. 31. Každému učiteli klade se za nejprísnejší povinnost, aby se zásadami nauky o zdraví lidském se obeznámil, jakož i by jich šetřil netoliko ve veškerých vztazích svých ku školní mládeži, nýbrž aby též seč jest působil k tomu, aby též dietetika domácí dbala všeho toho, co ku správnému fysickému vychování dítek mezi časem školním náleží. Jest úkolem učitele, aby ve škole nejen duševné, nébrž i tělesné síly a schopnosti každého žáka jednotlivého co možno nejvíce ku všestrannému vývoji přiváděl, jsa sobě stále vědom staré pravdy, že jen ve zdravém těle bytuje zdravá duše. Učitel hoviž zevrubně všemu tomu, co v té příčině předpisuje řád školní a vyučovací

Místní okresní a zemští úřadové školní mají toho dbáti, aby školy podle přítomného nařízení zřízeny byly, jakož i pilně nad tím bdíti, aby zevrubně šetřilo se všech pravidel, kteráž v příčině zdravotní řádu školnímu a vyučovacímu zvláště jsou připojena, a kdež by nedostatky a vady se jevily, mají je hned odstraniti nebo dle potřeby činiti návrhy vyššímu úřadu.

Co se tkne povinnosti zdravotních orgánů, bdíti nad školami v příčině zdraví, odkazuje se vůbec k zákonu ze dne 30. dubna l. 1870.

Kromě toho budiž při každé okresní radě školní zřízena zvláštní kommisce stálá pro šetření zdraví ve školách, do níž nechť se povolá za řádného člena lékařský znalec, kterýž by u věcech, týkajících se zdraví, udílel případné rady, odstraňuje hned na místě zlořády, kteréž v té příčině pozoroval, prohlížeje časem školy, okresní radě školní podřízené, dává jí zprávy a čině jí potřebné návrhy. Bližší poučení o lékařských inspekcích školních nechť vynesou se zemskými úřady školními.

Pro lékaře, kteří sobě o pěstování zdraví ve školách zvláštních zásluh dobyli, mohou vedle náležité pochvaly i remunerace ze státních prostředkův u ministeria kultu a vyučování navrhovány býti.

Zákon říšský,

daný dne 20. června l. 1872. č. 86. ř. z.

o tom, kdo jest povinen opatřovati vyučování náboženství na veřejných školách obecných a středních, též na vzdělávatelných učitelských a vésti náklad na vyučování to.

S přivolením obojí sněmovny rady říšské vidí se Mi naříditi takto :

§. 1. Povinnost, opatřovati vyučování náboženství na veřejných školách obecných, kterouž mají na sobě dle §. 2. zákona, daného dne 25. května l. 1868. (č. 48. zák. obč.), a dle §. 5. zákona, daného dne 14. května l. 1869. (č. 62. zák. říšsk.), společnosti církevní a náboženské, zavírá v sobě závazek, udělovati to vyučování zdarma.

§. 2. Vrchním úřadům konfessionálním dovoluje se, usnadniti si tento závazek tím, že vezmou několik oddělení žáků k vyučování náboženství dohromady aneb že učiní k tomu konci jiná opatření, jimiž se pořádek školní neruší, vyžádavše si k tomu schválení úřadů školních.

§. 3. Výjimkou může se za vyučování náboženství na některé obyčejné škole obecné, která má více než tři třídy, aneb na některé škole měšťanské dáti remunerací, aneb zříditi, však jen na škole měšťanské, zvláštní učitel náboženství, když a pokud školní úřad zemský k návrhu okresního úřadu školního pro zvláštní okolnosti

potřebu toho shledá. Vyučuje-li náboženství dle §. 5. zákona, daného dne 14. května l. 1859. (č. 62. zák. říšsk.), učitel světský, povolena mu budiž přiměřená remunerací.

Při shledávání nákladu, který dle tohoto paragrafu za vyučování vzejde, spravovati se jest tím, co nařízeno v článku 10. zákona, daného dne 25. května l. 1868. (čl. 49. zák. říšsk.).

§. 4. Na vzdělavatelných učitelských a školách středních vyučováno buď pravidelně náboženství, když jest tu nejméně 20 žáků jedné konfessí ve všech třídách dohromady, v nichž se náboženství jako obligatnímu předmětu vyučuje.

§. 5. Nemůže-li se náklad, který za vyučování náboženství dle §. 4. vzejde, z fondů náboženských nebo duchovních zapraviti, není-li na zapravení toho nákladu u které školy zvláštního fondu, aniž jest nějaká osoba neb korporace povinna jej zapraviti, tedy náleží takový náklad k nákladům na tu školu ustanoveným.

§. 6. Co se týče práva, obsazovati místa učitelů náboženství, s nimiž spojen jest plat neb remunerací, a toho, jak se při tom má předsejítí, má platnost to, co strany toho v příčině světských míst služebních na týchž školách jest nařízeno; zřízen však buď jedině takový kandidát, jež příslušný vrchní úřad konfessionální k vyučování náboženství za způsobilého prohlásil (§. 6. zákona, daného dne 25. května l. 1868. č. 48. zák. říšsk.).

§. 7. Kdo na některé škole náboženství vyučuje, poddán jest u vykonávání svého úřadu učitelského v příčině discipliny tomu, co o tom nařizují zákonové školní.

§. 8. Tento zákon nabude platnosti ode dne vyhlášení

Ministrovi záležitostí duchovních a vyučování uloženo jest, aby ten zákon ve skutek uvedl.

Vynesení zemské školní rady

ze dne 9. června l. 1873. č. 6813.

v příčině vykonávání zákona ze dne 20. června l. 1872., jenž se týče péče o vyučování náboženské na obecných školách veřejných a zapravování nákladu na vyučování to.

C. kr. zemská rada školní zakládajíc se na vys. zmocnění Jeho Excel. pana ministra duchov. zálež. a vyučování ze dne 3. května l. 1873, č. 16657—72. uvádí v známost vynesení o tom,

kterak vykonávati jest zákon ze dne 20. června 1872. o vyučování náboženství ve veřejných školách obecných a o zapravení nákladu k tomu se vztahujícího.

C. kr. zemská rada školní co nejvíce naléhajíc na to, aby c. kr. okresní rada školní zákona samého a toho pravidla vykonávacího bedlivě šetřila, jednak aby učitelům náboženství příjmy správně byly vypláceny, jednak aby peníze zálohou vydávané okresní pokladně školní co nejdříve byly navracovány, kromě toho podotýká, že vyjednávání se má předsevzíti všude bez odkladu a že vyjednávati bude třeba v každém případě zvláště tedy i tam, kde se týče platu katechety již ustanoveného, odměny učitele již působícího a náhrady (za povozy učitelů), které se již vskutku vyplacejí.

Dále se připomíná, že platy takové po 1. srpnu l. 1872. vydávané mohou býti považovány toliko za zálohy, které okresní pokladně školní mají býti nahrazeny a že nejdéle do konce října l. 1873. sem má býti oznámeno, kterak platy, odměny a náhrady za povozy učitelů náboženství v celém okresu byly zjištěny a uhrazeny.

Ješto peníze zálohou vydávané okresní pokladně školní vždy opět budou nahrazeny, má náklad na katechety a učitele náboženství příště v účtech okresní pokladny školní činiti pouze položku průběžnou.

Kterak tu položku, ježto nejsouc nákladem okresu školního jest cizí v rozpočtu, bude lze vykazovati v rozpočtu, o tom se dá nařízení, až bude upraven způsob, kterak dle §. 29. zák. o konkurenci školní rozpočet má býti vzdělán.

§. 1. Podle §. 3 zákona ze dne 20. června l. 1872. náleží na c. kr. zemskou radu školní, aby uváživši zvláštní okolnosti zjistila, jest-li třeba, aby na vícetřídné škole obecné aneb na mčšťanské škole se dávala remunerací za vyučování náboženství, aneb aby na mčšťanské škole ustanoven byl zvláštní učitel náboženství.

C. kr. okresní rady školní podají tedy v každém případě zvláště zprávu, aby c. kr. zemská rada školní slyševši úřad církevní rozhodla, zdali a v jaké míře potřeba dotčená tu jest, a jak dlouho asi bude trvati.

§. 2. Spůsob, jak místo učitele náboženství, s kterým stálý plat jest spojen, se obsazuje, ustanovuje §. 6 zákona ze dne 20. června l. 1872.

C. kr. okr. rada školní rozepsavši konkurs obecně znějící podá alespoň žádosti takových uchazečů, kteří prohlášení spůsobi-

losti od církevního vrchního úřadu vydané své žádosti nepřiložili, příslušnému vrchnímu úřadu církevnímu, aby se pronesl, které uchazeče v příčině místa, ježto se obsazuje, uznává za spůsobilé a které za nespůsobilé.

Na to má c. kr. okr. rada školní předložiti praesentací, v níž zření míti může toliko k učiteli náboženství, jehož duchovní úřad vrchní uznal za spůsobilého k vyučování.

V příčině remunerací budtež vhodné návrhy učiněny c. kr. zemské radě školní.

§. 3. C. kr. zemská rada školní oznámí každé ustanovení učitele náboženství, jakmile bylo předsevzato, vrchnímu úřadu církevnímu, jehož se týče.

§. 4. K uhrazení nákladu na učitele náboženství budte brány předkem a nejprvé fondové místní a nadání, ježto k tomu jsou zřízeny.

Také mohou k tomu dle potřeby býti přivzaty, aby přispívaly, katolický fond náboženský, pak výroční dotací státní na evangelické potřeby náboženské, rovněž tak israel. fondové náboženští k tomu ustanovení.

Aby také zádušní jmění přispívalo, budiž vyjednáváno v každém případě zvláště s církevním úřadem vrchním a s patronem kostela.

Kdyby po případě prostředky výše naznačené nebyly dostatečné, anebo jich vůbec nebylo: jest předsejítí podle §. 10. zákona ze dne 25. května l. 1868. C. k. okresní rada školní tedy rozvrhne neuhrazenou část platu neb remunerací, již c. kr. zemská rada školní vyměřila, na přímé daně náboženských společníků v školní obci a bude rozvrženou částí od nich vybírati na účet školní pokladny okresní, která způsobem zálohy platy a remunerací bude vypláceti.

§. 5. Při rozvrhování toho nákladu budiž obdobně šetřeno pravidel, podle nichž se rozvrhují konkurenční peníze, ustanovené v prospěch ústavů náboženských, na př. staveb kostelních, farních a staveb hřbitovů, ač zřizují-li hřbitov vyznavači náboženští, podle čeho náklad ten vůbec a z pravidla bude rozvrhován na místní obce a části místních obcí k té škole náležitých, hledíc jenom k povinnosti berničné těch poplatníků, kteří jsou vyznavači toho vyznání, o něž jest činiti.

Povinnost poplatné obce náboženské (politické obce) předepíše se u okresní pokladny školní zálohy dávající.

Vybíráti a odváděti to, co náboženští vyznavači platiti mají, jest vůbec povinností představeného obce.

Má-li však které vyznání zvláštní zastupitelstvo náboženské obce, může také obec náboženská sama vybíráti a odváděti příspěvky svých vyznavačů.

Příspěvky mají se vždy odváděti c. kr. berničnému úřadu ve lhůtách od okresní rady školní vyměřených.

V mezích obcí náboženských, ježto jsou zvláště zřízeny, rozvrhují se řečené příspěvky na jednotlivce, rovně jak příspěvky náboženské vůbec; v mezích obcí politických má platnost to, co ustanovuje §. 78. ob. zřiz., hledíc k §. 10. zákona mezináboženského ze dne 25. května l. 1868.

§. 6. Jest-li činiti o náhradu skutečných výloh, vzešlých za příčinou vyučování náboženství mimo sídlo duchovních správců, budiž šetřeno týchž pravidel, jak při nákladu, jehož vyučování náboženství vyhledává, kterému nákladu ta náhrada budiž připojena.

C. kr. okr. úřady školní budou míti povinnost, aby vyjednávaly v podobných záležitostech, při čemž zůstává v platnosti to, co dříve bylo ustanoveno.

§. 7. Nastane-li potřeba, aby podle §. 5. říš. zákona školního ze dne 14. května l. 1869. světský učitel náboženství vyučoval, vyměří c. kr. zemská rada školní, oznámíc své opatření vrchnímu úřadu církevnímu, co má remunerací činiti, v čemž se spravovati bude pravidly, výše ustanovenými.

§. 8. Když se zřizuje místo učitele náboženství, vyměří se katechetovi skutečně ustanovenému v každém případě zvláště, kterých příjmů bude užívat, a bude-li míti právo k přídavkům služebním.

Na odpočivné má katecheta právo jen tehdy, když hned po ustanovení svém přistoupil výslovně k pensijnímu ústavu, v kterém případě má také percentní přírážky předepsané odváděti do pokladny pensijní.

Učitel náboženství stálým platem ustanovený, který má řádně býti vzat v přísahu a jenž jest členem sboru učitelského, má vykonávati rovněž jak jiný učitel veškeré povinnosti, při čemž hleděti jest zvláště také k počtu hodin vyučovacích zákonem vyměřenému.

§. 9. Toto nařízení, které se vydává, aby dle něho zákon ze dne 20. června l. 1872. se vykonával, vztahuje se též k učite-

lům náboženství již ustanoveným aneb odměňovaným, kterým platy a odměny od 1. srpna l. 1872. z okresní pokladny školní toliko zálohou se vyplácejí, pročez se ty platy a odměny vymáhati mají na vyznavačích náboženských, jimž výše jmenovaný zákon povinnost k placení ukládá.

Ministerské vynesení

ze dne 17. června l. 1873.

v příčině peněžných sbírek na veřejných školách obecných a středních.

Již ministerským vynesením ze dne 24. ledna l. 1853. bylo školním úřadům nařízeno, aby nad peněžnými sbírkami k dobročinným aneb obecně prospěšným účelům co nejpřísněji bděly.

Poněvadž jsem nedávno zvěděl o některých zlořádech v příčině peněžných sbírek, a poněvadž dopustiti nelze, aby rodičové žáků přetěžováni byli peněžnými příspěvky, kteréž s účelem školy buď naprosto nesouvisí nebo jen velmi skrovně, což zvláště uznati třeba, hledíme-li k tomu, že na všech stranách jeví se snaha, náklad na vyučování co nejvíce uskrovnovati, vidí se mi i veřejným i soukromým školám obecným a středním naříditi, co tuto následuje:

1. Nikterak se nedopouští, mezi žáky a žákyněmi sbíratí peníze, aby za ně školním představeným aneb učitelům za kteroukoli příčinou a ve formě kterékoli učinil se dar.

2. Sbíratí peníze k jinému účelu se nesmí, leč že to zemský úřad školní zřejmě dovolil. Jestliže se tak stalo, šetříž se zevrubně všeho, co se přikazuje ministerským vynesením svrchu uvedeným.

3. Kdyby správcové neb učitelé veřejných škol proti tomu, co tu právě nařízeno, jednali, nechť proti nim se postupuje cestou disciplinární; kdyby tak se stalo na školách soukromých, buďtež přestupníci přísně napomenuti, kdyby však přestupek se opětoval, nechť ze školy soukromé, jestliže ji vydržují korporace, odstraní se správcové a učitelé, kteří vinu nesou, a jestliže soukromou školu vydržuje jednotlivec, budiž škola ta zavřena.

Ministerské nařízení

ze dne 12. července l. 1875.

v příčině výběru knih do knihovny pro žáky na obecných a měštanských školách a o dozoru nad tím.

Ježto zakládání a rozšiřování knihoven pro žáky na obecných a měštanských školách potěšitelným způsobem postupuje ku předu, tyto sbírky knih však jen tehdaž vyhoví svému účelu, jestliže při výběru a půjčování jich hledí se k paedagogickým zásadám a uváží-li se důkladně zvláštní poměry té které školy, jakož i chápavost žáků, do jichž rukou knihy ty přijíti mají, a proto odstraněny býti musí všechny takové knihy, které by oddanost k Nejvyšší dynastii, patriotický cit anebo vážnost k vlasteneckým zřízením urážely: tedy vidí se mi, poukazuje k ministerskému vynesení ze dne 15. prosince l. 1871. v příčině zřizování knihoven školních a učitelských na obecných školách, naříditi jak následuje:

1. Odpovědným správcem knihovny školní jest řídící učitel té které školy.

2. Do knihovny pro žáky nesmí býti přijata žádná kniha, ať si byla darována nebo pro knihovnu koupena, kterou by nebylo učitelstvo na té škole ustanovené důkladně pročetlo a dle ohledů v úvodu tohoto nařízení udaných bedlivě prozkoumalo a za přiměřenou uznalo.

3. Dříve nežli nějaká kniha do školní knihovny se uloží, nechť učitelstvo v seznamu knihovním výslovně potvrdí, že kniha ta za přiměřenou uznána byla; a učitel, od kteréhož kniha ta čtena byla, nechť svým podpisem na dotýčném místě v seznamu potvrdí, že zodpovědnost za to přijímá.

4. Knihy, které již dříve ve školní knihovně uloženy byly, buďtež udaným způsobem prozkoumány a s nimi dle předchozích předpisů naloženo. Knihy, uznané za závadné, buďtež ihned ze školní knihovny odstraněny.

5. Okresní inspektoři školní nechť seznamy knihoven školních ve svých obvodech dozorních prohlízejí, a je-li toho potřebí, nechť přiberou sobě pomoci osvědčených znalců školství, a knihy uznané za závadné ihned odstraníce podají o tom zprávu okresní radě školní.

aby mohla přikročiti k dalšímu jednání úřednímu proti učitelstvu vinu toho nesoucím.

Vyloučené knihy ze školních knihoven budtež cestou okresní rady školní zaslány zemské radě školní, kde se uložití mají.

Zákon zemský

ze dne 19. prosince l. 1875.,

kterým upravují se právní svazky učitelstva veřejných škol obecných.

Část I.

O dosazování učitelů.

§. 1. Uprázdní-li se místo učitele při veřejné škole obecné, má to místní rada školní oznámiti bez průtahu okresní radě školní, která konkurs ihned rozepíše.

§. 2. Rozepsání konkursu má pojmenovati kategorii a místo každé uprázdněné služby, pak roční služné se službou spojené, má vytknouti, které doklady se mají předložiti, a uchazeče vyzvati, aby žádosti své podali okresní radě školní, jíž se týče.

§. 3. Rozepsání konkursu se vyhlašuje v úředních novinách zemských a ještě v jiném, aneb i v několika jiných listech veřejných, jež podle zdání okresní rady školní k tomu budou ustanoveny, zvláště pak v takových, jež jako listy odborné se zabývají školstvím.

§. 4. Lhůta k podávání žádostí buď vyměřena alespoň na šest neděl. Žádosti, kterými se ucházejí osoby v službě učitelské již dosazené, mají se předložiti prostředkem okresní rady školní, která hned své dobré zdání k nim přidá.

§. 5. Okresní rada školní má žádosti sbírat i do čtrnácte dní po prošlé lhůtě konkursní s dobrým zdáním okresního inspektora školního o veškerých uchazečích odevzdati místní radě školní, která ve čtrnácti dnech učiní okresní radě školní návrh tří osob, aby uprázdněné místo bylo obsazeno.

§. 6. Okresní rada školní má však patronu školnímu o návrzích místní rady školní (§. 5.) a v městských okresích školních bezprostředně zastupitelstvu obecnímu ve čtrnácti dnech učiniti návrh tří osob, aby uprázdněné místo obsazeno bylo a to spolu s dobrým zdáním okresního inspektora školního o uchazečích navržených.

§. 7. Právo praesentační, pokud nepřísluší patronu školnímu neb obecnímu zastupitelstvu (§. 26., 9. odst a §. 27. zákona zemského ze dne 24. února l. 1873.), vykonáváno bude od okresní rady školní.

§. 8. Právo praesentační, které příslušelo faráři, aniž by byl povinen závazků patronátu vykonávati, nemá platnosti.

§. 9. Praesentace nesmí záviseti od žádné výminky; každý závazek s tím ustanovením se nesrovnávající, v který by uchazeč vešel, jest neplatný a bez právního účinku.

§. 10. Patron školní a v městských okresích školních obecní zastupitelstvo vázáni jsou u vykonání práva praesentačního návrhem tří osob učiněným od okresní rady školní (§. 6), nejsou však spolu vázáni posloupností návrhu onoho.

Ve venkovských okresích školních není však okresní rada školní vykonávajíc právo praesentační vázána návrhy místní rady školní (§. 5.).

§. 11. Podle toho, co tu ustanoveno, zvolí ten, kdo má právo praesentační, uchazeče, jenž se mu zdá býti nejspůsobilejším, i oznámí jej do 3 neděl zemské radě školní a přiloží k oznámení svému spisy jednací, které se týkají zvoleného.

Patron školní a v městských okresích školních obecní zastupitelstvo učiní oznámení to prostřednictvím okresní rady školní.

§. 12. Odepře-li zemská rada školní stvrzení praesentace (§. 50. odst. 4. zákona říšského, vydaného dne 14. května l. 1869.), má ten, komu přísluší právo praesentační, do čtrnácti dnů jinou praesentaci předsevzítí nebo žádati za rozhodnutí ministra vyučování.

§. 13. Nemá-li zemská rada školní proti praesentaci čeho namítati, vydá dokládajíc se praesentace a udajíc příjmy se službou spojené dekret dosazovací a nařídí okresní radě školní, aby buď zřízenec z jejího středu nebo předseda místní rady školní jmenovaného vzal pod přísahu a by ho pak v službu školní uvedl.

§. 14. Patron školy, pokud se týče zastupitelstvo obecní (§. 7.), buďte pozváni, aby k přísaze jmenovaného a k uvedení jeho ve službu školní se dostavili neb aby se dali při tom zastoupiti zřízencem.

§. 15. Nevykoná-li ten, kdo má právo praesentační, práva toho ve lhůtě zákonem určené (§. 11.), může zemská rada školní přikročiti k obsazení uprázdněného místa a to bez ohledu na právo praesentační nepřipouštějíc dalšího odvolání.

§. 16. Každé, dle uvedených ustanovení předsevzaté dosazení učitele nebo podučitele, jenž opatřen jest vysvědčením, že

k vyučování jest spůsobilý, jest definitivní, avšak každý, kdo ve službě učitelské ustanoven jest, musí se podrobiti přeložení, které z příčin služebných od okresní neb zemské rady školní se nařídí, ač nebudou-li tím příjmy jeho ztenčeny.

Jedná-li se o předložení konečně platné, má se míti zření ku právům, ježto patronům a obecním zastupitelstvům (§ 7.) přísluší v příčině praesentování.

Stížnosti proti přeložení osob učitelských z příčin služebných nemají účinku odkládacího.

Výlohy v penězích, vzešlé osobám ve službě učitelské postaveným, které přeloženy byly z příčin služebných, budte jim nahrazeny z pokladny okresu školního.

Konečně platné přeložení, které nebylo nařízeno ani z příčin služebných, ani z trestu, může se pouze dvakrát za rok a sice koncem února a srpna vykonati.

Zemská rada školní může s přivolením těch, jimž právo praesentační přísluší, k změně služby přivoliti.

§. 17. Zříditi učitele neobligátních předmětů vyučovacích, pak učitelky ženských prací ručních v případech, jmenovaných v §. 15. odst. 2. a 3. zákona říšského ze dne 14. května l. 1869., přísluší v mezích schváleného rozpočtu okresní radě školní a v městských okresech školních zastupitelstvu obecnímu. Zřízení takové má se však díti proti výpovědi.

Část II.

O příjmech služby učitelské.

§. 18. Obce školní rozdělí se podle počtu obyvatelstva, jakož i podle průměrných cen nejdůležitějších věcí k živobytí potřebných a podle jiných okolností místních na čtyři třídy.

Nové to rozdělení veškerých obcí školních, prohlédnutí jeho každých deset let, jakož i opravy jeho mezi tím vykoná s přivolením zemského výboru zemská rada školní slyševši školní rady okresní.

§. 19. Služné roční, na které učitel v obcích I. (nejvyšší) třídy má právo, činí 700 zl., v obcích II. třídy 600 zl., v obcích III. třídy 500 zl., v obcích IV. třídy (nejnižší) 400 zl.

Z veškerých obcí školních nebudiž však vřaděno více než 100 obcí v třídu první, aniž více než 250 v třídu druhou, aniž konečně více než 1400 obcí v třídu třetí.

§ 20. Pro učitelská místa škol měštanských činí roční služné učitele bez rozdílu tříd právě jmenovaných (§. 19.) 800 zl.

§. 21. Jiné příjmy peněžité, které náležejí učitelům vycházejíce ze závazku stran, z nadání atd., jdou do pokladny okresu školního (při čemž zůstane vyhrazeno, by takové příjmy byly zachovány zvláštnímu účelu svému).

§. 22. Změnitelné dávky peněžité buďte podle průměrného užitku posledních tří minulých ročníků převedeny ve stálý plat na účet okresu školního; sbíratí u obyvatelů místních, vybíratí novo-roční koledy atd. příště nebude dovoleno.

§. 23. Pokud naturalní dávky nebudou vyvazeny, mají býti převedeny ve stálý příjem peněžitý na účet okresu školního podle průměru tržních cen z roku 1834 až 1863 (s vyloučením roku, kdy byly ceny nejvyšší a roku, kdy byly nejnižší), nebo kde tržní ceny nemohou býti vyšetřeny, podle odhadu předsevzatého od znalců (majíc zřetí k výše uvedenému času průměrnému).

§. 24. K užítím budov anebo pozemků, pokud ony určeny nejsou jako byt anebo domácí zahrada pro učitele, nemá tento žádného práva.

Zdali a jakou měrou z ohledů veřejných výjimkou připustiti, lze, aby takové pozemky vůbec učitelům — ač svolí-li k tomu — pro jeho osobu ve správu nebo v požívání trvalé nebo dočasné se odevzdaly a jakou částkou požívání to má se jemu počítati v příjmy služebné, o tom rozhodne zemská rada školní slyševši školní radu místní a okresní.

Užitek budov anebo pozemků, jehož není potřebí k účelům školním v §. 63. říšsk. zák. ze dne 14. května l. 1869. naznačeným, obrácen buď k uhrazení školních výloh, obci školní uložených. Takové budovy a pozemky spravovány buďte místní radou školní.

§. 25. Příjmy dovoleného vedlejšího zaměstnání učitele, cena nájmu za byt službou učitelům přikázaný, nebo nemá-li takového bytu, příbytečný plat z náhrady mu náležitý, pak odměny nemají od platu ročního býti odráženy.

§. 26. Osoby ve službě učitelské postavené, které jsouce definitivně dosazeny, pět let při některé veřejné škole obecné v královstvích a v zemích v říšské radě zastoupených bez přetržení a s platným prospěchem působily, dostanou za příčinou těch let služebních přídavek, který jim v měsíčních lhůtách napřed bude vyplácen a bude činiti 10 ze sta služného ročního (§§. 19., 20.) té obce, v které slouží toho dne, kdy pátý rok své služby dokonají.

Podobným způsobem dává jim každé další pětiletí služby jejich právo k dalším přídavkům, vyměřeným po 10 ze sta služného ročního té obce, v které jsou ustanoveni toho dne, kdy nové pětiletí služby dokonají. Kdo požívá šestý přídavek za léta služebná, nemá již žádného práva k dalším přídavkům. Částka, o kterou příjmy toho času náležité k místu učitelskému jsou větší než zákonem vyměřené roční služné, nemá se vpočísti v takový přídavek za víceletou službu davaný.

§. 27. Ředitelům škol měšťanských a těm, kdož školy obecné řídí, náleží příplatek funkční.

Příplatek funkční učitelům na obecných školách o jedné třídě vyměřuje se po 50 zl., vyšším učitelům na obecných školách o 2, 3 a 4 třídách po 100 zl. a týmž učitelům na obecných školách o 5 a více třídách, pak ředitelům škol měšťanských o 3 třídách, nejsou-li tyto měšťanské školy spojeny se školou obecnou, po 200 zl. a konečně ředitelům škol měšťanských anebo spojených s obecnou školou o 5 třídách po 300 zl. r. m.

Funkční příplatky ty vypláceny budou v těchže lhůtách, v kterých se vyplácí roční služné.

§. 28. Kdožkoli školu řídí, má právo k příbytku sestávajícímu ze dvou pokojův a z potřebných místností vedlejších, který mu má býti, pokud se činiti dá, vykázan ve školním stavení samém. Pokud mu příbytku vykázati není možno, náleží mu náhrada příbytečného, která má býti vyměřena na školách měšťanských a v obcích I. třídy služného po 20 ze sta, v obcích II. třídy po 15 ze sta, v obcích obou druhých tříd po 10 ze sta služného ročního.

§. 29. Ostatní učitelé mají právo k svobodnému bytu jenom dotud, pokud užívali platně jim náležejícího bytu svobodného již tehdaž, když ten zákon v platnost vešel.

Totéž platí o náhradě platu příbytečného, která jim i tehda přisouzena býti má, kdyby jim byt se vzal.

§. 30. Služné podučitelů na školách měšťanských činí 450 zl., na školách obecných prvních tří tříd 400 zl., na školách čtvrté třídy 350 zl.

§. 31. Právo k svobodnému bytu má podučitel jenom dotud, pokud naturalního bytu, jemu platně náležejícího, požíval již tehdaž, když ten zákon v platnost vešel.

Totéž platí o náhradě platu příbytečného, která jemu i tehdaž přisouzena býti má, kdyby se mu byt vzal.

§. 32. Podučiteli, který nemá vysvědčení způsobilosti učitelské, jest třeba povolení okresní rady školní, aby se mohl oženiti.

§. 33. Služné platy učitelek jsou tytéž, jako platy učitelův.

§. 34. Odměny (remunerace) učitelům výpomocným vyměřují se na nejméně po 70, na nejvýše po 80 ze sta služného, s tím místem učitelským spojeného, které z nich kdo zastupuje.

Podučitelé, zastupující prozatímně místa učitelská, berou po dobu, pokud místo takové prozatím zastupují, služné spojené s místem zastoupeným.

Učitelům neobligátních předmětů vyučovacích, pak učitelkám ženských prací ručních v případech, ustanovených v §. 15. odst. 2. a 3. zákona říšského, daného dne 14. května l. 1869., dávána bude stálá odměna (remunerací), která se vyměří podle toho, kolik je týdně vyučovacích hodin.

§. 35. Kdož ve službě učitelské při veřejné škole obecné prozatímně nebo konečně ustanoveni jsou, nemají se zabývati žádným takovým zaměstnáním vedlejším, které se nesrovnává s vážností a se ctí stavu učitelského, nebo které je tak zaneprazdňuje, že povolání svému dokonale dostáti nemohou, nebo které dává příčinu k domnění, že učitel u vykonávání úřadu svého jest předpojat.

§. 36. Kdokoliv k učitelstvu náleží, nemá vyučovati v tak zvaných opakujících hodinách (privátu), ani vykonávati služeb kostelních (sakristanských).

§. 37. Okresní rada školní má při přestupování záповědí v §§. 35. a 36. vytknutých bez odkladu přísné úřední řízení předsevíti.

Část III.

O vykonávání disciplinární moci nad učitelstvem a propouštění jeho.

§. 38. Zachová-li se člen učitelstva prozatím neb definitivně dosazený tak, že to s jeho povinností se nesrovnává, potresce ho ředitel školy neb okresní rada školní ústní nebo písemnou domluvou, poukazující při tom na následky zákonem ustanovené na opětné porušení povinností, nebo zemská rada školní disciplinárním trestem k němu přikročí.

§. 39. Tresty disciplinární jsou:

- a) důtka.
- b) odejmutí přídavek za prošlou službu víceletou dávaných, odejmutí funkce ředitele, vyššího učitele nebo řídícího školy a příplatků s funkcemi těmi spojených;

- c) přeložení na jiné místo učitelské, nadané těmiže anebo menšími příjmy;
- d) propuštění.

Tresty disciplinární budtež zaznamenány do výkazu o osobách učitelských.

§. 40. Důtka se dává vždy písemně a má v sobě obsahovati vyhrůžku, že při opětném porušení povinností přísnějším trestem se před se půjde.

Po tříletém bezúhonném chování má se trest ten z výkazu o osobách učitelských vymazati.

§. 41. Přídavek za prošlou službu víceletou může se buď na jistou dobu, buď na vždy odňati.

§. 42. Když funkce ředitele, vyššího učitele nebo řídícího školy a tím zároveň i příplatek funkční těm osobám se odnímá a když ty osoby za tou příčinou nazpět se uvádějí v kategorii učitelů, může zároveň přeložení na jiné místo služebné s tím býti spojeno čili nic.

§. 43. Nález disciplinární na člena učitelstva může se vynésti toliko tehda, když předešlo řízení disciplinární, k němuž přikročiti a jež provéstí přísluší okresní radě školní.

Vyšetřením má se skutečný příběh ve spisech zevrubně na jisto postaviti a má ono obsahovati též ospravedlnění obviněného. Shledá-li se, že ústní nebo písemné ospravedlnění jest dostatečné, budiž o tom vědomost dána obviněnému.

§. 44. Zemská rada školní není vázána, aby ukládajíc tresty disciplinární v §. 39. poznamenané držela se posloupnosti trestův oněch tak, jak po sobě jdou.

§. 45. Propuštění ze školní služby může se však ukládati kromě zvláštních okolností teprve, když nehledíc na předcházející alespoň jedno potrestání disciplinární, povinnosti služby opět hrubě byly zanedbávány nebo porušeny. Jenom k tomu lze propuštěním bez průtahu přikročiti, kdož se provinil hrubým zneužíváním moci disciplinární, nebo hrubým porušením náboženství a mravů, nebo byv sice dříve napomenut (§. 38.) nadále se chová způsobem nesrovnávajícím se s jeho postavením služebným.

§. 46. Zemská rada školní nařídí bez nálezu disciplinárního, aby učitel ze služby byl propuštěn, kdykoli trestním soudem byl odsouzen a tím samým byl vyloučen z práva volenu býti do zastupitelstva obecního.

§. 47. Byl-li někdo propuštěn ze služby školní, budiž to oznámeno ministru vyučování, který o tom dá vědět zemským úřadům školním ostatních zemí v říšské radě zastoupených.

§. 48. Okresní rada školní má suspensi od úřadův a od příjmů s ním spojených na čas konkursu na jmění uvaleného, vyšetřování soudního nebo disciplinárního naříditi, když vážnost učitelstva toho vyhledává, aby vyšetřovaný na čas vyšetřování od služby své bez průtahu byl odsazen. Rekurs ze suspense nařízené nemá odkládacího účinku.

§. 49. Jest-li výživa člena učitelstva na čas odsazeného nebo jeho rodiny v nebezpečí uvedena, má okresní rada školní zároveň vyřknouti, jaká alimentace se mu má dávat, která nanejvýše dvě třetiny ročních příjmů v čas suspense užívaných činiti má (§. 19, 20., 26., 27). Bude-li později obviněný nalezen nevinným, náleží mu náhrada dočasně jemu nevyplacených příjmů služebných.

Část IV.

O dávání učitelstva do výslužby a zaopatřování pozůstalých.

§. 50. Veškerí definitivně dosazení učitelé i podučitelé opatření vysvědčením spůsobilosti učitelské mají právo k výslužnému.

Člen učitelstva má býti dán na odpočinutí, když po bezúhonné službě pro přílišnou sešlost věkem a lety, pro těžké vady těla a ducha nebo pro jiné okolnosti zřetele hodné již není spůsobilý k vykonávání povinností naň náležejících. Člen učitelstva může býti dán na odpočinutí k své žádosti, nebo může se i bez jeho žádosti z povinnosti úřadu naříditi, aby dán byl na odpočinutí.

§. 51. Vzdá-li se člen učitelstva služby své dobrovolně neb opustí-li ji o své vůli, ztrácí tím právo, aby mohl býti dán na odpočinutí. Za dobrovolné vzdání se služby považuje se také, když ženská osoba učitelská se provdá, nebo když podučitel, který má toliko vysvědčení dospělosti, neobdržev povolení okresní rady školní (§. 32.), se ožení.

§. 52. Bez zvláštního povolení zemské rady školní nelze školní služby na základě dobrovolného vzdání se jí nebo na základě dání do výslužby opustiti dříve koncem školního roku, v který čas také příbytek k službě náležející má býti vyklizen a domácí zahrada, jakož i pozemky, jichž snad na základě §. 24. užíváno bylo, odevzdány býti mají, o jichž užitecích rozhodnouti jest podle §. 72.

§. 53. Výměra služného (odbytného nebo pense) záleží dílem na služném platu ročním, dílem na čase služebném toho, kdo se dává na výslužbu.

§. 54. Za služné roční vpočítati se má to, které přímo před dáním na odpočinutí se platilo. Přídavky za prošlou službu víceletou, pak funkční příplatky pokládají se za části toho služného ročního.

§. 55. Za čas služby vpočítati se má ten, po který člen učitelstva po odbyté zkoušce způsobilosti k vyučování byl bez přetržení při některé škole veřejné. Byl-li čas služby přetržen, nemůže se čas služby již vykonané vpočítati, ač lze-li dokázati, že služba ni vinou ni přičiněním učitelovým nebyla přetržena.

Osobám učitelským, které již před platností zákona ze dne 21. dubna l. 1870. definitivně dosazeny byly, počítán bude čas služby od té doby, kdy v službě své definitivně dosazeny byly.

§. 56. K zákonnému výslužnému a k opatrování pozůstalých svých mají právo i takové osoby učitelské, které odbyvše zkoušku způsobilosti učitelské pro obecné školy dosazeny byly na školu mateřskou spojenou se školou obecnou nebo na školu zřízenou pro některou továrnu (§. 10. a 60. říšského zákona ze dne 14. května l. 1869.), jest-li po čas služby na ústavech takových vykonané každoročně do pokladny pensijní odváděly zákonem vyměřené příspěvky podle třídy služné v obci té, kde ustanoveny byly.

Vpočítatelné roční služné jest totéž, jako pro učitele na obecných školách v obci té, kde dotčené osoby učitelské posléze ustanoveny byly.

§. 57. Když ten, kdo se dává na odpočinutí, nedokonal ještě desítiletého času služebného, jež by bylo možná počítati (§. 55. a 56.), nenáleží mu než odbytné, které se vyměřuje podle ročního platu služného, jež vpočítati lze (§. 54.) tak, aby obnášelo sumu půldruhého roku téhož platu.

§. 58. Ti, kdož se dávají na odpočinutí od začátku jedenáctého až do konce patnáctého služebního roku vpočítatelného (§. 55. a 56.), obdrží třetinu vpočítatelného služného ročního za výslužné.

Po dokonaném patnáctém roce služby mají právo na tři osminy, po každém dalším pětiletí dokonaném dostává se jim práva vždy k jedné osmině víc; po dokonaném pak čtyřicátém roce své služby mohou žádati celé roční služné vpočítatelné (§. 54.) za výslužné.

§. 59. Odpočinutí, na které se dávají členové učitelstva, jest buď trvalé, buď dočasné. Když překážka, pro kterou byl dán člen učitelstva na odpočinutí dočasné, přestala, má k nařízení zemské rady školní opět se dáti užiti ve službě školní, nebo má se výslužného svého odříci.

§. 60. Vdovy a sirotci po učitelích mají jenom tehdaž právo žádati, aby byly zaopatřeny, kdyby manžel aneb otec sám byl měl právo, žádati pro sebe příjmu odpočivného.

§. 61. Vdovy a sirotci podučitelů, neopatřených vysvědčeními spůsobilosti učitelské, kteří neobdrževše potřebného povolení (§. 32) se oženili, nemají žádného práva žádati opatrování.

§. 62. Vdova učitele, který v čas svého úmrtí desátého roku vpočítatelné služby (§. 55. a 56.) ještě nedokonal, obdrží za odbytné čtvrtý díl posledního služného ročního užívaného od zemřelého (§. 54.).

§. 63. Dokonal-li zemřelý již desátý rok služby vpočítatelné (§. 55. a 56.), tedy náleží vdově pense, která se vyměřuje na třetinu posledního služného ročního vpočítatelného (§. 54.) od zemřelého užívaného.

§. 64. Vešla-li vdova se zemřelým svým manželem v manželství teprve, když byl na odpočinutí, nebo byl-li svazek manželský vinou manželky soudním rozvedením zrušen, nemá vdova práva k příjmu opatrovacímu.

§. 65. Kdyby vdova opět se provdala, pomine její právo k výslužnému.

§. 66. Za každé dítě, ježto vdova k braní pense oprávněná vyživovati má, náleží jí na vychování jeho přídavek, jenž se vyměří tak, aby pense se všemi přídávky na vychování nečinila víc než polovici vpočítatelného služného ročního, které zemřelý manžel a otec naposledy přijímal (§. 54.).

§. 67. Přídavek na vychování dítěte přestane, jakmile dítě dokoná 18. rok věku svého, nebo dne, kdy dříve se opatřilo.

§. 68. Veškerým manželským, i se strany matčiny osiřelým dětem po učiteli, nedokonavším ještě 18. roku, náleží v případě §. 62. dohromady totéž odbytné, které by vdově bylo náleželo, v případě §. 63. však hromadný přídavek na vychování, který se vyměřuje na čtvrtinu vpočítatelného ročního služného, jehož zemřelý požíval. Práva toho nemají děti, pocházející z manželství, uzavřeného teprve v době, kdy otec jich byl již na odpočinku.

§. 69. Hromadný ten přídavek na vychování pomine teprve tehdaž, když již žádného nezaopatřeného dítěte po zemřelém zůstalého v stáří pod 18 lety nepřebude.

§. 70. Provádá-li se vdova po členu učitelstva opět, vstoupí na místo jednotlivých přídaveků na vychování (§. 66.) hromadný přídavek dětem po zemřelém svědčící (§. 68.).

§. 71. Vdova a děti po členu učitelstva v činné službě zemřelém mohou naturalního bytu ještě čtvrt letu užívati, nebo příbytečné jemu poskytnuté za tutéž dobu bráti.

§. 72. Užítky domácí zahrady nebo pozemků, přikázaných učiteli (§. 24.), přináležejí dědicům po učiteli v činné službě zemřelém toliko, když zemřel mezi 1. červnem až do 31. října. Kromě této případnosti mohou dědicové žádati jenom za náhradu toho, co bylo vynaloženo, aby pozemnost užitek ten vydala.

§. 73. Vdova, a není-li té, tedy děti po členu učitelstva v činné službě zemřelém mají právo žádati, aby jim na zapravení nákladu za nemoc a za pohřeb vyplacena byla čtvrtina vpočítatelného ročního služného, jehož zemřelý naposledy požíval.

§. 74. Zemská rada školní spravuje pensijní pokladnici, zřízenou za účelem, aby se uhražovaly platy výslužné a by se vyhovovalo žádostem za opatrování.

§. 75. Všickni členové učitelstva, kteří odbyvše zkoušky spůsobilosti učitelské nabyli místa služebného, jsou povinni, aby do pensijní pokladnice vpláceli 10 percent svého služného ročního, které jim bylo nejprve vykázáno a které při vyměření platu výslužného počítati se může; a tolikéž aby vpláceli z každého jim později uděleného přilepšení služného nebo z přídavku za prošlou službu víceletou nebo z přídavku funkčního; mimo to pak, aby ročně odváděli 2 pct. příjmů ročních při vyměření výslužného vpočítatelných.

§. 76. Jakožto zvláštní příjmy prikazují se pensijní pokladnici:

1. nadbytky ze správy skladu školních knih, které zemi připadají;

2. interkaláry uprázdněných míst učitelských, pokud nepřipadají dědicům po zemřelé osobě v službě učitelské postavené (§. 72.), nebo pokud jich za příčinou dočasného zastupování uprázdněných míst (§. 34.) jinak se neužije;

3. pokuty peněžité, které na základě nařízení trestních od úřadů školních vydávaných docházejí.

§. 77. To, čeho k uhrazení ročního vydání pokladnice pensijní ještě mimo to bude potřebí, přispíváno bude z prostředků země

§. 78. Co z příjmů ročních pokladnice pensijní (§. 75. a 76.) zbývá, budiž v kapitál obráceno a toliko úroky takového kapitálu budte počtény v účty nejbliže příštího roku.

§§ 79.—83. obsahují ustanovení přechozí a konečná.

Ministerské vynesení duchovních záležitostí a vyučování

ze dne 22. prosince l. 1876. č. 11355.

v příčině připravování dítek ku přijetí sv. svátostí.

Za příčinou jednotlivého případu vidí se mi c. k. zemskému školnímu úřadu oznámiti toto: Pokud se má připravení katolické mládeže k přijímání svatých svátostí vyučováním na školách obecných docílit, bude muset pravidelně tvořiti část náboženského vyučování, která se koná ve vyučovacích hodinách k tomu učebnou osnovou a rozvrhem hodin ustanovených. Kdyby toho však na některých místech poměry vyžadovaly, aby k tomu zvláštní přípravné vyučování mimo pravidelný vyučovací čas konáno bylo, ku kterému by žáci se strany školy přidrženi býti měli, jest dle §. 5. říšského zákona o školství ze dne 14. května l. 1869. a dle §. 50. školního a vyučovacího řádu ze dne 20. srpna l. 1870. zapotřebí, aby dotýční církevní úřadové svá ustanovení správci školy okresní školní radou oznámili. Aby se takovým odůvodněným požadavkům vyhovělo, tomu nejsou školní zákony na odpor, jenom budiž z paedagogicko-didaktických příčin hleděno k tomu, aby takové mimořádné vyučování náboženství příslušný učitel náboženství dotýčné školy konal, aby bylo jenom na několik týdnů školního roku omezeno, a aby se konalo ve školních místnostech, jako obyčejné vyučování náboženství. Povstanou-li mezi církevními a školními okresními úřady rozepře, ať o tom dle instance vyšší školní úřady rozhodnou.

Vynesení c. k. zemské rady školní

ze dne 20. března l. 1877.

v příčině dní ferialních mezi rokem školním na školách obecných a měšťanských.

C. k. zemské radě školní v příčině ustanovení dnů ferialních mezi rokem školním na základě §. 9. řádu školního a vyučovacího pro školy obecné vidí se naříditi takto:

Počínajíc školním rokem 1877.—78. na školách obecných a měšťanských mimo neděle a svátky nebude vyučováno:

1. na den Nejvyšších jmenin a narozenin Jeho c. a k. Apoštolského Veličenstva;
2. šest dnův o svátcích velikonočních a sice počínajíc Zeleným čtvrtkem až včetně do úterý po velikonocích;
3. v úterý následující po svátcích svatodušních;
4. předpoledne na svátečním dnu dušiček;
5. dne 24. a 27. prosince.

Ponechává se však c. k. okresním radám školním, aby pro školy obecné a měšťanské v městech, ve kterých jsou též školy střední aneb ústavy učitelské, prázdniny velikonoční, svatodušní a vánoční vyměřily tímž způsobem, kterým ustanoveny jsou na vyšších těch ústavech.

O dnech, na které uloženo příslušníkům té které církve nebo společnosti náboženské, účastniti se zvláštních obřadů bohoslužebných na př. na dny prosebné, na den smíření a t. p., jest dítkám toho kterého vyznání k přání rodičů návštěvu školy odpustiti.

Taktéž zproštěny budtež návštěvy školy dítky vyznání katolického v den přijímání svátosti oltářní, což dle předpisu třikráte za rok se stane.

Počínajíc dobou nahoře položenou, pozbudou platnosti předpisy, vyhlášené vynesením c. k. zemské rady školní ze dne 30. září l. 1870. v příčině dní prázdných na školách obecných v běhu školního roku.

C. k. okresní rady školní oznamtež vynesení to správcům škol, jichž se týče, aby dle toho se zachovali.

Ministerské vynesení

ze dne 12. května l. 1877.

v příčině pěstování hudby chrámové a zpěvu na kůru se strany učitelů na školách obecných.

Jak mnohostranná zkušenost tomu nasvědčuje, klesá hudba chrámová, která, pečlivě jsouc pěstována, na četné kruhy obyvatelstva v ohledu mravním blahodárně působí, způsobem politování hodným.

Příčina toho úkazu bývá zhusta vyhledávána ve změněném zřízení ústavů ku vzdělání učitelův, i byla ministeriu duchovních záležitostí a vyučování předložena žádost nejen se strany církevních úřadů, nýbrž i od zkušených odborných znalcův a od obecnstva, aby v tomto směru potřebná opatření učinilo; při čemž poukázáno zároveň k tomu, že tu nejspíše učiteli obecných škol pomoci se dá.

Ačkoli v první řadě jest věcí úřadů církevních, aby se o dobrou hudbu chrámovou staraly, dotýká se přece záležitost ta beze vší pochybnosti také odboru duchovních záležitostí a vyučování, který nejen o všechny duchovní zájmy vůbec pečovati má, nýbrž kterému ještě zvláštní tu úlohu vyplníti jest s ohledem na účel obecné školy a vzhledem k tomu, že zákon spojení služby varhanické a ředitele kůru se službou učitelskou připouští.

Za tou příčinou vytknul jsem již obzvláště v odstávce 11. ministerského vynesení ze dne 26. května l. 1874., kterým konečně stanovy organizační ústavů ku vzdělání učitelův uveřejněny byly, také důležitost „vyučování hudbě“ na ústavech těch a poukázal jsem k tomu, jak velice toho třeba jest, aby chovancům učitelským příležitost poskytnuta byla, aby bez ohledu na to, co si v tom předmětu učebném pro vlastní potřebu budoucího povolání svého osvojití mají, v prázdných hodinách u větší míře v hudbě vzdělávají se mohli, a takto schopnými se stali, vyhověti jednak přáním tak mnohých venkovských obcí, aby učitelé hudbu chrámovou převzali, jednak aby pěstováním hudby i širší kruhy obecnstva vzdělávali a šlechtiti dovedli.

Ty stesky na klesání hudby chrámové jsou mi příčinou, že se obracím, vyhražuje sobě dalších opatření, na c. k. zemský úřad školní, aby co možná nejvíce k tomu působil, aby vyučování hudbě nejen na ústavech ku vzdělání učitelův a učitelek s žádoucím vý-

sledkem se dělo, nýbrž aby také učitelé na obecných školách, kteří již v činné službě se nacházejí, obzvláště na školách venkovských, dobrou hudbu chrámovou pečlivě pěstovali.

Rovněž považuje to c. k. ministerium, ježto tu jde o tak důležitý zájem obyvatelstva, za stálou úlohu c. k. zemských a zvláště c. k. okresních inspektorů školních, aby při doзору na školy a vůbec při svém styku s učiteli na školách obecných osobně k tomu působili, aby hudba chrámová a zpěv na kůru pilně byly pěstovány.

Poněvadž vysoké c. k. ministerium prohlašuje, že ochotným jest vždy přiměřeně oceniti zásluhy učitelů hudby na ústavech učitelských, jakož i učitelů v činné službě se nalézajících také v tom směru, jenž ku vzdělání a zušlechtění lidu hledí, bude věcí c. k. okresních inspektorů školních, aby, předkládající výroční zprávy, vždy také pojmenovali ty učitele na obecných školách, kteří pilným vyučováním hudbě za účelem povznesení hudby chrámové a zpěvu na kůru v roce uplynulém se vyznamenali.

Vynesení c. k. zemské rady školní

ze dne 8. listopadu l. 1877. č. 23961.

v příčině konání zkoušek z náboženství na školách obecných.

Jeho Exc. pan c. kr. ministr duchovních záležitostí a vyučování věděti dal c. kr. zemské radě školní vynesením ze dne 29. října l. 1877. č. 13987., že ministerské snesení ze dne 16. srpna l. 1871. č. 1225. nebrání zemské školní radě, pokud se týče okresním radám školním, aby v jednotlivých případech zřetele hodných k odůvodněné žádosti úřadů církevních a slyšíce dříve místní školní radu, které se týče, nařídily, aby dítky ku zkoušce z náboženství, v příčině které snesením výše uvedeným potřebná opatření se stala, ze školních míst k téže faře náležejících pod dohlídkou učitelů voděny byly do sídla farního.

Vynesením ministerským

ze dne 29. prosince l. 1879. č. 14692.

bylo ustanoveno, že v případech, kdy v některé škole pravidelné vyučování náboženství se strany farního duchovního nemožným se

jeví, jest povinností školního úřadu ve srozumění s církevními úřady užiti 6. odstávky §. 5. říšsk. zákona o školách obecných a dle toho učiniti nutná opatření, pročež také pro takové školy vždy jen tací učitelé mají býti zřizováni, kteří mají zákonnou způsobilost vypomáhati ve vyučování náboženství.

Vynesení c. k. zemské rady školní

ze dne 13. srpna l. 1881.

v příčině opatření ku vyučování a s ním spojeného vychovávání oněch slepých a hluchoněmých dětí na školách obecných, kteréž vzdělávati se mohou.

Jeho Excellenci pan c. k. ministr duchovních záležitostí a vyučování sdělil vynesením ze dne 6. července l. 1881. c. k. zemské radě školní následující: Poněvadž povinnost školu navštěvovati pozůstává bezvýjimečně pro všechny děti, stojící ve věku zákonitě určeném a poněvadž vedle §. 23. říšského zákona o obecném školství ze dne 14. května l. 1869. za určitých podmínek a proti závazkům s podmínkami těmi spojeným toliko individuální osvobození od návštěvy veřejné školy obecné se připouští, mají se všeobecně i dítky ne zcela vyvinutých smyslů účastniti vyučování ve škole obecné.

Při vyučování slepých a hluchoněmých dětí musí se však ku zvláštním okolnostem přihlížeti a musí se speciální úkoly plniti, takže pro všestranné vzdělání dětí takových jsou ústavy zvláštního druhu neodbytnou nutností. Počet a rozměr stávajících ústavů ku vzdělání slepých a hluchoněmých nevyhovuje však potřebě, jak tomu zkušenost svědčí.

Ač tedy rozmnožení, rozšíření a zdokonalení ústavů těch domáhati se třeba jakožto neodolatelného cíle, tož přece lze alespoň pro výpomoc také na školách obecných učiniti opatření, aby se všem slepým a hluchoněmým dětem, kteréž vzdělávati se mohou, sprostředkovalo vyučování pro ně vhodné a nejpotřebnější, jakož i s tím spojené vychovávání.

Zavedením běhů pro vyučování slepých a hluchoněmých na c. k. ústavech ku vzdělání učitelů v městech, kde ústavy pro slepé a hluchoněmé jsou, jak to byla c. k. zemská rada školní na

základě §. 32. organizačního statutu pro ústavy ku vzdělání učitelův a učitelek a na základě vynesení ministeria vyučování ze dne 14. listopadu l. 1875. nařídila, — dány jsou podmínky, aby se slepým a hluchoněmým dětem také na školách obecných dostalo alespoň prvopočátečných vědomostí a zkušeností a sice dílem tím, že se děti ty účastní vyučování dětí smyslů zdravých, dílem tím, že se způsobem zvláštním vyučují v hodinách zvláštních — zejména však aby se vychovávání jich podporovalo, tak aby se připravily ku vstoupení také do některé z vyšších tříd ústavů ku vzdělání slepých a hluchoněmých. Z toho pak aby vzešla ta značná výhoda, že by se jednotlivým chovancům ústavů těch doba jich vzdělávání zkrátila a že by se dobrodiní těchže ústavů většímu počtu dětí poskytnouti mohlo.

C. k. okresní rady školní se vyzývají, aby předmětu tomu všechnu pozornost věnovaly a by, přihlížejíce speciálně k poměrům rodinným a ku spůsobilosti vzdělávání se jednotlivých slepých nebo hluchoněmých dětí, jakož i ku spůsobilosti učitelů na dotýčných školách — učinily zvláštní opatření, aby se co možná největšímu počtu dětí těch dobrodiní vyučování dostalo.

Úspěšné působení učitelů v tom oboru vyučování ocení Jeho Excellenci pan c. k. ministr duchovních záležitostí a vyučování jakožto zvláště záslužné.

Jeho Excellenci prohlásil také, že jest hotov, učitelům, jichž užiti se má k vyučování slepých nebo hluchoněmých dětí, povolití podpory k tomu účelu, aby, navštěvující ústav pro slepé nebo hluchoněmé, obeznámili se s potřebami toho speciálního vyučování.

Ministerské vynesení

ze dne 3. ledna l. 1883.

v příčině dozoru ku knihovnám žáků na školách obecných a měšťanských, jakož i v příčině jich užívání.

Nařízením ze dne 12. července l. 1875. dána byla poučení, jak jednati jest v příčině volby knih, které do knihoven žáků na školách obecných a měšťanských vzíti se mají, a v příčině dozoru k tomu.

Uznávám za nutné, připomenouti správné zachovávání nařízení toho a učitelům přísně uložití, aby nebrali do knihoven žáků žád-

ných knih, které by urážeti mohly úctu k náboženství, oddanost Nejvyšší dynastii, vlastenectví neb úctu k vlasteneckým zařízením.

Na okresních dozorcích školních záležitosti bude, aby dohlíželi ku přísnému zachovávání těch nařízení na každé jednotlivé škole v okrese jich dozoru přiděleném, a zemští dozorcí školní nechť při každé prohlídce školy nahlednutím do seznamu knihovny aspoň o tom se přesvědčí, zdali učitel, který knihu, než do knihovny žáků přijata byla, na zkoušku četl, a jenž především z toho odpovědný jest, že se kniha ku čtení pro děti hodí, své jméno, jak předepsáno jest, do seznamu knihovny zapsal.

Při vydávání knih žákům posuzovati jest zevrubně poměry a potřeby každého jednotlivého dítěte, jelikož čtení soukromé, bylo-li, pokud se pořádku a způsobu týče, pečlivě povoleno, hlavně na vzdělání povahy mocně působí. Na učiteli však také záleží, aby žáky o tom poučil, jak čísti mají, a by soukromého čtení dětí příležitost při vyučování, hlavně při písemných pracích užil. Nechť učitel takovým upotřebením knihovny žáků, při čemž si cíle vědom jest, k rozřešení úlohy v příčině vychovávání mu dané působí a ze čtení dobrých knih samostatný prostředek vychovavací pro své žáky utvoří.

V okresních poradách učitelských jednati se bude často a opětně o tom, co a jak děti mimo školu čísti mají a jak užívati jest knihoven žáků, aby se k dosažení účelu školního pomáhalo.

Nařízení ministra duchovních záležitostí a vyučování

ze dne 8. června l. 1883. č. 10618.

**v příčině provedení zákona ze dne 2. května l. 1883. č. 53.
z. ř., kterým se mění některá ustanovení zákona ze dne
14. května l. 1869. č. 62. z. ř.**

Zůstavuje sobě dalších potřebných ustanovení, nařizují tímto v příčině provedení zákona ze dne 2. května l. 1883. č. 53. z. ř., následující:

I. (k §. 3. zákona).

Osnovy učebné pro různé kategorie obyčejných škol obecných budtež zemskými školními úřady přesně dle zásad v ministerském

nařízení ze dne 18. května l. 1874, č. 6549.*)" (pro Halič ministerské vynesení ze dne 22. září l. 1875, č. 8337.), ustanovených revidovány, při čemž zvláště přihlíženo buď k tomu :

1. V prvních třech školních létech věnována buď zvláštní péče cvičením v mluvě, čtení a pravopisu jakož i v ústním počítání.

2. K vyučování formám geometrickým nelze určit zvláštní hodiny učebné, nýbrž poskytnouti jest příležitost při vyučování kreslení na středních stupních vyučování, aby žáci geometrické čáry, plochy a tělesa seznali, kdežto vyučovati jest měření a vypočítávání ploch a těles na nejvyšším stupni vyučování ve spojení s počítáním.

3. Při volbě učiva realného přihlížeti jest pečlivě na všech stupních vyučování především k obyčejné míře chápavosti a k normálním poměrům života žákův.

4. Na školách, kde zvláštní potřeba vzhledem na výdělkové poměry obyvatelstva toho vyžaduje, může do osnovy učebné mimo kreslení od ruky také kreslení pomocí kružidla pojato býti.

5. Při vyučování zpěvu budiž vedle vlasteneckého a národního zpěvu pěstován také zpěv církevní.

6. Děvčata vyučují se tělocviku, jestliže je rodiče na začátku školního roku k tomu přihlásí. Vyučování to budiž dle možnosti všude, zvláště ale ve vyšších třídách udíláno učitelkami.

7. Při rozdělování učiva všech předmětů učebných [na jednotlivá oddělení, skupiny neb třídy přihlížeti jest zvláště k tomu, aby všichni pravidelně vyvinutí žáci účelu vyučovacího dosíci a ku postoupení na vyšší stupeň vyučování schopnými státi se mohli.

II. (k §. 7. zákona).

Školní úřadové mají změny dosavadních školních nařízení, pokud se polodenního neb celodenního vyučování týkají, jenom tenkrát bráti v úvahu, když zastupitelstva přiškolených obcí neb místní školní rady řádně odůvodněné žádosti podají.

Při rozhodování o žádostech takových uvážena budtež podrobně dosavadní školní zařízení zemská a okresní, potřeba vyučování, rozsáhlost, poloha a poměry spojovací školního obvodu a poměry hospodářské obyvatelstva.

Na základě těch úvah může zemská školní rada — slyševši místní a okresní školní rady -- zvláště v případech, kdyby roz-

*) „Věstníku vládního u věcech škol obecných“ ročník 1874. str. 115.

šíření neb rozmnožení místností školních, které od rozmnožení počtu žáků závisí, bylo obtížným břemenem pro ty, kteří k tomu přispívají, povolit na jednotřídních školách a také v nižších třídách více třídních škol na venkově polodenní vyučování na určitou dobu neb trvale.

III. (k §. 8. zákona).

Zemští školní úřadové přihlížejtež při volbě knih učebných a čítanek, která jim svěřena byla, k tomu, aby budoucně zamezena byla každá bezdůvodná změna a každý neodůvodněný rozdíl knih na stejných školách jednotlivých školních okresů, i učinitež za tou příčinou vhodná opatření.

IV. (k §. 17., 18., 19. zákona).

V příčině zařízení škol měšťanských se nařizuje:

1. Každá dosavadní osmitřídní škola měšťanská rozdělena buď počátkem školního roku 1883 až 1884 ve dva samostatné ústavy vyučovací: v obyčejnou školu obecnou a ve trojtřídní školu měšťanskou, která poslední jako dosaváde pro přískolené dívky a hochy zůstane školou, kterou navštěvovati povinni jsou. Při tom může současně oddělená obyčejná škola obecná znovu zařízena, pokud se týče dle potřeby na počet tříd, který počtu žákův přiměřený jest, omezena býti.

S těmi, kteří školu vydržují, sjednati se jest o to, mají-li obyčejná škola obecná a škola měšťanská jako „škola obecná i měšťanská“ zůstat pod společnou správou řiditele školy měšťanské, nebo má-li pro obyčejnou školu obecnou ustanoven býti řídící učitel. Společná správa obou škol doporučuje se pouze tam, kde co do místností spojeny zůstanou. Ve větších místech, kde několik škol jest, doporučuje se, aby obyčejné školy obecné od škol měšťanských také co do místností odděleny byly.

2. Do první třídy měšťanské školy přijmou se děti, které zprávami školními neb vysvědčeními se prokáží, že s dostatečným prospěchem navštěvovaly pátý ročník některé obyčejné školy obecné, dále děti, které nejméně desátý rok věku dosáhly a zkouškou přijímací dokáží, že přiměřené vědomosti předběžné mají.

Ku přijetí do vyšší třídy potřebí jest přiměřeného věku a průkazu o dostatečném předběžném vzdělání vysvědčením školy měšťanské neb zkouškou přijímací.

3. Osnova učebná budiž tak zařízena, aby škola měšťanská úkolu školy obecné úplně vyhovovala a zároveň to předběžné vzdělání poskytovala, jehož potřebí jest k návštěvě ústavů ku vzdělání učitelův a takových škol odborných, které předběžné vzdělání ve škole měšťanské předpokládají, dále pro praktický občanský život vždy dle zvláštních poměrů školního místa a okresu.

Pro každou školu měšťanskou ustanovena budiž zvláštní osnova učebná i není na překážku, aby v místech, kde několik škol měšťanských jest, v osnovách učebných jednotlivých škol k rozličným poměrům se přihlíželo.

Okresní školní úřadové mají ku předběžné poradě o osnově učebné každé jednotlivé školy měšťanské povolati zvláštní konferenci. K těmto konferencím, které okresní školní dozorce říditi má, pozváni budtež mimo sbor učitelský školy měšťanské ředitelové v okresu se nalézajících učilišť, pro která školy měšťanské připravovati mají, jakož i zástupcové živnostenských a hospodářských zájmů školního místa a okresu.

V místech, kde několik škol měšťanských jest, odbývány budtež za tou příčinou po vyslechnutí jednotlivých sborů učitelských, konference ředitelů škol měšťanských, dotýčných škol odborných a ústavů ku vzdělání učitelů, jakož i zástupců jednotlivých živnostnických povolání.

Základem těch porad mají býti osnovy učebné, nařízením ministerským ze dne 18. května l. 1874. č. 6549. (pro Halič ministerské vynesení ze dne 22. září l. 1875. č. 8337.), pro samostatné trojtřídní, pokud se týče pro šestou, sedmou a osmou třídu osmitřídních škol měšťanských pro hochy a děvčata předepsané, a přihlížeti jest při tom k následujícímu:

- a) Na různé potřeby škol měšťanských pro hochy a děvčata budiž jak dosaváde zřetel brán.
- b) Spůsob soustředného rozdělení učiva oněch předmětů, kterým se v několika třídách vyučuje, budiž jak dosaváde zachován.
- c) Nejvyšší počet týdenních hodin učebných ustanoven jest v každé třídě na třicet.
- d) Ustanovení dotčené normalní osnovy učebné, která se týkají předmětů na zvláštních poměrech školního místa a okresu nezávislých, totiž: náboženství, jazyka vyučovacího, zeměpisu, dějepisu, zpěvu a tělocviku, zachována budtež dle možnosti s těmi změnami, že počet hodin učebných pro náboženství

- určených na dvě týdne se zvýší a do vyučování zpěvu také nacvičení písní vícehlasých se pojme.
- e) Počet učebních hodin jakož i učivo ostatních předmětů učebních, totiž přírodopisu, přírodopytu, počtářství, geometrie a rejsování, kreslení od ruky, krasopisu a ženských ručních prací pro dívky řídit se bude zvláštními praktickými potřebami, tak že ku příkladu v místech neb okresích, kde zvláštní živnostenské poměry toho vyžadují, aby větší zřetel na kreslení brán byl, neb aby se lučbě vyučovalo obšírněji a pod., těmto potřebám v osnově učebné vyhověti jest, kdežto v jiných místech, kde hospodářské živnosti převládají, přihlížeti jest k těmto poměrům přiměřeným vyučováním v mezích přírodopisu a přírodopytu, které se vhodnými speciálními pomůckami učebnými (školní zahrada, štěpná školka a t. d.) podporuje.
 - f) V osnově učebné ustanoven budiž také počet týdenních neb měsíčních písemných prací domácích a školních, které na řeči a počtářství omeziti jest
 - g) Ustanovení 5., 6. a 7., daných v části I. tohoto nařízení, užiti jest také na školách měšťanských.
 - h) Jsou-li na školách měšťanských pro hochy potřebné síly vyučovací, může na nich jako nepovinné zavedeno býti vyučování k dosažení jakési zručnosti (škola pracovní).

Osnova učebná každé jednotlivé školy měšťanské budiž zemským školním úřadem, který připojí své dobré zdání, předložena ministeriu vyučování ku schválení. Až do schválení toho řidiž se každá škola měšťanská dle dosavadní osnovy učebné.

4. Je-li v školním okrese několik škol měšťanských, odbývána buď každoročně mimo konferenci okresní, která ustanovena jest ministerským nařízením ze dne 8. května l. 1872. č. 3306., zvláštní shromáždění učitelů škol měšťanských, ve kterém se o zvláštních záležitostech ústavů těchto raditi jest. Při těchto konferencích učitelů škol měšťanských řídit se jest přiměřeně ustanoveními dotčeného nařízení o konferencích okresních.

5. Školní úřadové nechť působí k tomu, aby dle platných zákonů zřízeny byly školy měšťanské tam, kde dle zkušenosti třeba jest takého vyučování ve škole obecné, které cíl vyučování pěti — šestitřídních obyčejných škol obecných přesahuje.

Pokud provedení předeslaných nařízení vyžaduje spolupůsobení zemského zastupitelstva neb také změnu zemských školních zá-

konů, nechť se školní úřadové po potřebných k tomu poradách sjednají o to se zemskými výbory a učiní dle potřeby vhodné návrhy ministeriu duchovních záležitostí a vyučování.

V. (k §. 21. zákona).

Aby se jednak zabezpečilo, že obecně předepsaného účelu vyučování se dosáhne, a jednak aby se zmenšilo přetížení poplatníků, které rozmnoženými výdaji na školu a rušením jejich hospodářských poměrů nastane, aneb aby přetížení to aspoň na čas se zamezilo, má se v příčině poskytování úlev v návštěvě školní přísně šetřiti těchto ustanovení:

1. Úlevy v návštěvě škol může se dostat pouze na obyčejných školách obecných dětem, které po celých šest let vyučování účastny byly.

2. Na jedné a téže škole může se toliko jeden určitý způsob úlevy v návštěvě školní poskytnouti.

3. Vyučování nesmí ani v sedmém ani v osmém školním roce zcela odpadnouti.

4. Vyučování má se dít pouze ve všední dny.

5. Žádný učitel nesmí býti přidržován, aby více než třicet hodin týdně vyučoval.

6. Poskytne-li se toliko jednotlivým dětem nebo dětem celých školních obcí úleva v návštěvě školy a nevyučují-li se děti ty ve zvláštních od ostatních žáků oddělených skupinách, nesmí úleva návštěvy školy průměrně v školním roce obnášeti více než polovici normální doby vyučovací.

Větší úlevy poskytnuty býti mohou toliko výmínečně jednotlivým dětem, jsou-li k tomu zvláštní důvody, k nimž přihlížeti jest, a je-li dle míry již nabytých vědomostí zabezpečeno, že dítě takové vůbec předepsaného účelu učeného dosáhne.

Aniž by se vylučovaly jiné možné kombinace, naskytují se dle uvedeného tyto úlevy v návštěvě školní:

a) Návštěva školy v zimních pololetích; úplné osvobození v pololetích letních.

b) Návštěva školy ve čtyřech všedních dnech týdně (celodenní neb polodenní dle toho, jak škola zařízena jest) po tři zimní pololetí i po dokonaném čtrnáctém roce věku, tedy také na devátém stupni věku od té doby počítajíc, kdy povinnost školní započala); úplné osvobození v pololetích letních.

- c) Návštěva školy ve třech všedních dnech týdně (celodenní neb polodenní dle toho, jak škola jest zařízena); po celý sedmý a osmý rok školní.
- d) Návštěva školy po celý sedmý a osmý rok polodenně, když ostatní žáci celodenní vyučování mají.
- e) Pravidelná návštěva školy po celý sedmý rok školní; vyučování po tři hodiny týdně během zimy osmého roku školního (bez rozdílu kategorie školy).

7. Poskytují-li se úlevy návštěvy školní dětem celých školních obcí a vyučují-li se děti ty ve zvláštních od ostatních žáků oddělených skupinách, nesmí počet týdenních hodin učebných (v době dle článku šestého ku návštěvě školy ustanovené) býti menší, než výměr hodin jest, který se vypočte, rozdělí-li se počet normalní osnovou učebnou předepsaných týdenních hodin učebných stejnoměrně na stupně věku, které v dotýčné skupině neb třídě zastoupeny jsou.

V dobách školního roku, po které děti dvou nejvyšších stupňů věku školu vůbec nenavštěvují, mají ostatní žáci vyučování býti v tom počtu hodin, které normalními osnovami učebnými pro všech osm stupňů věku předepsán jest. (Viz dodatek k tomuto nařízení.)

8. V místech, kde několik obyčejných škol obecných jest, a kde se toliko jednotlivým dětem jeden a týž způsob úlevy v návštěvě školy poskytuje (článek 6.), mohou děti ty z různých škol v jedné škole společně vyučovány býti.

9. Aby se jednotlivým dětem úlevy v návštěvě školy vymohly, nechť podají rodičové neb jich zástupcové žádost u místní školní rady s udáním důvodů podstatných. Tato podá o tom zprávu okresní školní radě a učiní zároveň návrh v příčině způsobu úlevy návštěvy školy, která po případě povolena býti má. Okresní školní rada rozhodne o žádosti takové a ustanoví, když úlevu v návštěvě školy povolí, způsob její.

10. Aby se dětem celých školních obcí na venkově úlevy v návštěvě školy vymohly, nechť podají zastupitelstva všech příškolných obcí žádost u okresní školní rady, připojíce protokoly o dotýčných usneseních obecních výborů, která také na způsob a míru úlevy návštěvy školy vztahovati se mají. Tato předloží žádost tu se svým dobrým zdáním zemské školní radě k rozhodnutí.

Shodují-li se usnesení obecních výborů v příčině úlevy v návštěvě školy, budiž žádosti vyhověno, ač neodporuje-li ustanovením svrchu předepsaným (článek 1. až incl. 7.).

Nedocílí-li se souhlasu v usneseních obecních výborů v příčině způsobu a míry úlevy v návštěvě školy, nebo nesrovnávají-li se usnesení ta s dotčenými ustanoveními, určí zemská školní rada způsob a míru úlevy.

Nežádají-li všechny přiškolené obce, nýbrž toliko jedna neb několik jich za úlevy v návštěvě školy, nechť rozhodne o tom jako o žádostech jednotlivých rodičů (článek 6. a 9.) okresní školní rada.

11. Udílí-li se dětem dvou nejvyšších stupňů věku vyučování zkrácené ve zvláštní, od ostatních žáků oddělené skupině, budiž pro tu skupinu zvláštní osnova učebná okresní školní radou zdělána a zemskému školnímu úřadu ku schválení předložena. Při tom přihlížeti jest zvláště k budoucímu povolání dětí.

12. Dobu vyučovací zvláštní skupiny (článek 7.) pro školní mládež posledních dvou stupňů věku ustanoví místní školní rada.

13. Jestliže děti nejvyšších dvou stupňů věku ve zvláštní, od ostatních žáků oddělené skupině se vyučují, povinny jsou všechny děti těchto stupňů věku, aby vyučování toho se účastnily a dohlížeti jest se vši přísností k tomu, aby školu navštěvovaly. Jednotlivým z těchto dětí může místní školní rada dle místností školních také mimo to povolit, aby se vyučování pro šestý stupeň věku určeného buď zcela neb částečně účastnily

VI. (k §. 23. zákona).

Aby děti školou povinné navštěvovaly školy odborné neb kursy odborné (školy pro vyučování hudbě, řečím, hospodářské a průmyslnické kursy, školy pro odborné kreslení a modelování a pod.), povoleno s tou podmínkou, že návštěva škol těch nepřekáží pravidelné návštěvě školy obecné.

Jsou-li průmyslnické neb hospodářské školy neb kursy odborné tak zařízeny, že vyučování ve škole obecné nahražují, jsou děti návštěvy školy obecné sprostěny. O tom rozhodují dle zařízení takových škol a kursů odborných a přihlízejíce přísně ku zásadě, že každé dítě školou povinné nejpotřebnější vědomosti jako: náboženství, čtení, psaní a počítání sobě osvojiti musí, zemští školní úředové.

VII. (ku §. 29., 30. a 32. zákona).

Ustanovení organisačního statutu ústavu ku vzdělání učitelů a učitelek ze dne 26. května l. 1874. č. 7114. zůstávají v platnosti s těmito změnami:

1. Ku přijetí do 1. ročníku podán budiž průkaz, že chovanec počátkem školního roku patnáctý rok věku dokonaný míti bude.

Zemští školní úřadové zmocňují se tímto až na dále, aby z důvodů zvláštního ohledu hodných k tomu věku nejvýše šest měsíců promíjeli.

2. Při zkoušce přijímací podán budiž průkaz o nabyté zručnosti v kreslení a u děvčat také v ženských ručních pracích předložením výkresů, pokud se týče ženských ručních prací.

Při zkoušce přijímací přihlíženo také budiž k tomu, jaké předběžné vědomosti hudební žadatel má, neb zdali se vzhledem na jeho hudební sluch a rytmický cit očekávati dá, že dostatečného úspěchu u vyučování hudbě dosáhne a tudíž obzvláště hoden jest, by naň ohled brán byl.

Při stejném výsledku zkoušky přijímací mají přednost žadatelé plného zákonitého věku.

Chovanci, kteří se během prvních tří měsíců po jich přijetí do prvního ročníku dle náhledu sboru učitelského nespůsobilými osvědčí, budtež propuštěni. (§. 15. organizačního statutu.)

3. Náboženství buď také ve III. a IV. ročníku po dvou hodinách týdně vyučováno a ku specialní methodice při vyučování náboženství na školách obecných zvláště přihlíženo. (§. 17. a 33. organizačního statutu.)

4. Při vyučování paedagogice na ústavech ku vzdělání učitelů nechť se seznámí chovanci také se zařízením opatroven dětských, jakož i s vychováváním a s ústavy ku vychovávání dětí mravně spustlých. (§. 18. organizačního statutu.)

5. Pokud se vyučování hudbě, hledíc obzvláště k hudbě chrámové, týče, zůstává v platnosti ministerské nařízení ze dne 2. února l. 1882. č. 1811.

Při vyučování zpěvu přihlíženo buď přiměřeně také ku zpěvu chrámovému. (§. 30. a 44. organizačního statutu.)

6. Formuláře vysvědčení změněny budtež zároveň s pokračujícím provedením reorganisace ve vyučování hudbě v ten smysl, že se mezi obligátní předměty učebné a sice po kreslení od ruky vřadí předměty: „Všeobecná nauka o hudbě a zpěv“, „hra na housle“, „hra na klavír“ a pak „hra na varhany“.

VIII. (k §. 38. zákona).

Předpisy pro zkoušky učitelů na obyčejných školách obecných a na školách měšťanských zůstávají v platnosti s těmito změnami:

1. Spůsobilosti učitelské pro obyčejné školy obecné a pro školy měšťanské nelze nabytí v jednom a témže čase zkušebním (§. 4. zkušebního předpisu ze dne 5. dubna l. 1872. č. 2845.).

2. Kdo ke zkoušce k nabytí spôsobilosti učitelské připuštěn býti chce, podejž žádost vlastnoručně psanou a okresnímu úřadu školnímu svědčící u své školní správy.

V žádosti budiž správně udáno, zdali kandidát podrobiti se chce zkoušce pro obyčejné školy obecné neb pro školy měšťanské a před kterou kommissí.

3. Ku žádosti za připuštění ke zkoušce pro obyčejné školy obecné připojiti jest:

- a) Krátké vyličení poměrů života a průběhu vzdělání.
- b) Vysvědčení dospělosti na ústavě ku vzdělání učitelů nabyté.
- c) Průkaz o nejméně dvouletém (v Haliči pro kandidaty, v Dalmacii pro kandidaty a kandidatky tříletém) působení v praktické službě školní na některé veřejné škole obecné neb na soukromé škole obecné, které právo veřejnosti uděleno bylo.

Ti, kteří neodbyli studia svá na některém veřejném ústavu ku vzdělání učitelů, musí také vysvědčení o fysické spôsobilosti připojiti.

Z důvodů pozoruhodných může až na dále osobám, které s dobrým úspěchem jako učitelé na školách obecných výpomocně působí, předložení vysvědčení dospělosti prominuto býti. Udílení tohoto prominutí jest vyhrazeno ministru vyučování. (§. 7. předpisu zkušebního ze dne 5. dubna l. 1872.)

4. Ku žádosti za připuštění ke zkoušce pro školy měšťanské připojiti jest:

- a) Krátké vyličení poměrů života a průběhu vzdělání.
- b) Vysvědčení spôsobilosti učitelské pro obyčejné školy obecné.
- c) Průkaz o nejméně tříletém (v Haliči pro kandidaty, v Dalmacii pro kandidaty a kandidatky čtyřletém) působení na školách obecných neb na jiných ústavech učebních.

5. Správy škol doprovoděž žádosti za připuštění ku zkoušce k nabytí spôsobilosti učitelské zvláštní zprávou k představenému okresnímu úřadu školnímu, který, jsou-li zákonem předepsaná vysvědčení a průkazy předloženy, o připuštění žadatele ke zkoušce, uváživ jeho působení ve službě školní, rozhodne a když jej připustí, zároveň dotýčnou zkušební kommissí, dodáváje jí spisy, o tom zpraví.

Úřední vyjádření o působení kandidata nebudte vrácena, nýbrž u zkušební kommisie uschována.

6. Kandidati zkoušky, kteří na žádné škole nepůsobí, necht podají žádost jak předepsáno upravenou (čl 2. až incl. 4.), připojivše svá služební vysvědčení, přímo okresnímu školnímu úřadu, v jehož obvodu naposled působili, který o připuštění rozhodne a když k němu svolí, dotýčnou zkušební kommissi, dodáváje jí spisy, o tom zpraví.

7. Zkouška pro školy měšťanské zahrnuje toliko předměty, které ku vyvolené skupině patří.

Pro obyčejné školy obecné nabytá způsobilost učitelská ku vyučování náboženství zahrnuje v sobě také způsobilost tu pro školy měšťanské (§. 6. předpisu zkušebního ze dne 5. dubna l. 1872.)

8. Zkušební kommissaři pro zkoušky z náboženství ustanovení zasedají a hlasují v kommissi zkušební a uzavírají hlasem svým v oněch případech, které se týkají všeobecných záležitostí zkušebních neb předmětu jejich.

Aby úspěch zkoušky z náboženství posoudili, povoláni jsou zkoušející a komisaři tou kterou církví neb společností náboženskou pro zkoušení z náboženství ustanovení. Ředitel zkušební kommisie necht obrátí veškerou pozornost svou také k náboženství, pokud se methodického probírání týče, a necht úsudek svůj o tom církevním zástupcům sdělí

Na přiřknutí způsobilosti učitelské v ostatních předmětech zkušebních nemají tito zkoušející a komisaři žádného vlivu. (§ 10. zkušebního předpisu ze dne 5. dubna 1872.)

IX. (k §. 41. zákona).

Kandidati, kteří nabyli způsobilosti *pro školy střední*, mohou bez průkazů v částce VIII., v článku 3. a 4., b) a c) žádaných ku zkoušce k nabytí způsobilosti učitelské pro obyčejné školy obecné neb pro školy měšťanské zemským školním úřadem připuštění býti.

Při každé z těchto zkoušek mají se podrobiti kandidati toliko zkoušce doplňovací z oněch předmětů, ze kterých způsobilost učitelskou pro střední školy neprokázali.

Kandidáti takoví mohou však ve službě na školách obecných definitivně ustanoveni býti jenom pak, prokáží-li se, že nejméně po jeden rok na některé veřejné neb na některé právem veřej-

nosti opatřené soukromé škole obecné působili. Tato podmínka ustanovení budiž na vysvědčení spůsobilosti učitelské výslovně poznamenána.

X. (k §. 46. zákona).

Příští zemské konference učitelské odbývány budtež teprve po šesti letech od té doby, kdy poslední zemské konference učitelské odbývány byly.

XI. (k §. 48. zákona).

Při ustanovování správců škol přihlížeti jest k tomuto :

1. Počínajíc platností zákona ze dne 2. května l. 1883. č. 53. z. ř., mohou ustanovovány býti správci škol jenom osoby učitelské, které se také prokáží spůsobilostí ku vyučování náboženství onoho vyznání, ku kterémuž přináleží většina žáků té školy a to podle průměru pěti ročníků předchozích. Pokud na jednotlivých školách průměr tento za příčinou kratšího trvání školy neb z jiných důvodů vyšetřen býti nemůže, nechť slouží při tom prozatím za základ výsledky sepisování žáků.

Průkaz o spůsobilosti ku vyučování náboženství podá se vysvědčením o spůsobilosti učitelské (§. 38 zákona ze dne 2. května l. 1883, č. 53. z. ř.), při čemž se předpokládá, že kandidát místa správce školy po nabytí vysvědčení spůsobilosti učitelské vyznání své nezměnil.

Osoby učitelské, které nabyly spůsobilosti učitelské před 1. říjnem l. 1872. t. j. před dnem, kterým zkušební předpis ze dne 5. dubna l. 1872. č. 50. z. ř. platným býti započal, uznati jest pod uvedenou podmínkou také ku vyučování náboženství za spůsobilé.

Osoby učitelské, které dle zkušebního předpisu ze dne 5. dubna l. 1872. spůsobilosti učitelské nabyly, jsou spůsobilé ku vyučování náboženství pod uvedenou podmínkou toliko v tom případě, je-li spůsobilost tato ve vysvědčení spůsobilosti učitelské neb v průkazu o výsledku odbyté zkoušky doplňovací (ministerské vynesení ze dne 30. září l. 1875. č. 829.) výslovně vyřknuta.

2. V každém vypsání konkursu k obsazení místa správce školy budiž místo to na dále vždy jako takové mimo udání kategorie výslovně poznamenáno, a podle náboženského vyznání většiny žáků dotýčný průkaz jako doklad uchazečův žádán.

Ostatně budiž při ustanovování správců škol jak dosavade jednáno dle předpisů, týkajících se právních poměrů osob učitelských na veřejných školách obecných.

3. Správci škol nyní ustanovení zůstanou v úřadě svém, i když svrchu uvedené působivosti nemají, a bude jim se prokázati dotýčnou působivostí toliko tenkrát, když o jiná místa správců škol ucházeti se budou.

Zemští úřadové se vybízejí, aby o provedení těchto nařízení, pokud vzhledem na §. 75. zákona ze dne 2. května l. 1883. č. 53. z. ř. v tom kterém správním obvodu platnost mají, ihned se postarali.

Dodatek.

(Viz částku V., článek 7.)

Dle ustanovení, daných v částce V. tohoto nařízení v příčině druhů a míry úlev návštěvy školy, může zkrácené vyučování ve zvláštních skupinách žáků zařízeno býti takto:

Na nerozdělených jednotřídních školách obecných.

(S celodenním vyučováním.)

V normalné osnově učebné předepsáno jest pro 8 stupňů věku 28 učebných hodin týdních, pročež každému stupni věku průměrně 3½ učebných hodin týdních připadá.

Úleva návštěvy školy pro děti 7. a 8. roku školního	Počet týdenních hodin učebných		
	Pro rok školní	V zimě	V létě
a) návštěva školy v zimním pololetí; úplné osvobození v letním pololetí	1—6. 7. a 8.	22 8	28 —
b) Návštěva školy ve třech zimních pololetích; úplné osvobození v polo- letích letních	1—6. 7. 8. 9.	24 6	28 —
c) a d) Poloviční doba vyučování; po celý rok	1—6 7. a 8.	25 4	25 4
e) Pravidelná návštěva školy po celý 7. rok školní; vyučování po tři hodiny týdně v zimě 8. roku školního	1—7. 8.	26 3	28 —

Na rozdělených jednotřídních školách obecných.

(S polodenním vyučováním.)

V normalné osnově učebné předepsáno jest pro 5 stupňů věku skupiny vyšší 17 učebných hodin týdních, pročež každému stupni věku průměrně $3\frac{2}{5}$ učebných hodin týdních připadá.

Úleva návštěvy školy pro děti 7. a 8. roku školního	Počet týdenních hodin učebných		
	Pro rok školní	V zimě	V létě
a) Návštěva školy v zimním pololetí; úplné osvobození v letním pololetí	4. 5. 6. 7. a 8.	12 7	17 —
b) Návštěva školy ve třech zimních pololetích; úplné osvobození v polo- letích letních	4. 5. 6. 7. 8. 9.	12 5	17 —
c) *) Poloviční doba vyučování; po celý rok	4. 5. 6. 7. a 8.	14 4	14 4
e) Pravidelná návštěva školy po celý 7. rok školní; vyučování po tři hodiny týdně v zimě 8. roku školního	4. 5. 6. 7. 8	15 3	17 —

*) Zařízení d) odpadá, poněvadž všichni žáci toliko polodenní vyučování mají.

Na dvoutrídnicích školách obecných.

(S celodenním vyučováním.)

V normalné osnově učebné předepsáno jest pro 5 stupňů věku 2. třídy 28 učebných hodin týdních, pročež každému stupni věku průměrně $5\frac{3}{5}$ učebných hodin týdních připadá.

Úleva návštěvy školy pro děti 7. a 8. roku školního	Počet týdenních hodin učebných		
	Pro rok školní	V zimě	V létě
a) Návštěva školy v zimním pololetí; úplné osvobození v letním pololetí	4. 5. 6. 7. a 8.	24 12*	28 —
b) Návštěva školy ve třech zimních pololetích; úplné osvobození v polo- letích letních	4. 5. 6. 7. 8. 9.	24 8*	28 —
c) a d) Poloviční doba vyučování; po celý rok	4. 5. 6. 7. a 8.	24 6*	24 6*
e) Pravidelná návštěva školy po celý 7. rok školní; vyučování po tři hodiny týdně v zimě 8. roku školního	4. 5. 6. 7. 8	28 3*	28 —

*) Aby účel vyučování dosažen byl, určen jest pro 4., 5., 6. školní rok větší počet týdenních hodin, než by průměrně těmito odděleními žáků připadlo, a aby učitel druhé třídy přetížen nebyl, má učitel první třídy, jemuž dle osnovy učebné toliko 21 hodin týdně vyučovati jest, převzít část zkráceného vyučování v oddělení nejvyšším.

Na trojtřídních školách obecných.

(S celodenním vyučováním.)

V normalné osnově učebné předepsáno jest pro 4 stupně věku 3. třídy 28 učebných hodin týdních, pročež každému stupni věku průměrně 7 učebných hodin týdních připadá.

Úleva návštěvy školy pro děti 7. a 8. roku školního	Počet týdenních hodin učebných		
	Pro rok školní	V zimě	V létě
a) Návštěva školy v zimním pololetí; úplné osvobození v letním pololetí	5. 6. 7. a 8.	24 14*	28 —
b) Návštěva školy ve třech zimních pololetích; úplné osvobození v polo- letích letních	5. 6. 7. 8. 9.	24 9*	28 —
c) a d) Poloviční doba vyučování; po celý rok	5. 6. 7. a 8.	24 7*	24 7*
d) Pravidelná návštěva školy po celý 7. rok školní; vyučování po tři hodiny týdně v zimě 8. roku školního	5. 6. 7. 8	28 3*	28 —

*) Aby účel vyučování dosažen byl, určen jest pro 5. a 6. školní rok větší počet týdenních hodin, než by průměrně těmto oddělením žáků připadlo, a aby učitel třetí třídy přetížen nebyl, mají učitelé první a druhé třídy převzít část zkráceného vyučování v oddělení nejvyšším.

Vynesení c. k. zemské školní rady

ze dne 26. června l. 1883. č. 23450.

v příčině provedení říšského zákona o školách obecných ze dne 2. května l. 1883.

Jeho Excellence pan ministr duchovních záležitostí a vyučování dal **vynesením ze dne 12. června l. 1883. k č. 10618. c. k. zemské školní radě**, poukazuje ji ku nařízení v příčině provedení zákona říšského ze dne 2. května l. 1883. č. 53. z. ř., které zároveň před tímto vynesením se uveřejňuje, k informaci podřízených školních úřadů a osob pro dozor ku školám ustanovených následující na vědomí:

Uvedený zákon nemění nynější systém obecného školství a má — jak vláda při sněmovním vyjednávání vícekrát a zcela určitě podotkla — toliko za účel, aby vady, které se za platnosti říšského zákona o školách obecných ze dne 14. května l. 1869. vyskytly, odstraněny byly a aby se ku hospodářským potřebám obyvatelstva přihlíželo potud, pokud to s úkolem vzdělání na školách obecných srovnati lze.

Narízená revise osnov učebných pro různé kategorie obyčejných škol obecných (nařízení o provedení I. ku §. 3.) nezmění na ustanovení účelu vyučování celkem ničeho. Zkušenosti po více let nabyté mají ale k tomu vésti, aby přiměřenou volbou a patričným rozdělením učiva nižší a střední školou povinné stupně věku sprostěny byly nepřiměřených požadavků na ně činěných a aby odstraněna byla na mnohých školách nápadná vada, že poměrně velký počet dětí normalně vyvinutých k opakování třídy přidrženi býti musí. Se zvláštní pozorností voliti bude učivo pro děti nejvyšších dvou stupňů věku, při čemž ku praktickým potřebám budoucího povolání školní mládeže co možná nejvíce přihlížeti jest.

Opatření v příčině polodenního a celodenního vyučování učiněné (nařízení o provedení II. ku §. 7.) ponechává školním úřadům, aby sobě i přes meze dotýčných ustanovení řádu školního a vyučovacího volněji počínali a poskytuje jim tím příležitost, aby povolením polodenního vyučování vyhověli poměrům a potřebám místním.

V příčině ústavů a kursů učebných v §. 10., 59. odst. 2., a 62. odstávka 2. zákona uvedených zůstávají až na dále v platnosti

nynější nařízení, nově zavedeno však to důležité a podstatné ustanovení, že zřizování a vydržování také těchto ústavů a kursů učených zemskému zákonodárství přiděleno bylo. Bude tudíž úkolem zemských školních úřadů, aby se o dotýčné potřeby vždy dle pokračujícího vyvinování obyčejného školství obecného v zemi starali, aby o tom se zemskými výbory se sjednávali a aby od případu k případu přiměřené návrhy ministeriu vyučování činili.

Poněvadž zařízení škol realných, kterým při jich založení za úkol ustanoveno bylo, aby poskytovaly pro průmyslnická zaměstnání střední stupeň předběžného vzdělání, od platnosti říšského zákona o školách obecných v tom směru se změnilo, že školy ty určeny jsou ku všeobecnému vzdělání a ku předběžnému vzdělání pro vyšší školy odborné, nastala v našem školním ústrojí mezera, kterou patřičným přetvořením a povznesením škol měštanských (nařízení o provedení IV. k §. 17., 18., 19.), přihlízejíc také ku změněným od té doby poměrům v zařízeních školních, vyplniti jest. Škola měštanská poskytuj potřebného všeobecného vzdělání předběžného pro ona povolání, která sobě děti volí, když povinnosti školní zadosť učinily, a přihlíženo buď při tom ku zvláštním potřebám, které výdělkovými poměry školního místa a okresu podmíněny jsou.

Takovýmto zařízením poskytovatí bude škola měštanská zároveň předběžné vzdělání pro vstoupení do škol odborných, a žák, který ze školy měštanské, nejvyšší to kategorie školy obecné, přestoupí na ústav ku vzdělání učitelů, sezná průběhem vlastního vzdělání účel vyučování na školách obecných, což mu trvale prospívati bude.

Má-li účel zákona dosažen býti, dlužno o to pečovatí, aby osoby oněch povolání, jichž se především týče, zřízení a zařízení každé jednotlivé školy měštanské čile se zúčastnily, i má se při veškerém šetření paedagogicko-didaktických zásad vyučování na školách obecných připustiti rozhodný vliv zájmů průmyslnických a hospodářských.

Poněvadž škola měštanská spojena býti může s obyčejnou školou obecnou každé kategorie, bude možno počet škol měštanských budoucně mnohem snadněji než dosaváde rozmnožiti a dá se očekávati, že vhodně zařízené školy měštanské zmírní také nával do nižších tříd škol středních.

Při provedení závěrečné odstavky §. 17. zákona, týkajícího se vyučování jiným živoucím jazykům na školách měštanských, přihlížeti jest v zemích, pokud se řeči týče smíšených, především

ku řečím zemským, které nejsou vyučovací řečí té které školy měšťanské.

Ustanovením určitých mezí v úlevě návštěvy školní mají se předejít nároky libovolné, s úkolem školy obecné se nesrovnávající, kdežto novým zařízením, že nejvyšší dva stupně věku školou povinné mládeže celých školních obcí na venkově vyučovány býti mohou ve zvláštních, od ostatních žáků oddělených skupinách, přáním obyvatelstva, pokud se zmírnění nákladu na školství (§. 11. odst. 4) a úlev v povinnosti školní týče, v míře větší než dosavád vyhověno býti může; zařízením takové skupiny žáků, ve které děti toliko přímo se vyučují, ve spojení s ustanovením, že pro šest nižších stupňů věku školou povinné mládeže pro jistou část školního roku větší počet učebních hodin než dosaváde vypadá, budou odstraněny paedagogicko-didaktické vady, k nimž často poukazováno a nebezpečí, které by dosažení všeobecně předepsaného účelu vyučovacího hrozilo.

Zařízení ústavů ku vzdělání učitelů (nařízení o provedení k §. 29., 30. a 32.), které na vzdělání učitelstva škol obecných a na vývoj obecného školství trvalý a největší vliv má, neměněno zákonem z předu uvedeným. Ku přijetí do ústavů těchto vyžádané stejnoměrné a přiměřené vzdělání předběžné, jakož i nové ustanovení zákona, že podučitelé toliko tenkrátě spůsobilosti učitelské a touto definitivního ustanovení v úřadě učitelském nabyti mohou, když v praktické službě školní uspokojivě působili (§. 38. zákona a VIII. nařízení o provedení), přispívati budou jenom ku povznesení vzdělání a vážnosti učitelstva škol obecných.

Ustanovení §. 54. zákona, že užito má býti prostředků disciplinárních, kdyby chování osob učitelských kromě školy vážnosti učitelstva neb působení vychovatelskému a učitelskému škodlivé bylo, bude toliko pravidlem pro stejné jednání v záležitostech disciplinárních a zamezí ony velmi časté případy, které ministerium vyučování z rekursů seznalo, že za porušení povinnosti považovány byly také činy, které s povinnostmi úřadu a se zachováním vážnosti stavu nikterak nesouvisí. Svědomitý učitel uznával již dosaváde ve své služební přísaze: „že mládež školní ve všem dobrým příkladem předcházeti, že v ní nejenom vědomosti, anobrž i city náboženské, mravné a lásku k zákonnému řádu ze vší síly své buditi a pěstovati bude“ přísnou povinností, aby ve škole a mimo školu tak se choval, aby se nestal nehodným důvěry a vážnosti, kterou každý veřejný úřad a zvláště úřad učitelský vyžaduje.

Zákonné ustanovení, aby správce školy také *spůsobilosti ku vyučování náboženství* onoho vyznání se prokázal, kterému většina jeho žáků průměrně náleží (§. 48. zákona a XI. nařízení o provedení), bude k tomu přispívati, aby se úkolu školy obecné, děti *mravně-nábožensky* vychovávat, s úspěchem napomáhalo a aby postaráno bylo o zmáhající se potřebu spolupůsobení světských učitelů při vyučování náboženství. Tímto ustanovením nastane v dosavadních zařízeních školních ta změna, že dotýčný průkaz *spůsobilosti ku vyučování náboženství*, jehož nabytí lze při zkoušce *spůsobilosti učitelské* neb dodatně při zkoušce doplňovací, při vypisování konkursů na uprázdněná místa správců škol výslovně vyžadován býti musí, a že k němu oněm osobám, které ku podání návrhu a ku praesentaci oprávněny jsou, jakož i školním úřadům při ustanovování správců škol přesně přihlížeti jest. Jelikož dle §. 5., odst. 6. říšského zákona o školách obecných ze dne 14. května l. 1869. učiteli v případě potřeby toliko za povinnost uloženo býti může, aby při vyučování náboženství dětí svého vyznání náboženského spolupůsobil, rozumí se samo sebou, že správce školy, který ustanoven býti má, také onomu vyznání náboženskému náležitosti musí, pro které se ve vypsaném konkursu *spůsobilost* vyžaduje.

O otázce, zdali správce školy při vyučování náboženství spolupůsobiti má, nerozhoduje se při ustanovování jeho, jelikož tato zvláštní povinnost není zákonem výhradně správci školy uložena, nýbrž na vícetřídních školách jak dosaváde tak i na dále také *jinému k tomu spůsobilému učiteli uložena býti může*. V té příčině jednáno buď v každém jednotlivém případě, kde se toho potřeba naskytne, jak dosaváde dle §. 5., odst. 6. a 7. říšského zákona ze dne 14. května l. 1869.

Ačkoliv novým nařízením v příčině ustanovování správců škol při rozhodné většině škol, které navštěvují skorem výhradně děti jednoho a téhož vyznání, toliko svrchu uvedené účely pro většinu dětí školy se hájí, směřuje přece duch nařízení toho jakož i úkol vyučování a vzdělávání na škole obecné vůbec k tomu, aby také o *pojištění vyučování náboženství pro menšinu žáků* dle možnosti pečováno bylo. Jednati budou tudíž osoby ku podání návrhu a ku praesentaci oprávněné toliko v duchu zákona, když při ustanovování sil učitelských pro vícetřídní školy, kde žáci různých vyznání ve větším počtu se nalézají, také ku menšinám dle možnosti přihlížeti budou.

Ministerské nařízení

ze dne 12. února l. 1884. č. 23122.,

**jimžto se umenšují práce písařské na školách obecných
a mění se tudy některá ustanovení „řádu škol. a vyuč.“
ze dne 20. srpna l. 1870. č. 7648.**

1. Do matriky školní mají zapsány býti nejen dítky školu navštěvující, nýbrž také vsecky dítky školou povinné, které v obci školní bydlí.

Matriky školní nevedou jednotlivé školy, nýbrž místní školní rada, vůbec orgány, jimž uloženo míti v patrnosti (v evidencí) děti školou povinné (§. 1. a 33. ř. šk. a v.).

2. Třídní kniha a týdeník (§. 6. a 33. ř. šk. a v.) sloučeny buďtež v jeden spis úřední pod jmenem třídní kniha, a zaznamenávejtež se tam zvláště zameškávání školy v každém půldni a učivo týdně probrané, jakož i úkoly domácí.

3. Návštěva školy nepoznamenávej se v katalozích, ve zprávách, vysvědčeních atd. slovy (§. 20. ř. šk. a v.), nýbrž udej se jen počet omluvených a neomluvených školních půldnů zameškaných.

4. Vedení seznamu ze školy propuštěných (§. 18. ř. šk. a v.) odpadniž. Propuštění dítěte poznamenej se v matrice a v katalogu školním. V katalogu školním poznamenejtež se také závěrečné soudy ve vysvědčení propouštěcím uvedené.

Výsledky zkoušek, konaných se žáky soukromými za příčinou propuštění ze školy (§. 16. ř. šk. a v.), poznamenejtež se v katalogu nejvyšší třídy dotýčného roku.

5. Za vysvědčení školní (frekuentační), zvláště přechází-li dítko z jedné školy do druhé, vydávejtež se „zprávy školní“; účel jich vydání vytčen budiž na nich i v katalozích (§. 66. ř. šk. a v.).

Stručný přehled věcný

v pořádku abecedním.

Prostá čísla od 179–327 označují stránky.

- Alimentací** na čas odsazenému učitelu a jeho rodině §. 49., 297.
Archiv školní §. 33., 225.
- Bezplatné** jest vyučování na ústavech učitelských §. 37., 201.
Bibliothéka §. 43. 44., 204. 234. viz t. knihovna.
- Biskup** může zkoušeti v náboženství §. 5., 188. 233.
- Budova školní**, kdo dozírá k ní §. 11., 247.
— kterak má zřízena býti §. 1., 31. 268.
— s ní tělocvična spojena §. 17., 275.
- Byt**, bytné podučiteli §. 31., 294.
— učiteli §. 63., 211., §. 29., 294.
- Církev** a pomoc úřadů při porušení nařízení o vyznání náboženském §. 3., 183.
— a škola z. ř. 180–182.
— právo její na vyučování nábož. §. 2., 180.
— zastoupení její při zkouškách učitelských §. 38., 202. VIII. 316.
- Církevní úřad** opatřuje učení náb. a dohlíží k němu §. 5., 188.
— cvičení žáků §. 1–3., 244. §. 26. 253.
— zpěv pěstovati na školách obecných I. §. 5., 308.
- Cizí jazyky** živé §. 17., 193.
- Cvičení náboženská** oznámiti 244.
- Cvičná škola** §. 27., 198.
— kdo ji řídí §. 35., 200.
— kdo náklad vede §. 67., 213.
- Čas vyučovací** na školách obecných §. 8–13., 220. 221.
- Časopisy školní** §. 43., 204.
- Čistění místností školn.** §. 23., 278.
- Čistota žáků** v oděvě §. 23., 278.
- Čistotnost dětí školn.** §. 22., 223.
- Čítanky** a konference učit. §. 45., 204.
— na měšť. školách §. 19., 194.
— na obecných škol. §. 8., 190.
— změna o nich III. 309.
- Členové kommisie** zkušební zkoušek učitelských §. 38., 202.
— rad školních, jaký slib skládají §. 48., 262.
— místní školní rady §. 2–7., 245. 246.
— jejich povinnosti a práva §. 17., 249.
— okresní školní rady §. 23., 251.
— jejich práva §. 36., 258.
— zemské školní rady §. 39. 40., 259. 260.
- Čtení**, vyučování v něm I. 1., 308.
— znalost jeho §. 21., 195.
- Další vzdělání učitelů** §. 43–47., 204. 205.
- Dávání** do výslužby §. 50. 57–90., 297.
- Definitivní dosazování** §. 50., 206.
— — kandidátů škol střed. §. 41., 203.
— — podučit. neb učitelů §. 38., 201.
- Dekrét dosazovací** §. 13., 291.
- Dějepis**, počet hodin na šk. m. IV. 3 d. 310.
- Den sváteční** §. 13., 186.
- Děti** chodí-li za školu §. 3–7., 220.
— kdy mezi rokem do šk. §. 22., 196. §. 48. 228.
— kdy vyjaty z povinnosti šk. §. 23., 196.
— které mají míti pomůcky školní §. 72., 231.
— které nemají býti ve škole §. 22., 223.
— kterým není 6 let §. 11., 231.
— manželské, jejich nábož. §. 1., 183.

- Děti nemají-li oděvu §. 5., 220.
 — nemanželské, jejich nábož. §. 1., 183.
 — Děti povinny chodit do školy §. 20., 195.
 — propouštějí se z povinnosti škol. §. 21., 195.
 — školní roztržiti §. 42., 227, §. 44., 228.
 — u veřejné opatrování vzaté §. 16., 186.
 — v továrnách zaměstnané §. 21., 195.
 Děvčata oddělena od hochů §. 44., 228.
 — v čem vyučovati §. 17., 193.
 Disciplinární řízení §. 45., 296.
 — — proti učit. §. 54., 208.
 — tresty §. 54., 208.
 — — účel jejich 325.
 Dispense od opakování zkoušky §. 40., 202.
 Dívčí kursy §. 10., 191.
 Dni ferialní §. 10., 221. 302.
 — sváteční §. 13., 186.
 Doba vyučování škol. §. 11., 247.
 — — denního ustanovuje místní rada škol. §. 12., 221.
 — — pro skrácené učení V. 12., 314.
 Dohled k dětem mimo školu §. 25., 224.
 — správy školní ku cvičením náboženským §. 48., 206.
 — státu přísluší nejvyšší §. 9., 181.
 Domácí práce písemné IV. §. f, 311.
 Donucovací prostředky k návštěvě škol. §. 24., 197.
 Dopisy úřední správců škol obecn. §. 33., 225.
 — — šk. rady místní §. 11., 247.
 Doplnovací zkouška kandidátů ze středních škol IX. 317.
 Dosazování učit. nábož. §. 6., 284.
 — učit. sil §. 1—17., 290.
 — — kdy je definit. §. 16., 291.
 — — kdy je prozatímně §. 11., 291.
 — — přímo zemskou šk. r. §. 15., 291.
 Dospělosti vysvědčení pro žáky úst. učit. §. 34., 200.
 — — k čemu opravňuje §. 38., 201.
 — — podmínkou zkoušky učit. spůsobil. VIII. 316.
 — — soukromým kandid. §. 41., 203.
 — — na úst. soukromých §. 69., 214.
 Dovolená učitelé §. 11., 247. §. 26., 253. §. 29., 255. §. 31., 225.
 Dozor nejvyšší §. 1., 180. §. 9., 181.
 — — kým se koná §. 1., 180. §. 10., 181.
 Dozor místního dozorce §. 17., 249.
 — na knihovny §. 26., 253.
 — — mládeže §. 5., 289.
 — — žáků 306.
 — na vyučování nábož. §. 2., 180. §. 5., 181. §. 34., 258.
 — okresní škol. rady §. 20., 250. §. 38., 259.
 — před počtem vyučov. §. 30., 225.
 — státní na škol. soukromé §. 71., 215, k ústav. soukromn. tamže.
 Držení těla ve škole §. 28., 281.
 Důchody fondů a užívání jich §. 8., 181. §. 57., 209. §. 58., 209. §. 61., 210. §. 67., 213.
 Duchovní má právo na příspěvek §. 11., 185.
 Dům školní viz budova.
 Duševní neduh a povinnost školní §. 23., 196.
 Důtka učitelé §. 39. 40., 296.
 Dvouletá praxe a ustanov. §. 38. 201.
 — — podmínka zkoušky VIII. c., 316.
 Fabrické školy, hodiny učeb. §. 9., 190.
 Fabrikanté povinni zříditi školu §. 60., 210.
 Farář členem místní školní rady §. 3., 245.
 Ferialní dnové 302.
 Fondy pensijní §. 57., 209.
 — škol normal. §. 66., 212.
 — užívání jich §. 8., 181.
 — zemské a okresní §. 64. 211.
 Funkce služeb božích §. 8., 184.
 Funkční příspěvek §. 27., 294.
 Fysická spůsobilost VIII. c., 316.
 Hejtman okr. je předsedou okr. škol. rady §. 23., 251.
 — — kdy mimořádnou schůzi svolává §. 30., 255.
 — — kdy o své moci činí opatření §. 32., 256.
 Hlas virilní v míst. školní radě §. 6., 246.
 Hlavní učitelové na ústavech učitelských §. 35., 200.
 Hluchoněmé cvičiti, tomu mají se učiti kand. učit. §. 29., 198.
 — ve škole obecné 305.
 Hodiny, v kterých učiti §. 12., 221.
 — jich počet §. 9., 190.
 — věnované uč. nábož. IV. 3. d. 310.
 Housle §. 17., 193.

- Hra na housle a klavír VII. 314.
 — na varhany VII. 314.
 Hrob rodinný, pohřbení osob jiného
 vyznání §. 12., 186.
 Hudba chrámová VII. 314.
 — znalost ku přijím. zkouš. §. 32.,
 200.
 Hudební školy, dovoleno tam choditi
 VI. 314.
- Ch**lapce, kdy učí učitelka §. 16.,
 193.
 Chodby ve škole §. 4., 269.
 Chování mravné dítek §. 22—25., 223.
 Chovanci úst. učít. §. 32., 199.
 — mohou dostati stipend. §. 37., 201.
- Inspektor okresní, jeho povinnosti a
 práva §. 33., 256. Viz škol. do-
 zorce.
 Inventár §. 33., 225.
 — o pomůckách učebných §. 11.,
 247.
- J**azyk vyučovací §. 3., 187. §. 6., 189.
 — počet hodin IV. 3. d. 310.
 — v kterém ve šk. ob. §. 31., 199.
 — zemský druhý §. 31., 199.
 — — na úst. učít. §. 29. 30., 198.
 Jednoroční působení kandid. ze škol
 středních na školách obecných
 je podmínkou zkoušky učít. IX.
 317.
 Jednoroční služba praktická a definit.
 ustanov. §. 41., 203.
 Jmenování škol obecných §. 41., 227.
 Jmenování učitele, viz dosazování.
- K**amna ve škole §. 11., 272.
 Kandidáti způsobilí pro školy střední,
 pro školy obecné §. 31., 199.
 — — připuštění jich ku zkoušce
 pro školy měst. IX. 317.
 — zkoušky způsobilosti učít., kteří
 nepůsobí na škol. VIII. 316.
 Katalog školní, co tam znamenati
 4. 5., 327.
 Katecheta samostatný §. 3., 283.
 — komu poddán v příčině disci-
 pliny §. 7., 284.
 — kterak dosazuje se §. 6., 284.
 Kázeň školní §. 21—25., 223.
 — — a konference učít. §. 45.,
 204.
- Kniha třídní §. 6., 220.
 Knihovna okresní §. 44., 204.
 — — řád její §. 1—12., 235.
 — pro mládež a znalci osvědčení
 5., 289.
- Knihovna pro žáky, kdo správcem
 jejím §. 1., 289.
 — školní §. 71., 231.
 — — řád její §. 1—16., 237.
 — — kdo dohlédá §. 26., 253.
 — žáků, dozor k ní 306.
- Knihy, jak mají býti tištěny §. 25.,
 280.
 — k nim inspektor okr. dohlíží
 §. 34., 257.
 — které do knihovny pro žáky 2.,
 289.
 — ministr rozhoduje, kterých smí
 se užívat §. 8., 190.
 — náboženské §. 6., §. 7., 181.
 — — kdo schvaluje §. 7., 181.
 — pokud o nich okresní škol. rada
 ustanovuje §. 8., 190.
 — pro školy měst. §. 19., 194.
 — schvalování jich §. 7., 181.
 — učebné §. 8., 190.
 — v knihovně mládeže buďte pro-
 zkoumány 4., 289.
 — vyučovací a pomůcky učebné
 263.
 — závadné, kde se ukládají 6.,
 289, 290.
 — z c. k. knihoskladu platí za
 schválené 265.
 — zemská škol. rada podává o nich
 dobré zdání §. 4., 188.
- Kommissaři při zkoušce v nábožen-
 ství VIII. 316.
 Kommissie knihovní §. 2., 3., 235.
 — ku správě bibliothéky učitelské
 §. 44., 235.
 — zdravotní §. 31., 383.
 — zkušební §. 38., 202.
- Konference §. 37—40., 226.
 — na škole měst. §. 19., 194.
 — okresní §. 45., 204.
 — periodická 43—45., 204.
 — učitelů měsíční §. 37., 226.
 — zdělává rozvrh hodin §. 64., 230.
 — zemská §. 46., 204.
- Konkurs §. 1—3., 290.
 — co v něm obsaženo 290.
- Kreslení počet hodin na škole měst.
 IV. 3. e). 310.
 — podle kružidla na školách obec-
 ných I. 4., 308.
 — a vyučování formám geom. I. 2,
 308.
 — a zkouška přijímací na ústavu
 učít. VII. 315
- Kursy pokračovací §. 47., 205
 — průmyslnické, kdy návštěva do-
 volena VI. 314.
 — zvláštní §. 42., 203.

- Lavice školní** §. 13., 273.
Letní pololetí, osvobození od návštěvy školní V. 6. a., 312.
- Manželé různého nábož.** §. 1., 183.
Mapy ve škole, které §. 71., 231.
Matrika škol., kdo do ní zapsán 1., 327.
 — kdo ji vede 1., 327.
Maturitní vysvědč., viz dospělosti vysvědč.
Metoda vzájemná dovolena §. 49., 228.
 — vyučov. na konferenci učitelské §. 45., 204.
Methodika náboženství při zkoušce spůsobilosti učit. VIII., 317.
Město činí zvláštní okres §. 10., 247. §. 22., 250.
Městanská škola §. 17—19., 193.
 — důchody §. 61., 210.
 — rozdělení IV. I., 309.
 — účel její 193, 309.
Ministr vyučování a opakování zkoušky učit. §. 39., 202.
 — — a plán učebný na soukr. ústavech učit. §. 68., 213.
 — — jmenuje kommisie §. 38., 202
 — — jmenuje okr. inspekt. §. 33. 256.
 — — jmenuje učitele §. 35., 200.
 — — má vrchní dozor §., 9., 181.
 — — povoluje opakování zkoušky §. 40., 203.
 — — promíjí nedostatek věku §. 32 200.
 — — propůjčuje právo veřejnosti §. 69., 214.
 — — rozhoduje o jazyku §. 31., 199.
Ministr vyučování rozhoduje o knihách učeb. §. 8., 190.
 — — schvaluje osnovy pro školy měst. IV. 3 h., 311.
 — — zprošťuje zkoušky spůsobilosti učitelské §. 38., 202.
Míra povinnosti učitelské §. 51., 207.
Místa učitelská, kdy zrušena býti mohou §. 11., 191.
 — kolik jich §. 11., 191.
 — kým obsazena býti mají §. 13., 192.
Místní školní dozorce §. 17., 249.
 — — rada §. 2., 245.
Místnosti školní §. 63., 211.
 — — k čemu nesmí se jich užívat §. 26., 224.
 — pro tělocvik §. 63., 211.
 — v školní budově §. 5., 269.
Místo stavební školy §. 2., 268.
- Místodržitel předsedá zemské školní radě** §. 40., 259, §. 43., 261, §. 45., 261, §. 47., 262.
 — kdy činí opatření o své újmě §. 45., 261.
 — může předsednictví okr. šk. rady přenést §. 28., 254.
Mluva, vyučování v ní I. 1., 308.
Moc disciplinární, viz disciplinární řízení.
Mravně náboženské vychovávání §. 1. 187., 326.
- Náboženské vyučování na úst. učit.** §. 4., 284.
 — — několika oddělením společně §. 2., 283.
 — — za remunerací §. 3., 283.
Náboženství a správce školy XI., 318.
 — kdo a jak má učit §. 5., 188.
 — počet hodin na měst. šk. IV. 3. d), 310.
 — — v III. a IV. r. na úst. učit. VII. 3., 315.
Náboženství, průkaz o vyučování v něm XI., 318.
 — rodičů a dětí nemanž. §. 1., 183.
 — vyučovati ve škole příslušníkům vyznání cizího zřízené 217.
 — zkouška v něm 262.
 — změnit §. 2., 4.—7., 183.
 — znalost jeho při vystoupení ze školy §. 21., 195.
Náhradníci v míst. šk. radě §. 5., 246.
Náklad na školu, kdo, §. 62., 211.
 — na úst. učit. a šk. cvičné §. 67., 213.
 — na vyučov. náb. §. 3., 5., 284, 286.
- Nářadí školní** §. 63., 211. §. 14., 273.
 — — kdo dozírá k němu §. 11., 247.
 — — opravit dává §. 29., 225.
- Následky nedobrého chování učitele** §. 54., 208.
 — nedostatečného působení ve škole §. 53., 207.
- Návrhy m. šk. r. na obsazování** §. 5., 246, 290.
 — okresní porady učit. §. 2., 240.
- Návštěva školy, kdo jí sprostěn** §. 23., 196.
 — kdo zodpovědní §. 24., 197.
 — kdy počíná a končí §. 21., 195. §. 2., 219. §. 13., 221.
 — kterak poznamená se na vysvědčení §. 3., 327.
 — nucená je §. 20., 195.
 — omlouvá se §. 4., 220.
- Nedbalost v posílání do šk.** §. 3.—7., 220.

- Neděle §. 13., 186.
 Nová zkouška způsob. §. 40., 202.
 Nucení k přestoupení k jinému nábož. §. 7., 184.
- Obec**, kdy okres šk. §. 22., 250.
 — zastoupena v míst. š. r. §. 5., 6., 246.
 — zástupce má v okr. š. r. §. 23., 251.
 — zřízení ní škola obecná, je veřejná §. 2., 187.
- Obecná škola, účel a zřízení §. 1.—19., 187.—194.
- Obor působnosti místního dozorce šk. §. 17., 249.
 — — míst. šk. rady §. 11., 247.
 — — okresního dozorce §. 34., 257.
 — — okresní šk. rady §. 26., 252.
 — — zemské šk. rady §. 42., 260.
- Obrazy k názorn. vyuč. §. 71., 231.
- Obsazování míst učit. §. 11., 291.
 — — definitivné §. 50., 206.
 — — prozatimné §. 49., 206. §. 26., 253. §. 34., 258.
- Odbory v zemské šk. radě §. 43., 261.
- Odbyté §. 57., 298.
- Oddělení děvčat od hochů §. 44., 228.
- Odejmutí přídavku §. 42., 296.
- Odpadnutí od víry křesťanské není příčinou vydědění §. 7., 184.
- Odpovědný správce knihovny pro žáky §. 1., 289.
- Odpovědný správce školy §. 48., 205.
- Ochrana proti přemlouvání k odpadnutí §. 7., 184.
- Ochuravění učitele §. 30., 225.
- Okna ve škole §. 10., 271.
- Okres školní §. 21., 250.
 — — dle národnosti rozdělen §. 21., 250.
 — — může město tvořiti §. 22., 250.
 — — městský, složení okr. rady v něm §. 28., 254.
- Okresní dozorce, v t. dozorce prohlíží seznam knih §. 5., 289.
 — hejtman, v. hejtman.
 — knihovna učit., řád její 235.
 — konference 240.
 — porada učit. a knihovna žáků 307.
 — rada šk. dává úlevy V. 9., 10. 313.
 — — propouští ze šk. §. 21., 196.
 — — připouští ku zkoušce VIII., 316.
 — — venkov. skládá se §. 23., 251.
- Okresy školní §. 21., 250.
- Omezení učení §. 21., 195.
- Omlouvání hodin zamešk. §. 3., 4., 220.
- Omluvou, co jest §. 4., 220.
- Opakování zkoušky způsob. §. 39., 202.
- Opatrovny §. 10., 190.
- Organové dohlédací §. 9., 181.
- Osnova na měst. šk. IV. 3., 310.
 — schválení její IV. 3., 310.
 — zvláštní pro zkrácené uč. V. 11., 314.
- Osvětlování ve škole §. 10., 271.
- Osvobození od povinn. škol. §. 23., 196.
 — v letních pololetích V. 6. a), 312.
- Ozdoba prostor školních §. 18., 276.
- Paedagogické vzdělání učitelů další** §. 43., 204.
- Paedagogika a opatrovny VII. 4., 315.
 — na ústavě učit. §. 29., 30., 198.
- Papír ve škole §. 25., 280.
- Patron školní členem místní školní rady §. 2., 245.
 — má právo praesentační §. 26., 253.
- Pense, její vyměření §. 53., 298. §. 58., 298.
 — kdo právo na ni §. 56., 209, §. 50., 297.
 — od které doby §. 55., 298.
 — učitele náboženství §. 8., 287.
 — vdov a sirotků §. 56., 299. §. 60., až 70., 299.
- Pěstování hudby chrámové 303.
- Piano, učiti hře §. 17., 193.
- Plat školní §. 64., 212.
- Platy učitelů §. 55., 208, viz t. příjmy učitelů.
- Počátek povinnosti školní §. 21., 195.
 — školního roku §. 8., 220.
- Počet hodin učebných §. 9., 190.
 — — náloženských §. 50., 228 (viz t. náboženství).
- Počet hodin učebných na škole měšťanské IV. 3. c), 310.
 — na škole tovární §. 9., 190.
 — mladších učitelů §. 11., 13., 191.
 — sil učit. na šk. měst. §. 19., 194.
 — učitelů §. 11., 191.
 — zástupců obcí v okr. školní radě §. 23., 251.
- Počítání ústní, vyučování v něm I. 1., 308.
- Počítání, kolik hodin na měst. škole IV. 3. e), 311.
- Počty, znalost při propuštění ze školy §. 21., 195.
- Podlaha ve škole §. 8., 270.

- Podučitel, dovolení ženiti se §. 32., 294.
 — kdo ním §. 38., 201.
 — kdyby nepodnikl zkoušku učit. §. 53., 217.
 — kdy byt §. 31., 294.
 — kdy oženiti se §. 32., 294.
 — kdy propuštěn §. 53., 54., 207.
 — kolik jich na škole §. 11., 13., 191.
 — služné jeho §. 30., 294. §. 34., 295.
 Pohřbení zemřelého k obci nábož. nepříslušného §. 12., 186.
 Pokuty členům místní šk. r. §. 14., 248.
 — — okresní šk. rady §. 31., 255.
 — disciplinarní učit. §. 39., 295.
 — peněžitě kam jdou §. 76., 300.
 — předsedovi m. šk. r. 19., 249.
 Polodenní vyučování §. 11., 221.
 — — po šesté návštěvě školy §. 21., 195.
 — — v přiškolené obci II. 308.
 Poloha školy §. 2., 268.
 Poměr školy k církvi z. ř. 180.
 Pomocná síla učit., její remunerací §. 26. 253, §. 34. 295.
 Pomůcky učebné a knihy které §. 70. až 72., 231, 266
 — — dozor k nim §. 11., 247.
 — — pravidla o nich 263.
 Popis mládeže školní §. 11., 247.
 Porada učitelská, v. t. konference.
 — okresní 240
 Porada učitelská členové 241.
 — — předseda 241.
 — — svolání 241.
 — — účel 241.
 — zemská 242.
 Poradníci náb. společností v okresní šk. r. §. 24., 252.
 — jejich práva §. 37., 258.
 Postavení učitele náboženství na úst. učit. §. 36., 201.
 — učitelů právní §. 48.—58., 205 až 209.
 Postupování dítek §. 21., 195.
 Potřeby dítek přirozené §. 30., 282.
 Povinnost děti vyučovati dání §. 20., 195.
 — choditi do okr. rady učitelské §. 45., 204. §. 4., 241.
 — poslouchati kurs §. 47., 205.
 — pravidelně do školy docházeti §. 24., 197.
 — školní §. 2., 219.
 — školní (trvá) §. 21., 195.
 — učitelská, její míra §. 51., 207.
 — učiti ženským pracím ručním §. 15., 192.
 Povinnost zříditi školu §. 59., 210.
 Povinnosti a práva místního dozorce šk. §. 17., 249.
 — — místní šk. rady §. 11., 247.
 — — okr. šk. rady §. 26., 252.
 — — správce školy §. 33., 225.
 — učitelů §. 26., 29., 224.
 Pozemky a služné učitelů §. 24., 298.
 Praha má dvě okr. rady školní §. 28., 254.
 Pravidla vyučování §. 1—78., 187 až 217.
 Práva členů míst. školní rady §. 17., 249.
 — — okresní šk. r. §. 26., 252. §. 36., 258.
 — okresního inspekt. §. 33., 256. §. 34., 257.
 — poradců v okr. šk. r. §. 37., 258.
 Právo býti učitelem §. 6., 181.
 — k pensí, viz pense.
 — na kvinkvenalky §. 26., 293.
 — praesentační §. 64., 212. §. 7., 291.
 — rovné všem §. 19., 180.
 — schvalovati učebné knihy §. 7., 181.
 — společnosti nábož. ku škole §. 2., 180.
 — užívati škol §. 3., 180.
 — veřejnosti §. 72., 215.
 — zřizovati školy konfessionální §. 4., 180.
 Prázdniny meziroční §. 9., 10., 221. 302.
 — velké §. 8., 220. §. 26., 17., 253.
 Privatisté maturitu §. 41., 203.
 Prodlužování učení není dovoleno §. 26., 280.
 Prohlídka škol okresním inspektorem §. 34., 257.
 Projekt stavební nové školy §. 20., 276.
 Propouštěcí vysvědčení §. 14., 221.
 Propouštění podučitelů §. 53., 207.
 — učitelů ze služby §. 54., 208. §. 45., 296.
 — žáků ze školy §. 21., 195. §. 14., 221.
 — žáků z ústavu učitelského v prvních 3 měsících. VII. 315.
 Propuštění žáci, kde se poznamenávají 4., 327.
 Prostředky disciplinarní proti dětem §. 24., 223.
 — — proti učitelům §. 54., 208.
 — učebné, kdo opatrov. žákům §. 25., 197.

- Prostředky učebné, jaké mají býti §. 25., 279.
- Protokol porad domácích §. 39., 227.
- Provětrávání ve školách §. 12., 272. §. 22., 277.
- Provisorní obsazení §. 49., 206.
- — podučitele neb učitelé §. 38., 201.
- Předměty učebné na škole měšťanské §. 17., 193.
- — na škole obecné 187.
- — na ústavě učitelském §. 29., 30., 193., 199.
- konference učitelské §. 45., 204.
- při zkoušce přijímací na ústavě učitelském §. 32., 199.
- Předseda místní školní rady a jeho funkce §. 5., 246.
- jeho povinnosti §. 9., 246.
- kdy může býti pokutován §. 19., 249.
- kdy opatření činí sám §. 16., 248.
- kdy svolává poradu §. 13., 248.
- kdy zastaví usnesení §. 16., 248.
- Předseda okresní školní rady §. 28., 254.
- okresní učitelské porady §. 5., 241.
- zemské porady učitelské §. 16., 243.
- zemské školní rady §. 40., 259. §. 43., 260. §. 45., 261.
- zkoušky dospělosti §. 34., 200.
- Překážka u vyučování §. 36., 226.
- Přeložení učitele §. 16., 292.
- — z ohledů služebních §. 34., 258.
- — z trestu §. 39. c), 296.
- Přemlouvání k odpadlictví §. 7., 184.
- Přestávky u vyučování §. 23., 223.
- Přestoupení rodičů a dětí k jinému náboženství §. 2., 183.
- Přibuzní, právo jejich při náboženství §. 3., 183.
- Příbytečné, příbytek §. 28., 294.
- podučitelé §. 31., 294.
- učitelé §. 63., 211. §. 29., 294.
- Přídavky osobní §. 26., 253.
- služebné §. 26., 253., 293.
- — kdo navrhuje §. 26., 253.
- — odejmou se §. 39., 295. §. 41., 296.
- počítají se do pense §. 54., 298.
- Přijímací zkouška do školy měšťanské IV. 2., 309.
- na ústavě učitelském §. 32., 199.
- — průkaz o kreslení VII. 2., 315.
- Přijímání žáků do školy §. 22., 196.
- na ústavy učitelské §. 32., 199.
- průkazy tu potřeb. VII. 315.
- Příjmy, které neodrážejí se od služného §. 25., 293.
- učitelstva §. 55., 208. §. 26., 252.
- — do služného vpočitatelné §. 22., 23., 293.
- Přiměřenost knihy potvrď učitel podpisem §. 3., 289.
- Příplatek funkční §. 27., 294.
- — kdy se odnímá §. 42., 296.
- — počítá se do pense §. 54., 298.
- k fondu školnímu §. 66., 212.
- Přípravné vzdělání pro ústav učitelský §. 32., 199.
- Připuštění knih 263.
- pomůcek učebných 266.
- ku zkoušce spůsobil. VIII. 316.
- Přírodopis, počet hodin na škole měšťanské IV. 3. e), 211.
- Přírodopis jako přírodopis.
- Prísaha jmenovaného učitele §. 13., 291.
- Psaní ve škole §. 3., 187.
- znalost jeho při vystoupení ze školy §. 21., 195.
- Půjčování knih žákům 307.
- Rabín** členem místní školní rady §. 3., 245.
- Rada školní místní §. 2., 245.
- — okresní §. 23., 251.
- — — nebo zemská povoluje stavbu školy §. 20., 276.
- — — povinnosti a práva §. 26., 252.
- — zemská §. 39.—48., 259.
- — — kterak složena §. 12., 182.
- Realní učivo a chápavost žáků I. 3., 308.
- Remunerace, kdy možno obdržeti §. 51., 207.
- učitelům dočasným §. 26., 253.
- učitelům neobligatních předmětů §. 34., 295.
- výpomocným učitelům §. 34., 295.
- za vyučování náboženství §. 3., 283.
- Reversy o vyznání náboženském dětí §. 1., 183.
- Rodiče, když neposílají do školy §. 20., 195. §. 23., 24., 197.
- změnití vyznání dítek §. 2., 183.
- zodpovědní za vychování §. 3., 183.
- Rok školní §. 8., 220.

- Rozdělení hodin §. 64., 230.
 — mládeže na třídy §. 7., 190.
 — škol dle platu §. 18., 292.
 — — měštanských IV. 1., 309.
 — učiva na roky §. 7., 189.
 — učiva a nepřiměřené požadavky 323.
- Rozmíšky mezi inspekt. a okr. šk. r. §. 35., 258.
 — mezi učiteli §. 11., 247.
- Roztřídění škol dle platu §. 18., 292.
 — žáků §. 42., 227, §. 44., 228.
- Rozvrh hodin §. 64., 230, §. 27., 280.
- Řád knihoven na šk. ob. §. 1.—16., 237.
 — — učitelských §. 1.—12., 235.
 — školní a vyučov., 219—233.
- Řeč, viz jazyk.
- Ředitel na škl. měšť §. 19., 194.
 — soukrom. úst. §. 68., 69., 213, 214.
 — ústavu učit. §. 35., 200. §. 38., 201.
- Řídící učitel §. 33.—36., 225., viz také správce školy.
- Řízení disciplinární §. 43., 296.
- Sbírky peněžité ve školách, 288.
- Sbor učitelský školy měšť. a konference o osnov, IV. 3., 310.
- Sezení místní šk. r. §. 13., 14., 248.
 — okresní šk. r. §. 30., 255.
 — zemské šk. r. §. 43., 260.
- Seznam dětí školn. §. 1., 219.
 — žáků propuštěných přestává §. 4., 327.
- Seznamy zameškaných hodin §. 6., 220.
- Shromáždění starostů volí zástupce do okr. r. §. 23., 251.
 — učitelů škol měšť. každého roku, IV. 4., 311.
- Schody ve škole §. 4., 269.
- Schvalování knih, 263.
 — učebních prostředků, 265.
- Síly učitelské na šk. měšť. §. 19., 194.
 — — na šk. obecné §. 11., 191.
- Sirotci a vdovy po učitelích §. 50., 299.
- Skupiny ve třídách §. 45., 228.
 — ve zkráceném vyučování, V. 7., 318.
- Slepi, jich vyučov., 305.
- Složení šk. rady okr. §. 13., 182.
- Služby boží §. 13., 186.
- Služné podučitelů §. 30., 294.
 — učitelek §. 33., 295.
 — učitelů §. 19., 20., 293.
 — — a pozemky §. 24., 293.
- Smíšená manželství §. 1., 183.
- Smlouva manželův o náboženství dítek §. 1., 183.
- Snížení žakovstva na jednoho učitele §. 11., 191.
- Soukromá učiliště §. 68., 213—216
- Soukromé školy §. 2., 187.
- Společnost náboženská pečuje o vyučování náb. §. 17., 180.
 — povinna opatrovatí vyučov. náb. zdarma §. 1., 283.
 — právo má dohlížeti §. 2., 180. §. 5., 181.
 — právo má zřizovati školy konfesionelní §. 4., 180.
 — zástupcové její v míst. šk. r. §. 3., 245.
 — — v okr. šk. r. §. 23., 251.
 — — v zemské šk. r. §. 40., 260.
- Spory, viz rozmíšky.
- Správa fondů škol. normalných §. 66., 212.
- Správce školy §. 12., 191.
 — — kdo §. 48., 205.
 — — spůsobilost nábož. §. 48., 205.
- Spůsobilost k učitelství §. 26.—42., 197—203.
 — k vyučování nábož. na šk. obec., VIII., 316.
 — ředitelů a učit. soukromých ústavů učit. §. 68., 213.
- Spůsobilost správce školy k vyuč. náb. §. 48., 205.
 — učitelů na soukr. šk. §. 70., 214.
 — učitelů, kterak jí nabyti, VIII., 316.
- Starosta obce předsedou místní školní rady §. 2., 245, §. 5., 246.
- Stát má nejvyšší dozor §. 1., 9., 180, 181.
- Stavba školy §. 3.—5., 268. §. 20., 276.
- Stavení školní, viz budova.
- Stěny ve škole §. 9., 270.
- Stížnosti na správce šk. §. 34., 226.
 — na učitele §. 35., 226.
 — na usnešení míst. šk. r. §. 14., 248.
 — — okr. šk. r. §. 31., 255.
 — — zemské šk. r. §. 43., 261.
- Strop ve škole §. 9., 270.
- Suspendování učitele §. 48., 297.
- Světnice školní §. 6., 7., 8., 269, 270.
- Škola cvičná §. 27., 198.
 — fabriční §. 60., 210.
 — měšť. kterak složena §. 18., 194.
 — její zřízení §. 19., 194.
 — účel její §. 17., 193.
 — obecná soukromá §. 2., 187.

- Škola obecná soukromá pravidla o ní §. 68., 213. §. 73., 216.
- — — práva veřejnosti §. 72., 215.
- — — veřejná §. 2., 187. §. 3. 180.
- — — může býti zároveň měšťanskou §. 18., 194.
- — — kdo tu správcem §. 12., 191.
- — — kolik učitelů tu §. 11., 191.
- — — kterak propouští §. 14., 221.
- — — povinnost choditi do ní §. 20., 195
- — — předměty učebné §. 3., 187.
- — — vzorná §. 27., 198.
- Školné, vybírání ho §. 55., 209.
- sprostě platiti §. 65., 212.
- Školní budova §. 1., 268, viz t. budova.
- Školní dozorce místní §. 1., 245. §. 17., 249.
- — jeho povinnosti §. 17., 249.
- Školní dozorce okresní §. 33., 256.
- — — dává dobré zdání o uchazeč. §. 34., 257.
- — — je členem okr. šk. r. §. 33., 256.
- — — kdo ním §. 33., 256.
- — — ku knihovnám dohlíží, 267, 237, 239.
- — — obor povinností §. 34., 257.
- — — jemu rozvrh hodin §. 27., 280. §. 64., 230.
- — — povinen choditi do sezení §. 33., 256.
- — — přihlíží k meth §. 62., 229.
- — — příjmy jeho §. 33., 256.
- — — řídí okr. poradu §. 35., 258.
- — — vykonává dozor §. 33., 256.
- — — zprávy o školství podává §. 34., 257.
- Školní dozorce zemský jeden řídí zemskou konferencí §. 16., 243.
- Školní dozorce zemský, jich počet §. 40., 261.
- — — jich působnost §. 46., 261.
- — — jich zprávy o školách §. 46., 261.
- — — jsou členy zemské školní rady §. 40., 260.
- — — ku knihám dohlíží §. 3., 267.
- Školní knihy, viz knihy.
- Školní rada místní §. 10., 247.
- — — členové její smí do školy §. 17., 249.
- — — dává dovolenou §. 31., 225.
- — — dává spravovati náradí §. 29., 221.
- — — její členové §. 2-6., 245. 246.
- Školní rada místní kdo členem bez volby §. 6., 246.
- — — kdo volen býti může §. 8., 246.
- — — kdy koná sezení §. 13., 248.
- — — kdy platně usnáší se §. 14., 248.
- — — odepření volby do ní §. 19. 249.
- — — oznamuje uprázdněná místa §. 1., 290.
- — — pokuty j. členům §. 19., 249.
- — — povinnosti předsedy §. 9., 246.
- — — povoluje ferie §. 10., 221.
- — — povoluje půjčování knih dospělým členům obce šk. §. 12., 239.
- — — práva a povinnosti její §. 11., 247.
- — — přijímá stížnosti §. 35., 226.
- — — přivoluje ku zkoušce §. 65., 230
- — — působí při obsazov. §. 5., 290.
- — — schvaluje opatření předsedy §. 16., 248.
- — — spisuje seznam dětí školou povinn. 21., 219.
- — — stanoví dobu učení §. 12., 221.
- — — svolaná od okr. inspekt. §. 34., 257.
- — — úraduje bezplatně §. 18., 249.
- — — ustavení její §. 26., 252.
- Školní rada okresní činí návrhy zemské školní radě §. 26., 252.
- — — dává dovolenou §. 31., 225.
- — — dozírá ku školám §. 20., 250.
- — — její ustanovení §. 23., 251. §. 28., 254.
- — — kdo volitelný do ní §. 23., 251.
- — — kdy zasedá §. 30. 31., 255. kterak se usnáší §. 31., 255.
- — — má právo praesent. §. 26., 252. §. 7., 291.
- — — navrhuje přídavky §. 26., 252.
- — — obsazuje místo učitelské prozatímně §. 49., 206.
- — — oznamuje církevní nařízení §. 26., 252.

- Školní rada okresní propouští ze školní povinnosti §. 21, 195.
 — — — přijímá stížnosti na řídící učit. §. 34., 226.
 — — — působení její §. 26., 252.
 — — — rozepisuje konkurs §. 1., 290.
 — — — rozhoduje o prázdninách §. 26., 252.
 — — — rozhoduje v 1. instanci §. 26., 252.
 — — — svolává okr. konferenci §. 3., 241.
 — — — ustanovuje počátek roku školního §. 8., 220.
 — — — zavádí disciplinární vyšetřování §. 26., 252. §. 43., 296.
- Školní rada zemská, členové její §. 12., 182. §. 40., 259.
 — — — dává úlevy v návštěvě školy V. 10., 313.
 — — — dosazuje defin. §. 50., 206.
 — — — dozírá ku šk. §. 39., 259.
 — — — které věci sborně vyřizuje §. 43., 260.
 — — — návrhy činí na schválení knih §. 8., 190.
 — — — návrhy plánů učeb. §. 4., 188.
 — — — opatřuje vyučování náboženství §. 5., 189.
 — — — povoluje stavbu šk. §. 20., 276.
 — — — přidržuje k opakování zkoušky §. 53., 207.
 — — — působnost její §. 42., 260.
 — — — remuneraci katechetovi stanov. §. 1., 285.
 — — — sama obsazuje §. 15., 291.
 — — — stvrzuje praesentací §. 12. 13., 291.
 — — — školy jí podřízené §. 39., 259.
 — — — ustanovuje dni ferialní §. 9., 221.
 — — — zasedání její §. 43., 260.
- Školu obecnou, kde zříditi §. 59., 210.
- Školy pro děti školou nepovinné §. 10., 190.
 — pro dívky odrostlé §. 10., 190.
 — vyňaté z dohledu místní šk. rady §. 12., 248.
- Tabule školní §. 25., 279.
- Taxa za zkoušku na ob. šk. §. 16., 222.
- Taxy od příslušníků jiného vyznání nábož. §. 9., 185.
- Tělesná statečnost §. 32., 199.
- Tělocvična §. 17., 275. §. 63., 211.
- Tělocvik předmětem učebn. na škole měšť. §. 17., 193.
 — na škole obecné §. 3., 187.
 — na úst. učit., §. 29. 30., 198.
 — u dívek mimořádným I. 6., 308.
- Teplota ve škole §. 21., 277.
- Topení ve školní světnici §. 11., 272.
- Továrník má školu zříditi §. 60., 210.
- Tresty dětem §. 24., 223.
 — učitelům §. 38., 295. §. 41—49., 296.
- Trvání povinnosti školní §. 13., 221.
 — roku školního §. 8., 220
- Tržní kniha a týdeník 2., 327.
 — co se do ní zapisuje 327.
- Tržidy §. 43., 227.
- Tržiletá služba praktická a ustanovení §. 38., 202.
- Účastenství učitelů u vyučov. náboženském 217, 218.
- Učebné knihy na školách měšť. §. 19., 194.
- Účel školy měšť. §. 17., 193.
 — — obecné §. 1., 187.
 — učitelských porad okr. §. 3., 240.
 — zemské porady §. 12., 242.
- Učitel, aby mohl definitivně ust. býti §. 38., 201.
 — dohlíží ku cvičením nábož. §. 50., 229.
 — jeho povinnosti §. 26., 224.
 — chce-li do jiného okr. §. 16., 291.
 — kdo nesmí býti učit., §. 48., 206.
 — kdo býti může §. 6., 181. §. 48., 205.
 — kdo definit. ustanov. §. 50. 206.,
 — kdo prozatímne ustanov. §. 49., 206.
 — kdy propuštěn býti může 45., 296.
 — kdy smí opustiti místo §. 52., 297.
 — kdy učí nábož. §. 5., 189.
 — když ochuraví §. 30., 225.
 — komu přísahu skládá §. 13., 291.
 — může býti přeložen §. 16., 291.
 — nepřetěžuj žáky domácími úkoly §. 26., 280.
 — povinen choditi do okr. porady §. 45., 204.
 — povinen poslouchati správce §. 34., 226.
 — rakouským občanem buď §. 48., 205.

- Učitel seznamuj se s obsahem knih v knih. mládeže §. 7., 238.
 — šetříž zásad zdravotn. §. 31., 282.
 Učitelé pro předměty neobligátní §. 17., 292.
 — škol středních, kdy na škole obecné §. 41., 203.
 Učitel náboženství, jeho povinnosti §. 8., 287.
 — jeho práva §. 5., 188.
 — kdo dosazuje jej §. 6., 181, 284.
 — kdo ním může býti §. 6., 181, 284.
 — kdy podporu z fondu nábož. §. 5., 284.
 — kdy připravuje k přijetí sv. svátostí 301.
 — kdy remunerován §. 3., 283.
 — §. 1., 285.
 — komu disciplinárně podléhá §. 7., 284.
 — má dbáti zákonů §. 5., 188.
 — na škole měšť. §. 19., 194.
 — na úst. učit. §. 36., 201.
 — právo na pensí, kdy §. 8., 287.
 Učitel řídící §. 12., 191.
 — dává dovolenou §. 31., 225.
 — dopisy jeho úřední poštovního prosté §. 34., 225.
 — funkční dostává příplatek §. 27., 294.
 — je členem místní šk. r. §. 4., 245.
 — jeho povinnosti §. 33.—36., 225.
 — odpovědným správcem knihovny je §. 1., 289.
 — právo má na byt §. 28., 294.
 — způsobilý buď vyučovati náboženství §. 48., 205.
 — svolává poradu §. 37., 226.
 — zdělává rozvrh hodin §. 64., 230.
 Učitelky industrialní dosazení §. 17., 292.
 Učitelky na šk. chlap. §. 16., 193.
 — počet jich §. 14., 192.
 — učí ženským pracím darmo §. 15., 192.
 Učitelské knihovny §. 44., 204.
 — konference domácí 226.
 — okresní §. 1., 240.
 — kdo předsedá §. 5., 241.
 — kdo tam povinen choditi §. 45., 204; §. 4. 241.
 — o čem tam jedná se §. 45., 204.
 — §. 2., 240.
 — účel jejich §. 45., 204. §. 2., 240.
 — volby tam konané §. 7., 242.
 Učitelské konference zemské §. 12., 242.
 Učitelské ústavy soukromé §. 68., 213.
 Učitelské ústavy soukromé obdrží právo veřejn. §. 69., 214.
 Učitelů další vzdělání §. 43., 204.
 Učitelům tresty kdo ukládá a kdy §. 38., 295.
 Učiti nábož. a učitel 217.
 Úkoly domácí §. 26., 280.
 Úlevy v chození do školy §. 21., 195.
 II. 308.
 — — jaké mohou býti V. 312.
 — — pro děti 7. a 8. šk. roku dodatek 319.
 Umývadlo ve škole §. 23., 278.
 Úprava budov školních m. n. 268.
 Úřad církevní, jak vydává ustanovení o vyučování náboženství §. 5., 188. §. 26., 18., 253. §. 50., 228.
 — když chce zkoušeti nábož. §. 5., 187.
 — opatruje a dohlíží k vyučování nábož. §. 5., 188.
 — oznamuje cvičení nábož. žáků §. 1., 244.
 — schvaluje knihy k vyučování nábož. §. 7., 181.
 — spolu působí při jmenování katechetů §. 2., 285.
 — uděluje způsobilost učitelům nábož. §. 6., 284.
 — zdělává plán vyučovací pro nábož. §. 5., 188. Viz též společnost náboženská.
 Úřadů veřejných kdo může dojiti §. 3., 179.
 Usnešení konference učitelské §. 40. 227.
 — místní šk. rady §. 14., 248.
 — okresní šk. rady §. 31., 255.
 — zemské šk. rady §. 43., 260.
 Uspůsobení k učitelství §. 26.—42., 197—203.
 Ustanovení definitivní na šk. měšť. §. 38., 201.
 — — na šk. obecné §. 38., 201.
 — — učitele, kým §. 50., 206.
 — učitele prozatímně, kým §. 49., 206.
 — zatímné §. 38., 201.
 Ústavy soukromé, kdy zaříditi §. 70., 214.
 — — kdy právo veřejn. §. 72., 215.
 — — kdy se zavrou §. 73., 216.
 Ústavy učitelské §. 26., 197—203.
 — — soukromé §. 68., 213.
 — — obdrží právo veřejn. §. 69., 214.
 Užívání knih a pomůcek vyučovacích 263—267.

- Vada mravní a ustanovení §. 50., 207.
 Vdova a sirotci po učít. §. 60., 299.
 Vedlejší zaměstnání učitelů nedovolená §. 35., 295.
 Věda jest svobodná §. 17., 179.
 Větrání školních prostor §. 12., 272.
 §. 22., 277.
 Vikář biskupský, když chce zkouseti v náboženství m. n. 233, 262, 304.
 Vlastnosti školního domu §. 1., 268.
 Voda ve škole §. 16., 275.
 Volba do okr. školní rady musí býti potvrzena §. 25., 252. §. 28., 255.
 Volby v okresní poradě učitelské §. 8., 242.
 Volitelnost do místní šk. r. §. 8., 246.
 — do okresní šk. rady §. 23., 252.
 Všeobecná nauka o hudbě VII. 315.
 Výběr knih do knihovny mládeže 289.
 Výbor zemský, jeho zástupcové v zem. šk. radě §. 40., 259.
 — spravuje fond norm. §. 66., 212.
 Vyhlášení připuštěné knihy 265.
 Výlohy za kursy pokr. §. 67., 213.
 Vyloučení dítěte na čas ze školy §. 24., 224.
 Vyloučení z učitelství §. 48., 206.
 Výměra hodin §. 47., 228.
 Výpomocný učitel remun. §. 34., 295.
 Vypůjčování si z knihovny školní §. 8.—12., 238.
 Výsledky zkoušek žáků soukromých kam zapisovati 4., 327.
 Výslužba a zaopatřování pozůstalých §. 50.—59., 297.
 Výslužné §. 56., 209.
 Vystoupení žáků ze škol §. 21., 195.
 Vysvědčení dospělosti, co poskytuje §. 38., 201.
 — frekventační §. 66., 230.
 — — přestává b., 327.
 — na odchodnou §. 15., 222.
 — o zkoušce žáků soukromých §. 69., 230.
 — propouštěcí §. 14., 221. §. 18., 222.
 — způsobilosti učitelské §. 38., 201. VIII. 316.
 Vyšetřování disciplinární proti učít. §. 26., 252.
 Vytápění školní světnice §. 11., 272.
 Vyučování celodenní §. 11., 221.
 — hluchoněm. 305.
 — jednotné §. 62., 229.
 — náboženské zdarma §. 1., 283.
 — — komu přísluší §. 17., 180.
 (viz t. náboženství).
 — polodenní §. 11., 221. §. 45., 228.
 Vyučování předmětům neobligátním §. 61., 229.
 — slepých 305.
 Vyznání náb. dítěti ustanoviti §. 2., 183.
 — — dětí §. 1.—3., 183.
 — — na úst. učít. §. 32., 200.
 — — správce školy §. 48., 205.
 — — — průkaz o způsobilosti učít. XI. 318.
 Výživné, na čas odsazeného učitele §. 49., 297.
 Vzájemná meth. dovolena §. 49., 228.
 Vzdělavatelna učít., viz ústav. učít.
 Začátek vyučov. denního §. 12., 221.
 Zahrada školní §. 63., 211.
 — — kterak zřízena §. 19., 276.
 Záchody školní §. 15., 274.
 Zakočení školního roku §. 65., 230.
 Zameškání školy dítětem §. 3.—7., 220. §. 25., 224.
 — — vyšetřuje místní školní rada §. 7., 220.
 Zaměstnání učitelům nedovolená §. 35., 295.
 — učitele vedlejší §. 52., 207.
 Zaměstnávání žáků §. 49., 228.
 Zápis dítek 1., 219.
 Záslony ve škole §. 24., 278.
 Zastavení usnešení místní školní rady §. 14., 248.
 — — okresní školní rady §. 31., 255.
 Zástupcové evangelíků v okresní šk. radě §. 23., 251.
 — náboženských společností v míst. školní radě §. 3., 245.
 — — v okresní školní radě §. 23., 251. §. 24., 252.
 — — v zemské školní radě §. 40., 259.
 — — při zkouškách v náb. §. 38., 202., 317.
 Zástupcové obce v místní školní radě §. 5., 246.
 — v městské školní radě §. 28., 254.
 — v okresní školní radě §. 23., 251.
 Zástupcové školy v městské škol. r. §. 28., 254.
 — — v místní šk. r. §. 4., 245.
 — — v okresní šk. r. §. 23., 251.
 — — v zemské šk. r. §. 40., 259.
 Zastupitelstvo obecní volí do míst. šk. r. §. 5., 246.
 — okresní má zástupce své v okr. šk. r. §. 23., 251.

- Zastupování školního dozorce okr. ve škole z které vzat jest §. 33., 256.
- Zavření ústavu soukr. §. 73., 216.
- Zdání dobré o učitelích dává okr. inspekt. §. 34., 257.
- Zdělávání rozvrhu hodin pro třídy jednotl. 27., 280. §. 64., 230.
- Zdraví dítek, péče školy o ně 268.
- Zeměpis na šk. měst. §. 17., 193. IV. 309.
- na škole obecné §. 3., 187.
 - na úst. učit. §. 29., 30. 198.
- Zemská porada učit. §. 11., 242.
- Zemský dozorce školní předsedá poradě zemské §. 46., 261.
- Zemský úřad školní a definit. obsazování §. 50., 206.
- — — a jazyk vyučovací §. 31., 199.
 - — — a jmenování učit. na úst. učit. §. 35., 200.
 - — — a obsazení provis. na úst. učit. §. 49., 206.
 - — — a otevření soukr. ústavu §. 70., 214.
 - — — a prominutí předepsaného věku na úst. učit. VII. 315.
 - — — dospělosti §. 34., 200.
 - — — změna o knihách učebných III., 309.
 - — — činí opatření v příčině učení náb. §. 5., 188.
 - — — rozhoduje, v kterém jazyce učiti má šk. ob. §. 6., 189.
 - — — spolu působí při ustavování plánů učeb. §. 4., 188.
 - — — spravuje fond pensijní §. 57., 209.
- Zimní pololetí, úleva návštěvy šk. v něm V. 6. a. 312.
- Zkouška doplňovací IX. 317.
- dospělosti privat. §. 41., 203.
 - na obecné škole §. 65—69., 230.
 - následkem nespůsobilosti u vyučování §. 53., 207.
 - na ústavě učit. kolikrát §. 39., 202.
 - — nová, nekonal-li učit. po 3 léta službu ve škole veřej. §. 40., 202.
 - po dokonáném kursu §. 34., 202.
- Zkouška přijímací do školy měst. IV. 2., 309.
- — do úst. učit. §. 32., 199.
 - — — průkazy potřebné VII. 315.
 - spůsobilosti učit. §. 38. 201.
 - — kolikrát opakov. §. 39., 202.
 - učitelů, změny v ní VIII. 316.
 - veřejná na šk. ob. §. 65., 230.
 - — obsahuje nábož. 234.
 - v nauce o náboženství §. 5., 188, 233, 262, 304.
 - závěrečná na šk. ob. §. 65., 230.
 - — na škole soukr. §. 69., 214.
 - žáků soukromých §. 16., 222.
- Zkrácené učení po 6leté návštěvě školní §. 21., 195.
- — ve zvláštních skupinách 319.
- Zkrácení hodin školn. učení §. 13., 221.
- Změna některých §§. „řádu školn. a vyučov.“ 327.
- předpisů o zkouškách učitelsk., VIII., 316.
 - vyznání nábožensk. dítěti ustanoveného §. 2., 183.
- Znalcové školství v okr. šk. radě §. 23., 251.
- — v okr. šk. radě městské §. 28., 254.
- Znalcové školství v zemské poradě učit. §. 14., 243.
- — — školní radě §. 43., 261.
- Zpěv na škole měst. §. 17., 193.
- pěstovati národní a církevní, I., 5., 308.
 - písně vícehlasné na škole měst., IV., 3. d), 310, 311.
- Zprávy školní §. 67., 230, 327.
- Zproštění povinnosti školní §. 23., 196.
- školného §. 65., 212.
- Způsobilost, viz spůsobilost
- Zřízení knihoven škol. 234.
- Zřizování škol měst. kde má se konati, IV., 5., 311
- Ztráta práva veřejn. §. 72., 216.
- Žáci měst. školy dle pohlaví odděleni buďte §. 19., 194.
- soukromí mohou konati zkoušku na šk. veřejné §. 69., 214, 230.
- Žádosti za místa učit. §. 4., 290.
- schválení knihy učebné 265.
- Živnostníci odpovídají za řádné návštěvování školy §. 24., 197.